

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА УСТАНОВА
«АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ»**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА УСТАНОВА
«АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДМИТРЕНКО Тетяна Леонідівна

УДК 336.717.6

ДИСЕРТАЦІЯ
ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ВЕКСЕЛЬНОГО ОБІГУ

08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»
08 «Економічні науки»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Т. Л. Дмитренко

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:

Любіч Олександр Олексійович,
доктор економічних наук, професор

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Дмитренко Т.Л. Фінансовий моніторинг вексельного обігу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» (08 – Економічні науки). – Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління». Міністерство освіти і науки України, Київ, 2019.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню теоретичних засад здійснення фінансового моніторингу операцій з векселями та сучасних тенденцій та перспективних напрямів його розвитку. На основі систематизації та критичного аналізу наукових досліджень закордонних і вітчизняних вчених розкрито економічну сутність фінансового моніторингу обігу векселів та об'єктивну необхідність використання векселів у вирішенні ряду проблем у діяльності суб'єктів господарювання в період кризи неплатежів, а саме в забезпеченні розрахунків між суб'єктами господарювання в періоди тотального дефіциту обігових коштів, що зможе пожвавити рух фінансів і сприяти розвитку економіки.

Дослідження значення фінансового моніторингу демонструє поступове посилення боротьби проти легалізації капіталів та фінансування тероризму. Поєднуючи зусилля на різних секторах фінансового ринку і економіки держави в цілому, шляхом обміну інформацією, гармонійному поєднанню нормативних правових актів щодо ПВК/ФТ без дублюючих функцій і націлених на отримання швидких і ефективних процедур дозволило дійти висновку, що розбудова Національної системи оцінки і управління ризиками стане дієвою і буде відповідати міжнародним стандартам.

В дисертації розглянуто етапи становлення шляхів протидії відмивання коштів та фінансування тероризму на міжнародному та національному рівнях, здійснено детальний аналіз міжнародного і вітчизняного законодавства, обґрунтована специфіка впровадження ризик-орієнтованого підходу в діяльність Національної системи протидії відмивання коштів та фінансування тероризму щодо обігу векселів. Процес визначення ризиків необхідно розпочинати з узагальнення ризиків суб'єктів первинного фінансового моніторингу і визначених нефінансових установ та професій під керівництвом експертів профільних асоціацій, які представляють інтереси суб'єктів фінансового моніторингу в громадських та експертних радах наглядових та правоохоронних органів, і насамперед, в Державній службі фінансового моніторингу України та Міністерстві фінансів України і повинні порівнюватись з ризиками щодо відмивання коштів та фінансування тероризму зарубіжних країн для прийняття ефективних рішень та розвитку міжнародного досвіду у сфері протидії відмивання коштів та фінансування тероризму.

В дисертації розроблені пропозиції щодо взаємодії органів влади в забезпеченні ефективності фінансового моніторингу вексельного обігу. Україна має всебічні механізми координації та формування політики, що включають наявність політичної волі. Міністерстві фінансів України несе відповідальність на політичному рівні за розробку та впровадження національної політики. На оперативному рівні Державна служба фінансового моніторингу України координує розробку та реалізацію цих політик та заходів щодо них та є координатором Національної системи оцінки ризиків. Також сприяє координації та співпраці між органами влади створена при Кабінеті міністрів України Рада з боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, яка також розглядає та пропонує шляхи подолання проблем, пов'язаних із впровадженням політики протидії відмивання коштів та фінансування тероризму.

Надані практичні рекомендації для зниження ризиків використання обігу векселів як документарних фінансових інструментів в схемах легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, розробку і впровадження використання Єдиної Державної (національної) інформаційної системи обігу векселів для об'єднання інформації щодо всіх операцій з векселями з боку учасників вексельного обігу, державних наглядових та правоохоронних органів, а також для розбудови інфраструктури обігу векселів в електронній формі.

В дисертації розроблені та вдосконалені механізми фінансового моніторингу обігу векселів, а саме розкрито механізм типологічних досліджень легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом з використанням вексельних операцій. З наукової точки зору типологічні дослідження розвивають методи аналізу, поєднання різних методик для пошуку найефективніших рішень на виклики сучасності. Вперше розроблена модель визначення ризику використання векселів в злочинних схемах за методом експертних оцінок, а саме визначення важливості критеріїв, що визначають величину ризику, та вирахування за цими критеріями інтегрального показника ризику використання векселів в легалізаційних операціях та ліквідності самих векселів за непрямыми показниками фінансової звітності учасників вексельного обігу відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності. Обґрунтовано специфіку визначення векселів з дефектами форм та векселів, що використовуються фіктивними підприємствами, методологічні підходи до оцінки ризиків в сфері ПКВ/ФТ шляхом розширення критеріїв визначення високо ризикових фінансових інструментів, які використовуються в легалізації коштів, та вдосконалення і розширення переліку існуючих ризикових операцій.

Впровадження оцінки векселів відповідно до ризик-орієнтованого підходу в сфері ПКВ/ФТ призведе до оптимізації ресурсів в залежності від ступеню ризику використання векселів в злочинних операціях, управління цим ризиком

і зменшення зусиль щодо здійснення фінансового моніторингу легальних прозорих операцій з векселями.

Організація депозитарного обліку векселів сприятиме зниженню ризиків, притаманних документарним цінним паперам, зниженню витрат на інфраструктуру, зниженню транзакційних витрат, підвищенню ліквідності вексельного ринку та підвищенню прибутковості операцій з векселями.

Сучасні технології дозволяють практично повністю повторити всі елементи векселя як документа в електронному вигляді. Засвідчення документа і всіх змін в ньому слід виконувати з використанням посиленого кваліфікованого електронного підпису усіма учасниками обігу векселя.

Впровадження біржової торгівлі векселями приведе вексельний обіг в Україні в відповідність до Європейських Директив та міжнародних стандартів обігу цінних паперів, буде сприяти розвитку інфраструктури вексельного ринку, підвищенню ліквідності векселів, запровадженню процедур рейтингу векселів, очищенню фінансового ринку від векселів фіктивних підприємств та з браком форми векселів, а також розвитку міжнародної стандартизації векселів з подальшим виходом на міжнародні фінансові та фондові ринки.

Розвиток технологій надає більші можливості для швидкого обміну інформацією, залучення всіх суб'єктів фінансового моніторингу до формування інтегрованих систем баз даних, але з іншого боку, і спричиняє зростання шахрайства в новітніх технологіях. В період трансформації документарних фінансових інструментів, таких як векселі, до електронного вигляду, важливо провести експертизу існуючих фінансових інструментів до єдиних міжнародних стандартів.

Сучасні технології, що дозволяють забезпечити прозорість, надійність і швидкість передачі інформації, змінюють парадигму відносин учасників фінансових і господарських операцій. Четверта індустріальна digital-революція

істотно змінює інфраструктуру економіки. Сучасні технології дозволяють практично повністю перевести всі елементи обігу векселів як документа в електронному вигляді.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, фінансові інструменти, кредитні кошти обігу і платежу, вексель, фондовий ринок, депозитарна система, біржова торгівля, національна система оцінки ризиків, протидія відмивання коштів і фінансування тероризму, легалізація доходів, здобутих злочинним шляхом.

ABSTRACT

Dmytrenko T.L. Financial monitoring of bill circulation. - Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a Candidate Degree in Economic Sciences in specialty 08.00.08 "Money, Finance and Credit" (08 - Economic Sciences). - State Educational and Scientific Institution "Academy of Financial Management". Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the complex research of theoretical principles of financial monitoring of transactions with promissory notes and modern tendencies and perspective directions of its development. On the basis of systematization and critical analysis of scientific researches of foreign and Ukrainian scientists, the economic essence of financial monitoring of circulation of bills and the objective necessity of using bills in solving a number of problems in the activities of business entities in the period of non-payment crisis, in particular, in providing payments between sub- the subjects of management in periods of total deficit of working capital, which can revive the movement of finance and promote economic development.

The study of the significance of financial monitoring shows a gradual increase in the fight against the legalization of capital and the financing of terrorism. By combining efforts in various sectors of the financial market and the economy of the state as a whole, through the exchange of information, the harmonious combination of normative legal acts on AML/FT without duplicate functions and aimed at obtaining fast and efficient procedures, it has been concluded that the development of the National Risk Assessment and Management System will become effective and consistent with international standards.

The dissertation deals with the stages of formation of ways to counteract money laundering and terrorist financing at the international and national levels, a detailed analysis of international and domestic legislation, and the specifics of the implementation of a risk-oriented approach to the activities of the National Anti-Money Laundering and Terrorist Financing System for the circulation of bills were substantiated. The process of risk identification must be initiated from the generalization of the risks of the subjects of initial financial monitoring and certain non-financial institutions and professions under the guidance of experts of the profile associations representing the interests of the subjects of financial monitoring in public and expert councils of supervisory and law enforcement bodies, and above all, in the State Financial Monitoring Service of Ukraine and the Ministry of Finance of Ukraine and should be compared with risks related to money laundering and terrorist financing countries in order to make effective decisions and develop international experience in the area of counteraction to money laundering and terrorist financing.

In the dissertation the proposals on the interaction of the authorities in ensuring the effectiveness of financial monitoring of bill circulation are developed. Ukraine has comprehensive mechanisms for coordinating and shaping policies that include political will. The Ministry of Finance of Ukraine is responsible at the political level for the development and implementation of national policies. At the operational level, the State Financial Monitoring Service of Ukraine coordinates the development and implementation of these policies and measures for them and is the coordinator of the National Risk Assessment System. It also facilitates coordination and cooperation between the bodies of power established by the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Anti-Money Laundering and Terrorist Financing Council, which also considers and suggests ways to overcome the problems associated with the implementation of anti-money laundering and terrorist financing policies.

Also, practical recommendations for reducing the risks of using the circulation of bills as documentary financial instruments in the schemes of legalization

(laundering) of proceeds from crime, development and implementation of the use of the Unified State (national) information system of circulation of bills to consolidate information on all operations with bills of exchange the parties to the bill circulation, state supervisory and law enforcement agencies, as well as for the development of the infrastructure for the circulation of bills of exchange in electronic form.

The dissertation developed and improved the mechanisms of financial monitoring of the circulation of bills, namely, the mechanism of typological researches on the legalization of the proceeds of crime obtained using bill transactions was disclosed. From the scientific point of view, typological research develops methods of analysis, a combination of different techniques to find the most effective solutions to the challenges of our time. For the first time a model was developed for determining the risk of using bills of exchange in criminal schemes based on the expert estimation method, namely the definition of the importance of the criteria determining the size of risk, and the deduction on these criteria of the integral indicator of the risk of using bills in legalization transactions and the liquidity of bills themselves on the indirect indicators of financial reporting of participants of the bill treatment in accordance with international financial reporting standards. The specifics of the definition of defect forms bills and promissory notes used by fake companies, the methodological approaches to risk assessment in the field of ML/FT are substantiated by expanding the criteria for identifying highly risky financial instruments used in legalization of funds, and improving and expanding the list of existing risk operations.

The implementation of the valuation of bills in accordance with a risk-oriented approach in the area of ML/FT will optimize resources, depending on the risk of using bills in criminal operations, managing this risk and reducing efforts to carry out financial monitoring of legal transparent transactions with bills.

Organization of depository accounting of bills will help reduce the risks inherent in documentary securities, reduce infrastructure costs, reduce transaction costs,

increase liquidity of the bill market and increase the profitability of transactions with bills.

Modern technologies allow practically to completely repeat all elements of the bill as a document in electronic form. Document certification and all changes in it should be done using the enhanced qualified electronic signature of all participants in the circulation of bills.

The introduction of exchange trading in bills will bring bill circulation in Ukraine in accordance with European Directives and international standards of circulation of securities, will promote the development of the infrastructure of the bill market, increase liquidity of bills, introduction of procedures for rating bills, clearing the financial market from fictitious and lack of forms of bills and development of international standardization of bills with the further access to international financial and stock markets.

Modern technologies that allow for transparency, reliability and speed of information transfer are changing the paradigm of relations between financial and economic transactions participants. The fourth industrial digital revolution is revolutionizing the infrastructure of the economy. Modern technologies make it possible to almost completely to transfer all the elements of a bill's circulation as an electronic document.

Key words: financial monitoring, financial instruments, credit funds for circulation and payment, bill of exchange, stock market, depository system, stock trading, national risk assessment system, counteraction to money laundering and terrorist financing, legalization of proceeds from crime.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Дмитренко Т.Л. Фінансовий моніторинг готівкового обігу як складова

протидії легалізації доходів злочинного походження та фінансування тероризму. *Наукове фахове видання Академії муніципального управління «Науковий вісник»*. 2012. Вип. 12. С. 212–222.

2. Дмитренко Т.Л. Фінансовий моніторинг вексельного обігу як складова протидії легалізації доходів злочинного походження та фінансування тероризму. *Науковий, виробничо-практичний журнал Інституту розвитку фондового ринку «Ринок цінних паперів України»*. 2012. №9. С.17–25.

3. Дмитренко Т.Л., Тиховська Н.М. Формування державної стратегії інноваційного розвитку фінансового ринку. *Науково – аналітичний журнал національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. №3. ч.2. С.173–179.

4. Гулей А.І., Дмитренко Т.Л. Шляхи імплементації рекомендацій FATF щодо протидії легалізації доходів злочинного походження на ринку векселів. *Науковий журналу «ScienceRise»*. 2015. №5/3(10). С.22–27.

5. Гулей А.І., Дмитренко Т.Л. Формування державної політики розвитку вексельного ринку України. *Збірник «Наукові праці МАУП»*. 2015. №2. С. 77–88.

6. Дмитренко Т.Л. Удосконалення механізмів управління ризиками та внутрішнього контролю в Міністерстві фінансів України. *Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст. кол. моногр. / за ред. Т. І. Єфименко* Київ: ДННУ “Акад. фін. управління”. 2016. С. 355-364.

7. Дмитренко Т.Л. Методика оцінювання ризику використання векселів для легалізації кримінальних доходів. *Український журнал «Економіст»*. 2017. №12. С.20–31.

8. Дмитренко Т.Л. Типологізація протизаконних схем у фінансовому секторі. *Науковий, виробничо-практичний журнал Інституту розвитку фондового ринку «Ринок цінних паперів України»*. 2017. №19. С.61-73.

9. Дмитренко Т.Л. Особливості ризик-орієнтованого підхода у протидії

легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. / Т.Л. Дмитренко // *Науковий збірник «Наукові праці НДФІ»* 2018. –№– № 4. - С. 118-130

10. Dmytrenko T.L. Digital signatures and circulation of electronic promissory notes as means of improving the financial market transparency/ T.L. Dmytrenko// *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 22, pp. 39–51. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.20.39

11. Dmytrenko T.L. Introduction of bill circulation in electronic form as an increasing the financial mark / T.L. Dmytrenko// *Regional Innovations Journal*, 2019. –№1. С.14-24

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

12. Дмитренко Т.Л. Значення інформації в управлінні ризиками підприємства щодо процедур фінансового моніторингу: зб. матеріалів VII Міжнародної науково – практичної конференції «Реформування економіки України: стан і перспективи». (29–30 листоп. 2012 р.). Київ: МІБО КНЕУ, 2012. С.52–54.

13. Дмитренко Т.Л. Значення аналізу ліквідності фінансових інструментів в управлінні ризиками підприємства щодо процедур фінансового моніторингу: зб. матеріалів III Всеукраїнської науково – практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу». (Ірпінь, 04–05 квітня 2013 р.). Ірпінь: Видавництво Національного університету ДПС України, 2013. С.139–143.

14. Дмитренко Т.Л. Інструменти залучення фінансових ресурсів в умовах перед дефолтного стану економіки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції *Модернізація національної економіки: зміни в умовах кризи.* / ред. кол.: К.С. Шапошников [та ін.]. (м. Херсон, 15–16 травня 2015 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. С.164–167.

15. Дмитренко Т.Л. Виклики та загрози правового регулювання у сфері фінансового моніторингу: матеріали Міжнародної науково-практичної

конференції *Якість економічного розвитку: глобальні та локальні аспекти* / відп. За випуск д.е.н., проф.. С.О. Якубовський. (м. Одеса, 15-16 травня 2015р.) Одеса : ОНУ імені І.І. Мечникова, 2015. С.154–156.

16. Дмитренко Т.Л. Негрошове фінансування аграрного сектору економіки України: матеріали *V Всеукраїнської науково-практичної конференції Фінансова система України: стан, проблеми, перспективи* / ред. кол.: Базалій В.В. [та ін.]. (м. Херсон, 10-11 червня 2015 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. С.104–106.

17. Дмитренко Т.Л. Розвиток інформаційних систем як шлях до прозорості вексельного ринку: матеріали *Всеукр. наук.-практ. конф. «Модернізація України: проблеми та технології успішності (питання економіки, права, соціології, освіти і культури)»*. / ред. кол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.], (12 листопада 2015 р.) Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2015. С.384-386.

18. Дмитренко Т.Л. Розвиток інформаційних систем як шлях до прозорості вексельного ринку: матеріали *Всеукр. наук.-практ. конф. «Українське суспільство: контури інновацій»*. / ред. кол.: М. Н. Курко (голова) [та ін.], (30 березня 2017 р.) Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2008. С.146-148.

19. Дмитренко Т.Л., Буйда К.В. Risk management as a strategy to recovery the banking system of Ukraine: матеріали *Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів «Трансформація фінансових відносин в умовах економічної глобалізації»* / ред. кол.: Сердюков К. Г. (голова) [та ін.]. (20 квітня 2017 р.) Харків, ХІФ КНТЕУ, 2017. С.157-161.

20. Дмитренко Т.Л. Використання наукових методів досліджень в управлінні ризиками вексельних операцій щодо процедур фінансового моніторингу: матеріали *Всеукраїнської науково - практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу»* (23 листопада 2018 р.). Харків: С.48-49. (0,16 друк. арк.)

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ОБІГУ ВЕКСЕЛІВ	32
1.1. Теоретико-економічна сутність здійснення фінансового моніторингу операцій з векселями	32
1.2. Класифікація векселів за рівнем ризику легалізації активів	49
1.3. Міжнародний досвід здійснення фінансового моніторингу	67
Висновки до розділу 1	86
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПРОЦЕСІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ АКТИВІВ	90
2.1. Державна політика запобігання та протидії процесам легалізації активів в Україні	90
2.2. Система управління фінансовими ризиками легалізації активів в Україні	121
2.3. Типологізація протизаконних схем у фінансовому секторі	134
Висновки до розділу 2.....	154
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУР ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ВЕКСЕЛЬНОГО ОБІГУ	159
3.1. Взаємодія органів влади, підприємств та фінансово-кредитних установ в забезпеченні ефективності фінансового моніторингу вексельного обігу.....	144
3.2. Ризик-менеджмент вексельного обігу в механізмі фінансового моніторингу	181
3.3. Впровадження обігу векселів в електронній формі як перехід до транспарентного фінансового ринку	203
Висновки до розділу 3.....	219
ВИСНОВКИ	226

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	233
ДОДАТКИ	268

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Базель I-IV (Basel I-IV) – фундаментальні угоди Базельського комітету з банківського нагляду.

ВК/ФТ/РЗМЗ – відмивання коштів/ фінансування тероризму/ розповсюдження зброї масового знищення

ВНУП – визначені нефінансові установи і професії

ЄДІС – Єдина державна інформаційна система

ЄДІСОВ – Єдина державна (національна) інформаційна система обігу векселів

ДМС – Державна митна служба

ДСФМУ – Державна служба фінансового моніторингу України

ДФС – Державна фіскальна служба

ЗЕД – зовнішньо – економічна діяльність

ЗСК («Знай свого клієнта») – **КҮС (“Know you client”)**

ККУ – Кримінальний кодекс України

КНДР – Кореїська народна демократична республіка

МВС – Міністерства внутрішніх справ України

Мінекономрозвитку (МЕРТ) – Міністерство економічного розвитку та торгівлі

МФУ – Міністерство фінансів України

Мін’юст – Міністерство юстиції України

МСФЗ (IFRS) – Міжнародні стандарти фінансової звітності

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

Нацкомфінпослуг – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг

НБУ – Національний банк України

НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

НОР – Національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансуванню тероризму

ПВК/ФТ (Протидія відмивання коштів/ фінансування тероризму) – **AML/CFT** (Anti-Money Laundering/Countering the Financing of Terrorism)

План дій реформ оподаткування транснаціональних корпорацій **BEPS** – Base Erosion and Profit Shifting (**BEPS**) Action Plan

ППО (PEPs) – публічні посадові особи;

ПФР (підрозділи фінансової розвідки Групи «Егмонт» – **FIU** (Financial Intelligence Units **EGMONT GROUP**))

СБУ – Служби безпеки України

СДФМ – суб'єкти державного фінансового моніторингу

СПФМ - суб'єкти первинного фінансового моніторингу

ФАТФ (Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей) – **FATF** (Financial Action Task Force)

ФГВФО – Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

ЮНСИТРАЛ (Комісія ООН з прав міжнародної торгівлі) – **UNSI TRAL** (United Nations Commission on International Trade Law)

АСАМС (Association of Certified Anti-Money Laundering Specialists) – Асоціація сертифікованих фахівців з боротьби з відмиванням грошей

АРГ (Asia / Pacific Group on Money Laundering) – **АТГ** (Азіатсько-Тихоокеанська група по боротьбі з відмиванням грошей)

BIS (Bank for International Settlements) – **БМР** (Банк міжнародних розрахунків)

Caribbean FATF (Caribbean Financial Action Task Force) – **КФАТФ** (Карибська група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей)

E-A-G (Evolution, Assurance and Governance) – Електронна Група з проведення консультацій

EAG (Eurasian Group) – **ЕГ** (Євразійська група по боротьбі з відмиванням грошей)

ESAAMLG (Eastern and Southern Africa Anti- Money Laundering Group) — **ЕСАА МЛГ** (Група по боротьбі з відмиванням грошей в Східній і Південній Африці)

EU (European Union) – **ЄС** (Європейський Союз)

IBRD (International Bank for Reconstruction and Development) – **МБКК**
(Міжнародним банком кредиту і комерції)

IMF (International Monetary Fund) – **МВФ** (Міжнародний валютний фонд)

GAFISUD (Grupo de Accion Financiera de Sudamerica) – **ГАФІСУД** (Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей в Південній Америці)

GIABA (The Inter-Governmental Action Group against Money laundering in West Africa) — **ГІАБА** (Міжурядова група Західної Африки по боротьбі з відмиванням грошей)

G7 (Group of Seven) – «**Велика сімка**» економічно розвинених країн

NATO (North Atlantic Treaty Organization) – **НАТО** (Північноатлантичний альянс)

MENAFATF (Middle East and North Africa Financial Action Task Force) – **МЕНАФАТФ** (Центрально-Східна та Північно-африканська група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів)

MONEYVAL (Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism) – **МАНІВЕЛ** (Обраний Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів боротьби з відмиванням грошей)

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) – **ОЕСР**
(Організації економічного співробітництва та розвитку)

OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe) – **ОБСЄ**
(Організація з безпеки та співробітництва в Європі)

POS (Point Of Sale) – термінали у точках продажу

RWA (Risk-weighted asset) – зважений за ризиком актив

FATCA (Foreign Account Tax Compliance Act) – Закон про податкові вимоги до іноземних рахунків

FSB (Financial Stability Board) – **РФС** (Рада фінансової стабільності)

UN (United Nation) – **ООН** (Організація Об'єднаних Націй)

UNODC UN (United Nations Office on Drugs and Crime) – **ЮНОДК** або **УНП**
ООН (Управління ООН по наркотикам і злочинності)

WB (World Bank) – **СБ** (Світовий Банк)

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Інтенсивне зростання глобалізаційних та інноваційних процесів в діяльності фінансового ринку сприяє збільшенню кількості і різноманітності фінансових трансакцій, що зумовлює появу нових викликів та загроз, пов'язаних з легалізацією незаконних фінансових ресурсів. Сучасний стан протидії відмиванню злочинних коштів характеризується активним розвитком методологічних підходів процедур фінансового моніторингу, що зумовлює необхідність подальшого дослідження напрямів підвищення його ефективності.

Серед основних завдань, які стоять перед національною системою протидії відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, є налагодження ефективного механізму оцінки і управління потенційними ризиками, що виникають унаслідок функціонування тіньового капіталу. Таким чином, протидія використанню певних фінансових інструментів, що впливають на легітимність фінансових операцій, з метою відмивання грошей в фінансових установах, стає актуальним завданням національної фінансової безпеки.

Наявність фінансового моніторингу трансакцій як сталого і безперервного економічного процесу є важливою умовою для фінансових установ перш за все щодо підтримки довіри до фінансового ринку з боку інвесторів, бездоганної ділової репутації перед вкладниками та клієнтами. Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження склали наукові праці відомих учених у галузі філософії, економіки, фінансів, фінансового права, вексельного права, інших наук гуманітарного напрямку. Дослідженням проблем протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, займалися такі закордонні вчені, як: В.К. Гілмор, П. Реутер, Дж. М. Сміт, М. Леві, О. Ч. Роу, Л. Наполеоні, Дж. Робінсон, Ф. Робінсон, Р. Смолл, П. Бернасконі, К. Освальд, К. Мюллер, А. Цюнд, А.К. Бекряшев, Й.П. Белозеров, Б. Болотський та ін.

Теоретичні й практичні проблеми запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів незаконного походження на національному фінансовому останніми роками досліджували такі вчені, як А. Римарук, Ю. Лисенков, В. Коваленко, В. Білоус, О. Барановський, Т. Єфименко, С. Дмитров, З. Герасимчук, Н. Вавдіюк, С. Гасанов, О. Іваницька, В. Козюк, В. Корнєєв, В. Кудряшов, В. Берізько, А. Гаврилишин, Х. Возняковська, Л. Воронова, О. Орлюк, Н. Химичева, С. Симов'ян, Л. Савченко, І. Кузнецова, Б. Сюркало та інші.

Безпосередньо питання протидії легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, і функціонування механізму фінансового моніторингу досліджують такі вчені, як О. Бандурка, З. Варналій, О. Глущенко, А. Ковальчук, О. Користін, В. Чернєй, С. Чернявський, Л. Максименко, Я. Котляревський, В. Клепчуков, Б. Костенко, Т. Медвідь, Т. Грунспан, С. Кам, С. Бюге та інші.

Дослідженням проблем вексельного обігу в Україні та розвитку вексельного ринку, займались такі вітчизняні і закордонні вчені, як: А. Демківський, С. Мошенський, П. Цитович, А. Аваков, О. Барановський, М. Бурмака, П. Бородін, С. Гуткевич, Ю. Лисенков, В. Малюк, М. Мозговий, Т. Руденко, С. Румянцев, Н. Фещенко, О. Фельдман, В. Шелудько, А. Клименко, С. Барац, І. Фішер, Г. Шершеневич, О. Фельдман, Волтерс Клувер, Майкл Сміт та ін.

Не зменшуючи ролі й значущості наукових праць названих учених, слід відзначити відсутність комплексних досліджень, присвячених проблемам запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних протиправним шляхом, оцінці ризиковості фінансового інструментарію, що використовується злочинцями, в схемах легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. У більшості випадків наукові публікації зводяться до аналізу тіньової економіки та виділення проблеми відмивання коштів у цьому аспекті або розглядаються питання легалізації “злочинних” доходів злочинними угрупованнями та боротьбою державних структур з цим

негативним явищем, його кримінально-правові аспекти.

Необхідно зазначити, дослідженням причин та наслідків використання векселів у схемах відмивання злочинних активів займаються дуже мало, хоча оцінка ризику фінансових продуктів є інструментом Національної оцінки ризиків легалізації злочинних доходів і рекомендованим напрямом розвитку відповідних процедур з боку міжнародних організацій, що опікуються зазначеною сферою регулювання і розвитку світової економіки.

Таким чином, вивчення організаційно-правових засад управління ризиками використання векселів в злочинних схемах відмивання коштів та запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних протиправним шляхом, в фінансовому секторі економіки та вироблення пропозицій щодо їх удосконалення носять актуальний характер з наукової та практичної точки зору.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано в рамках науково-дослідних тем ДННУ «Академія фінансового управління»: Фінансовий сектор України в системі забезпечення інноваційного економічного зростання (номер державної реєстрації 0112U003360); Розвиток фінансового сектору України в умовах євроінтеграції (номер державної реєстрації 0115U000939). В межах цих тем автором окреслено шляхи удосконалення вексельного обігу в Україні. Визначено напрями імплементації міжнародного досвіду, передусім, світових законодавчих норм регулювання обігу векселів з метою запобігання їхнього використання у тіньових операціях.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад фінансового моніторингу операцій з векселями та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення вексельного обігу.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність розв'язання таких завдань наукового і прикладного характеру:

- дослідити теоретичні підходи фінансового моніторингу обігу

векселів;

- визначити шляхи імплементації міжнародних стандартів фінансового моніторингу в реформування діяльності національного фінансового ринку, застосовуючи найкращі міжнародні практики, ідентифікувати методи та інструменти імплементації;

- обґрунтувати специфіку впровадження ризик-орієнтованого підходу в діяльність Національної системи протидії відмивання коштів та фінансування тероризму (далі – ПКФ/ФТ) щодо обігу векселів;

- проаналізувати законодавчо-нормативне забезпечення фінансового моніторингу вексельних операцій в Україні;

- поглибити науково-методичні підходи до оцінки легальності застосування та ліквідності векселів щодо ризику використання їх в фінансових операціях по легалізації злочинних доходів, трактування сутності та значення фінансового моніторингу;

- обґрунтувати специфіку визначення фіктивних векселів та векселів, що використовуються фіктивними підприємствами;

- розкрити механізм типологічних досліджень легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом з використанням вексельних операцій;

- розкрити механізм оцінки векселів щодо використання їх в легалізаційних трансакціях, використовуючи науково-методичні підходи до визначення ризику на підставі експертних оцінок та непрямих показників фінансової діяльності учасників вексельного обігу;

- уточнити місце та роль фінансового моніторингу у системі ПКФ/ФТ суб'єктів фінансового моніторингу та розробити пропозиції щодо взаємодії органів влади в забезпеченні ефективності фінансового моніторингу вексельного обігу;

- розробити пропозиції щодо залучення підприємств та фінансово-кредитних установ у забезпечення ефективності фінансового моніторингу обігу векселів;

- обґрунтувати доцільність переходу до електронної форми векселів щодо імплементації Рекомендацій FATF, інтеграції фінансового ринку України в світовий фінансовий ринок та підвищення довіри з боку іноземних та вітчизняних інвесторів, вкладників та клієнтів.

Об'єктом дослідження є фінансовий моніторинг обігу векселів.

Предметом дослідження є фінансові відносини, що виникають між суб'єктами фінансового моніторингу та учасниками вексельного ринку у процесі його здійснення.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: діалектичний метод пізнання, що забезпечує аналіз фінансових явищ та процесів в їх розвитку, взаємозв'язку і взаємозалежності; метод експертних оцінок та такі методи оцінки ризику як кваліфікація і квантифікація, Баєсівські мережі; метод аналізу і синтезу; економіко-статистичні методи. Дослідження сутності фінансового моніторингу вексельного обігу, його форм та методів здійснено з використанням методів співставлення, групування, типологізації, графічного аналізу. Методи системного узагальнення використані при дослідженні механізму оцінки і управління ризиком. Методи економіко-математичного моделювання застосовані при обробці даних для аналізу та оцінювання учасників вексельного обігу. Методи експертних оцінок і прогнозів використовувалися для обґрунтування доцільності застосування оцінки значущості критеріїв ризику використання векселів в злочинних схемах і застосування окремих критеріїв ризику відповідно до Керівництва Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків та злочинності «Ризик відмивання коштів через фінансові та комерційні інструменти», розроблений для ефективного впровадження 40 Рекомендацій FATF, для оцінки платоспроможності учасників вексельного обігу по кожному векселю та фінансового контролю суб'єктів фінансового моніторингу. Метод логічного узагальнення застосовано для формування висновків.

Інформаційною базою дослідження є: Закони України, постанови Кабінету Міністрів України, розпорядження і статистичні дані Державної служби фінансового моніторингу, Державної фіскальної служби України, Міністерства фінансів України, Національного банку України; керівництва, пояснювальні записки та матеріали FATF, MONEYVAL, EAG, Basel I-IV, UNODC UN, FATCA, EGMONT, ACAMs, IMF, WB; фінансові звіти суб'єктів підприємницької діяльності – учасників вексельного обігу; наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, дослідницькі та аналітичні матеріали, Internet - ресурс.

Наукова новизна одержаних результатів

уперше:

- розроблено методичні та практичні підходи до визначення ризику використання векселів в злочинних схемах за методом експертних оцінок, а саме визначення важливості критеріїв, що визначають величину ризику, та вирахування за цими критеріями інтегрального показника ризику використання векселів в легалізаційних операціях та ліквідності самих векселів за непрямыми показниками фінансової звітності учасників вексельного обігу відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності. Впровадження оцінки векселів відповідно до ризик-орієнтованого підходу в сфері ПКВ/ФТ призведе до оптимізації ресурсів в залежності від ступеню ризику використання векселів в злочинних операціях, управління цим ризиком і зменшення зусиль щодо здійснення фінансового моніторингу легальних прозорих операцій з векселями.

удосконалено:

- методологічні підходи до оцінки ризиків в сфері ПКВ/ФТ шляхом розширення критеріїв визначення високо ризикових фінансових інструментів, які використовуються в легалізації коштів, та вдосконалення і розширення переліку існуючих сумнівних операцій, визначення простих і переказних векселів з бланковим індосаментом як

цінного паперу на пред'явника і платіжного документу, що входить до класу документарних фінансових інструментів на пред'явника, як і готівка.

- науково-практичні підходи до використання векселів як обігових коштів у періоди фінансово-економічних криз та дефіциту обігових коштів. Завдяки багатофункціональності векселя його використання вдосконалило вирішення ряду проблем у діяльності суб'єктів господарювання в період кризи неплатежів, а саме в забезпеченні розрахунків між суб'єктами господарювання в періоди тотального дефіциту обігових коштів, що зможе поживати рух фінансів і сприяти розвитку економіки. Використання векселя в бездокументарній формі прискорить процес зменшення тіньової складової економіки України, сприятиме побудові прозорої інфраструктури вексельного обігу, розвитку міжнародних розрахунків, впровадження вимог та рекомендацій європейського та міжнародного законодавства.

- практичні рекомендації для зниження ризиків використання обігу векселів як документарних фінансових інструментів в схемах легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, щодо розробки і впровадження використання Єдиної Державної (національної) інформаційної системи обігу векселів для об'єднання інформації щодо всіх операцій з векселями з боку учасників вексельного обігу, державних наглядових та правоохоронних органів, а також для розбудови інфраструктури обігу векселів в електронній формі.

дістали подальшого розвитку:

- визначення економічної сутності фінансового моніторингу вексельного обігу, що полягає у забезпеченні систематичного здійснення оцінки ризиків використання векселів в легалізаційних операціях та в операціях маніпулювання цінними паперами уповноваженими державними органами та особами-учасниками вексельного обігу і

особами, що обслуговують операції з векселями, а також застосування широкої сукупності методів фінансового контролю за вексельним обігом з метою виявлення операцій щодо легалізації (відмивання) доходів, ухиляння від податків, фінансування тероризму, тощо.

- науково-практичні підходи до класифікації (типології) протизаконних схем з урахуванням рейтингу прозорості обігу та ліквідності фінансових інструментів і цінних паперів, які використовуються в сучасній діяльності фінансового ринку України з використанням типологічних досліджень зарубіжних країн та поєднання їх в єдиний міжнародний каталог типологічних досліджень в області ПКВ/ФТ, вдосконалення законодавчої бази обігу векселів та нормативних актів державних наглядових органів щодо реєстрації емісії, обліку та зберігання векселів, визначення сумнівних операцій з використанням векселів та впровадження ризик-орієнтованого підходу в процедурах фінансового моніторингу.

Практичне значення одержаних результатів.

Наукові результати дисертаційної роботи знайшли своє практичне застосування, що підтверджується відповідними довідками про впровадження.

Державною службою фінансового моніторингу використані в розробці пропозицій щодо зменшення ризиків та загроз відповідно до Звіту про проведення Національної оцінки ризиків, підготовленої з урахуванням міжнародних стандартів і відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 16.09.2015 № 717, а також Методики її проведення. (довідка б/н від 11 квітня 2016р.).

Громадською радою при Міністерстві фінансів України використані в власній практичній діяльності, а саме в обговорюванні пропозицій щодо

підвищення прозорості обігу векселів, створення інтегральних інформаційних систем обліку фінансових операцій з використання векселів, обговорені проблеми низької платіжної дисципліни, зокрема в вексельному обігу, та механізми її підвищення. Досліджені в дисертаційній роботі питання щодо підвищення транспарентності вексельного ринку використані в наданих Громадською радою Пропозиціях до Плану заходів уряду України до 2020 року та Стратегії реформування вексельного ринку України до Міністерства фінансів України. Отримані в дисертаційній роботі результати рекомендовані до використання у практичній діяльності визначеного кола структурних підрозділів Міністерства фінансів України та Державної служби фінансового моніторингу України (довідка №87/1 від 31 березня 2016р.).

Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку України використано в аналітичній та законотворчій роботі, а саме в обговорюванні пропозицій щодо зменшення ризиків та загроз відповідно до Звіту про проведення Національної оцінки ризиків, підготовленої з урахуванням міжнародних стандартів і відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 16.09.2015 № 717, в розробці стратегії розвитку вексельного ринку відповідно до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року та принципів реформ, що мали відображення в зазначеному документі, а також визначення шляхів трансформації документарної форми векселів в електронну форму, створення вексельного депозитарію та розбудови інфраструктури обігу векселів (довідка №07/3044 від 31 січня 2018р.).

ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа» були використані рекомендації, викладені у дисертаційній роботі в частині типологізації та оцінки ризиків використання векселів в схемах відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, трансформації документарної форми векселів в

електронну форму, розбудови інфраструктури обігу векселів та впровадження біржової торгівлі вексями, а також щодо запровадження прозорого обігу векселів шляхом створення Єдиної державної інформаційної системи обігу (видачі, розрахунків вексями, купівлі – продажу, застави, авалю, акцепту, погашення, протесту та стягнення за опротестованими вексями) векселів при обговорюванні пропозицій щодо зменшення ризиків та загроз відповідно до Звіту про проведення Національної оцінки ризиків і прийняті для практичного застосування методика проведення оцінки ризику вексельних операцій в діяльності ПрАТ «Української міжбанківської валютної біржі» як суб'єкта первинного фінансового моніторингу (довідка б/н від 15 червня 2017р.).

Для практичного користування матеріали щодо міжнародних стандартів в сфері фінансового моніторингу, типологічні дослідження та дослідження ризику відмивання коштів через фінансові та комерційні інструменти були використані в аналітичних дослідженнях фахівцями Українського товариства фінансових аналітиків. Запропоновані Дмитренко Т.Л. окремі теоретико-методологічні підходи та обґрунтування мають важливе значення для впровадження ризик-орієнтованого підходу щодо підвищення фінансової безпеки в системі антикризового регулювання розвитку негрошового фінансування економіки. Висновки та рекомендації в частині класифікації векселів за рівнем ризику легалізації активів та розробленої математичної моделі оцінки ризиків використання векселів в схемах відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, мають практичне застосування в процедурі знерухомлення векселів для біржової торгівлі та переходу від документарної форми векселів в електронну форму загалом (довідка від 28.11.2017р.)

Результати дослідження використані в обговоренні пропозицій щодо зменшення ризиків та загроз відповідно до Звіту про проведення Національної оцінки ризиків, підготовленої з урахуванням міжнародних стандартів і відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню

тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 16.09.2015 № 717 на II Фінансовому форумі Асоціації адвокатів України. Також, були надані для практичного користування матеріали дисертації щодо міжнародних стандартів в сфері фінансового моніторингу, каталоги типологічних досліджень та методики проведення оцінки ризику вексельних операцій в діяльності адвокатів. (довідка №496/2017 від 06.11.2017р.)

Результати дослідження були опубліковані в міжнародному науковому журналі «Регіональні інновації» (ISSN 2273-2640) міжнародної асоціації «InterRegioNovation» (Франція), №1 2019, у співпраці з Міжнародним інститутом бізнесу та дипломатії (Париж, Франція), а також були використані і впроваджувалися в рекомендаціях щодо розробки механізмів знерухомлення векселів як способу абсолютно мінімізації ризиків та здійснення комплексного адміністрування вексельного обігу, організації депозитарного обліку векселів та створення системи захисту фінансової стабільності проектів міжнародної асоціації «ІнтерРегіоНовація». (сертифікат б/н від 01.04.2019)

Також результати дослідження використовуються у навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний торгово - економічний університет» в при викладанні дисциплін «Фінансове право», «Господарське право» (довідка 12-82/30-03 від 27.05.2015р.). На науковий твір «Методика оцінювання ризику використання векселів для легалізації кримінальних доходів» зареєстровані авторські права Дмитренко Т.Л. (свідоцтво на реєстрацію авторського права на твір від 21.02.2019 №86284).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові результати, які виносяться на захист, одержані автором самостійно і викладені в опублікованих працях.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: VII Міжнародна науково – практична

конференція «Реформування економіки України: стан і перспективи» (29–30 листопада 2012р, м. Київ, МІБО КНЕУ), III Всеукраїнська науково – практична конференція «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (04–05 квітня 2013р., м. Ірпінь, Національний університет ДПС України), Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація національної економіки: зміни в умовах кризи» (15–16 травня 2015р, м. Херсон, ХДУ), Міжнародна науково-практична конференція «Якість економічного розвитку: глобальні та локальні аспекти» (15-16 травня 2015р. м. Одеса, ОДУ), V Всеукраїнська науково-практична конференція «Фінансова система України: стан, проблеми, перспективи» (10-11 червня 2015р., м. Херсон, ХДАУ), Науково-практична конференція науковців МАУП «Соціальна практика та теоретико-методологічні засади модернізації України» (30 листопада 2015р., м. Київ, МАУП), Міжнародна науково-практична конференція “Економіка, фінанси і управління в ххі столітті: аналіз тенденцій та перспективи розвитку” (21 березня 2017 р., м. Київ, КНУТД, АФУ), Всеукраїнська науково-практична конференція «Українське суспільство: контури інновацій», 30 березня 2017 р., м. Київ, МАУП), Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів «Трансформація фінансових відносин в умовах економічної глобалізації» (20 квітня 2017р., м. Харків, ХІФ КНТЕУ), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (23 листопада 2018 р., м. Харків, ХНЕУ).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 10 наукових праць, загальним обсягом 9,7 д. а., з них: 8 – у наукових фахових виданнях, 1 – у зарубіжному виданні, 1 – у науковому виданні України, що входить до міжнародних наукометричних баз та прийнято участь в написанні колективної монографії «Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст» за редакцією Т. І. Єфименко (розділ 3.4.3. Удосконалення механізмів управління ризиками та внутрішнього контролю в Міністерстві фінансів України).

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження, його об'єктом та предметом і складається із вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (232 найменувань) і додатків (1,42 друк. арк.). Робота містить 20 таблиць, 7 рисунків, 10 формул. Обсяг основного тексту дисертації складає 8,88 друк. арк. сторінок, повний обсяг – 12,54 друк. арк.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ОБІГУ ВЕКСЕЛІВ

1.1. Теоретико-економічна сутність здійснення фінансового моніторингу операцій з векселями

В Україні фінансовий моніторинг набуває все більш важливого значення через високу частку тіньової економіки. Наша країна вийшла на передні рубежі за обсягами тіньової економіки, ухилення від оподаткування, використання механізмів квазіфіскальних операцій [1, с. 41-57]. На сучасному етапі розвитку Україна з її потужним економічним потенціалом, не могла також не зіткнутися з проблемою «відмивання» коштів, одержаних злочинним шляхом. Для кожної держави питання боротьби з відмиванням (легалізацією) грошей, отриманих злочинним шляхом, є питанням національної безпеки. Відмивання грошей – не тільки кримінальне діяння, а й систематична загроза для фінансових ринків і корпоративного сектора в цілому.

За оцінками фахівців, щороку у світі через легальні фінансові інститути перекачується в легальний сектор від 500 млрд. до 1,5 трлн. “брудних” доларів [2, с. 4]. Сучасні реалії спонукають глибше досліджувати проблему запобігання відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. На рубежі ХХ-ХХІ сторіччя відмивання “брудних грошей” стало невід’ємною складовою будь-якої кримінальної діяльності, основною ланкою економічної злочинності як кожної країни, так і враховуючи процеси глобалізації усього світу. Дослідження використання інструментів фінансового ринку, їх оцінкою щодо ризику використання в процесах легалізації займаються мало, хоча це є одним з основних напрямків протидії та боротьби з легалізацією злочинних доходів.

Термін “відмивання коштів” (“money laundering”) з’явився в офіційному економічному та юридичному лексиконі нещодавно. Проте світова

громадськість уже встигла продемонструвати серйозність своїх намірів у протидії цьому явищу. Віденська конвенція ООН 1988 р. запропонувала вичерпне визначення цього терміну.

Значну роль в розвитку єдиного термінологічного словника відіграло створення 1989 р. Групи з розроблення фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей FATF [3, с. 11].

Міжурядовий орган розташований в штаб-квартирі Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) в Парижі, де діє його власний невеликий секретаріат. В даний час в FATF входять 38 членів: 36 юрисдикції та 2 регіональні організації (Рада співробітництва країн Перської затоки і Європейська Комісія). Тридцять сім членів FATF ставлять собі за мету протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. Також діють 31 міжнародних і регіональних організацій, які є асоційованими членами або спостерігачами FATF і беруть участь в її роботі.

До восьми регіональних органів, створених за типом FATF, і асоційованих членів, що мають аналогічну FATF форму і функції віднесені Азіатсько-Тихоокеанська група по боротьбі з відмиванням грошей (АТГ), Карибська група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (KFATF), Обраний Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів боротьби з відмиванням грошей (МАНІВЕЛ) (раніше PC-R-EV), Група по боротьбі з відмиванням грошей в Східній і Південній Африці (ЕСААМЛГ), Євразійська група (ЕГ), Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей в Південній Америці (ГАФІСУД), Міжурядова група Західної Африки по боротьбі з відмиванням грошей (ГІАБА), Група по боротьбі з відмиванням грошей на Близькому Сході і Північній Африці (МЕНАФАТФ). Багато країн-учасників FATF також є членами цих органів [4].

Розгорнуте визначення поняття “відмивання коштів” наводиться у ст. 1 Директиви ЄС від 10.06.1991 (91/308/ЄС) “Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів”. Згодом вказане визначення

було підтвержене в рамках Директиви Європарламенту і Ради ЄС від 26.10.2005 (2005/60/ЄС):

“Відмивання коштів означає поведінку, про яку йдеться нижче, коли вона здійснюється навмисно: обмін або передача власності, якщо відомо, що така власність виникла в результаті кримінальної діяльності чи участі в подібній діяльності з метою приховування або маскуванню незаконного походження власності чи сприяння будь-якій особі, яка здійснює подібну діяльність, ухилитися від юридичних наслідків своїх дій; приховування або маскуванню справжньої природи, джерела, місцезнаходження, розміщення, руху, прав щодо власності чи прав на власність, якщо відомо, що така власність виникла в результаті кримінальної діяльності або участі в подібній діяльності; придбання, володіння або використання власності, якщо на момент отримання було відомо, що подібна власність виникла в результаті кримінальної діяльності чи участі в подібній діяльності; участь у будь-яких діях, об’єднання з метою здійснення, спроби здійснення і надання допомоги, співучасть, сприяння і консультування здійснення будь-яких дій, зазначених у попередніх абзацах.

Знання, наміри або мета, необхідні як елемент вищезгаданої діяльності, можуть бути наслідком об’єктивних обставин, що ґрунтуються на фактах. Відмивання коштів повинно розглядатись як таке, навіть коли діяльність, в результаті якої створювалася власність для відмивання, здійснювалася на території іншої держави-члена або на території третьої країни [5]”.

Зауважимо, що в Україні після здобуття незалежності дуже швидко зросла «тіньова» економіка. Це було зумовлено невідповідністю до корінних перетворень в економіці, і, насамперед, відсутністю належного правового забезпечення фінансового моніторингу.

На сьогодні науковці відзначають також відсутність зрушень в обмеженні тіньових операцій та впливу капіталу [6].

Тіньова економіка є феноменом, який в Україні залишається на сьогоднішній день невизначеним нормативно, і серед її дослідників немає

єдності у розкритті змісту відповідного поняття. Т. Єфименко та С. Гасанов виділяють такі підходи до визначення тіньової економіки: за рівнем узагальнення: теоретичний і прикладний; за дисциплінарною ознакою: правовий, економічний, соціологічний, кібернетичний (системно-структурний), міждисциплінарний; за критерієм зарахування економічних відносин до сфери тіньової економіки: обліково-статистичний, формально-правовий, економіко-правовий, кримінологічний, комплексний; за цілями дослідження: фундаментальний теоретичний аналіз, статистична оцінка, оптимізація соціально-економічної політики, удосконалення правоохоронної діяльності, забезпечення економічної безпеки [7, с.8].

Провідною складовою регуляторної політики стримування нелегального (кримінального) підприємництва виступає фінансова політика декриміналізації економіки, під якою, на нашу думку, варто розуміти використання різноманітних інформаційних важелів антилегалізаційного інституту фінансового моніторингу з метою зниження кількості та обсягів нелегальних господарських операцій [7, с.15].

Взагалі, використання терміну «моніторинг» (лат. monitor — той, хто попереджує), що розумівся як система безперервного спостереження, вимірювання та оцінки стану навколишнього середовища, бере свій початок зі Стокгольмської конференції ООН 1972 року. Проте дуже швидко це поняття вийшло за рамки виключно екології, і на даний момент входить до понятійного апарату різноманітних сфер діяльності. В європейських країнах фінансовий моніторинг найчастіше розуміється як спостереження та аналіз фінансових показників, фінансових потоків, виконання бюджетів, тобто є найбільш наближеним до поняття фінансового контролю.

По відношенню до створення системи протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму, термін «фінансовий моніторинг» набув поширення з початку цього століття.

Відповідно до вітчизняного законодавства фінансовий моніторинг

визначається як сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [8].

Т. Єфименко та С. Гасанов визначають державний фінансовий моніторинг як сукупність заходів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, які здійснюються національним підрозділом фінансової розвідки – Державною службою фінансового моніторингу, а також іншими суб'єктами державного фінансового моніторингу, до яких віднесено такі органи державного регулювання і нагляду: Національний банк України; Міністерство фінансів України; Міністерство юстиції України; Міністерство інфраструктури України; Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку та Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [7, 29].

Фінансовий моніторинг як фінансове розслідування (англ. financial intelligence) безпосередньо пов'язане з контролем виконання обов'язкових процедурами проведення фінансових операцій.

Особливу увагу доцільно приділити відповідності глосарію міжнародних визначень та національного термінологічного словника. Термін «фінансовий моніторинг» використовується країнами, що входять до складу ЄГ (EAG) здебільше з країн пострадянського простору на відміну міжнародного визначення антилегалізаційних процедур відмивання коштів та фінансування тероризму – «протидія відмивання коштів та фінансування тероризму» (ПВК/ФТ) (англ. Anti-money laundering/ counter financial terrorism). Відсутність єдиного термінологічного словника ускладнює взаємодію з іншими науковцями, регіональними представництвами міжнародних організацій, що опікуються

даним напрямком діяльності та підрозділами фінансових розвідок.

Зарубіжні науковці дослідили на підставі технології візуалізації інформації та бази даних Web Science, яка включає в себе дослідницькі статті англійською мовою з питань протидії відмиванню грошей та боротьбі з тероризмом у період з 1993 по 2013рр. Цей документ досліджує динаміку розвитку законодавства, а також міжнародну наукову діяльність – кількість досліджень у сфері протидії відмиванню коштів шляхом аналізу розподілу по країнам - учасникам досліджень, кількість авторів наукових праць, спеціалізованих організацій в цій сфері, цитованих журналів, ключові слова та ситуації, які цитувались в літературі (1993-2013) щодо відмивання грошей за допомогою програми CiteSpace II.

CiteSpace II - це програма Java другого покоління для візуалізації та аналізу нових тенденцій та моделей в науковій літературі, розробленій доктором Чаомі Ченом (Dr. Chaomei Chen) в Коледжі інформатики та технологій Американського університету Дрекселя (College of Information Science and Technology in American Drexel University). Це багатоваріантне програмне забезпечення візуалізації часу, спільного використання часу та динамічної інформації, яке здатне продемонструвати інтелектуальну базу, фронт дослідження, ситуацію розвитку, перехід до знань та еволюційний процес предметної або дослідницької галузі на карті знань. Вхідні дані для CiteSpace II були отримані з баз даних індексів цитування за допомогою Science Citation Web of Science (WoS) (SSCI, SCI-Expanded, база даних CPCI-S) на основі тематичного пошуку статей, опублікованих у період з 1993 по 2013 рр.

За результатами дослідження щодо боротьби з відмиванням грошей головним чином зосереджені на наступних аспектах: (1) в аспекті боротьби з предикатними злочинами відмивання коштів, ключові слова - злочинність, корупція, тероризм, фінансування тероризму, наркоманія та ін.; (2) щодо аспекту боротьби з відмиванням грошей, ключовими словами є відповідність, AML/CFT (ПВК/ФТ), ризик, фінансовий моніторинг, державність, глобальне

управління, банківська система; (3) щодо аспекту моніторингу відмивання коштів за допомогою комп'ютерних технологій, ключові слова програмні рішення, виявлення вторгнень, вторгнення комп'ютерів, криптологія, інформаційна безпека, виведення даних.

Сполучені Штати займають провідні позиції у міжнародному дослідженні, присвяченому боротьбі з відмиванням грошей, за яким слідує Китай, Великобританія, Німеччина, Австралія, Румунія, Канада, Нідерланди, Італія та Україна, всі з яких є головними діючими силами в сфері досліджень боротьби з відмиванням грошей. Крім того, У.Хетцер (W. Hetzer), Догмінг Сю (Dongming Xu), Шия Гао (Shijia Gao), Пинг Сонг (Ping Song), Пенджу Чжан (Pengzhu Zhang), Агус Судджанто (Agus Sudjianto), Томас Нейлор (Thomas Naylor), Дж. Шарман (J. C. Sharman) та Юн Танг (Jun Tang) відіграють важливу роль і мають великий і глибокий вплив у цій галузі досліджень. Журнал "Боротьба з відмиванням грошей" (Journal of Money Laundering Control) є найвідомішим періодичним виданням, що спеціалізується на дослідженнях протидії відмивання коштів у світі та відіграє перспективну та провідну роль у перетвореннях, інноваціях та розвитку. Іншими міжнародними періодичними виданнями, що опікуються питаннями у цій галузі та мають великий вплив у міжнародному дослідженні щодо боротьби з відмиванням грошей, визначені журнали "Злочинність, право та соціальні зміни" (Crime, Law and Social Change), "Примітки в області комп'ютерних наук" (Lecture Notes in Computer Science), "Американське кримінальне право" (American Criminal Law Review) та журнал "Міжнародна організація" (International Organization). Крім того, деякі із зарубіжних періодичних видань, таких як "Журнал фінансових злочинів" (Journal of Financial Crime) та "Комунікації АОТ (Асоціація обчислювальної техніки)" (Communications of the ACM) мають досить високий вплив у міжнародних дослідженнях боротьби з відмиванням грошей [9].

Це дослідження має певне практичне значення, враховуючи джерела даних, методи дослідження та результати дослідження. Однак, воно має і певні

недоліки через обмеження обсягу та кількості літератури, зібраної в базі даних, та деяких помилок при пошуку літератури, статистичних даних та обробки даних і потребує вдосконалення в майбутніх наукових працях. Доцільно зазначити, що недостатньо досліджені, з наукової точки зору, ризикові фінансові операції, фінансові інструменти та активи, на чому і зосереджується наше дослідження.

До фінансових операцій відносяться будь-які операції, що пов'язані зі здійсненням або забезпеченням здійснення платежу між сторонами. Фінансова операція являє собою угоду, зв'язок, або рух коштів, що здійснюється між покупцем і продавцем, щоб обміняти актив для оплати. Це тягне за собою зміну статусу фінансів двох або більше підприємств або окремих осіб. Покупець і продавець є окремими юридичними особами або об'єктами, що здійснюють обмін цінних предметів, таких, як інформація, товарів, послуг і грошей. Фінансова операція – це двостороння взаємодія: перша частина дає гроші, частина друга отримує товар [10].

Фінансовою операцією є будь-які дії щодо активів клієнта, вчинені за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу, або про які стало відомо суб'єкту державного фінансового моніторингу в рамках виконання Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [8]. Ознаками фінансових операцій є:

1) пов'язана зі здійсненням або забезпеченням здійснення платежу за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

2) здійснюється на свою користь або на користь третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок третіх осіб;

3) її об'єктом є фінансові активи, до яких належить валюта (національна або іноземна), цінні папери (в національній або іноземній валюті), боргові зобов'язання та права вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів,

дорогоцінні метали та дорогоцінне каміння (за винятком ювелірних виробів);

4) мета операції – одержання прибутку або збереження реальної вартості фінансового активу [11,12].

Згідно вітчизняного законодавства здійснення операцій з векселями (крім фінансових казначейських векселів), відносяться до фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу.

Але, необхідно зазначити, що в новому проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 19.12.2018 №9417 [13], який розроблений міжнародними експертами на виконання правових та інституційних заходів, окреслених в параграфі 36е Меморандуму про співпрацю між Україною та МВФ, з метою реалізації положень статті 20 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, а саме імплементації норм четвертої Директиви (ЄС) 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму» та норм Регламенту (ЄС) 2015/847 «Про інформацію, що супроводжує грошові перекази», які повинні були впроваджені ще в 2017 році, а також виконання рекомендацій міжнародних експертів, викладених у Звіті Спеціального Комітету експертів Ради Європи із взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму Комітету MONEYVAL, який був затверджений 7 грудня 2017 року на 55-му засіданні в м. Страсбург (Франція) та оприлюднений 30.01.2018. на офіційному веб-сайті MONEYVAL, до фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу віднесені фінансові операції, сума яких дорівнює чи перевищує 300000 гривень за наявності однієї або більше таких ознак:

– зарахування або переказ коштів, надання або отримання кредиту

(позики), здійснення інших фінансових операцій у разі, якщо хоча б одна із сторін – учасників фінансової операції має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в державі (на території), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення (в тому числі дипломатичне представництво, посольство, консульство такої іноземної держави), або однією із сторін – учасників фінансової операції є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому у зазначеній державі (території). Перелік таких держав (територій) визначається відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України, на основі висновків міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, і підлягає оприлюдненню;

- фінансові операції політично значущих осіб, членів їх сім'ї та/або пов'язаних осіб;

- фінансові операції із переказу коштів за кордон (в тому числі до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорних зон);

- фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів) [13].

Тобто фінансовий моніторинг фінансових операцій з використанням векселів буде віднесений до положень щодо оцінки ризиків суб'єктів державного і первинного фінансового моніторингу та ВНУП і ризику, пов'язані з такими фінансовими операціями, будуть покладені на учасників Національної системи ПВК/ФТ та включені до положень Національної системи оцінки ризиків. В обґрунтування викладених положень та обраної нами методології для дослідження оцінки ризику використання векселів в легалізаційних операціях, в оновленій моделі оцінки НОР, погодженій Міністерством фінансів України, викладені методики Міжнародного валютного фонду, яка покладається на

спроможність органів влади збирати та подавати статистичні дані, якісні експертні судження та групи Світового банку, яка розробила аналітичний інструмент оцінки ризику для допомоги країнам у проведенні їх оцінок ризику ВК/ФТ на національному рівні. Розробку інструменту НОР Групи Світового Банку було розпочато командою з Цілісності Фінансових Ринків (Financial Markets Integrity Team) у 2007 р. із врахуванням інтелектуального внеску широкого кола експертів, а також досвіду у наданні допомоги у проведенні НОР ризиків у багатьох країнах [14].

За рекомендаціями Групи Світового банку під час проведення НОР, країна створює національну Робочу Групу для здійснення оцінки ризику, яка розділяється на декілька команд, кожна з яких зосереджується на одному з дев'яти модулів, які розглянуті в таблиці:

Таблиця 1.1.

Основні частини інструменту НОР

Відмивання коштів Оцінка ризику	Фінансування тероризму Оцінка ризику	Оцінка ризику фінансових продуктів
<p><i>Модуль 1 – оцінка загрози</i></p> <p><i>Модуль 2 – національна вразливість</i></p> <p><i>Модуль 3 – вразливість банківського сектору</i></p> <p><i>Модуль 4 – вразливість сектору цінних паперів</i></p> <p><i>Модуль 5 – вразливість сектору страхування</i></p> <p><i>Модуль 6 - вразливість інших фінансових установ</i></p> <p><i>Модуль 7 – вразливість секторів ВНУП</i></p>	<p><i>Модуль 8 – Національна загроза та вразливість фінансування тероризму</i></p>	<p><i>Модуль 9 – оцінка ризику фінансових продуктів</i></p>

Джерело: побудовано автором за матеріалами Держфінмоніторингу України [14]

З огляду на Модуль 9. Оцінка фінансових продуктів щодо вексельного обігу зрозуміло, що оцінка векселів щодо використання їх в легалізаційних операціях є її складовою. А також, результати оцінки ризиковості використання векселів щодо ВК/ФТ безпосередньо впливають на результати Модуль 4. Вразливість сектору цінних паперів, Модуль 3. Вразливість банківського сектору та Модуль 5. Вразливість страхових установ.

Отже, вексель – це цінний папір, за яким боржник має безумовне грошове зобов'язання (векселедавця або платника) сплатити у певний період зазначену суму грошей власникові векселя.

Вексель видається та використовується у подальших розрахунках як платіжний інструмент в оплату поставлених товарів, виконаних робіт, наданих послуг згідно ст.4. Закону України «Про обіг векселів в Україні» [6]. Отже, первинний ринок векселів – це ринок вексельних розрахунків (квазі - грошовий ринок). Привабливість та підвищення ліквідності векселю в обігу забезпечує статус цінного паперу. Вторинний ринок векселів складається з декількох сегментів, головними з яких є операції банків з векселями (ринок фінансових послуг) та операції купівлі-продажу векселів (фондовий ринок). На вторинному ринку вексель переважно вступає як цінний папір.

Діючим законодавством України векселю надані дві функції:

- платіжного інструменту (ст.51 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [15]),
- цінного паперу (ст.5 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [16]).

Для визначення теоретико-економічної сутності здійснення фінансового моніторингу операцій з векселями доцільно розглянути наукові підходи до визначення сутності «фінансового моніторингу».

На сьогодні не існує єдиного методологічного підходу до теоретичного обґрунтування дефініції «фінансовий моніторинг».

Вчені виділяють юридичний та економічний підхід визначення сутності

фінансового моніторингу. Відповідно до юридичного підходу, фінансовий моніторинг є сукупністю заходів, що здійснюється у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Згідно економічного підходу, фінансовий моніторинг розглядається як частина фінансового контролю [17].

Юридичний підхід, як правило, поділяють вчені-правники, зокрема В.М. Берізько [18] та А.П. Гаврилишин [19] визначають фінансовий моніторинг як сукупність заходів суб'єктів фінансового моніторингу з метою виявлення, аналізу та перевірки інформації про фінансові операції на предмет віднесення їх до таких, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів незаконного походження для передання її правоохоронним органам. І. Патюта [20] зазначає, що фінансовий моніторинг передбачає постійне спостереження, що дає можливість прогнозувати випадки ризиків пов'язаних з легалізацією коштів. Плікус І.Й. визначає фінансовий моніторинг як спеціально організоване, систематичне і безупинне спостереження за фінансовим становищем об'єкта й оперативною його оцінкою [21].

Відзначимо, що переважно прихильники юридичного підходу розглядають моніторинг як спостереження, зокрема, Л. Воронова, М. Кучерявенко, Н. Пришва, О. Костюченко, К. Кривуля вважають, що спостереження і діяльність із фінансового моніторингу (згідно з вимогами Закону України «Про попередження і протидію легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом») є ідентичними [22, с. 87]. Поряд з цим до них апелює А. Хмельюк, зауважуючи, що фінансовий моніторинг більше характерне безперервне відстежування фінансової діяльності, яке здійснюється у формі комплексу наукових, технічних, технологічних, організаційних та інших засобів, що забезпечують систематичний контроль (стеження, а не спостереження) за станом та тенденціями розвитку і діяльності суб'єктів господарювання [23].

Загалом перевагами юридичного підходу до визначення фінансового моніторингу є те, що науковці зосереджуються на кінцевому результаті –

основному призначенні фінансового моніторингу – виявлення ризикових операцій. Втім, таке трактування фінансового моніторингу не розкриває його економічної сутності.

Як вже зазначалося вище прихильники економічного підходу також звужують визначення сутності фінансового моніторингу як заходів фінансового контролю. Так, А. Клименко [24] визначає фінансовий моніторинг як особливу форму фінансового контролю, яка здійснюється уповноваженими державними органами у сфері фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу та спрямована на виявлення операцій, пов'язаних з легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом.

У фінансовій енциклопедії поняття фінансовий моніторинг визначено як специфічну форму державного фінансового контролю, який проводять уповноважені державні органи та установи, що обслуговують здійснення фінансових операцій, відстежують та фіксують фінансові операції, які відповідають, згідно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», критеріям ризиковості, аналізують одержану інформацію про ризикові операції з метою виявлення схем та механізмів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму [25].

Л. Воронова [26] зауважує, що фінансовий моніторинг є окремим інститутом фінансового права і особливою формою фінансового контролю, що передбачає управління фінансами, яке містить усі елементи механізму фінансового контролю у їх зовнішньому вияві.

На думку О. Орлюк [27, с. 158–159], фінансовий моніторинг – це метод фінансового контролю, що передбачає постійне ознайомлення із загальним станом фінансово-господарської діяльності об'єкта контролю, виконання ним управлінських рішень. Основною його метою є виявлення ознак, які можуть свідчити про наявність фінансових чи інших порушень, та звернення на це уваги об'єкта контролю, аби заподіяти порушенням у будь-якій формі. Спостереження

– метод фінансового контролю, що передбачає загальне ознайомлення з фінансовою чи господарською діяльністю об'єкта контролю з метою отримання інформації, необхідної для оцінки його стану, належить до попереджувальних заходів контролю, оскільки за його результатами не вживають заходів впливу до об'єктів контролю.

Також М. Хімічева [28], С. Симов'ян [29], Л. Савченко [30] та І. Кузнєцова [31] визначають фінансовий моніторинг як заходи фінансового контролю.

З одного боку, віднесення фінансового моніторингу до фінансового контролю є перевагою економічного з огляду на широку сукупність методів фінансового контролю, а не тільки спостереження. З другого боку, науковці все ж обмежують мету фінансового моніторингу лише виявленням операцій, схем та механізмів легалізації доходів та фінансування тероризму, а також обмежують коло суб'єктів фінансового моніторингу.

Також слід відзначити науковців, які звужують визначення фінансового моніторингу до певних інституцій, зокрема, установ банків та підприємств. Так, Б. Сюркало [32] визначає фінансовий моніторинг як складову системи фінансового планування банку, на основі якої формується єдина база даних планування діяльності при безперервному зборі, систематизації та обробці інформації.

Як систему заходів по здійсненню постійного спостереження за діяльністю комерційного банку, збору і систематизації даних про його фінансовий стан для оцінки поточного стану справ у банківській сфері і прогнозування його розвитку на перспективу визначають фінансовий моніторинг О. Костюченко, К. Кривуля [33]. На думку, Ж. Довгань [34] фінансовий моніторинг – це система, яка включає сукупність елементів, що взаємодіють і перебувають під дією внутрішніх і зовнішніх факторів, яка охоплює спостереження за рівнем стійкості банку, аналіз, оцінку і прогнозування стійкості на довгострокову перспективу.

Стосовно підприємств Г. Бірюков [35] зазначає, що фінансовий моніторинг є системою постійного спостереження за найважливішими поточними

результатами фінансової діяльності підприємства в умовах постійно змінної кон'юнктури фінансового ринку.

А. Завгородній, Г. Вознюк, Т. Смовженко визначають моніторинг поточної фінансової діяльності – це система постійного спостереження за найважливішими поточними результатами фінансової діяльності підприємства в умовах постійно змінної кон'юнктури фінансового ринку. Метою такого моніторингу є: своєчасне виявлення відхилень фактичних результатів фінансової діяльності підприємства від передбачуваних, які (відхилення) призводять до погіршення фінансового стану підприємства; з'ясування причин цих відхилень; розробка пропозицій щодо відповідного коригування окремих напрямів фінансової діяльності з метою її нормалізації та підвищення ефективності [36].

Б. Сюркало наголошує, що фінансовий моніторинг має відтворювати всі процеси в динаміці, а також містити бази даних для порівняння поточних показників з прогностичними, ця система повинна забезпечувати необхідним обсягом інформації різні рівні управлінської структури відповідно до їхніх вимог. Саме ця система повинна бути базою для створення системи фінансових планів. Тому, на нашу думку, фінансовий моніторинг варто визначати як єдину систему безперервного збору, систематизації та обробки інформації і побудування на її основі прогностичних показників діяльності з метою прийняття управлінських рішень [37].

На нашу думку, вищезазначені визначення стосуються фінансового менеджменту та не розкривають сутності фінансового моніторингу як способу запобігання розвитку тіньової економіки.

Також на думку автора, відсутність єдиного погляду є наслідком недосконалості законодавства, що встановлює основні підходи до організації та здійснення моніторингу як методу контролю. Також не існує єдиної точки зору щодо визначення поняття "фінансовий моніторинг".

Відповідно до економічного підходу найбільш влучне, на нашу думку,

визначення фінансового моніторингу подано В. Тищенко, як специфічної форми фінансового контролю, яка являє собою систематичне здійснення уповноваженими державними органами та особами, що обслуговують фінансові операції чи надають фінансові послуги, заходів, спрямованих на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму [17].

Отже проаналізувавши науково-практичні підходи до визначення фінансового моніторингу, можна сформулювати узагальнене поняття: фінансовий моніторинг – це система фінансового контролю, спрямована на протидію й запобігання легалізації грошей та іншого майна, отриманих злочинним шляхом як в окремих суб'єктах господарювання, так і в масштабі всієї країни. Це визначення охоплює усі рівні фінансового моніторингу, є достатньо повним, і в той же час лаконічним. Таке визначення фінансового моніторингу дозволяє комплексно врахувати його змістовну сутність.

Також наголосимо, що специфічним є фінансовий моніторинг операцій з векселями.

Нагадаємо, що у 2001 році (фінансові) векселі було заборонено випускати банкам; обіг векселів був заборонений на фондових біржах; векселі стали постійними учасниками типових схем відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, що розробляються Держфінмоніторингом, а операції з векселями (як найпопулярнішими ордерними цінними паперами) на відміну від бездокументарних цінних паперів, що обліковуються в депозитарії цінних паперів, віднесені законодавством до ризикованих [38]. Вексельний обіг – одне з найскладніших питань у теорії і практиці управління [39].

З огляду на вищезазначене можемо запропонувати авторське визначення економічної сутності фінансового моніторингу вексельного обігу, що полягає у забезпеченні систематичного здійснення оцінки ризиків використання векселів в легалізаційних операціях та маніпулюванні цінними паперами уповноваженими державними органами та особам-учасникам вексельного обігу і особами, що

обслуговують операції з векселями, а також застосування широкої сукупності методів фінансового контролю за вексельним обігом з метою виявлення операцій щодо легалізації (відмивання) доходів, ухилення від податків, фінансування тероризму тощо.

1.2. Класифікація векселів за рівнем ризику легалізації активів

Збільшення обсягу фінансових ресурсів на фінансовому ринку безпосередньо залежить від позитивних тенденцій, які спостерігаються в реальному секторі економіки. Фінансовий ринок, в свою чергу, суттєво впливає на реальний сектор через перерозподіл фінансових ресурсів і зміну процентних ставок. Тобто, чим ефективніше діяльність реального сектору, що проявляється в прискоренні темпів розширеного відтворення і нарощуванні обсягів виробництва продукції, тим більше фінансових ресурсів потрапляє на фінансовий ринок і в подальшому спрямовується на розвиток реального сектору шляхом надання кредитів та інвестицій в цінні папери.

Враховуючи надзвичайно важке економічне становище в країні та слабкий розвиток фінансового ринку гострим залишається питання розв'язання проблем дебіторсько – кредиторської заборгованості та кредитування підприємств та установ.

Вексель є досить ефективним інструментом забезпечення підприємств додатковими обіговими коштами, втім на сьогодні цей фінансовий інструмент фактично зник з ринку. Нажаль статистично дослідити динаміку обсягів обігу векселів можливо тільки на підставі звітів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, яка регулює операції купівлі – продажу векселів, тобто вторинного ринку векселів. Обсяги випущених векселів можливо оцінити тільки з загально статистичних даних, в яких повинні бути відображені і операції вексельних розрахунків, і комерційні операції з векселями. Нажаль, з 2008 року статистика розрахункових операцій з використанням векселів відсутня. Але деякі тенденції вторинного ринку обігу векселів показують динаміку скорочення

обсягів вексельних операцій, наводячи на думку, що векселі обслуговують кризисні явища в економіці. Розглянемо динаміку торгів з вексями, починаючи з кризи 1998 року по 2017 рік (рис. 1.1.).

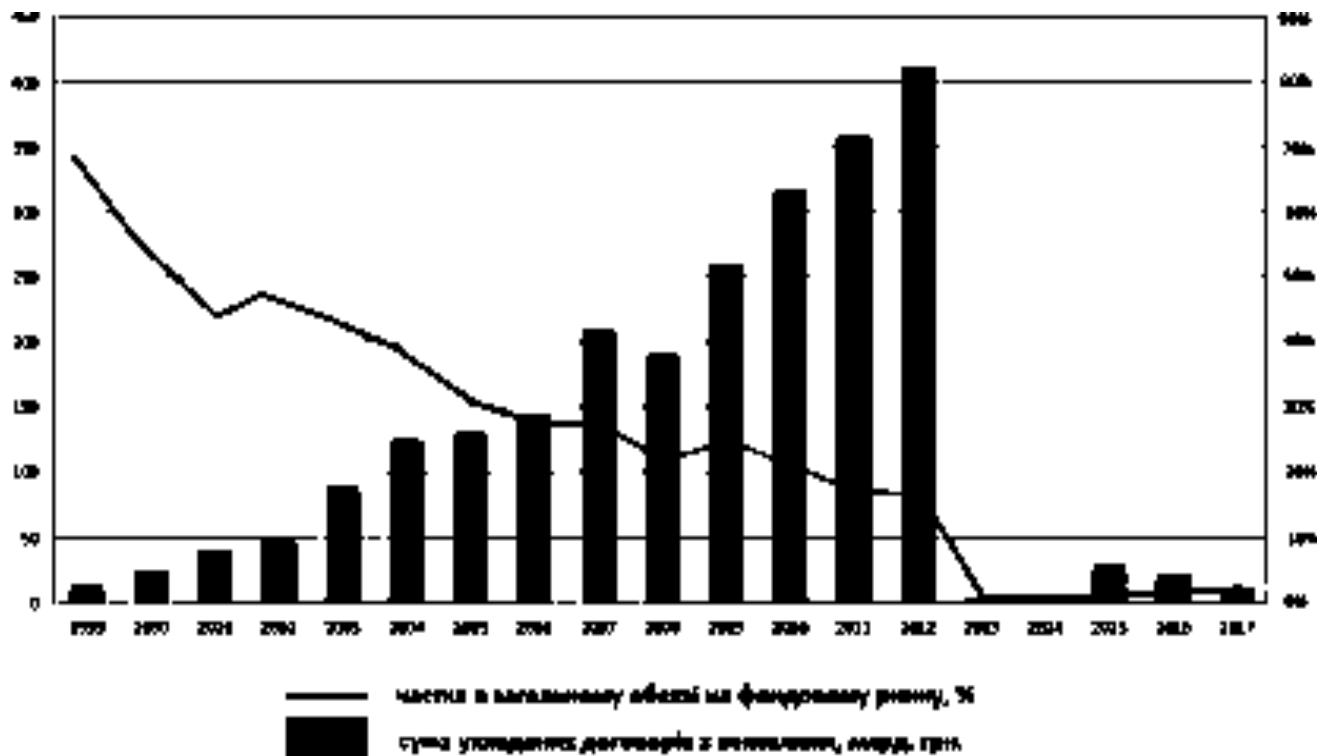

Рис. 1.1. Обсяги торгів вексями в Україні протягом 1999-2017 років.

Джерело: побудовано автором за даними НКЦПФР[40,41,42].

Одним з наслідків податкової реформи 2013 року стало практичне зникнення з фондового ринку векселів. Зважаючи на неможливість здійснення комерційної діяльності з вексями на біржі відповідно до чинного законодавства, операції з купівлі-продажу векселів почали оподатковуватися за ставкою 1,5%. Таке податкове навантаження не додало привабливості цьому інструменту. Так у 2012 році обсяг договорів з вексями, укладених торговцями цінними паперами, сягав 412,1 млрд грн., то за наслідками 2013 року цей показник скоротився у 120 разів – до 3,4 млрд грн. [41].

Втім, аналізуючи динаміку торгів вексями на рис.1.1., ми бачимо, що протягом десятиліть частка векселів в обсязі торгових операцій на фондовому ринку стабільно скорочувалась з 68,7% у 1999 році до 0,2% у 2013 році, бо

ставлення до них з боку держави, принаймні в фіскальному аспекті, частіше за все було негативним. Вони значною мірою спростили рішення кризи неплатежів у 1998 році, однак після певної стабілізації ситуації в фінансовій системі важко не помітити, що векселі використовувалися не тільки як платіжний інструмент. В 2001 році (фінансові) векселі було заборонено випускати банкам; обіг векселів був заборонений на фондових біржах; векселі стали постійними учасниками типових схем відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, що публікуються Державною службою фінансового моніторингу України [43], а операції з векселями як найпопулярнішими ордерними цінними паперами на відміну від бездокументарних цінних паперів, що обліковуються в депозитарії цінних паперів, віднесені законодавством до ризикованих [44].

Подолавши кризу не тільки економічного розвитку, а і вексельного обігу в Україні в 2013 році шляхом відміни акцизного збору з операцій з цінними паперами вексельний ринок почав відроджуватись завдяки недостатності і недоступності кредитування з-за надвисоких ставок банківських кредитів і низької платіжної дисципліни по ним. Так з 0,08% обсягів торгових операцій на фондовому ринку в 2014 році частка комерційних операцій з векселями зростає до 2,61% у 2017 році [42].

Вексель, на жаль, і на сучасному етапі розвитку ототожнюється із непрозорими схемами ухиляння від оподаткування та ризиками відмивання грошей. На наш погляд, документарна паперова форма існування векселя та дійсно спрощений спосіб його випуску є основними причинами упередженого ставлення до векселя. Тобто всі вексельні операції, в тому числі за участю Держави, супроводжуються підвищеними ризиками підробки (фіктивності) векселя та фіктивності емітента векселя. Необхідно визнати, що випустити фіктивні векселя значно простіше, ніж емісійний цінний папір, а саме для випуску векселів непотрібна державна реєстрація, жодними чином не обмежений перелік емітентів та відсутні будь-які вимоги до них, відсутність процедур регулятивного адміністрування вексельного обігу системно від емісії

до погашення або протесту і стягнення виконавчими службами, а також всіх комісійних операцій з вексями (аваль, врахування векселів, доміціляція та інші). Все це зробило вексель улюбленим інструментом економічних маніпуляцій майже в усіх галузях народного господарства і не тільки України.

За міжнародними стандартами за міжнародними стандартами відповідно до Керівництва UNODC UN «Ризик відмивання грошей через фінансові інструменти, 2-е видання», розглядаючи ризики використання комерційних інструментів в ВК/ФТ, розділ 20. Прості векселі (PROMISSORY NOTE) [45, с. 209], вексель є комерційним та оборотним документом, який свідчить про безумовне зобов'язання виплатити певну суму грошей третій стороні на майбутню дату - певну або на випадок певних подій. Вексель - комерційний та оборотний документ, який використовується в комерційних або фінансових операціях для визнання зобов'язання сплатити певну суму грошових зобов'язань боржника бенефіціару. Його можна емітувати на певний період часу та певну суму, або для виплати періодичних квот або розстрочки.

Вексель повинен містити певну інформацію, щоб розглядати його як оборотний інструмент за місцевим законодавством, у тому числі: кредитні права, що відображають солідарне безумовне зобов'язання сплатити певну суму грошей на ім'я одержувача платежу (бенефіціара), зазначення того, яким чином сплачується визначеній стороні чи на пред'явника, дату оплати та підпис акцептанта (боржника).

Підпис акцептанта або боржника означає прийняття зобов'язань по векселю, підтверджує намір сплатити за векселем перед емітентом векселя (бенефіціара). Це прийняття зобов'язань має бути чітко викладено в оригінальному векселі.

Таким чином, вексель вважається безвідклично прийнятим боржником і виступає в якості цінного паперу, якщо визначені дата та/або умови оплати відповідно до вимог вексельного права.

Прийнятий вексель може бути переданий третій стороні шляхом передачі (індосаменту) оригіналу. Таким чином, доцільно вивчити місцеві правила, що

регулюють обіг комерційних та оборотних інструментів.

За матеріалами Керівництва UNODC UN «Ризик відмивання грошей через фінансові інструменти, 2-е видання» ми маємо можливість чітко визначити критерії ризику використання векселів в схемах відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом:

1. Особи, які неодноразово підписують та своєчасно сплачують векселі завжди на великі суми, які не відповідають до їх економічної діяльності, до місця розташування здійснення діяльності, форма оплати по векселю або інших умов, зазначених на векселі.

2. Векселі з явно помилковими даними боржника (ім'я, адреса, ідентифікація, телефонні номери тощо);

3. Векселі з зазначеною адресом боржника, що, вочевидь, є хибним чи складним для знаходження або отримання доступу до цих даних.

4. Векселі, що підписані боржниками, які не мають ознак, підтверджуючих справжність одержувача грошей.

5. Векселі, підписані особами з явними ознаками, що особа видає себе за справжнього боржника, але не є нею.

6. Векселі, які підписані та вчасно сплачені, при відсутності боргу, за яким вони мали бути виписані.

7. Векселі підписані на певну грошову суму, з зобов'язанням оплатити в повному обсязі, хоча боржником була сплачена менша сума грошей.

8. Векселі, які не обґрунтовано виписані, оскільки люди або компанії, які емітували їх, вочевидь, не потребують залучення додаткових фінансових ресурсів.

9. Векселі, що підписані в юрисдикції (місце, місто чи населений пункт), які не відповідають для місця оплати і виконання зобов'язання без будь-яких обґрунтованих підстав.

10. Векселі, підписані декількома особами, з яких один чи декілька осіб є боржниками або спів боржниками декількох зобов'язань, без економічного

обґрунтування їхніх стосунків.

11. Векселі, підписані боржниками, які мають кримінальне минуле, є учасниками судового чи адміністративного судочинства або включені до національних або міжнародних списків санкцій.

12. Векселі, підписані боржниками, які зазначили адресу, яка була предметом судових або адміністративних заходів, що обмежують їх право власності або розпорядження нею.

13. Векселі, які складають велику суму грошей, які повинні бути оплачені одноразово повною сумою одній особі без будь-якого обґрунтування економічного сенсу операції.

14. Векселі, що мають підозру фіктивності: заповнені на адресу, яка є зручною для боржника, але без зазначення будь-яких конкретних інструкцій щодо умов платежу, з подальшою своєчасною оплатою грошової суми, яка зазначена боржником.

15. Векселі підписані на значні суми, які боржник сплачує у грошовій формі, коли такий платіж не має економічного сенсу і не відповідає комерційним правилам або здійснений в розстрочку.

16. Векселі підписані на значні суми, за якими боржник сплачує надмірну суму готівкою та пізніше вимагає повернення грошових коштів без будь-якого обґрунтованого вимоги, визначаючи її як просту помилку.

З огляду на вищезазначені критерії ми бачимо різні аспекти, за якими вексельні операції були віднесені до високо ризикових. Серед них є критерії, що визначають відсутність підстав для емісії векселів, а також дефекти форми векселів з порушенням зазначення обов'язкових реквізитів векселів, визначених відповідно до вексельного права. Однак, в Керівництві не зазначені ризики дефекту форми векселя як бланку з його пошкодженням, а саме виправлення надписів, застережень, подробиць підписів.

Тому доцільно при експертизі векселів угрупувати критерії ризиків за наступними аспектами:

- дефект вексельної форми;
- дефект реквізитів векселів;
- визначення ліквідності векселів з врахуванням економічного сенсу використання векселів.

При прийнятті рішення використання векселів в комерційній чи фінансовій операції повинен бути проведений ретельний аналіз щодо виявлення вексельних дефектів. Для цього необхідно зробити експертизу векселів, що забезпечить можливість зробити чіткі висновки про збереження або втрату документом сили векселя. Підкреслимо, втрату чинності саме векселів, але не боргового документа відповідно до Цивільного Кодексу. Вперше класифікація визначення нелегітимності векселів запропонована в Стандартах щодо видачі, погашення та передачі векселів, розроблених Асоціацією учасників вексельного ринку (далі – АУВЕР). Питання про дефекти детально і докладно розглянуті Ф.А. Гудковим, Радником АУВЕР [46]. Отже, за аналізом досліджень експертів АУВЕР видимі дефекти векселів мають наступні ознаки:

1. Відсутність цілості, пошкодження тексту.

Під даним дефектом мається на увазі наявність розривів або надривів бланку векселя, відсутність його частини, а також пошкодження тесту (наприклад, залиття чорнилом або витравлення) при зовнішньої цілості. Необхідно зазначити, що вексель зберігає силу в наступних випадках:

- якщо збережені всі обов'язкові та додаткові реквізити векселя, за винятком позавексельних надписів, а саме незбереження елементів захисту від підробки (водяні знаки, магнітні мітки, впроваджені в папір кольорового волокна, включаючи видимі в ультрафіолетових променях, конфетті, захисні нитки, мікротекст, люмінісцентні малюнки та ін.), які не впливають на силу векселя;
 - при наявності підклеєних попередньо відірваних шматків, якщо відірвані частини безумовно належать цьому векселю;
 - при наявності заклеєних надривів;
 - при наявності плям, в разі, якщо вони не перешкоджають

визначенню вексельних реквізитів, написів і штампів, які не впливають на зміст вексельного тексту;

- при відсутності частин, які не впливають на зміст вексельних реквізитів.

Але вексель втрачає свою силу у таких випадках:

- якщо в вексельній мітці зі словом "вексель" вирізана хоч одна буква або є відмітка про її розірвання (розрізання) на частини і клеєння;
- відсутні обов'язкові реквізити;
- відсутня частина будь-якого вексельного реквізиту, що впливає на виконання боржниками свого зобов'язання;
- вексель залитий фарбою, чорнилом, олією, обпалений, підданий впливу хімічних реактивів, що призвело до неможливості однозначного визначення змісту вексельних реквізитів;
- є пошкодження вексельних реквізитів умисного характеру (підчищення, витравлювання та ін.).

Щодо дефекту мітки «вексель» варто пояснити, що відповідно до практики погашення документарних облігацій, з тексту документа при погашенні вирізають 2-3 букви [47]. Тому доцільно ввести аналогічний порядок щодо векселів [48]. Раніше, в випадках, коли вексель просто надривався, в момент пред'явлення його до платежу належало довести, що надрив векселя стався не внаслідок погашення.

2. Поправки в тексті, закреслення.

Під даним дефектом мається на увазі:

- зміни тексту на лицьовій і зворотній стороні векселя, в тому числі які супроводжені закресленням, навіть якщо вони робляться особами, які мають на те право і належним чином завірені, але не рекомендовані вексельним правом. Виняток становить закреслення власного індосаменту, що не є дефектом.

3. Приховані дефекти.

Під даним дефектом мається на увазі:

- підроблений вексель. Вексель, підписаним іншою особою, ніж тим, що поймає, є підробленими. Те ж відноситься до написів на векселі і змін його тексту.

Це не стосується випадків, коли підпис проставлено іншою особою, ніж поймає, але уповноваженим на це. Щоб уникнути непорозуміння рекомендується при проставленні підпису іншою особою вказувати, чий це підпис в дійсності. Особа, яка поставила свій підпис на підробленому векселі, несе відповідальність відповідно до його змісту.

Звернемо тут увагу на хибну практику вилучення або затримання таких векселів у добросовісного власника. Це незаконні дії, в тому числі з боку компетентних органів, тому що тим самим порушується встановлений міжнародним законом право векселедержателя на регрес щодо осіб, які поставили справжні підписи [48].

4. Підроблені зміни тексту векселя.

Якщо зміни зроблені нелегально і це спричинило зміни змісту обов'язкових реквізитів при неможливості відновити первісний, вексель втрачає силу.

5. Підроблений бланк.

Емісія векселів на підроблених або незаконно виготовлених бланках не призводить до втрати векселем сили щодо осіб, які поставили на ньому свої підписи.

Розвиваючи далі питання дієздатності векселя щодо обов'язкових і додаткових вексельних реквізитів, слід зазначити, що недійсність векселя можуть спричинити ще такі обставини:

- платіж за векселем ставиться у залежність від якихось обставин;
- вексельне зобов'язання або пропозиція сплатити обмежується посиланням на інші обставини;
- предметом векселя виступає майно або право;
- відсутній якийсь з обов'язкових реквізитів;
- дата складання векселя або платежу за ним не є реальною;

- строки платежу зазначені як кілька послідовних строків платежу;
- вексельна сума вказана не одним числом, а у вигляді ряду цифр або діапазону типу "від 10000 до 20000 гривень";
- у тексті міститься умова про право векселедержателя одержати нараховану суму процентів валютою, що відрізняється від валюти основної суми векселя [49].

Підбиваючи підсумки, відповідно до національного вексельного права доцільно навести його основні положення щодо дієздатності векселів:

- все те, що написано на векселі, але не відповідає вимогам законодавства, вважається ненаписаним, тобто недійсним, неіснуючим;
- не кожен зіпсований, відсутній або підроблений реквізит векселя робить його недійсним. Такий вексель може визнаватися як частково недійсним, так і повністю недійсним. При цьому частково недійсні векселі обертаються поряд із бездоганно виконаними;
- якщо допущено дефект форми, то вексель втрачає силу вексельного права, але залишається дієздатним борговим документом. Такий документ стає предметом розгляду цивільного права;
- фальшивий (підроблений) вексель не є дієздатним лише тією власною частиною, відносно якої доведені фальшування чи підробка;
- на дієздатність векселя не впливають помилки і похибки мови, але якщо вони не спотворюють його суть. За взаємною згодою учасників складання вексельного зобов'язання вексель виписується будь-якою мовою. При перекладі текстів іноземних векселів переклад має бути нотаріально засвідчений;
- неправоздатність особи, яка зробила напис на векселі. При цьому, як зазначалося, недійсність підпису неправоздатної особи стосується лише даної особи, а всі інші підписи дієздатних осіб не втрачають силу вексельного права. За таких умов, вексель може функціонувати як

частково дійсний і виконувати належні операції [49].

В основі аспекту ліквідності учасників вексельного обігу можуть лежати різні чинники. Насамперед це залучення фіктивних підприємств, що використовуються в діяльності конвертаційних центрів. З іншого боку, на ліквідність векселю впливають показники фінансової діяльності учасників вексельного обігу, особливо враховуючи солідарну відповідальність по векселю та права регресу до кожного учасника по векселю.

Традиційні особливості фінансового сектору, включаючи швидкість здійснення транзакцій, міжнародні масштаби угод і висока адаптивність, створюють передумови для використання його інструментів у схемах мінімізації податкових зобов'язань, ухилення від оподаткування, виведення коштів за межі України та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. До таких інструментів належать операції з “технічними (сміттєвими)” цінними паперами. Поряд із втратами бюджету, використання зазначених схем негативно впливає на надійність фінансових інститутів, прозорість та ефективність фондового ринку, інвестиційну привабливість економіки країни. У зв'язку з цим, при формуванні умов для розвитку фінансових ринків та інструментів необхідно запобігати їх використанню у тіньових схемах [50].

Вартість “технічних” цінних паперів не забезпечена реальними активами. Номінальна вартість таких цінних паперів може значно (у десятки або сотні разів) перевищувати їхню ринкову вартість. Крім того, вони можуть перепродаватися на ринку за значно вищими за ринкову вартість цінами. Окремою проблемою є емісія та обіг фіктивних векселів. За даними Державної податкової служби України [51], у 2010 р. виявлено 430 суб'єктів господарської діяльності з ознаками фіктивності та суб'єктів, векселі яких підроблено. Ці підприємства випустили майже 4,6 тисячі векселів номінальною вартістю понад 16 мільярдів гривень. У першому півріччі 2011 року було виявлено випуск 1083 фіктивних векселів номінальною вартістю близько 2,5 мільярдів гривень.

Джерелами походження більшості “технічних” цінних паперів є

підприємства та фізичні особи, що входять в склад так званих “конвертаційних центрів”. Саме там векселі емітують, погашають, купують і продають, тобто використовують для створення грошових потоків з використанням готівкових і безготівкових коштів.

Основний принцип “конвертаційного центру” – переказ коштів на “транзитний” рахунок, з якого в подальшому кошти будуть зняті готівкою або зворотна транзакція. Проте, для таких переказів коштів необхідно обґрунтування, у зв’язку з чим часто укладаються удавані торгові контракти або реальні договори в яких, зокрема, завищується ціна на товари, виконані роботи або надані послуги. При цьому, факт виконання зобов’язань за такими договорами досить важко перевірити.

Завищення витрат на придбання товарів, робіт та послуг, який є одним з найстаріших методів шахрайства, залишається на сьогодні звичайною практикою як у справах з ухиленням від оподаткування, так й у справах з відмивання злочинних доходів. Ключовим елементом цього методу є спотворення ціни товару, виконаної роботи або наданої послуги з метою розподілу надлишку вартості між учасниками угоди.

Суть даного підходу зводиться до відображення недостовірної (бажаної) інформації у фінансово-господарських документах та податковій звітності.

Іншим інструментом може слугувати підміна або придбання товарів, виконання робіт та надання послуг, оцінку реальної вартості яких встановити неможливо.

Суть даного способу полягає у використанні товарів, виконаних робіт та наданих послуг, які не мають жодної цінності або на них встановлено ринком незначну ціну, але за властивостями або характеристиками такі товари, виконані роботи та надані послуги схожі на товари, виконані роботи та надані послуги з високою вартістю, що дає можливість здійснювати підміну їх шляхом внесення неправдивої інформації у фінансово-господарських документах та податковій звітності.

Наприклад, фіктивний ліцензійний договір дозволяє проводити значні суми коштів між учасниками “конвертаційного центру”, оскільки оцінити нематеріальний актив (об’єкти інтелектуальної вартості) досить важко та часом вартість такої оцінки може бути високою. При цьому деякі об’єкти інтелектуальної власності не потребують офіційної реєстрації.

Ще одним з інструментів є фіктивні поставки товарів або фіктивні угоди з виконання робіт та надання послуг. Даний підхід користується найбільшим попитом, оскільки на відміну від попередніх способів не потребує жодних витрат на придбання товарів, виконання робіт та надання послуг лише необхідне оформлення фіктивних документів або, іншими словами, оформлення поставок товарів або послуг через фіктивні фірми. Продавець може не здійснювати поставку товарів, виконання робіт та надання послуг, а в змові з покупцем укласти та оформити всі документи, пов’язаних з угодою.

В усіх трьох підходах при відсутності розрахунків або часткових розрахунках формується боргова основа для здійснення емісії векселів. В будь – якому вищезазначеному підході використовується маніпуляція цінами (збільшення, відсутність порівняння, фіктивність операції), що приводить до відповідної ліквідності векселів, виписаних на підставі створеного боргу.

Видача (емісія) векселів в Україні регулюється вимогами статей 1 та 75 Уніфікованого закону про переказні та прості векселі, запровадженого Женевською конвенцією 1930 року, Законом України “Про обіг векселів в Україні” [48] та статтею 23 Закону України “Про цінні папери та фондову біржу” [16]. Відповідно до статті 4 Закону України “Про обіг векселів в Україні” [52] “видавати переказні і прості векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. На момент видачі переказного векселя особа, зазначена у векселі як трасат, або векседавець простого векселя повинні мати перед трасантом та/або особою, якій чи за наказом якої повинен бути здійснений платіж, зобов’язання, сума якого має бути не меншою, ніж сума платежу за векселем.

Умова щодо проведення розрахунків із застосуванням векселів обов'язково відображається у відповідному договорі, який укладається в письмовій формі. У разі видачі (передачі) векселя відповідно до договору припиняються грошові зобов'язання щодо платежу за цим договором та виникають грошові зобов'язання щодо платежу за векселем”.

Діючим законодавством України не передбачено обмежень використання векселів у розрахунках під час здійснення будь-якої господарської діяльності. Специфікою їх обігу є відсутність будь-якого контролю з боку держави за випуском та обігом векселів, єдиного державного реєстру векселів, що у свою чергу значно ускладнює здійснення контролю за їх випуском та обігом, обмежень щодо обсягу випуску векселів одним суб'єктом господарської діяльності залежно від обсягу його активів, реєстру ліквідованих підприємств, які були емітентами векселів та підприємств, векселі яких визнані недійсними. Також, необхідно відмітити “легкість” обігу векселів на фондовому ринку: вони випускаються (знаходяться в обігу) винятково в паперовій формі і для здійснення розрахунків з їх використанням відсутня необхідність звертатися до реєстратора. Як наслідок цього, векселі не обертаються на організованому ринку, де існують певні вимоги щодо їх ліквідності та котирування.

Найпоширенішою практикою використання векселів є використання їх у схемах мінімізації податкових зобов'язань, ухилення від оподаткування, формування статутних капіталів ліцензованих і не ліцензованих підприємств, фіктивному страхуванні, виведення коштів за межі України та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Способи використання векселів у діяльності ліцензованих фінансових установ створюють, в першу чергу, стійкість і ліквідність всього фінансового ринку. При своєму заснуванні підприємства можуть формувати статутний капітал цінними паперами, балансова вартість яких є значно вищою за їх ринкову вартість. Також, підприємства можуть формувати статутний капітал за рахунок грошових коштів, але після їх сплати вони одразу виводяться із

підприємства шляхом купівлі векселів чи інших технічних цінних паперів.

Щодо фінансових установ, наприклад, торговця цінними паперами, то відповідно до чинного законодавства [16], існують вимоги щодо мінімального обсягу статутного капіталу торговця цінними паперами, сплаченого грошовими коштами, для провадження дилерської діяльності (500 тис. грн.), брокерської діяльності (1 млн. грн.), андеррайтингу та діяльності з управління цінними паперами (7 млн. грн.). На практиці статутний капітал торговців цінними паперами дійсно формується за рахунок грошових коштів, проте певні компанії після сплати статутного капіталу грошовими коштами одразу використовують їх для купівлі низько ліквідних (фіктивних) векселів та інших “технічних” цінних паперів. Таким чином, при формальному виконанні вимог щодо формування статутного капіталу на балансі такого підприємства вже будуть неліквідні активи, а саме цінні папери, балансова вартість яких є значно більшою за їх реальну ринкову вартість, а грошові кошти будуть виведені із підприємства. Аналогічна ситуація має місце при формуванні статутного капіталу страховиків [51].

Щодо діяльності самих страхових компаній, операції з цінними паперами, у тому числі з векселями, є ланкою у фіктивних схемах страхових компаній, які дозволяють виводити кошти за межі країни або переводити їх у готівку.

Наведемо приклад таких фіктивних схем. За даними Державної податкової служби України, показники діяльності страхових компаній у 2008-2010 роках свідчать про наявність у страховиків значних обсягів операцій з векселями. Протягом зазначеного періоду сума валових внесків страхових компаній становила 44,6 млрд. грн. Разом з тим, їхні доходи, отримані від продажу векселів, за цей період становили майже 27,9 млрд. грн., а витрати, понесені на купівлю векселів, – 28,4 млрд. грн. За даними контрольно-перевірочної роботи Державної податкової служби України, певна частка “схемного” страхування є навіть у компаній, які мають репутацію класичних страховиків [53].

Відповідно до Закону України “Про страхування” предметом безпосередньої

діяльності страховика може бути лише страхування, перестраховання і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням [54]. В кожній з ліцензованих видів діяльності страховика протизаконно використовувати операції з купівлі-продажу векселів згідно з національною [55] та європейськими [56] класифікаціями видів економічної діяльності. Відповідно до національних класифікацій купівля-продаж векселів належить до фінансового посередництва та до допоміжної діяльності у сфері фінансового посередництва.

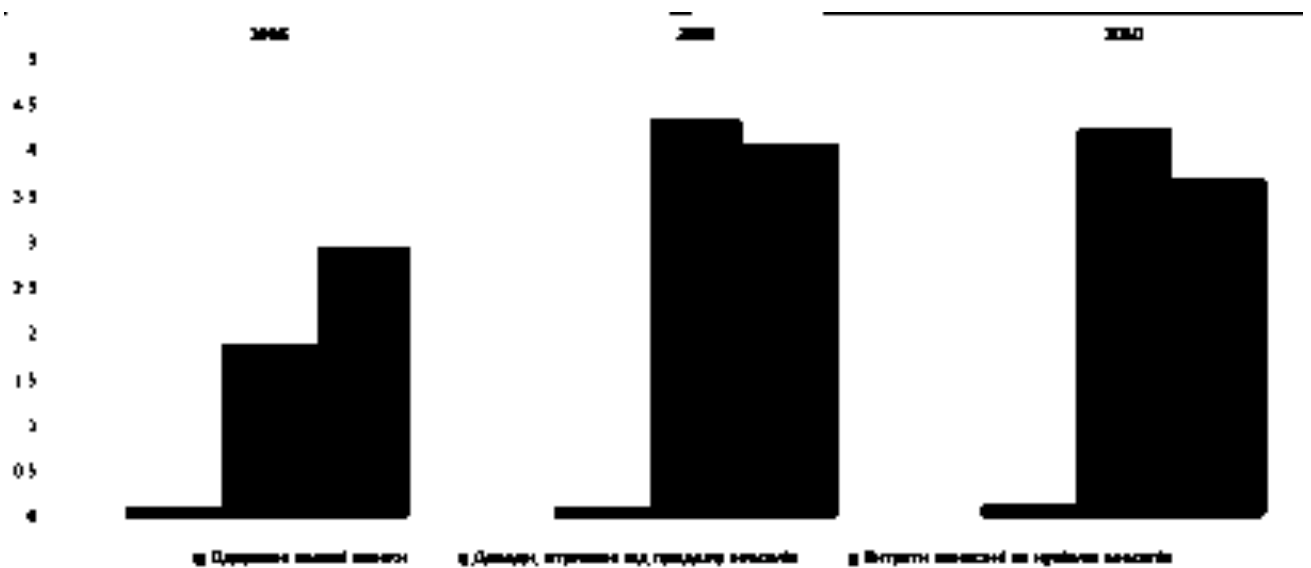

Рис. 1.2. Дані щодо страховиків, показники діяльності яких свідчать про фактичну відсутність у них страхової діяльності, млрд. грн.

Джерело: побудовано автором за даними ДФС [114].

Так, за даними Державної податкової служби України у 2010 році показники діяльності близько 9% страхових компаній (29 з 354 компаній – у 2010 році, 36 з 352 – у 2009 та 38 з 380 – у 2008 роках) свідчать про фактичну відсутність у них страхової діяльності. Сума внесків, залучених цими компаніями у 2008-2010 роках, складає 0,03 % - 0,05 % від загального обсягу валових внесків, одержаних страховими компаніями. Разом з тим, операції зазначених компаній з векселями

у 2009-2010 роках становили майже 50% від загально обсягу операцій страховиків з векселями (рис. 1.1).

Використання векселів у таких схемах призводить до зниження надійності та рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання та інвестиційної привабливості фінансового ринку України, що і було відображено у звітах міжнародних та національних експертів в ході проведення НОР і взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму Комітету MONEYVAL, яка відбулась у 2017 році і звіт якої був затверджений 7 грудня 2017 року на 55-му засіданні в м. Страсбург (Франція) та оприлюднений 30.01.2018. на офіційному веб-сайті MONEYVAL [57; 58].

Для зменшення визнаних ризиків відповідно до Плану дій щодо удосконалення національної системи фінансового моніторингу за результатами 5-го раунду оцінки України Комітетом Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів (MONEYVAL) [59] та Плану заходів на 2017-2019 роки з реалізації Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року, в тому числі в діяльності страхового ринку України, були внесені заходи щодо підготовки пропозицій про внесення змін до законодавства щодо обмеження операцій з купівлі-продажу векселів страховиками (п.14 Плану заходів) [60].

Доцільно нагадати, що в ряді ініціатив, зроблених в 2012 році щодо підвищення прозорості вексельних операцій, а саме згідно з п. 2 Плану заходів на 2012 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 28 грудня 2011 р. № 1379, НКЦПФР ще в III кварталі 2012 року доручалось «підготувати пропозиції стосовно внесення змін до законодавства щодо створення Єдиного державного реєстру з випуску, обігу та погашення векселів.»

[61]. Нажаль, ініціативи не були впроваджені, а ситуація погіршилась ще і тим, що були внесені зміни в форму документів звітності страхових компаній, а саме Податкову декларацію з податку на прибуток страховика за формою, затвердженою наказом Мінфіну від 07.11.2011 № 1397, зареєстрованого в Мін'юсті 02.12.2011 за № 1393/20113 [62] та в якій рядки, що відображали операції купівлі – продажу векселів та розрахункові операції з векселями страховими компаніями були прибрані, що значно погіршило адміністрування таких операцій.

На виконання п.14 Плану заходів на 2017-2019 роки з реалізації Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року в формах фіскальної звітності страховиків відновити відображення розрахункових і комерційних операцій страхових компаній з векселями і окремими державними нормативними актами створити системний обмін зазначеною інформацією між Державною фіскальною службою України, Національною комісією з регулювання фінансових послуг, яка на даний момент є наглядовим державним органом над діяльністю страхових компаній, та Державною службою фінансового моніторингу України як координатора Національної системи ПБК/ФТ.

Необхідно зазначити, що збір загальних статистичних даних по обігу векселів в Україні останній раз проводився у 2008 році. Певні дані щодо вексельного обігу є в різних державних наглядових органах влади, але вони також не завжди відкриті для учасників вексельного обігу, що вкрай унеможлиблює зробити оцінку ліквідності векселів для прийняття рішення про використання їх у власних комерційних та фінансових операціях. Тому нашу ініціативу щодо створення і впровадження Єдиної Державної (національної) інформаційної системи (портал) обігу векселів для об'єднання інформації щодо всіх операцій з векселями з боку учасників вексельного обігу, державних

наглядних та правоохоронних органів як складової Системи електронної взаємодії між державними реєстрами "Трембіта" [63] і яка мала часткове впровадження в п.13 Плану заходів на 2017-2019 роки з реалізації Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року, важливо досягнути щодо обов'язкової її публічності для всіх учасників вексельного обігу шляхом подання інформації безпосередньо її учасниками та регуляторами в межах власної відповідальності.

Пропозиція щодо створення і впровадження Єдиної Державної (національної) інформаційної системи (порталу) обігу векселів має стати і реалізацією Плану дій щодо удосконалення національної системи фінансового моніторингу за результатами 5-го раунду оцінки України Комітетом Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів (MONEYVAL) [59], адже з боку міжнародних експертів наголошено про вдосконалення збору статистичної інформації, визнаючи цінність даних і статистики в сфері ПВК/ФТ, а саме на імплементацію 33 Рекомендацій FATF [64], враховуючи положення Керівництва FATF «Дані і статистика в сфері ПВК/ФТ» [65].

1.3. Міжнародний досвід здійснення фінансового моніторингу

Виявлення, оцінка і розуміння ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму є найважливішим елементом впровадження і розвитку режиму ПВК/ФТ на національному рівні, який містить в собі законодавство, нормативні акти, правозастосовні та інші заходи, спрямовані на зниження ризиків відмивання коштів ПВК/ФТ. Він допомагає державним органам ефективно виділяти і розподіляти ресурси, визначати пріоритетність їх використання. Результати оцінки ризиків на національному рівні, незалежно від масштабів такої оцінки, можуть надати фінансовим установам і визначеним нефінансовим установам і професіям (далі – ВНУП) корисну інформацію для

проведення власних оцінок ризиків. Після належного визначення і розуміння ризиків відмивання коштів і фінансування тероризму державні органи країни можуть застосовувати заходи ПВК/ФТ, спів мірні таким ризикам – тобто з використанням ризик-орієнтованого підходу (підходу, заснованого на оцінці ризику) - що є центральним елементом стандартів FATF. Ця мета чітко визначена не тільки в Першій рекомендації FATF і Пояснювальній записці до неї, а також в інших її рекомендаціях (наприклад, в Рекомендаціях 10, 26 і 28) [64,66].

Метою цього дослідження, що проводиться за схемою «від міжнародного досвіду до національного», є аналіз змін в методології оцінки і управління ризиками в сфері ПВК/ФТ, вплив на вітчизняне законодавство та обґрунтування необхідності впровадження змін для ефективного врегулювання обігу векселів, як одного з фінансових інструментів, що використовується в тіньовій економіці України.

Міжнародна діяльність в сфері протидії відмиванню коштів (ПВК) була посилена в 1989 році, коли по рішенням семи провідних країн, які зібралися на щорічному економічному саміті в Парижі, була створена Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). Разом з Францією, яка виступила в якості її першого голови, міжнародна група розпочала роботу в напрямку скоординованих зусиль міжнародної боротьби з відмиванням грошей.

Спочатку звана Групою G7 по розробці фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, в даний час FATF займає провідну позицію в публікації керівництва ПВК для урядових органів по всьому світу. Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий Банк запропонували нові важливі перспективи для цієї сфери. FATF істотно змінив традиційні способи здійснення банківської діяльності та інших напрямків бізнесу у всьому світі, сприяв змінам в законодавствах і діях урядів [67].

В подальшому, терористичний акт, здійснений 11 вересня 2001 року,

повністю змінив сферу протидії відмиванню коштів (ПВК) і посилив загрозу переміщення та приховування коштів, призначених для підтримки тероризму в усьому світі, а так само ввів новий напрямок роботи по боротьбі з фінансуванням тероризму (ФТ). Наслідком реакції урядів практично всіх країн світу стало прийняття більш жорстких національних і міжнародних правових вимог і нових штрафних санкцій для банків, фінансових установ небанківської сфери і нефінансових підприємств.

Аналогічно, регулятори такого бізнесу і правоохоронні відомства, органи прокуратури, залучені в застосування кримінального законодавства, зіткнулися з більш складними викликами і більш жорсткою відповідальністю за свою роботу.

Значним досягненням у встановленні міжнародних стандартів фінансового моніторингу стали "сорок рекомендацій" Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей FATF (ФАТФ), мета якої полягає в розвитку міжнародної стратегії протидії легалізації грошових коштів. Рекомендації FATF є універсальною юридичною основою для правозастосовчої діяльності в боротьбі з відмиванням грошей, з метою її подальшої адаптації в національних системах законодавства країн з урахуванням їх індивідуальних особливостей. Вони включають в себе заходи, що передбачають кримінальне переслідування за здійснення відмивання доходів, організацію превентивного контролю в фінансових і ряді нефінансових установ, створення підрозділу фінансової розвідки та міжнародне співробітництво в діяльності по боротьбі з даним видом злочину.

Об'єднання органів фінансового моніторингу в 1995 році отримало назву Групи "Егмонт" (Egmont) [68]. На сьогоднішній день Група "Егмонт" об'єднує підрозділи фінансових розвідок 159 країн світу, в тому числі і Держфінмоніторинг України, що дозволяє приймати активну участь в розробці і впровадженні міжнародних стандартів у сфері протидії легалізації доходів. Для виконання своєї головної мети - вдосконалення обміну інформацією між

ПФР - групою були прийняті "Принципи інформаційного обміну" і "Передовий досвід обміну інформацією" між підрозділами фінансових розвідок, які полягали в тому, що інформаційний обмін ПФР повинен перебувати під суворим контролем і захистом, для відповідності нормам національного законодавства в частині конфіденційності та виключення несанкціонованого доступу.

Для вдосконалення зв'язку між фінансовими розвідками різних країн в лютому 1997 році була створена "Безпечна мережа Егмонт", яка являє собою інформаційну базу, що дає можливість підрозділам різних країн, що входять в групу "Егмонт", отримувати належну інформацію про завдання, структуру організації, можливостях, нові способи легалізації злочинних доходів, засоби аналізу фінансового стану та нові технологічні розробки [69].

В сучасних умовах створення, розвиток та ефективна діяльність системи протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму незалежно від типу її створення як підрозділу фінансової розвідки (адміністративного, поліцейського, прокурорського, змішаного типу) є питанням національної безпеки кожної держави. Цей спеціально уповноважений орган влади, на який покладаються функції з організації та забезпечення функціонування цієї системи є основою системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Його створення є однією з обов'язкових вимог FATF і в міжнародній їх називають підрозділами фінансової розвідки (ПФР), або, англійською мовою, financial intelligence units (FIU). Наявність такого органу у системі правоохоронних органів та органів виконавчої влади держави є незаперечною умовою ефективності роботи всієї національної системи фінансового моніторингу. З огляду на термінологію та історичність створення таких підрозділів у більшості країн СНД, у тому числі й в Україні, ця система отримала назву системи фінансового моніторингу.

Особливу роль у формуванні системи протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, зіграв Базельський комітет з банківського

нагляду, який був сформований в 1974 році управляючими центральних банків 10 країн і зараз налічує в своєму складі 13 членів, об'єднуючи тим самим центробанки країн-учасниць - Бельгія, Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Люксембург, Нідерланди, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Великобританія і США. Комітет рекомендує стандарти контролю та принципи керівництва, розроблені на основі методів, що застосовуються в банківській системі країн-учасників, зокрема, це прийняті в 1997 році "Основоположні принципи ефективного банківського нагляду", які являють собою проект 25 обов'язкових принципів роботи банків.

Базельський комітет з банківського нагляду, створений керівниками центральних банків країн «Великої десятки», сприяє впровадженню єдиних стандартів з банківського нагляду у всьому світі. Секретаріатом Комітету є Банк міжнародних розрахунків (БМР) в місті Базель в Швейцарії. БМР є міжнародною організацією, що сприяє співпраці між центральними банками та іншими установами з метою забезпечення фінансової стабільності. Він надає свої послуги виключно центральним банкам і міжнародним організаціям [70].

Органи з банківського нагляду зазвичай не відповідають за кримінальне переслідування злочинів з відмивання коштів в їх країнах. Однак вони піклуються про те, щоб банки мали процедури включаючи суворі заходи з протидії відмиванню коштів (ПВК), що запобігають появі наркоторговців, торговців людьми, нелегальних торговців зброєю та інших злочинців серед клієнтів банку. Також, вони просувають високі етичні і професійні стандарти у фінансовому секторі.

Членами комітету є представники Австралії, Аргентини, Бельгії, Бразилії, Великобританії, Німеччини, Спеціального адміністративного району Гонконгу, Канади, Китаю, Індії, Індонезії, Іспанії, Італії, Люксембургу, Мексики, Нідерландів, Росії, Саудівської Аравії, Сінгапуру, Сполучених Штатів Америки, Туреччини, Франції, Швейцарії, Швеції, Південної Африки, Південної Кореї і Японії [70].

У 1988 році Базельський Комітет опублікував Заяву про принципи під назвою «Протидія злочинному використанню банківських систем в цілях легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом» як вияв позначення слабких місць фінансового сектора, якими користуються злочинці для своєї вигоди [71].

Цей крок був зроблений з метою запобігання подальшого використання банківського сектора з метою відмивання коштів і таким чином були встановлені наступні принципи:

- встановлення особи клієнта;
- дотримання законів;
- дотримання високих етичних стандартів, місцевих законів і положень;
- повномасштабна співпраця з місцевими правоохоронними органами в рамках дотримання конфіденційності клієнтів;
- навчання персоналу;
- ведення обліку і аудит.

Ці принципи, що передують законодавству про протидію відмиванню коштів, сприяють забезпеченню правоохоронних органів інформацією про клієнтів і надають банкам захист від позовів клієнтів у зв'язку з порушенням правила конфіденційності. Таким чином, ці принципи закріплювали співробітництво між банками та правоохоронними органами в рамках конфіденційності.

У 1997 році Базельський Комітет (Комітет) видав «Основні принципи ефективного банківського нагляду», основоположні документи для компетентних органів по всьому світу. «Органи банківського нагляду повинні домагатися наявності у банків відповідних політики, практики і процедур, включаючи суворі правила «Знай свого клієнта» (ЗСК), які сприяють підтримці високих морально-етичних і професійних норм у фінансовому секторі і запобігання свідомого і непередбаченому використанню банку кримінальними

елементами [72]», - йдеться в керівництві. Він також спонукав країни прийняти і впровадити 40 Рекомендацій FATF. Основні принципи були підготовлені за сприяння 15 країн, що не входять до Групи десяти, включаючи Бразилію, Гонконг, Мексику, Росію, Сінгапур, Таїланд і Чилі.

З метою сприяння впровадженню стандартів і їх оцінки, в жовтні 1999 року Комітет розробив «Методологію основних принципів» [73].

З 1997 року в банківських нормативних актах відбулися значні зміни. Був напрацьований великий досвід по застосуванню Основних принципів в окремих країнах, і склалося нове розуміння механізмів роботи нормативних актів.

Ці обставини викликали необхідність доопрацювання розроблених документів Основних принципів і відповідної Методології оцінки. Комітет виявив недоробки в політиці «Знай свого клієнта» (ЗСК) у багатьох країнах на основі даних, отриманих в ході внутрішньої перевірки транскордонних банківських послуг в 1999 році. «Політика ЗСК в ряді країнах має значні недоліки, а в деяких країнах і зовсім відсутня. Навіть в країнах з добре розвиненими фінансовими ринками, ступінь надійності ЗСК варіюється [71]», - зазначив Комітет у доповіді за жовтень 2001 року «Перевірка клієнтів банками». В січні 2001 року був випущений наступний консультативний документ.

Інтерес Комітету до ЗСК зосереджений на вимогах до належної перевірки клієнтів з метою зменшення небезпеки появи небажаних клієнтів. Якщо банк не проводить належну перевірку клієнта, то це може коштувати йому репутації і піддати його операційним, юридичним ризикам і концентраційним ризиків, що може призвести до серйозних фінансових втрат. Надійна політика і процедури ЗСК є важливими для збереження безпеки і надійності банків, а також цілісності банківських систем.

Цей документ, що містить 21 сторінку, закріплює принципи, встановлені в попередніх документах Комітету, і являє собою більш точне керівництво щодо

ключових елементів стандартів ЗСК та їх застосування. При розробці цього керівництва, Робоча група звернулася до практик країн-учасників, беручи до уваги, що в області нагляду відбуваються зміни. Ключові елементи, представлені в цьому документі, є посібником з мінімальними стандартами для банків всього світу. Можливо, ці стандарти потребують доповнення або посилення подальших заходів, спеціально розроблених для ризиків, до яких схильні певні установи та банківські системи окремих країн. Наприклад, сувора належна перевірка може знадобитися для рахунків з більш високим ступенем ризику і для банків, націлених на заможних клієнтів. Деякі розділи даного документа містять рекомендації для більш суворих стандартів належної перевірки клієнтів для напрямків банківської діяльності, що містять більш високий ступінь ризику.

Наприклад, банки повинні не тільки встановити особу своїх клієнтів, але також проводити моніторинг руху коштів по рахунках для виявлення операцій, які не є стандартними або типовими для даного клієнта або типу рахунку.

«В цілях забезпечення відповідності інформації реаліям, банки повинні регулярно переглядати клієнтські документи щодо операцій з готівкою. Відповідним моментом для цього може бути проходження операції на значну суму, внесення суттєвих змін в стандарти документації клієнта або при істотній зміні в способі управління рахунком [74, с.53]».

Документ не передбачає заборони номерних рахунків. Натомість цього, він передбачає таку ж процедуру ЗСК, як і для інших особових (клієнтських) рахунків. Перевірки ЗСК можуть проводитися окремими співробітниками, проте, якщо банк хоче старанно виконувати свою роботу, особистість клієнтів повинна бути відома достатній кількості співробітників банку. За рекомендаціями Комітету «такі рахунки за жодних обставин не повинні використовуватися для приховування особистості клієнта від комплаєнс - фахівців банку або органів банківського нагляду [75]».

Ми бачимо в документі наступні сім основних труднощів, пов'язаних з

встановленням особи клієнта:

- трастовий, номінальний і фідучіарний рахунки;
- корпоративні суб'єкти, особливо, компанії з номінальними акціонерами або компанії з представницькими акціями;
- відрекомендовані компанії;
- клієнтські рахунки, що відкриваються професійними посередниками, наприклад, «об'єднані» рахунки, керовані професійними посередниками від імені таких установ як взаємні фонди, пенсійні фонди та грошові фонди;
- публічні посадові особи;
- дистанційні клієнти, тобто клієнти, що не присутні особисто на інтерв'ю;
- кореспондентські банківські операції.

Відповідно до викладеного, банки повинні розробити політику та процедури прийому клієнтів, які містять дані клієнта, країну походження, рід діяльності та інші показники ризиків, а також розробити чітку і об'ємну характеристику того, наскільки клієнт є прийнятним. Приватні інвестиційні рахунки не повинні «ні за яких обставин» уникати процедури ЗСК. А також, банки повинні докладати всіх зусиль по встановленню ідентифікації корпорацій, які керують рахунками, і, в разі участі професійних посередників, повинні знати точний характер відносин між власником рахунку та посередником.

Необхідно наголосити, що банки повинні використовувати стандартні процедури встановлення особи при роботі з дистанційними клієнтами і не повинні відкривати рахунки для осіб, які наполягають на повній анонімності.

Повинні проводитися періодичні тренінги для всіх співробітників банку, в яких пояснюється важливість політик ЗСК і вимог ПВК.

Внутрішні аудитори та особи, відповідальні за дотримання вимог, повинні регулярно контролювати роботу співробітників щодо дотримання процедур

ЗСК. Також, повинен проводитися постійний моніторинг рахунків з високою ступенем ризику комплаєнс - співробітниками з метою кращого розуміння «звичайної діяльності» клієнтів і отримання можливості відновлення їхніх ідентифікаційних досьє і виявлення підозрілих транзакційних схем.

Регулятори банківської системи повинні переконатися в тому, що співробітники банку дотримуються процедури ЗСК, переглядають документи клієнтів і аналізують рахунки, підкреслюючи, що виконують «необхідні дії» по відношенню до співробітників банку, які не виконують процедури ЗСК.

Чотирма основними елементами ЗСК, відповідно до цього документу, є ідентифікація клієнтів, управління ризиками, відбір клієнтів і моніторинг [75].

У документі Базельський комітет посилається на намір Робочої групи по транскордонним банківським послугам розробити керівництво по встановленню особистості клієнтів. Ідентифікація клієнтів є важливою складовою ефективної програми належної перевірки клієнтів, яка необхідна банкам для запобігання репутаційних, операційних, юридичних ризиків і ризику концентрації. Вона також необхідна для дотримання правових вимог протидії відмиванню грошей і виявлення рахунків, що мають відношення до тероризму.

У лютому 2003 року комітет видав посібник з процедурою відкриття рахунків і встановлення особи клієнтів та загальне керівництво по добросовісній практиці на основі принципів, викладених в документі Комітету про належну перевірку клієнтів для банків [76]. Цей документ, розроблений Робочою групою з транскордонним банківських послуг, не охоплює всі можливі випадки, але фокусується на деяких механізмах, які можуть бути використані банками при розробці ефективної програми ідентифікації клієнтів.

Необхідність наявності чітких стандартів належної перевірки клієнтів не обмежується тільки банками. Базельський комітет вважає, що аналогічні стандарти повинні бути розроблені для всіх небанківських фінансових установ і професійних посередників у фінансовій діяльності, таких як юристів і

бухгалтерів (визначеним нефінансовим установам і професіям).

У жовтні 2004 року Комітет випустив чергову важливу публікацію по ЗСК: «Консолідована управління ризиками в рамках програми ЗСК» [75]. Дана публікація є доповненням до рекомендацій Базельського комітету щодо належної перевірки клієнтів банку, випущених в жовтні 2001 року. У ній досліджуються найбільш важливі елементи ефективного управління ризиками, пов'язаними з програмою ЗСК в групі банків. У документі йдеться про необхідності банкам підходити глобально до цього питання і застосовувати необхідні елементи для ведення якісної програми ЗСК як в материнському банку або головному офісі, так і в усіх його філіях і дочірніх організаціях. Цими елементами є: управління ризиками, процедури ідентифікації та відбору клієнтів і постійний моніторинг рахунків з більш високою ступенем ризику.

На даний момент випущені чотири основних документа, в яких прописані рекомендації і директиви для банків: Базель I, Базель II, Базель III і Базель IV. Практично всі наглядові рекомендації стосуються банківських капіталів і оцінки ризикованості діяльності. І це зрозуміло, тому що саме цією частиною банківської структури акціонери гарантують його діяльність. Ліквідність капіталу банку визначає надійність для його вкладників та клієнтів, грошові кошти яких також використовуються в діяльності банківської установи (вклади, депозити, кошти на розрахункових рахунках). Тому використовуючи оцінку ризиків банк повинен розробити і впроваджувати політику власної діяльності, яка не привела б до втрати цих коштів.

На початку, Базельський комітет з банківського нагляду вирішив ввести мінімальні вимоги до капіталу банків - його достатність повинна бути не менше 8%. Це означало, що з усіх активів (пасивів) - не менше 8% має припадати на капітал. Також вже в першому базельському документі був прописаний поділ капіталу на основний, що складається з коштів акціонерів і резервів, і додатковий [77].

Крім того, цим документом введено ранжування ризикових активів. Всього

було п'ять груп, і, чим ризиковий актив, тим більше резервів по ньому повинен скласти банк. Таким чином, Базель I, введений в 1988 році, істотно змінив принцип банківського регулювання: банки стали робити резерви на ризикові операції, їх зобов'язали тримати відповідний капітал, що повинно було надати надійність банкам в особах своїх клієнтів і партнерів.

Однак в 90-х роках з'явилося безліч операцій, які непросто було оцінювати: складні деривативи, безліч операцій з цінними паперами, кредитування стало упаковуватися в різні форми. У нових умовах базельські документи стали втрачати актуальність і ефективність, тому в 2004 році Комітет випустив пакет документів «Базель II». Вони доповнили попередні принципи новими вимогами і рекомендаціями, а саме були уточнені та посилені вимоги до капіталу, банки стали прораховувати кредитний, ринковий та операційний ризики. Але головною відмінністю стало введення нових вимог до розкриття банками інформації про себе: в рамках системи управління ризиками, банки повинні були прописувати в звітності додаткову інформацію, яка пояснювала б ті чи інші операції, банки повинні були проходити стрес-тести, щоб показати свою рівень стійкості до різних ризиків. Тобто банки стали більш прозорими для регулятора, який має право на підставі даних прийняти різні заходи впливу на них: від штрафів та обмеження операцій до відкликання ліцензії.

Фінансова криза 2008 року, викликана занадто ризиковою грою найбільших американських банків з іпотечними цінними паперами спричинила появі третього пакету документів вимог до діяльності банківських установ з боку Базельського комітету з банківського нагляду. Дефолт таких транснаціональних компаній як Lehman Brothers і Merrill Lynch показав, що в попередньому пакеті документів Базельського Комітету було багато слабких місць, які не дозволили запобігти фінансовий колапс в світі. Проблеми були не в низькій якості капіталу банків, а у високій концентрації кредитного та торгового портфеля. Для порятунку своїх банків багатьом державам довелося стати акціонерами банків і саме тоді з'явився принцип «too big to fail», що

означає «занадто великий, щоб дати йому впасти, розоритися» [78].

Після того, як державам за рахунок бюджету, тобто за рахунок платників податків, довелося рятувати банки, наглядовим органам було рекомендовано ретельніше підходити до капіталу, який формують банки. Капітал багатьох з них був лише частково сформований за рахунок коштів власника, найчастіше істотна частина була за рахунок позикових коштів - спеціальних кредитів або цінних паперів, які, за фактом, також мали ризик неповернення. Підхід до капіталу посилювався, а саме капітал в більшій своїй частині повинен бути сформований за рахунок коштів безпосередньо акціонера, а потім вже за рахунок залучених коштів. Таким чином повинна підвищитися відповідальність власника за діяльність банку. Також Базель III вимагає збільшення ліквідних коштів у банків, до більш жорсткої оцінки ризику при роботі з фінансовими інструментами: деривативами, цінними паперами, торговими операціями. Підвищилися вимоги до якості менеджменту в банках, ризик-менеджменту. Регулятори визначили коло системно значимих банків, за якими нагляд буде ще більш пильний, ніж за звичайними [79, с.6].

В грудні 2017 року були опубліковані нові регуляторні стандарти Базель IV. Його норми в значній мірі посилюють вимоги до капіталу за допомогою перерахунку величини активів, зважених за ризиком (RWA) [80]. Його фокус спрямований на перерахунок кредитного ризику контрагента, процентного ризику банківської книги, моделювання кредитного та операційного ризику, зміни коефіцієнтів чутливості ризику в стандартизованому підході. Для українських банків особливо актуальними стають як питання, зазначені вище, так і співвідношення регуляторних вимог до стандартів IFRS 9. У зв'язку з цим питання ефективного управління ризиками є одним з основних факторів успіху банку.

В результаті виконання Базельських норм число недобросовісних банків і банкірів має постійно скорочуватися. І навіть якщо фінансисти придумують схеми, які допомогли б обійти наглядові вимоги, вимоги знову будуть

вдосконалюватися.

Міжнародне співробітництво може бути ефективним лише за умови взаємної довіри та подібності оперативної культури, що базується на однакових стандартах, законах, процедурах і – найголовніше – спільних цінностях.

Згідно з підходом ЄС, боротьба, зокрема, з тероризмом потребує, з одного боку, значного зменшення бар'єрів, у тому числі національних та відомчих, на шляху обміну необхідною інформацією, зокрема розвідувальною, а з другого, створення посилених багаторівневих систем контролю за персональними, фінансовими та іншими даними.

Головним завданням сучасного етапу розвитку міжнародного співробітництва у сфері протидії тероризму є вироблення стратегічних рішень. Спільні дії європейських держав з одного боку підвищують рівень успішності боротьби з тероризмом та сепаратизмом, насамперед у європейському регіоні, а з другого – роблять Європейський континент потенційно більш вразливим.

Перша Директива Європейського союзу з протидії використанню фінансової системи з метою відмивання коштів (Директива 91/308 / ЕЕС) [81] була прийнята Радою Європи в червні 1991 року. Як і всі Директиви, прийняті Радою, дана Директива вимагала від країн-учасниць Європейського союзу досягнення певних результатів за допомогою внесення при необхідності змін і доповнень до чинного законодавства країни. Директива вимагала від країн-учасників введення законодавства, протидіє використанню їх фінансових систем з метою відмивання коштів. Унікальний характер ЄС як «Товариства держав» робить його принципово відмінним від інших міжнародних організацій. ЄС може вживати заходів, що мають законодавчу силу, навіть без їх затвердження національними парламентами країн-учасників. Більш того, у випадку з директивами, європейське право домінує над національним законодавством.

В цьому відношенні, Директиви ЄС мають набагато більшу законодавчу

вагу, ніж рекомендаційні стандарти, які видаються такими групами, як Базельський комітет або FATF. Безумовно, дані Директиви застосовуються лише для країн-членам ЄС, а не до всіх країн.

Перша директива від 1991 року стосувалася обігу наркотиків, відповідно до визначенням Віденської Конвенції 1988 року. Однак країнам-учасникам пропонувалося розширити перелік предикатних злочинів.

У грудні 2001 року ЄС дійшла згоди щодо Другий Директиві (Директива 2001/97/ЄЕС) [82], яка включала зміни і доповнення до попередньої Директиви. Друга Директива передбачала більш суворі механізми контролю над відмиванням грошей на європейському континенті.

Країни-учасники погодилися затвердити її на національному законодавчому рівні до 15 червня 2003 року, однак, тільки Данія, Німеччина, Нідерланди і Фінляндія вклалися в обумовлені терміни, після чого наступними стали Ірландія і Іспанія. Інші країни-учасники змогли зробити це пізніше. Друга Директива розширила сферу застосування Першої Директиви поза рамки злочинів, пов'язаних з наркотиками. Визначення «злочинної діяльності» було розширено і стало включати не тільки наркоторгівлю, але також корупцію і шахрайство проти фінансових інтересів Європейського співтовариства. Також були введені в рамки регулювання ПВК обмінні пункти і пункти з переказу грошових коштів та було заявлено, що злочинна поведінка може бути визначена шляхом аналізу об'єктивних фактичних обставин. Як вже зазначалось вище саме Другою Директивою ЄС надано більш точне визначення відмивання грошей та розширено список видів діяльності та професій, які потрапляють під зобов'язання Директиви. Певні особи, включаючи юристів, пов'язані з переказом грошових коштів клієнтів, повинні повідомляти владі про всі факти, які можуть бути пов'язані з відмиванням грошей. Сюди входять аудитори, зовнішні бухгалтера, податкові консультанти, агенти по операціями з нерухомістю, нотаріуси та фахівці з юридичних питань.

Ухвалення Другий Директиви стала значним кроком вперед, завдяки її

області застосування, яка охоплювала безліч важливих фінансових центрів по всьому світу. Вона вийшла далеко за рамки аналогічних стандартів інших організацій, таких як ООН і навіть FATF. Багато в чому, вона перевершила положення законодавчих і нормативних актів США.

Заходи Директиви були розширені і стали включати не тільки махінації з коштами, отриманими від злочинної діяльності, а й отримання грошових коштів або майна в цілях фінансування тероризму. Впровадження Директиви розповсюдило обов'язки встановлювати особу клієнтів і повідомляти про підозрілу діяльність на трасти (довірчі фонди) і провайдерів корпоративних послуг, страхових посередників і дилерів, які продають товари за готівкові кошти на суму понад 15 000 євро, визначило ризик-орієнтований підхід до належної перевірки клієнтів. Масштаб належної перевірки клієнтів, в спрощеної або посиленою формі, повинен залежати від відповідного їм ризику відмивання коштів або фінансування терористичної діяльності. А також, відповідно до Другої Директиви, країни-учасники зобов'язані вести комплексну статистику щодо використання звітів про підозрілі операції та результатів, отриманих з них, а саме кількість звітів про підозрілі операції; наступні дії на основі цих звітів; кількість справ, що розслідуються щорічно; кількість захищених і засуджених осіб.

Саме Другою Директивою розпочаті заходи щодо визначення і перевірки бенефіціарів власників всіх рахунків, власниками яких є юридичні особи. Бенефіціарний власник - фізична особа, яка прямим або непрямим способом здійснює контроль над більш ніж 25 відсотками юридичної особи або утворення.

Третя Директива щодо протидії відмиванню грошей [83] була застосована до кредитних організацій, фінансових установ, аудиторів, зовнішніх бухгалтерів і податкових консультантів, фахівців з юридичних питань, трастів (довірчих фондів) і провайдерів корпоративних послуг, агентів по операціям з нерухомістю, дилерів, які продають дорогі товари за готівкові кошти на суму

понад 15 000 євро і казино.

Відносно Третьої Директиви виникли три колізії – визначення публічних посадових осіб (ППО); включення юристів в список осіб, обов'язки яких повідомляти про підозрілі операції клієнта; і розуміння ролі «комітету комітології». Європейська комісія створила новий термін «комітологія», що означає систему Європейських країн, яка стежить за реалізацією постанов, внесених Європейською комісією.

Третя Директива щодо протидії відмиванню грошей включає наступне визначення публічної посадової особи: «Публічні посадові особи» - це фізичні особи, які наділені або були наділені значущими державними функціями, а також їх близькі родичі або наближені до них особи. Наближеними особами вважаються особи, відносини яких з ППО відомі громадськості, або якщо установа передбачає, що такі відносини мають місце» [83]. У підсумку, комісія прийшла до висновку, що такі особи не повинні вважатися ППО через рік після їх відходу з публічної посади [84]. У законодавство країн ЄС вимоги Директиви були введені в 2007 році.

Четверта Директива Європейського Союзу щодо протидії відмиванню коштів була прийнята Європарламентом 20 травня 2015 року та набула чинності 26 червня 2015 року [85]. Зрозуміло, що Четверта Директива ЄС з'явилася в світлі оновлених рекомендацій Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей FATF, і в значній мірі активізувала свої зусилля останнім часом.

Метою прийняття Четвертої Директива ЄС, як випливає зі ст. 1, є запобігання використанню фінансової системи Євросоюзу для відмивання грошей і фінансування тероризму. Для досягнення визначеної мети Директива передбачає запровадження в усіх країнах ЄС центральних реєстрів з інформацією про кінцевих бенефіціарів компаній, трастів і фондів. Забезпечувати передачу належних відомостей до центрального реєстру конкретної країни ЄС будуть згідно з документами компанії (інші структури,

зареєстровані чи створені на її території відповідно до її прав, на основі власних внутрішніх реєстрів). При цьому кожній країні надається право самостійно вирішити, з урахуванням положень національного законодавства про захист персональних даних, чи буде інформація, що міститься в центральному реєстрі, доступна публічно. Проте, в будь-якому випадку ця інформація буде відкрита (згідно п. 5 ст. 30 Директиви) компетентним органам влади та органам фінансової розвідки ЄС без обмеження, кредитним, фінансовим інститутам, аудиторам, податковим консультантам, нотаріусам, провайдером сервісних (трастових) послуг, ріелторам, особам, які здійснюють торгові операції з оплатою готівкою на суму 10 000 євро і більше, іншим особам, зобов'язаним в силу специфіки своєї діяльності проводити перевірку клієнтів (далі - Зобов'язані особи) та будь-яким іншим особам і організаціям, які доведуть наявність легітимного інтересу в отриманні інформації, що міститься в реєстрі (не застосовується щодо трастів).

Директива передбачає необхідність для країн-членів ЄС відповідно до ст. 11 стежити за тим, щоб зобов'язані особи, перераховані вище, проводили обов'язкову ідентифікацію бенефіціарів власників компаній і трастів, зокрема, при встановленні ділових відносин, здійсненні операцій на суму 15 000 євро і більше, здійсненні транзакцій на суму 2 000 євро і більше для провайдерів азартних ігор, підозрі на відмивання грошових коштів та фінансування тероризму, наявності сумнівів в достовірності і достатності раніше отриманих від клієнта відомостей.

Центральні реєстри будуть містити такі відомості про бенефіціарів компаній як ім'я, дату народження, громадянство, країну проживання, природу володіння і розмір частки в компанії, яка належить бенефіціару. Відносно бенефіціарів трастів розкриттю підлягатиме інформація про засновника трасту, трастових керуючих, протекторів, бенефіціарів і будь-яких осіб - контролерів трасту, при цьому робиться застереження в п. 4 ст. 31, що відомості розкриваються тільки в тому випадку, якщо установа трасту має податкові

розслідування.

Варто враховувати, що бенефіціарним власником компанії за загальними правилами цієї Директиви вважається особа, що володіє більш ніж 25% + 1 акцією в статутному капіталі компанії, при цьому країнам ЄС надається право на свій розсуд знизити цей поріг та вони мають можливість іншим чином контролювати управління юридичною особою. Стосовно трастів, бенефіціарами визнаються такі особи, можуть здійснювати діяльність на правах володіння або контролю, а саме засновника, трастових керуючих, протекторів, бенефіціарів, будь-яких контролюючих траст осіб.

З метою виконання положень Директиви в кожній державі-члені ЄС повинен існувати спеціальний орган фінансової розвідки, де буде акумулюватися вся зібрана інформація щодо бенефіціарів компаній та трастів. Компетентні органи відповідної країни в будь-який час зможуть запросити необхідну інформацію у такого органу [69].

Четверта Директива ЄС повинна була бути імплементована в національне законодавство країн-членів ЄС протягом двох років після вступу в силу, а саме до 26 червня 2017 року. Таким чином, вже в 2017 році в кожній країні Євросоюзу повинен бути свій центральний реєстр кінцевих бенефіціарних власників. В Україні процес імплементации не відбувся цілком на визначену дату і на даний час триває, долучаючи до впровадження новітні рекомендації Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL) за результатами п'ятого раунду взаємної оцінки відповідності діяльності Національної системи боротьби з відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, 40-ка Рекомендаціям FATF, рівня ефективності системи ПБК/ФТ в Україні [85].

П'ята Директива Європарламенту Ради Європи 2016/0208/COD була опублікована 30 травня 2018р [86]. Цей документ, який назвали «п'ятою ПБК директивою» (5AMLD), змінює ряд правил, що стосуються регулювання ринків фінансових послуг в Європі. Нові вимоги стосуються в тому числі,

суб'єктів підприємницької діяльності, які проводять комерційні операції в країнах ЄС, а також власників майна, яке знаходиться в країнах ЄС. Серед основних змін є посилення вимог до розкриття інформації, розширення кола осіб, які підпадають під особливий контроль, розширення вимог фінансового моніторингу на операції з використання криптовалют.

Згідно з директивою, національні реєстри бенефіціарів компаній, зареєстрованих в країнах-членах ЄС, повинні бути розкриті до кінця 2019 року. Національні реєстри трастових компаній та інших так званих «довірчих конструкцій» — до 2020 року. Крім того, посилюються вимоги по фінансового контролю за операціями з країнами, де рівень ПБК вважається недостатнім.

Висновки до розділу 1.

На основі проведеного у першому розділі дослідження теоретичних основ фінансового моніторингу, зроблено такі висновки:

1. В Україні відсутній єдиний підхід до визначення економічної сутності фінансового моніторингу. По-перше, немає єдності серед вітчизняних науковців, які досліджуються питання фінансового моніторингу. Виділено юридичний, економічний, інституційний підходи до визначення сутності фінансового моніторингу. По-друге, сам термін та тлумачення фінансового моніторингу в Україні відрізняється від практики розвинених країн. Встановлено, що термін «фінансовий моніторинг» використовується країнами, що входять до складу ЄГ (EAG) здебільше з країн пострадянського простору. У міжнародній практиці використовується термін «протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму» (ПБК/ФТ) (англ. Anti-money laundering/ counter financial terrorism). Відсутність єдиного методологічного підходу до визначення сутності фінансового моніторингу ускладнює взаємодію з зарубіжними науковцями та представництвами міжнародних організацій, що опікуються даним напрямком діяльності та підрозділами фінансових розвідок.

2. Виходячи із вітчизняної практики сформульовано узагальнене поняття

фінансового моніторингу як системи фінансового контролю, яка спрямована на протидію й запобігання легалізації грошей та іншого майна, отриманих злочинним шляхом як в окремих суб'єктах господарювання, так і в масштабі всієї країни. Це визначення охоплює усі рівні фінансового моніторингу, є достатньо повним, і в той же час лаконічним. Таке визначення фінансового моніторингу дозволяє комплексно врахувати його змістовну сутність. Специфічним є фінансовий моніторинг операцій з векселями, що дало змогу запропонувати авторське визначення економічної сутності фінансового моніторингу вексельного обігу, що полягає у забезпеченні систематичного здійснення уповноваженими державними органами та особам-учасникам вексельного обігу і особами, що обслуговують операції з векселями, а також застосування широкої сукупності методів фінансового контролю за вексельним обігом з метою виявлення операцій щодо легалізації (відмивання) доходів, ухилення від податків, фінансування тероризму тощо.

3. Класифікація векселів за рівнем ризику легалізації активів дала змогу сформулювати критерії ризику, за якими вексельні операції віднесені до високо ризикових. Серед них є критерії, що визначають відсутність підстав для емісії векселів, а також дефекти форми векселів з порушенням зазначення обов'язкових реквізитів векселів, визначених відповідно до вексельного права.

При проведенні експертизи векселів запропоновано групувати їх відповідно до наступних критеріїв: 1) дефект вексельної форми; 2) дефект реквізитів векселів; 3) визначення ліквідності векселів з врахуванням економічного сенсу використання векселів.

4. Найпоширенішою практикою використання векселів є використання їх у схемах мінімізації податкових зобов'язань, ухилення від оподаткування, формування статутних капіталів ліцензованих і не ліцензованих підприємств, фіктивному страхуванні, виведення коштів за межі України та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Також векселі використовують у фіктивних схемах зі статутним капіталом. Зокрема певні

компанії після сплати статутного капіталу грошовими коштами одразу використовують їх для купівлі низько ліквідних (фіктивних) векселів. Тобто, при формальному виконанні вимог щодо формування статутного капіталу на балансі такого підприємства вже будуть неліквідні активи, а саме цінні папери, балансова вартість яких є значно більшою за їх реальну ринкову вартість, а грошові кошти будуть виведені із підприємства.

5. За результатами проведеної в Україні Національної оцінки ризиків були визначені ризики першочергового реагування серед яких зазначені питання регулювання обігу векселів та вексельні операції страхових компаній, які знайшли своє місце в Плані заходів на 2017-2019 роки з реалізації Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року. Врегулювання форм звітності страховиків з поверненням до них відображення операцій з векселями та створення і впровадження Єдиної Державної (національної) інформаційної системи (портал) обігу векселів для об'єднання інформації щодо всіх операцій з векселями з боку учасників вексельного обігу, державних наглядових та правоохоронних органів як складової Системи електронної взаємодії між державними реєстрами "Трембіта" можуть стати саме тими заходами, що дадуть стрімкий поштовх до підвищення прозорості вексельного ринку, виконання вимог Європейських Директив та міжнародних організацій, які опікуються питаннями ПВК/ФТ.

6. Міжнародний досвід здійснення фінансового моніторингу демонструє поступове посилення боротьби проти легалізації капіталів та фінансування тероризму. В сучасних умовах створення, розвиток та ефективна діяльність системи протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму незалежно від типу її створення як підрозділу фінансової розвідки (адміністративного, поліцейського, прокурорського, змішаного типу) є питанням національної безпеки кожної держави. Фінансові інструменти і

ризикові операції в області ПКВ/ФТ мають бути чітко визначені за міжнародними стандартами, граничні суми використання їх повинні бути приведені до європейських норм, оновлені критерії ризиків в системі ПКВ/ФТ необхідно впровадити в програмні продукти суб'єктів первинного фінансового моніторингу та ВНУП і підготовлені та адаптовані процедури приєднання до систем автоматичного обміну інформацією відповідно до Плану дій BEPS.

Основні наукові результати розділу опубліковані в працях автора [99, 180, 220, 231].

РОЗДІЛ 2.

МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПРОЦЕСІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ АКТИВІВ

2.1. Державна політика запобігання та протидії процесам легалізації активів в Україні.

Процес створення законодавчої бази у сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, відбувався в Україні поступово. Першими кроками України у формуванні системи протидії стало приєднання у 1991 році до Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин та прийняття у 1995 році Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» [87].

В розвитку Національної системи ПВК/ФТ сформувалась певна циклічність, пов'язана з раундами взаємних оцінок відповідності Рекомендаціям Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму (FATF). Оцінка систем протидії з відмиванням коштів злочинного походження та фінансуванням тероризму на міжнародному рівні запроваджена FATF з 1992 року, відправною точкою якої став перший раунд взаємних оцінок.

33 Рекомендацією FATF передбачено, що країни мають забезпечити своїм компетентним органам можливість оцінювання ефективності їх систем боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму шляхом ведення всеохоплюючої статистики з питань, які стосуються ефективності таких систем. Це має включати в себе статистику щодо отриманих та надісланих повідомлень про підозрілі операції; щодо розслідувань, переслідування та вироків стосовно відмивання коштів і фінансування тероризму; щодо замороженої, арештованої і конфіскованої власності; щодо взаємної правової допомоги або інших міжнародних запитів про співробітництво [64].

Тобто, в розвитку Національної системи ПБК/ФТ завжди розглядалися два напрямки: розвиток законодавства, що імplementував міжнародні стандарти, та розвиток діяльності самої системи та оцінка її ефективності.

Перший етап (1995-2001pp.) історично показав не зовсім глибоке розуміння вимог і рекомендацій міжнародних організацій, хоча і почав формувати напрямки оцінки. Так, в законодавчій базі було сформовано два напрямки розвитку – законодавство, яке впроваджувало міжнародні вимоги, з одного боку, і відповідальність за порушення законодавства, з іншого. В грудні 1997 року в Україні був прийнятий Закон «Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом. 1990 рік» [88], який передбачав відповідальність за відмивання незаконно отриманих доходів незалежно від джерела їх походження. Щодо реалізації цих положень, в 2001 році до Кримінального Кодексу України була введена стаття, яка також містила відповідальність за відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. Таким чином, був покладений початок приєднання країни до основних європейських конвенцій з питань кримінального судочинства.

Щодо започаткування організації діяльності Національної системи ПБК/ФТ - відповідно до Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів, а також відмиванням доходів, одержаних незаконним шляхом» від 22 червня 2000р. [29] було зобов'язано Державну податкову адміністрацію України забезпечувати виявлення фактів маскування незаконного походження доходів, виявлення їх справжнього характеру і джерел, місцезнаходження і переміщення, розміщення, використання, в тому числі, для здійснення підприємницької діяльності, розрахункових і кредитних операцій.

Наступною складовою організації діяльності Національної системи ПБК/ФТ стало її планування. В Указі Президента України від 14 вересня 2000р. була прийнята Програма інтеграції України до ЄС [89], в якій були

визначення короткострокові (2000-2001 рр.), середньострокові (2002—2003 рр.) та довгострокові (2004-2007 рр.) плани щодо імплементації Сорока рекомендацій FATF, документів відповідних комітетів Ради Європи, Міжнародної конференції ООН з попередження відмивання грошей і використання прибутків від злочинної діяльності та боротьби з ними (Італія, червень 1992р.), документів Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Вольфсбергської групи і Базельського комітету з банківського нагляду.

Результатом ефективності розбудови Національної системи ПВК/ФТ є її оцінка з боку міжнародних організацій. На пленарному засіданні у вересні 2001 року Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів визнала заходи, що були вжиті Україною у протидії легалізації кримінальних доходів, недостатніми, не зважаючи на прийняття 28 серпня 2001 р. спільної постанови Кабінету Міністрів України та Національного Банку України «Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей» № 1124 [90].

Головними недоліками були визнані відсутність централізованого органу (підрозділу фінансової розвідки) та відповідних механізмів збирання, аналізу та передачі компетентним органам інформації про підозрілі операції, недостатньої ідентифікації клієнтів, інформації щодо бенефіціарних власників установ, що проводять фінансові операції. Але головним зауваженням було відсутності спеціального закону, спрямованого на протидію легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, що призвело за визнанням експертів FATF до включення України до переліку країн і територій, які не співпрацюють у сфері боротьби з відмиванням доходів, здобутих злочинним шляхом («чорного списку» FATF [91, с. 27].

Другий етап (2002 - 2008рр.) був направлений на термінове виправлення ситуації. Розглянемо в тій самій послідовності. Для подальшого впровадження міжнародних стандартів в законодавство України, а саме на початку 2002 року Україною було ратифіковано Європейську конвенцію про боротьбу з

тероризмом. Наприкінці 2002 року був прийнятий Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [92,93], який, у цілому, відповідав міжнародним стандартам у сфері боротьби з кримінальними доходами, в тому числі, Віденській та Страсбурзькій Конвенціям, Директивам ЄС про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та Базельським принципам ефективного банківського нагляду. З метою узгодження нормативно - правової бази Законом України від 6 лютого 2003 року були внесені необхідні зміни до Законів України «Про банки і банківську діяльність» та «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [94].

Щодо посилення відповідальності був доповнений новою статтею 166-9 щодо встановлення адміністративної відповідальності за порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, Кодекс України про адміністративні правопорушення [94], були внесені зміни й до Кримінального та Кримінально-процесуального Кодексів України. Так, статтю 209 Кримінального Кодексу було викладено у новій редакції, яка містила розширення ознак злочину «Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом», а також його було доповнено новою статтею 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». Відповідно до цієї статті, умисне неподання або подання завідомо недостовірної інформації про підозрілі фінансові операції, а також розголошення відомостей про них визнається кримінальним злочином [95].

Щодо організації діяльності Національної системи ПВК/ФТ, враховуючи зауваження Робочої групи FATF було доручено Кабінету Міністрів України створити у складі Міністерства фінансів Державний департамент фінансового моніторингу (Держфінмоніторинг) у статусі урядового органу державного

управління. Зазначений Департамент було створено постановою КМУ «Про утворення Державного департаменту фінансового моніторингу» від 10 січня 2002 р. № 35 [96].

Щодо оцінки ефективності розбудови Національної системи ПВК/ФТ за результатами інспекції, проведеної Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, на початку 2004 року було виключено нашу країну з «чорного списку» FATF.

Але не завжди внесення змін до законодавства встигало за новими вимогами міжнародного співтовариства, тому наприкінці 2007 року Україна, за висновками FATF, знов потрапила до переліку країн, які мають недоліки законодавчого поля (так званий «сірий список»). Основними претензіями, що висувалися до нашої держави були: відсутність у законодавстві визначення так званих публічних діячів, особливостей роботи з такими клієнтами та контролю відповідних ризиків; відсутність зобов'язань відповідно до рекомендацій FATF у ріелторів, адвокатів, нотаріусів та ін.; відсутність вимог у сфері ПВК/ФТ до діяльності казино тощо.

Третій період (2008 – 2014рр.) був інтенсивним як з боку розвитку міжнародних стандартів в сфері ПВК/ФТ, так і з боку виконання Україною претензій міжнародних експертів так і впровадження нових змін європейського і міжнародного законодавства. Саме в цей період, починаючи з 2012 року проаналізував виклики сьогодення щодо Рекомендацій FATF 40+9 2003 року [97], міжнародна організація розробила і опублікувала переглянуті Рекомендації FATF «Міжнародні стандарти по боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванню тероризму і розповсюдження зброї масового ураження» 16 лютого 2012 року [98, 64]. В допомогу становлення національних систем з ПВК/ФТ публікуються Керівництва щодо ризик-орієнтованого підходу, нової методології проведення взаємних оцінок FATF, Керівництва щодо моніторингу окремих секторів економіки (страхування життя, ринку цінних паперів, фінансових та комерційних інструментів, діяльності неприбуткових

організацій), нових фінансових інструментів та технологій (платіжних методів, віртуальних валют), прозорості бенефіціарних власників.

В Україні, долаючи претензії міжнародних організацій та задля виходу з «сірого списку» FATF Верховна Рада України у травні 2010 року ухвалила нову редакцію базового Закону, яка отримала назву «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму». В 2011 році були прийняті Закон України «Про маніпулювання цінними паперами» та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо інсайдерської інформації», які посилили регулювання фондового ринку. В результаті спільних зусиль ДСФМУ та наглядових за фінансовим ринком органів державної влади Групою з розробки фінансових заходів 28 жовтня 2011 року було прийнято рішення про виключення України зі свого списку [99].

З боку посилення відповідальності поряд з новим законодавством введено нові статті в Кримінальний Кодекс України - ст.222-1, ст. 112 – щодо маніпулювання цінними паперами та ст.232, ст. 112-1 - встановлення за розголошення та доступ до інсайдерської інформації. А також, в Кодекс України про адміністративні правопорушення введено ст.163-8 - за маніпулювання на фондовій біржі та ст.163. щодо встановлення адміністративної відповідальності, фінансових санкцій до юридичних осіб за використання інсайдерської інформації [94, 95].

Щодо розвитку Національної системи ПВК/ФТ в цей період активно розроблювались типологічні дослідження за різними секторами фінансового ринку, було приділено увагу підвищенню кваліфікації з питань фінансового моніторингу для правоохоронних органів, представників судової і виконавчої влади, представників суб'єктів первинного фінансового моніторингу та ВНУП.

Щодо планування розвитку системи ПВК/ФТ суттєву роль в Україні належить Кабінету Міністрів України. Так, у 2005 році розпорядженням КМУ від 03.08.2005р. № 315-р було схвалено Концепцію розвитку системи

запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005-2010 роки [100]. По закінченню терміну дії цієї Концепції Кабінетом Міністрів України розпорядженням від 09.03.2011 № 190-р була прийнята Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року [101] і Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року [60].

Механізмом реалізації Стратегії є розробка й виконання щорічних планів заходів, які ухвалюються наприкінці кожного року спільною постановою Кабінету Міністрів України та Національного банку України [102].

Четвертий період (2014р., і по нині) характеризується зміною підходу до законодавства в сфері фінансового моніторингу і взаємодії учасників Національної системи ПВК/ФТ та взаємодії з міжнародними інституціями, зарубіжними учасниками фінансового ринку, розбудови антикорупційної системи і як наслідок, взаємодії з представниками міжнародної правоохоронної системи.

FATF продовжує зосереджувати свої зусилля на оцінці ризиків, в тому числі шляхом аналізу та визнання роботи інших органів у цій сфері. Боротьба з високим рівнем ризику має значний вплив у певних регіонах і галузях, навіть якщо не доведено, що така протидія негативно впливає на глобальну фінансову стабільність, міжнародне співтовариство продовжує уважно вивчати цю проблему.

FATF продовжує уважно стежити за показниками ризику, включаючи збирання фактів та аналітичну роботу, яку проводять інші органи, зокрема, Рада з фінансової стабільності (FSB), Комітет з питань платежів та ринкової інфраструктури, Міжнародний валютний фонд та Союз арабських банків,

Глобальне партнерство з фінансової інтеграції, Базельський комітет, Група Світового банку та Світова організація торгівлі [97]. FATF також буде продовжувати співпрацювати з іншими міжнародними органами, країнами, приватним сектором та громадянським суспільством з цього важливого питання.

Зростання ризику призводить до зростання прихованих фінансових операцій, що зменшує прозорість фінансового ринку, тим самим збільшуючи ризики відмивання коштів та фінансування тероризму. Показники, що визначають рівень ризику, зазвичай складні і включають рентабельність, репутаційний ризик, менш ризиковані апетити банків та регуляторний тягар, пов'язаний із запровадженням вимог щодо боротьби з відмиванням грошей та боротьбою з тероризмом (ПВК/ФТ), збільшенням кількості режимів санкцій та регуляторних вимог у фінансовому секторі. Тому FATF в найкоротші терміни відреагував на очікування наглядових органів за фінансовим ринком в чотирьох областях, які особливо важливі для оцінки ризику та забезпечення ефективного впровадження заходів з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму відповідно до підходу, оснований на оцінці ризику. Зокрема, діяльність FATF була зосереджена на:

- розробці керівництва для правильного визначення та управління ризиками в контексті кореспондентських банківських та грошових переказів. Ці рекомендації стосуються питань, висвітлених FATF у своїй червневій заяві 2016 року про зменшення ризику [103];

- розробці принципів, спрямованих на допомогу розпорядникам грошових переказів, які проводять оцінку та управляють своїми ризиками, а також банкам правильно оцінювати та управляти ризиками при наданні фінансових послуг одержувачам грошових коштів. Такі рекомендації сприяють наглядовим органам контролювати цю діяльність [97];

- розробці оптимальних методів належної перевірки клієнтів для

сприяння досягнення відповідного балансу взаємодії з клієнтами та з цілями боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму [104];

– перегляді певних стандартів, щодо правильної ідентифікації найбільш уразливих до фінансування тероризму неприбуткових організацій та управлінні цими ризиками. Ця діяльність спирається на найкращу практику FATF по боротьбі зі зловживанням неприбуткових організацій, яка була опублікована у червні 2015 року [105].

На додаток до цих значущих ініціатив, FATF щойно випустила Керівництво з підходу, що ґрунтується на оцінці ризиків, для ефективного нагляду та дотримання наглядових органів з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму фінансового сектору та правоохоронних органів [106].

Регулятори та наглядові органи також повинні забезпечити впровадження фінансовими установами ризик-орієнтованого підходу для здійснення заходів з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, за для упередження накладання цільових фінансових санкцій. Також необхідно зазначити, що впровадження ризик-орієнтованого підходу фінансовими установами повинно бути спрямованим на управління, а не на уникнення ризиків.

Щодо планування - з 2015 року в Україні розпочато низку реформ серед яких були розроблені декілька програм та стратегій на виконання умов Коаліційної угоди з Європейської Ради, імплементації її Директив та виконання рекомендацій МВФ щодо реформування українського фінансового ринку, а саме Комплексна програми розвитку фінансового ринку України до 2020 роки [107] та Стратегія реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 роки [107] Складовою цих програм є розвиток діяльності Національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансуванню тероризму.

Визначною подією зазначеного періоду для реформування законодавства в сфері фінансового моніторингу та безпосередньо оцінки ефективності впровадження рекомендацій міжнародних організацій для удосконалення і розвитку антилегалізаційних процесів стало проведення в 2017 році п'ятого раунду взаємної оцінки Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL).

В ході підготовки до оцінки ефективності впровадження рекомендацій міжнародних організацій був проведений цілий ряд безпрецедентно складних організаційно-практичних заходів, які супроводжувалися Державною службою фінансового моніторингу України упродовж всього процесу оцінки, який тривав понад рік і був розпочатий ще у серпні 2016 року.

Підсумковий Звіт міжнародних експертів Ради Європи широко та неупереджено висвітлює стан технічної відповідності і результативності заходів боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення в Україні.

Варто відмітити, що вказані Комітетом MONEYVAL пропозиції щодо ризиків корупції, організованої злочинності, високого обігу готівки, проявів тероризму, відсутності секторальної оцінки ризиків фінансового сектору, неефективної політики застосування санкцій, роботи правоохоронно-судової системи в Україні кореспондуються з висновками, проведеної у 2016 році ДСФМУ, Національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансуванню тероризму [58]. За результатами оцінки технічної відповідності українського законодавства, встановлено, що національне законодавство повністю відповідає 12-ти Рекомендаціям FATF, 20-ти переважно відповідає, 7-ми частково відповідає та одна Рекомендація не застосовується в Україні. За рівнем ефективності, відповідно до встановлених рейтингів, Україна отримала за двома результатами рейтинг «значний», за вісьмома результатами – рейтинг «помірний» і за одним показником низьку оцінку [57].

На сьогодні Державною службою фінансового моніторингу України розроблений План дій щодо подальшого удосконалення системи фінансового моніторингу в Україні за результатами 5-го раунду оцінки MONEYVAL, який схвалено 12 квітня 2018 року на п'ятому засіданні Ради з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [108].

Для успішного входження України до Європейської спільноти, Україні потрібно адаптувати фінансову систему до європейських та міжнародних стандартів. Саме з цією метою розпочато формування нової ідеології ризик-орієнтованого підходу в ПВК/ФТ, залишаючи позаду репресивний підхід через збільшення критеріїв ризику сумнівних фінансових операцій та подання інформації за ними наглядовим органам. Є певні критерії, які безпосередньо впливають на фінансову безпеку держави, за якими необхідне миттєве реагування регуляторних, наглядових та правоохоронних органів, за якими і важливо мати швидкий доступ до інформації. Але все, що стосується фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб - клієнтів, окрім вищезазначених критеріїв, ризику діяльності чи бездіяльності повинні визначати самі суб'єкти та навчитись управляти ними. Саме з таким підходом Міністерством фінансів України спільно з Державною службою фінансового моніторингу України та Національним банком України в рамках технічної допомоги проекту USAID «Трансформація фінансового сектору в Україні» задля адаптування українського законодавства до норм четвертої Директиви Європейської Ради №2015/849 [85] та Регламенту Європейської Ради №2015/847 [85], а також виконання зобов'язання перед Міжнародним валютним фондом був доопрацьований та поданий до Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення» від 19.12.2018 №9417 [13].

Продовжується робота по Національній оцінці ризиків, а саме опублікована оновлена Методика оцінки ризиків щодо ВК/ФТ [14], яка розроблена на методиках Міжнародного валютного фонду та Світового банку. Нагадаємо, ще більше уваги приділяється оцінці секторальних ризиків, фінансових продуктів та фінансових інструментів серед яких обігу векселів має бути призначено особливу увагу, враховуючи значні міжсекторальні ризики щодо його регулювання та документарну форму випуску, що підпадає під особливу увагу 32 Рекомендації FATF.

Протягом усього періоду становлення Національної системи ПВК/ФТ з метою створення умов для забезпечення належного контролю за проведенням фінансових операцій Кабінет Міністрів встановлює порядок визначення країн (територій), що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, які здійснюють діяльність у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму (постанова КМУ від 17.07.2015 р. № 510) [34], визначає переліку офшорних зон (постанова КМУ від 27.12.2017 р. № 1045) [35], операціям з резидентами яких фінансовими установами повинна приділятися особлива увага та затверджує порядок формування переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовані міжнародні санкції (постанова КМУ від 25.11.2015 № 966) [109].

Експертами Комісії MONEYVAL було окремо наголошено про транскордонний елемент ризику ВК для України від іноземної злочинності окремо не розглядається в рамках загального аналізу ризиків, за винятком зазначення того, що Україна стає об'єктом зростаючого інтересу для організованих груп з огляду на обмін інформацією між ПФР та його іноземними колегами і є частково зрозумілим. ПФР відомі приклади декількох випадків, у яких злочинці за межами України, використовували юрисдикцію України в своїх схемах, а також відзначено збільшення числа кіберзлочинів.

Використання значних сум в банківських переказах для ВК, здається, пов'язане з використанням довірених/підставних осіб в Україні та нерегульованості певних фінансових інструментів [57].

Що стосується перевезення готівки між Україною та сусідніми країнами (32 Рекомендація FATF), органи влади не визначили ці ризики, хоча існує значне число незадекларованих рухів грошових коштів, на практиці дуже обмежена кількість розслідувань та брак знань щодо застосування будь-яких покарань/обмежень. Органи влади усвідомлюють, що для аналізу ризиків необхідні статистичні дані та аналіз завершених справ.

Особливою склалась ситуація і по визначенню ризиків на Сході України. Враховуючи регулювання діяльності регіонів Східної України по невизнаному законодавству, тобто визнати його нерегульованим по українському законодавству зрозуміло що ситуацію, яка склалась, злочинці використовують у власних інтересах. ПФР за додатковим запитом експертів були визначені ризики великих міграційних потоків, неповний контроль над рухом активів. Основними інструментами, які використовуються в схемах ВК, були підставні особи, готівка, використання фіктивних юридичних осіб та переривання транзиту активів, але доказів виїзна місія не отримала [58]. Коли ПФР визначає готівку як інструмент ВК, необхідно визнати, що під це поняття підпадають і векселі, і ощадні сертифікати на пред'явника.

Складним залишається питання збору статистичних даних. В НОР була використана статистика різних правоохоронних органів та регуляторів фінансового ринку, яка часто не співпадала між собою і не могла повністю відобразити загальну картину діяльності фінансового ринку тощо. Група оцінювачів не отримала жодного заперечення щодо такого висновку. Особливо необхідно зазначити, що загальної статистики по вексельним операціям немає з жовтня 2008 року. Є окрема статистика операцій купівлі – продажу векселів в НКЦПФР за звітністю торговців цінними паперами [40,41,42], яка була нами розглянута в Першому розділі дослідження, та в Державній фіскальній службі в

податковій звітності підприємств, але навіть ця статистика непов'язана між собою, тобто не синергує визначення ризиків використання векселів по певним суб'єктам підприємницької діяльності і установам. Взнявши до уваги зауваження експертів ПФР в планах дій по покращенню діяльності Національної системи боротьби з ВК/ФТ поставив одну з першочергових завдань покращення процедур збору статистика та методів її аналізу.

Національна політика щодо усунення виявлених ВК/ФТ ризиків Кабінет Міністрів України визначає стратегії ПВК/ФТ кожні п'ять років, та приймає відповідні щорічні плани дій. Також владою узгоджуються чотирирічні стратегії ПВК/ФТ. Так, у 2011 році узгоджена стратегія, що охоплює період з 2011 – 2015 рр. [101], ставила наголос на підвищення ефективності аналізу та розвитку типологій, запобігання передумовам для ВК/ФТ та посилення законодавства у сфері ПВК/ФТ.

Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [88], що охоплює період 2016 – 2020 років має аналогічні цілі, але з додаванням протидії розповсюдження ЗМЗ. План заходів був затверджений перед завершенням НОР, багато заходів, що стосуються національної вразливостей, які пізніше були виявлені в НОР, в ньому зазначені, але більш детально були розглянуті в плані заходів на 2017 - 2019 роки [109].

Більшість ключових схем відмивання брудних коштів та ухилення від оподаткування всередині країни (проведення господарських операцій поза обліком та/або спотворення/маніпуляція первинними документами, даними бухгалтерського обліку і фінансової/податкової звітності, фіктивне підприємництво) існують завдяки розвинутій індустрії «конвертаційних центрів». В своїй діяльності конвертаційні центри використовують фірми-«прокладки» (фірми-одноденки), та відкриті на них рахунки в банках. Для реєстрації можуть використовуватися втрачені паспорти, посадові особи –

безхатченки, мешканці Донецької та Луганської областей та ті, які виїхали на постійне місце проживання за кордон або померлі особи. А серед інструментарію найпоширенішими є векселі за рахунок відсутності єдиного контролю за їх обігом, обіг в документарній формі, за наявності бланкового індосаменту – набуття форми фінансового інструменту на пред'явника, подібного щодо трактувань 32 Рекомендації FATF до готівки [110].

Функцією конвертаційного центру є вибудовування «фінансового коридору» з таких фірм, банків, рахунків, фінансових інструментів, документів, подрібнення коштів на частини та кінцеве виведення готівки для клієнта конвертаційного центру з метою отримання прибутку в розмірі певного відсотка ($\approx 10\%$) «відмитих» коштів, який в залежності від складності «конвертацій», ступеня необхідного нівелювання ризику від виявлення незаконного обігу коштів контролюючими організаціями та розміру суми може варіювати [111].

Таблиця 2.1

Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі

Обліковано кримінальних правопорушень:	2018 рік	2017 рік	2016 рік	2015 рік	2014 рік
Фіктивне підприємництво (ст.205 ККУ), у тому числі:	812	734	681	885	858
органами внутрішніх справ	314	132	77	332	405
органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства	443	550	510	499	403

Джерело: побудовано автором на основі [111; 112].

Зробити оцінку загальних масштабів діяльності конвертаційних центрів в цілому по Україні досить складно. Але якщо виходити з припущення, що тіньовий сектор конкурує за розміром із розрахунками легальної вітчизняної

економіки, та даних державних органів, то обсяги індустрії «конвертаційних центрів» сягають як мінімум 40-50 млрд. гривень щорічно, що надає можливість оцінити втрати бюджету на рівні приблизно 12-15 млрд. грн. на рік.

За даними НБУ та Міністерства фінансів України за 2015 рік, тіньовий сектор доходів у країні можна оцінити у 200 млрд. грн. , але він складається не тільки з коштів, «відмитих» через конвертаційні центри: частина з цих сум не врахована в зазначених оцінках, оскільки видана у вільно конвертованій валюті [111].

Залишається проблемою недовіра до офіційного фінансового сектору і використання готівкових коштів, які все ще широко поширені. Докладаються значні зусилля щодо забезпечення прозорості бенефіціарної власності у банківському секторі та усунення злочинців від контролю над банками. НБУ також приділяє значну увагу боротьбі з корупцією та ролі публічних діячів у цьому процесі, проводячи тематичні інспекції на місцях з 2016 року, які зосереджені виключно на ризику публічних діячів.

На початку 2016 року Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) створив департамент для боротьби з нелегальною діяльністю в банках. ФГВФО зробив позитивні кроки як у виявленні корупції, шахрайства та легалізації коштів, близько 3500 повідомлень щодо порушення кримінальних справ подано до правоохоронних органів.

За інформацією ФГВФО, на балансі банків, що ліквідуються та перебувають в управлінні Фонду гарантування, обліковуються «сміттєві» цінні папери, вартістю понад 12,75 млрд. грн. Це – майже 70% від обсягу загального портфелю цінних паперів неплатоспроможних банків [113].

Аналіз операцій та укладених правочинів, здійснений Фондом у ході ліквідації банків, свідчить: торгівля цінними паперами з ознаками фіктивності стала одним із найпопулярніших елементів «схем» виведення ліквідних активів з банків. Сьогодні в управлінні Фонду знаходиться 93 банки: у 2 із них триває

тимчасова адміністрація та ще в 91 банку – ліквідація. Із них найбільше «сміттєвих» цінних паперів перебувають на балансі:

- АТ «Дельта Банк» – на суму 2,95 млрд. грн.;
- ПАТ «КБ «Хрещатик» – на 1,87 млрд. грн.;
- ПАТ «Банк Форум» – на 1,28 млрд. грн.;
- АТ «Банк «Фінанси та кредит» – на 1,11 млрд. грн.;
- ПАТ «КБ «Надра» – на суму 1,00 млрд. грн. [113].

Попри заявлену балансову вартість таких цінних паперів за всіма банками у 12,75 млрд. грн., їх незалежна оцінка, визначена сертифікованими суб'єкти оціночної діяльності, склала 2,97 млрд. грн. При цьому отримати навіть цю суму від продажу цих активів – фактично неможливо, адже більшість компаній-емітентів від початку мали ознаки фіктивних, фактично припинили своє існування. Самі ж цінні папери часто випускалися із порушеннями норм чинного законодавства.

Протягом останнього року було реалізовано цінні папери на загальну суму 0,17 млрд. грн. Загалом на продаж Фондом виставлено цінні папери, балансовою вартістю 7,41 млрд. грн., або ж 40% від портфелю цінних паперів банків, що ліквідуються.

За даними підрозділів податкової міліції за 2015 рік припинено протиправну діяльність 60 конвертаційних центрів, якими було проконвертовано 18,9 млрд. грн., збитки від їх діяльності склали понад 3,2 млрд. гривень [111; 114, с.37]. В 2016 році оперативними підрозділами податкової поліції припинено протиправну діяльність 77 конвертаційних центрів, якими було проконвертовано 27 млрд. грн., збитки від їх діяльності склали понад 4 млрд. гривень [111; 115, с.35].

За даними Держфінмоніторингу за 2015 рік службою підготовлено 686 узагальнених матеріалів (із них 364 – узагальнені та 322 – додаткові узагальнені матеріали). У вказаних матеріалах сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів, становить 67,6 млрд. грн. [111;

116, с.42]. Протягом 2016 року підготовлено 591 матеріал (з них 269 – узагальнених та 322 – додаткових узагальнених матеріалів). У вказаних матеріалах сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів, становить 36,8 млрд. грн. [111; 117, с.46].

За статистикою 2016 року Генеральної прокуратури України [111; 112] щодо матеріальних збитків, їх відшкодування та вилучення предметів злочинної діяльності (у закінчених кримінальних провадженнях), сума несплачених податків, зборів, інших обов'язкових платежів – 10,51 млрд. грн., з них податок на прибуток підприємств – 3,89 млрд. грн., податок на додану вартість 4,39 млрд. грн.

Програма ПВК/ФТ, реалізуючи Стратегію розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року, яка імплементує 40 Рекомендацій FATF, спрямована на боротьбу з ухиленням від сплати податків, шляхом надання більшої уваги банкам, зокрема, для визначення та зниження ризиків. Дані злочини з 2014 року є предикатними і внесені в Кримінальний кодекс України (ст.212 ККУ) [101]. Крім того, Україна має стратегію сталого розвитку, яка спрямована на боротьбу проти ухилення від сплати податків шляхом податкової реформи.

Щодо вирішення проблеми фіктивного підприємництва та використання конвертаційних центрів, то в жовтні 2017 року було узгоджено законодавство про створення нового державного органу Служби фінансових розслідувань, яка буде самостійно розслідувати злочини і правопорушення в економічній сфері, і цими розслідуваннями більше не будуть займатися поліція, СБУ, прокуратура. Та в першому кварталі 2018 року до Верховної Ради України подано законопроект про створення Національної служби фінансової безпеки, яка замість податкової міліції і підрозділів Міністерства внутрішніх справ (МВС) та Служби безпеки України, які займаються економічними питаннями, буде

займатись оперативною діяльністю по економічним злочинам [118]. Цей орган стане частиною національної політики щодо ухилення від сплати податків.

За розрахунками Мінекономрозвитку, у січні-вересні 2018 року рівень тіньової економіки склав 32% від офіційного ВВП, що на 1 відсотковий пункт менше порівняно з аналогічним періодом 2017 року. Порівнюючи аналогічні показники попередніх років слід зазначити, що 32% - це найнижчий рівень за останні 10 років.

Водночас динаміка детінізації стримується збереженням значних викликів забезпеченню стабільного функціонування фінансової системи країни. Україна у рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності (ГІК) 2018 покращила свої позиції на 6 пунктів і зайняла 83 місце серед 140 країн світу, але критично відстає по рейтингам “Державні та суспільні установи” (110 місце), “Фінансова система” (117 місце) та “Макроекономічне середовище” (131 місце). У кредитному портфелі банків значною залишається частка непрацюючих кредитів, що зумовлено, насамперед, низькою кредитоспроможністю позичальників. Частка непрацюючих кредитів у загальному обсязі кредитування майже не змінилась і на 01.10.2018 становила 54,31%. Станом За даними НБУ обсяги простроченої заборгованості реального сектору за III квартал 2018 року зросли на 1,0 млрд. дол. США і на кінець вересня 2018 року становили 21,9 млрд. дол. США (17,4% від ВВП) [119].

В умовах збільшення обсягу залишків готівкових коштів поза депозитними корпораціями (на 13,3% в річному обчисленні станом на 30.09.2018; 4,7% станом на 30.09.2017) однією з основних загроз, яку представляє тіньова економіка для економічної системи, є спотворення механізмів дії законів та інструментів ринку, що призводить до неефективності механізмів стимулювання економіки, стримуючи економічний розвиток країни. Тому зусилля Уряду мають, у першу чергу, концентруватися на запровадженні заходів, спрямованих на мінімізацію впливу системних чинників тінізації економіки, які залишаються актуальними, а саме:

- високий рівень корупції - 130 місце із 180 країн за даними рейтингу “Індекс сприйняття корупції 2017”
- низька ефективність функціонування органів судової системи;
- недостатній захист прав на рухому та нерухому власність, включаючи права на фінансові активи - 129 місце за рівнем захисту прав власності та 114 місце за рівнем захисту прав інтелектуальної власності за даними рейтингу ГІК 2018 Україна;
- непередбачуваність змін у податковому законодавстві, що спричиняє збільшення кількості помилок економічних суб’єктів при нарахуванні та сплаті податків і зборів.

З метою вжиття відповідних заходів до порушників фінансової дисципліни органами Держаудитслужби до правоохоронних органів у звітному періоді передано 722 матеріали ревізій та перевірок. Правоохоронними органами у січні-вересні 2018 року за матеріалами проведених контрольних заходів розпочато 362 досудових розслідування та 106 досудових розслідувань за результатами участі у перевітках правоохоронних органів [120].

За 9 місяці 2018 року до Держфінмоніторингу направлено 99 інформаційних повідомлень про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, на суму понад 3,1 млрд. гривень. Вживаючи заходи, спрямовані на посилення персональної відповідальності порушників фінансової дисципліни, до адміністративної відповідальності притягнуто 2,8 тис. посадових осіб. Загальна сума накладених адміністративних стягнень склала 873,1 тис. гривень. До дисциплінарної відповідальності притягнуто 479 посадових осіб, з яких 62 – звільнено із займаних посад, до матеріальної – 244 особи [119].

Упродовж 9 місяців 2018 року Державною фіскальною службою України та її територіальними органами проведено активну роботу щодо виявлення суб’єктів мінімізації податкових зобов’язань. За січень-вересень 2018 року підрозділами податкового та митного аудиту ДФС проведено майже 13,7 тис.

перевірок суб'єктів господарювання (у тому числі понад 3,3 тис. планових та майже 10,4 тис. позапланових перевірок), за результатами яких сума донарахованих грошових зобов'язань, що підлягає погашенню, становить понад 9,5 млрд. гривень.

Органами досудового розслідування ДФС упродовж звітнього періоду розпочато понад 2,7 тис. проваджень, у яких закінчено досудове розслідування та направлено до суду з обвинувальним актом 712 кримінальних проваджень стосовно 809 осіб. Забезпечено відшкодування збитків за закінченими кримінальними провадженнями на суму понад 1,0 млрд. гривень [121].

Процес детінізації в Україні, як видно з проведеного аналізу, має позитивну тенденцію. Проте, він гальмується проблемами, що мають деструктивний вплив на економіку країни в цілому, а саме: великі фінансові ризики, пов'язані з отриманням кредитів від МВФ; наявність невідконтрольних державі територій та збройний конфлікт на її теренах; збереження несприятливої зовнішньоекономічної кон'юнктури. Невирішення перелічених проблем в поєднанні з необґрунтованими рішеннями владної верхівки негативно відображається на розвитку економіки України.

З метою усунення адміністративно-регуляторних бар'єрів, які стримують діяльність суб'єктів господарювання, упродовж січня-вересня 2018 року органами державної влади затверджено план заходів з реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року, яким зокрема, передбачено виконання завдань, направлених на розширення кредитування малого і середнього підприємництва комерційними банками, активізацію використання векселів, тощо [119].

Повертаючись до регулювання обігу векселів необхідно зазначити, що регуляторні функції покладені на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), хоча за звітністю професійних операторів фондового ринку можуть бути проаналізовані тільки операції купівлі – продажу векселів, тобто вторинного ринку обігу векселів. Щодо емісії та

вексельних розрахунків, ліквідності цих цінних паперів НКЦПФР не володіє такою інформацією і залежить від статистики інших наглядових органів.

Щодо нормативно-правової діяльності Комісії у сфері вексельного обігу, то в жовтні 2017 року НКЦПФР опублікувала нове рішення про Порядок ведення реєстру виданих векселів №774 [122], введенням якого втратило чинність рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 03 липня 2003 року № 296 "Про затвердження Порядку ведення реєстру виданих векселів", зареєстроване в Міністерстві юстиції України 13 серпня 2003 року за № 708/8029, зі змінами, внесеними згідно з рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 26.10.2010 р. № 1622. Проаналізувавши зміни, які внесені в рішення Комісії, в підсумку нововведенням можна зазначити тільки можливість введення реєстру виданих векселів в електронній формі з роздрукуванням його за вимогою. Враховуючи, що інформація, яка зазначається в реєстрах векसेледавців, не є підзвітною НКЦПФР, в супереч статті 10 Закону України "Про обіг векселів в Україні" та пункту 13 статті 8 Закону України "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні", за якими НКЦПФР визнана державним наглядовим органом за вексельним ринком, логічно зазначити, що інформація щодо вексельного обігу не є публічною.

З іншого боку, НКЦПФР в рамках боротьби з використанням цінних паперів з ознаками фіктивності (далі - технічні цінні папери) в злочинних операціях тіньового сектору економіки, останнім часом впровадила декілька ініціатив.

Враховуючи, що відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» № 448 (пункт 4 частини першої статті 7) [123], одне з головних завдань НКЦПФР – це захист прав інвесторів шляхом застосування заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів, застосування санкцій за порушення законодавства у межах своїх повноважень, Комісії були надані повноваження

встановлювати ознаки фіктивності емітентів, ознаки фіктивності цінних паперів та деривативів, порядок прийняття рішення про включення емітента до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності; приймати рішення про включення емітента до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності; зупиняти обіг цінних паперів емітента у зв'язку з включенням його до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності; подавати позов до суду про припинення юридичної особи-емітента у зв'язку з включенням його до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності; скасовувати реєстрацію випуску цінних паперів емітента після ухвалення судом відповідного рішення суду за позовом НКЦПФР.

З набранням з 01.01.2015 чинності Законом України від 28.12.2014 № 71-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» внесено зміни до Податкового кодексу України в частині виключення підпункту 153.8.4 статті 153, згідно з яким передбачався порядок визнання емітентів з ознаками фіктивності. Натомість у чинній редакції Податкового кодексу України (підпункт 170.2.6 статті 170) залишилася норма щодо неврахування понесених (нарахованих) протягом звітного періоду витрат, пов'язаних з придбанням цінних паперів та деривативів, що мають ознаки фіктивності, встановлені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, при визначенні платником податку фінансового результату за операціями з цінними паперами або деривативами.

За погодженням Державною фіскальною службою України та Міністерством фінансів України рішенням НКЦПФР від 10.07.2015 № 980 [124] було затверджено Положення про встановлення ознак фіктивності емітентів цінних паперів та включення таких емітентів до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 17.07.2015 за № 861/27306

Відповідно до вимог Положення № 980, за результатами проведеного у

2015–2016 роках аналізу емітентів на їх відповідність критеріям фіктивності НКЦПФР було внесено 39 учасників професійного ринку, які відповідають чотирьом та більше ознакам фіктивності. З 2013 року загальний обсяг торгів цінними паперами емітентів, що, за даними НКЦПФР, мають ознаки фіктивності, становить понад 38 млрд. грн.

Однак, за ухвалами Окружного адміністративного суду м. Києва від 29.03.2016 та Київського апеляційного адміністративного суду від 30.06.2016 за справою № 826/23438/15 визнано незаконним та нечинним рішення НКЦПФР від 10.07.2015 № 980 у частині підпунктів 1, 6, 7, 8, 10 пункту 4 Положення № 980 про встановлення ознак фіктивності емітентів цінних паперів та включення таких емітентів до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності.

Одночасно листом Міністерства юстиції України від 06.09.2016 № 6377/10.1/31-16 до НКЦПФР доведено наказ Мін'юсту від 05.09.2016 № 2631/5 «Про скасування рішення про державну реєстрацію нормативноправового акта», згідно з яким скасовано державну реєстрацію рішення НКЦПФР від 10.07.2015 № 980 [125].

Незважаючи на скасування державної реєстрації цього Положення НКЦПФР продовжила у робочому порядку аналіз емітентів на відповідність їх критеріям фіктивності, в тому числі рішенням від 30.05.2017 № 393 [124] було розроблено та затверджено нове Положення про встановлення ознак фіктивності емітентів цінних паперів та включення таких емітентів до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності, зареєстроване в Мін'юсті 13.10.2017 за № 260/31128.

Так, з 2018 року НКЦПФР знову отримала право зупиняти торгівлю технічними цінними паперами не тільки на біржах, а й на позабіржовому ринку. За останніми даними, протягом 2017 року і за перший квартал 2018-го з використанням інструментів, торгівля якими була зупинена, на позабіржовому ринку України було укладено угод на суму 65 млрд. грн., з яких 62 млрд. грн. –

це акції, і 3 млрд. грн. – облігації. Це трохи менше половини всього обігу на позабіржовому ринку [126].

Значна частка цих угод на 65 млрд. грн. не має нічого спільного з діяльністю на ринку капіталів. Це не є посередництвом, і це не є інвестиціями. Це, скоріш, можна назвати послугами по легалізації незаконних коштів та формуванню податкових ям, тощо.

Віддаючи належне ініціативам НКЦПФР щодо протидії використанню фондового ринку в легалізації злочинних коштів та боротьбі за зменшення обсягів тіньової економіки, ми повині наголосити, що в обох рішеннях Комісії жодним словом не зазначені операції з векселями фіктивних підприємств та використання векселів з підробками чи з дефектом форми.

В першому кварталі 2018 року НКЦПФР схвалила проект рішення про внесення змін до Порядку визнання емісії цінних паперів недобросовісною та недійсною. Нормативним документом врегульовується внесення недостовірних, незрозумілих, з розбіжностями між різними положеннями та/або неповних відомостей до документів, що подаються для реєстрації випуску цінних паперів, для випуску цінних паперів та затвердження проспекту цінних паперів, звіту про результати емісії. Але дані нормативні документи стосуються емісійних цінних паперів і ніяк не стосуються вексельного обігу. Комісія все більше приділяє уваги біржовим операціям, але обіг векселів можливий за нормативними актами НКЦПФР тільки на позабіржовому ринку. Підсумковуючи, регулювання вексельного ринку попри всі ініціативи Комісії щодо підвищення прозорості фондового ринку залишається без конструктивних змін.

Швидке та недостатньо кероване реформування економіки нашої країни призводить до низки негативних наслідків, зокрема, до зростання обсягів тіньового сектору, що зумовлює необхідність дослідження теоретичних обґрунтувань цього явища, ретроспективного аналізу його динаміки. Уточнення етапів історичного розвитку тінізації господарського комплексу у

моделі Е. Фейга [127] визначає зародження нелегальної економічної діяльності не з часу появи товарно-грошових відносин, а з зародження державної регламентації та розвитку офіційних інституцій. На цьому етапі нелегальна економічна діяльність обмежувалася винятково ухиленням від сплати податків, контрабандою та піратством. З розвитком світового суспільства та пришвидшенням процесу глобалізації з'являються нові напрями та способи здійснення господарської діяльності поза межами легальної економіки, яка виходить за межі національних кордонів з подальшою трансформацією у глобальний іллегальний сектор.

Необхідно згадати, що для виходу з “сірого” списку FATF в листопаді 2011 року були витрачені певні зусилля представниками Національної системи боротьби з відмиванням коштів та фінансування тероризму на пояснення легальності та професійного ліцензування учасників фондового ринку, тому що в Європі найчастіше позабіржовий ринок є не ліцензованим і становить у середньому не більше 5%. Як вже зазначалось раніше, навіть з прийняттям в 2011 році Закону України «Про маніпулювання цінними паперами» європейським комісарам не зрозуміла інфраструктура вітчизняного фондового ринку, на якому тільки 15% операцій з цінними паперами здійснюються на фондових біржах.

За рекомендаціями європейських експертів для більшого розуміння фінансового ринку іноземними інвесторами необхідною стратегією розвитку фондового ринку України є перехід від позабіржового ринку до біржового. Тому і пропозиція створення торгівельних вексельних майданчиків на біржах є еволюційним шляхом такого переходу [99].

В міжнародній практиці індикатором інвестиційної привабливості компанії для акціонерів, показником її якості та фінансової стійкості є присутність у лістингу цінних паперів на фондовій біржі. Саме за якістю компаній в лістингу іноземні інституційні інвестори оцінюють ринок цінних паперів країни.

А отже, впровадження біржових операцій з векселями, дасть можливість не

тільки фондовому ринку, а і фінансовому ринку в цілому, провести певні процедури для очищення вексельного ринку від векселів з ознаками фіктивності, а саме:

- провести експертизу векселів, які є на даний час в обігу,
- провести дематеріалізацію випущених векселів;
- запровадити депозитарний облік векселів;
- впровадження торгових операцій з векселями на біржовому ринку;
- запровадити емісію векселів в бездокументарному вигляді та перехід до обігу електронних векселів за міжнародними стандартами UNSITRAL [128].

Доцільно нагадати, що зазначені процедури зменшать ризики використання векселів в операціях ВК/ФТ і збільшать довіру до вексельного ринку в розрахунково – торгівельних операціях.

Для наглядових органів необхідно запровадити в установленому законом порядку систему класифікації ризиків операцій з векселями на основі ризику ВК/ФТ.

ДФС як наглядовий орган за звітністю підприємств, в тому числі і тих, що використовують векселя в розрахунково – торгівельних операціях концентрує свою увагу на комерційних та податкових питаннях, а не на ризиках ФТ. Проте в 2016 році набуло чинності законодавство, яке переосмислює цілі та діяльність ДФС, вимагаючи від неї також розгляду питань, пов'язаних із ВК/ФТ.

Україна має всебічні механізми координації та формування політики, що включають наявність політичної волі. Мінфін несе відповідальність на політичному рівні за розробку та впровадження національної політики. На оперативному рівні ДСФМУ координує розробку та реалізацію цих політик та заходів щодо них та є координатором НОР. Також сприяє координації та співпраці між органами влади створена при Кабінеті міністрів України Рада з боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, яка також

розглядає та пропонує шляхи подолання проблем, пов'язаних із впровадженням політики ПВК/ФТ, оцінки ефективності заходів, пов'язаних із ПВК/ФТ та надає платформу для координації наглядової та регуляторної діяльності на операційному рівні.

Кабінет Міністрів України затверджує нову стратегію на кожні п'ять років, а плани дій щорічно, за згодою ПВК/ФТ Ради. План дій також схвалюється НБУ. Проект плану дій, який впливає з НОР, який був наданий Кабінету Міністрів, повинен мати трирічний термін дії, щоб пов'язати його із початком наступної НОР. ПФР інформує Кабінет Міністрів, Національний банк та Раду національної безпеки та оборони щоквартально про реалізацію політики та дій, вжитих органами влади у відповідності до стратегії та планів заходів, які впроваджують цю стратегію. ПФР надає цим органам щоквартальні та річні письмові звіти.

З урахуванням координаційної ролі Державної служби фінансового моніторингу України, Міністерство фінансів України координує підготовку законодавства, наприклад, шляхом прийняття аналогічного законодавства для кожного контролюючого органу щодо оцінки ризиків СПФМ та термінів перевірок на місцях. Інше нещодавнє законодавство, спрямоване на усунення прогалин та ризиків, включає зміни в законодавстві щодо покращення ефективності цільових фінансових санкцій. В даний час розробляються законодавчі акти щодо фінансових розслідувань, перегляду Базового Закону та подання інформації СПФМ для сприяння моніторингу органами влади.

В останній версії нового проекту Базового Закону [13] вперше, визначені лише чотири критерії, за яким необхідно суб'єктам первинного фінансового моніторингу та спеціально визначеним суб'єктам фінансового моніторингу, обов'язково в визначені законодавством терміни подавати інформацію до спеціально визначеного уповноваженого органу Держфінмоніторингу України. До них віднесені операції з готівкою, операції публічних осіб, перекази за кордон та з клієнтами з Ірану або КНДР (юрисдикції, які мають стратегічні

недоліки та не співпрацюють з FATF з метою усунення цих недоліків, що становлять ризик для міжнародної фінансової системи; «чорний список») на суми, що перевищують 300 000 гривень. Всі інші сумнівні фінансові операції повинні бути оцінені та відповідно до визначеного ризику відкориговані безпосередньо учасниками таких операцій та професійними посередниками на фінансовому ринку. Відповідно до Рекомендації 1 FATF [98] визначено запропонованим законодавством поступовий перехід на ризик-орієнтований підхід при поданні інформації про підозрілі фінансові операції суб'єктами первинного фінансового моніторингу. А отже, кожному суб'єкту підприємницької діяльності стає необхідним побудувати власну систему управління фінансовими ризиками легалізації активів.

Існують формальні та неформальні механізми обміну інформацією, такі як Меморандуми про взаєморозуміння, які підтримують співпрацю та координацію дій між органами влади.

Державною службою фінансового моніторингу України укладено Меморандуми про співпрацю та взаєморозуміння з великою кількістю органів у сфері ПВК/ФТ. Існує міцний зв'язок з наглядовими органами – Національним банком України, Національною комісією по регулюванню фінансових послуг, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, Державною фіскальною службою. Проводиться значний обмін інформацією з Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України та іншими правоохоронними органами, такими як НАБУ. Міністерство фінансів України та Міністерство юстиції України також надають інформацію про порушення СПФМ, про заходи, спрямовані на усунення порушень, інформацію щодо загального рівня відповідності дотримання вимог контролюючими підрозділами та ліквідацію СПФМ. НБУ також опублікував типології ВК/ФТ. У більш загальному плані значні зусилля в сфері ПВК/ФТ були зроблені регуляторами щодо методологічної та роз'яснювальної роботи по відношенню

до СПФМ [57].

Державною службою фінансового моніторингу України створена Єдина державна інформаційна система у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (далі – ЄДІС) для забезпечення національної безпеки, захисту прав та інтересів громадян, суспільства і держави і відповідних Міжнародних стандартів, рекомендованих Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF).

ЄДІС містить відомості від МВС, ДФС, Держстату, Адміністрації Держприкордонслужби, Держфінінспекції, Казначейства, Мін'юсту, Генпрокуратури, Мінекономрозвитку, НКЦПФР, Фонду держмайна, зокрема:

- про осіб, які притягалися до кримінальної відповідальності; осіб, які переховуються від органів влади; про зниклих безвісти громадян; осіб, притягнених до відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 44, 1641, 1642, 1645, 1891, 190–193 КУпАП;

- викрадені паспортні документи; відомості про реєстрацію транспортних засобів;

- суб'єктів ЗЕД, які порушили законодавство під час здійснення зовнішньоекономічних операцій та до яких застосовано спеціальні санкції; відомості, що містяться в електронних копіях митних декларацій;

- облікові дані платників податків та відомості про їх банківські рахунки, взяті на податковий облік;

- отримані платниками податків доходи та сплату податків, а також про задекларовані витрати, що враховуються під час визначення об'єкта оподаткування платників податків;

- доходи, що враховуються під час визначення об'єкта оподаткування страхових компаній;

- документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу

чи її статус;

- держреєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців;
- нерегулярні адміністративні дані торговців цінними паперами про виконані та розірвані угоди із цінними паперами та іншими фінансовими інструментами;
- відомості про власників пакетів акцій, що володіють 10 і більше відсотками статутного капіталу емітентів акцій; про зареєстровані випуски цінних паперів;
- укладені договори купівлі-продажу державного майна;
- про відомості, що містяться в Єдиному реєстрі об'єктів держвласності тощо [129].

З зазначеного, ми бачимо, що велику кількість ідентифікаційних даних та інформацію, щодо ведення діяльності, вже організовано в систему автоматичного обміну. Така інтегрована система баз даних є значним прикладом для впровадження аналогічних інтегрованих баз даних обігу високоризикових фінансових інструментів, таких як векселі, в першу чергу, з подальшим об'єднанням таких баз в Єдину інтегровану інформаційну систему баз даних.

За оцінками Комісії експертів було зроблено зауваження саме щодо аналізу ризиковості інструментів, які використовуються в злочинних операціях та ризику використання новітніх способів фінансових транзакцій. Тому інтегровані інформаційні системи (портالي; платформи) типу «Трембіта» створюють прозорий і цивілізований обіг фінансових інструментів, взагалі фінансових операцій та операцій з активами. Поєднавши інформацію цих баз з аналізом операцій щодо ВК/ФТ по визначеним ризикам обігу фінансових інструментів та активів буде побудований потужний і швидкий механізм реагування на сучасні виклики злочинного світу [63].

2.2. Система управління фінансовими ризиками легалізації активів в Україні.

Проблема інтеграції України в систему міжнародної безпеки та співпраці зі світовими та європейськими інтеграційними структурами у сфері безпеки пов'язана з процесом формування рівних стандартів для різних країн у боротьбі з глобальним тероризмом, що мають містити оцінку та відстеження діяльності терористичних організацій та угруповань за умови координації дій системи безпеки країн, зокрема країн НАТО. Для України у контексті забезпечення власної безпеки важливо стати органічним елементом міжнародних антитерористичних структур [130, с.13].

В національному законодавстві України довгий час відбувались спроби запровадити національну оцінку ризиків щодо відмивання коштів та фінансування тероризму (далі – НОР). В шостому пункті Плану заходів із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму на 2011 рік [131] було заплановано розпочати підготовку методики проведення НОР. Також в наступних Планах заходів на 2012 і 2013 рік було визначено проведення національної оцінки ризиків [132, 133].

Треба наголосити на шлях становлення ризик-орієнтованого підходу в міжнародній спільноті, а саме після зустрічі в грудні 2005 року між FATF та представниками банківського сектору та сектору цінних паперів, FATF погодилась створити Електронну Групу з проведення консультацій (E-A-G (Evolution, Assurance and Governance)) на базі підходу, заснованому на оцінці ризику, як частину своєї допомоги приватному сектору. EAG (The Eurasian group on combating money laundering and financing of terrorism), яка є підгрупою Робочої групи FATF з оцінки та імплементації, була створена у березні 2006 року та очолювалася паном Філіпом Робінсоном (Служба з питань фінансових послуг, Велика Британія) та паном Ріком Смоллом (США). Членами групи були члени FATF та спостерігачі, а також представники банківського та

сектору цінних паперів, які висловили побажання працювати у сфері питань підходу, заснованому на оцінці ризику, в боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму [134;135].

В 2007 році Групою з розробки заходів по боротьбі з відмиванням коштів (FATF) в тісному співробітництві з представниками міжнародного банківського сектору та сектору цінних паперів був підготовлений Посібник з питань підходу, заснованому на оцінці ризику, в боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Таке партнерство державного та приватного секторів було цілковито залучене до розробки та кінцевого оформлення Посібника. Посібник був затверджений на Пленарному засіданні FATF в червні 2007 року [136].

Наступним кроком для перевірки належності виконання країнами Рекомендацій FATF, була розроблена та у лютому 2013 р. прийнята Методологія з оцінки відповідності Рекомендаціям FATF та ефективності систем протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму [66].

Методологія стосується двох складових оцінки впровадження Рекомендацій FATF – це технічна відповідність, а також результати, індикатори, дані та інші фактори, що використовуються для оцінки ефективності впровадження Рекомендацій [137, 138].

Обов'язок проведення державами НОР передбачений першою Рекомендацією Міжнародних стандартів FATF. Якнайшвидша та повна імплементація Рекомендацій FATF є обов'язком для України. При цьому ризик-орієнтований підхід, який, відповідно до попередньої редакції Рекомендацій FATF, був лише факультативним для країн, став обов'язковим і згадка про нього міститься у багатьох рекомендаціях.

В Україні в листопаді 2014 року за міжнародної підтримки Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) в Україні разом з Державною службою фінансового моніторингу України був проведений міжнародний семінар «Впровадження національної оцінки ризиків відмивання коштів та

фінансування тероризму як елементу державної політики детінізації економіки України» [139]. Науковці та міжнародні експерти поділились досвідом та власними наробками щодо ефективності впровадження системи оцінки та управління ризиками в інших країнах, але створення дієвої взаємоузгодженої системи оцінки і управління ризиками відмивання коштів триває.

Наступним кроком на законодавчому рівні було прийнято постанову Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 16.09.2015 № 717 [140], в результаті якої Державною службою фінансового моніторингу в листопаді 2016 року оприлюднено Звіт про проведення Національної оцінки ризиків підготовлений з урахуванням міжнародних стандартів і відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», а також Методики її проведення [58].

Разом з тим, проведення НОР визначено Планом заходів на 2016 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 11.02.2016 р. № 1035 [141].

Метою НОР є виявлення національних ризиків (загроз, вразливостей, наслідків) в системі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму і визначення елементів управління ризиками.

Говорячи про оцінку ризиків відмивання коштів ПВК/ФТ, корисно мати загальне розуміння визначених ключових понять і термінів, які використовуються в управлінні організаціями. Багато з таких понять і термінів взяті зі сфери «управління ризиками» - процесу часто використовуваного як в державному, так і в приватному секторі для сприяння в прийнятті рішень. В

загальних рисах управління ризиками полягає в прийнятті відповідних заходів для зниження або зменшення оціненого ступеня ризику до більш низького або прийняттого рівня.

Для ефективного проведення системи оцінки і управління ризиками у сфері ПВК/ФТ важливою стала взаємодія всіх учасників Національної системи боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, а саме суб'єктів державного фінансового моніторингу, до яких віднесено Національний банк України, центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, Міністерство юстиції України, центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері надання послуг поштового зв'язку, у сфері економічного розвитку, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, спеціально уповноважений орган – Державна служба фінансового моніторингу України, та суб'єкти первинного фінансового моніторингу і спеціально визначені суб'єкти фінансового моніторингу, до яких віднесені банки, страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи, платіжні організації, учасники чи члени платіжних систем, товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції з товарами, професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів), оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів, філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України, а також суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна, суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, суб'єкти

господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино, нотаріуси, адвокати, адвокатські бюро та об'єднання, аудиторів, аудиторські фірми, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (крім осіб, що надають послуги в рамках трудових правовідносин), інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги [8, 142].

З іншого боку, необхідною складовою НОР також є взаємодія на державному рівні - між Національною системою боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом та аналогічними системами в інших державах і міжнародними організаціями, які розробляють стандарти та сприяють ефективній імплементації правових, регуляторних та оперативних заходів боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, та інших загроз цілісності фінансової системи.

При проведенні НОР Державною службою фінансового моніторингу України використовувався якісно-кількісний підхід, та окрім відомостей із запитальників, використано статистичну інформацію Держфінмоніторингу, правоохоронних, судових та інших державних органів, а також звіти міжнародних організацій, що відповідає вимогам 33-ої рекомендації FATF [110], яка передбачає, що країни повинні вести всеохоплюючу статистику щодо питань, які стосуються ефективності системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

На етапі виявлення (ідентифікації) ризиків були визначені загрози та вразливості системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. В подальшому було проведено аналіз ризиків. Цей етап включав визначення характеру, джерел, ймовірності та наслідків встановлених загроз.

Заключним етапом проведення НОР стала оцінка ризиків та розробка заходів із управління ними. Етап оцінки полягав у визначенні (на підставі

результатів попередніх етапів НОР) відносно кожної конкретної загрози наступних характеристик:

- загальний рівень ризику;
- рівень ефективності заходів, що вживаються на даний момент для попередження або зниження такого ризику;
- чистий рівень ризику.

За результатами здійсненого оцінювання ризиків були підготовлені та представлені в установленому порядку Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків. Звіт має три складові:

- загальну, до якої включені політико-інституційна складова, соціальна складова, економічна складова, юридична складова, кримінальна складова, дослідницько-навчальна діяльність у сфері фінансового моніторингу та визначені загрози та ризики;

- державну, в якій проаналізована діяльність підрозділу фінансової розвідки – Дерфінмоніторингу України, регуляторно-наглядових органів, правоохоронно-розвідувальної системи, судової системи та визначені відповідні загрози та ризики;

- приватну, в якій проаналізовані функціонування банківського і небанківського секторів, ринку цінних паперів, нефінансових професій та занять, неприбуткових організацій та також визначені відповідні загрози та ризики. [58]

В рекомендаціях щодо зменшення загроз та ризику в економічній складовій наголошено про необхідність володіння статистикою обігу фінансових інструментів, цінних паперів та загалом всіх транзакцій на ринку капіталу.

Також, в статті 15 чинного Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – Закону) визначені високо ризикові фінансові операції, які

підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу [8].

Але цей перелік фінансових операцій не достатньо відображає економічні і правові ризики в економіці країни і в цьому контексті важливим завданням є створення загальнодержавної системи статистичних спостережень у сфері фінансового моніторингу, яка на даний момент в Україні відсутня. Важливу роль у формуванні цієї системи має відігравати Міністерство фінансів України як орган, що формує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Окрім вимог, зазначених у статті 11 Закону [8], згідно з якою суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані здійснювати управління ризиками легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, з урахуванням результатів ідентифікації та вивчення фінансової діяльності клієнта, послуг, що надаються клієнту, аналізу операцій, проведених ним, та їх відповідності фінансовому стану і змісту діяльності клієнта. Необхідно здійснювати повний комплекс заходів щодо ідентифікації клієнтів за типом клієнта, географічним розташуванням країни реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів, і видом товарів та послуг. Саме в виді товарів та послуг, на фінансовому ринку – фінансових інструментів та послуг визначається найвища, окрім ризиків фінансування терористичної діяльності, ризиковість використання секторів фінансового ринку з метою відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом.

На фондовому ринку особливу увагу необхідно звернути на обіг документарних цінних паперів на пред'явника (Рекомендація 32. Кур'єри з перевезення готівки) [64,66].

Саме такі цінні папери найчастіше використовують в «розриві ланцюга» відповідно до Моделі відмивання кримінальних активів та грошових коштів, запропонованою FATF, на етапі розшарування для приховування джерел

походження кримінальних доходів.

Трьохфазова модель відмивання кримінальних фондів, рекомендована FATF, є найбільш поширеною в наукових дослідженнях і припускає виділення в єдиному процесі легалізації наступних стадій: розміщення (placement), розшарування (layering) та інтеграція (integration) (рис. 2.1).

Зазначені три стадії можуть здійснюватися одночасно або частково накладатися одна на одну. Це залежить від наявного механізму легалізації і від вимог, що пред'являються злочинною організацією.

Трьохфазова модель відмивання кримінальних фондів та грошових коштів, отриманих злочинним шляхом

Рис. 2.1. Економічний цикл використання “брудних” грошей [143; 144, с. 33]

Розміщення (placement) - це фізичне розміщення готівкових грошових коштів у мобільні фінансові інструменти, територіальне віддалення від місць їхнього походження. Розміщення здійснюється в традиційних фінансових установах; нетрадиційних фінансових установах; роздрібною торгівлі, або повністю за межами країни.

Етап розміщення великих сум готівки є найслабкішою ланкою в процесі відмивання грошей. Незаконно отримані гроші найбільш легко можуть бути виявлені на цьому етапі.

Розшарування (layering) - відрив незаконних доходів від їх джерел шляхом створення складного ланцюга фінансових операцій, спрямованих на маскуванню джерел цих доходів та сліду виконаних з ними трансакцій. Якщо розміщення великих сум грошей пройшло успішно, тобто не було виявлено, то розкрити подальші дії відмивачів грошей стає набагато важче. Різні фінансові операції нашаровуються одна на іншу з метою ускладнити роботу правоохоронних органів по пошуку незаконних активів, що підлягають конфіскації.

Інтеграція (integration) - стадія процесу легалізації, безпосередньо спрямована на надання вигляду законності злочинно нажитому активу.

Після того, як процес розшарування успішно проведений, відмивачі грошей повинні створити видимість достовірності шляхом пояснення джерел появи свого багатства. Під час інтеграції відмиті гроші розміщуються назад в економіку. Таким чином, вони вливаються в банківську систему під видом чесно зароблених доходів. Якщо слід відмитих грошей не було виявлено на двох попередніх стадіях, то відокремити законні гроші від незаконних дуже складно.

Тому важливо визначити інструментарій, який використовується в процесі відмивання грошей, особливо в момент розриву ланцюга фінансових операцій на стадії розшарування. Завдання на цій стадії полягає в тому, щоб шляхом складної послідовності фінансових операцій (накладення шарів) відокремити незаконні доходи від їх джерела і заховати так званий аудиторський слід (відстеження угод при проведенні перевірки). Ця стадія може включати такі операції, як зняття і внесення на банківські рахунки грошових коштів, конвертування депонованих готівкових коштів в грошово - кредитні інструменти (векселі, ощадні сертифікати, дорожні чеки, облігації, акції, та ін.),

Перепродаж грошово - кредитних інструментів, інвестиції в нерухомість і легальний бізнес, особливо в індустрію туризму і дозвілля. Компанії, зареєстровані в офшорних зонах - типовий інструмент, який використовується на стадії «розшарування» [145].

Досліджуючи питання обігу документарних цінних паперів на пред'явника, необхідно відзначити, що всі фінансові інструменти (стандарт МСФЗ 9 (IFRS 9); (БО 13)) в документарній формі [146], знаходяться під пильною увагою міжнародних організацій, які займаються питаннями протидії відмиванню нелегальних активів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового ураження. Так, в останніх 40 рекомендаціях FATF виділені в окрему рекомендацію «заходи по виявленню фізичного транскордонного переміщення готівки і оборотних інструментів на пред'явника, в тому числі через систему декларування та / або систему інформування» (Рекомендація 32. Кур'єри з перевезення готівки). Крім того, за останніми рекомендаціями FATF необхідно посилити зусилля на виявлення, аналіз і швидке реагування щодо підозрілих операцій (Рекомендація 20). Зазначені операції здійснюються саме в "розрив ланцюга" між відтворюваними джерелами походження коштів і їх подальшим вливанням в легальну економіку грошових коштів вже в відмитих стани [110, 138].

Впровадження НОР побудує механізми швидкого реагування на спроби легалізувати злочинні доходи безпосередньо в самій країні, але через обмін інформацією (звітів) про проведену оцінку ризиків в кожній окремій державі прискориться процес оцінки транснаціональних загроз і ризиків в глобалізаційних тенденціях розвитку міжнародного фінансового ринку.

При цьому важливими є і питання співпраці в обміні досвідом функціонування та вдосконалення таких систем. Враховуючи, що за останніми рекомендаціями акцент ставиться на підвищення вимог щодо високо ризикових операціях та зменшення процедур оцінки низьких ризиків, особливо в подвійних процедурах ідентифікації клієнтів та контрагентів груп

підприємств, корпорацій, консорціумів, тощо.

З іншого боку, можливість спрощених процедур не повинна знівелювати важливість процедур фінансового моніторингу та послабити фінансову безпеку підприємств та відомств. В цьому частково і полягає процес управління ризиками.

Отже, робота зі створення ефективної системи оцінки і управління ризиками відмивання коштів – це спільна робота всіх учасників світової антилегалізаційної системи.

Змінами до Закону України "Про банки і банківську діяльність" встановлено заборону на здійснення банками ризикової діяльності, що загрожує інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, та надано право Національному банку України визначати у своїх нормативно-правових актах перелік ознак, наявність яких є підставою для висновку про провадження банком такої ризикової діяльності. На виконання зазначених законодавчих норм Правління Національного банку України 10 листопада 2015 року прийняло постанову № 778 "Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України" [147].

Ця постанова направлена на боротьбу із схемними та шахрайськими діями. Серед інших новацій документа – покладення на банк обов'язку довести, що в діях клієнта або банку немає ознак здійснення ризикової діяльності. Крім того, значно посилені санкції за недотримання вимог.

До головних ознак ризикової діяльності банків віднесено: здійснення банком операцій (прямо або опосередковано), що не мають очевидної економічної доцільності (сенсу); здійснення опосередкованого кредитування пов'язаних із банком осіб; невключення до переліку пов'язаних із банком осіб, які мають ознаки пов'язаності з банком, та з якими банк здійснює операції прямо чи опосередковано; здійснення операцій з цінними паперами, що мають ознаки фіктивності; використання банком фінансових інструментів, що призводить до штучного поліпшення фінансового результату банку або

викривлення його звітності; дострокове повернення строкових коштів, залучених від пов'язаних з банком осіб; одноразове грубе або систематичні порушення банком законодавства у сфері готівкового обігу.

Необхідно зазначити питання порогових сум для визначення ступеню ризику. З європейського досвіду [85] визначення ризиків насамперед по якісним характеристикам (критеріям) має першочерговий порядок. У світовій практиці серед найбільш ефективних у боротьбі з відмиванням коштів вважається італійське законодавство, яке було рекомендоване Європейським Союзом як зразок для уніфікації національних законодавств у сфері валютного регулювання та валютного контролю. Італійським законодавством встановлено 150 ознак, які характеризують можливу приналежність здійснюваної операції до розряду кримінальних [58].

Але зважаючи і на кількісні, тобто об'єми фінансових потоків та активів, ступінь ризику змінюється в відповідну сторону. В даний момент в законодавстві України щодо протидії відмивання коштів / фінансуванню тероризму розглядається ініціатива щодо збільшення порогової суми для обов'язкового фінансового моніторингу з 150 000,0 гривень до 300 000,0 гривень, в зв'язку з підвищенням інфляції та курсу іноземних валют [107].

В Україні з 27 березня по 8 квітня 2017 р. Комітетом експертів Ради Європи з питань оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму MONEYVAL була проведена оцінка національної системи ПВК/ФТ/РЗ, за результатами якої основні ризики переважно пов'язані із загальною та державною складовими. За результатами НОР для приватного сектору виявлено загрози використання новітніх технологій для ВК/ФТ та не виявлення підозрілих фінансових операцій, тобто обидві безпосередньо пов'язані з фінансовою системою. Важлива роль у їх мінімізації належить оцінюванню ризиків використання певних фінансових інструментів як в банківському, так і небанківському секторі фінансового ринку. З огляду на це доцільною є систематизація міжнародного досвіду у цій сфері.

Саме в реалізації побудови механізмів оцінки ризиків використання фінансових інструментів Управлінням ООН з наркотиків та злочинності (UNODC UN) розроблені тематичні Керівництва. В лютому 2010 року міжнародною організацією розроблено і опубліковано Керівництво «Ризик відмивання коштів через фінансові інструменти, клієнтів та співробітників фінансових інститутів» [45], в якому, нажаль, не розглядались ні розрахункові операції векселем, ні торгівельні.

Але цей недолік повністю був виправлений в другій редакції Керівництва UNODC UN «Ризик відмивання грошей через фінансові інструменти 2-е видання», який був опублікований в 2013 році. Розглядаючи ризики використання комерційних інструментів в ВК/ФТ, розділ 20. Прості векселі (PROMISSORY NOTE) присвячений ризикам використання векселів в операціях по відмиванню злочинних коштів та визначені критерії оцінки [39].

Саме спираючись на міжнародний досвід та використовуючи щорічні типології, розроблені Державною службою фінансового моніторингу [145;148-151], ми в подальшому розробили модель оцінки векселів щодо їх використання в легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом.

Враховуючи той факт, що обіг векселів відбувається майже у всіх секторах фінансового ринку та в комерційних операціях підприємств, організацій будь-якої власності та фізичних осіб, важливо створити цивілізований і прозорий вексельний ринок для зниження ризиків використання векселів в злочинних схемах.

Так, поєднуючи зусилля на різних секторах фінансового ринку і економіки держави в цілому, шляхом обміну інформацією, гармонійному поєднанню нормативних правових актів щодо ПВК/ФТ без дублюючих функцій і націлених на отримання швидких і ефективних процедур розбудова Національної системи оцінки і управління ризиками стане дієвою і буде відповідати міжнародним стандартам.

При цьому важливо, щоб процес оцінки ризиками був динамічним і з часом

змінювався залежно від нових обставин та загроз. Головна роль держави у цьому процесі – це створення інституційно-правових умов для проведення національної оцінки ризиків і створення дієвих механізмів обміну інформацією між усіма учасниками Національної системи боротьби з відмивання злочинних доходів та різними інституціями.

2.3. Типологізація протизаконних схем у фінансовому секторі

Підвищення ефективності протидії відмиванню незаконних доходів значною мірою пов'язане з необхідністю критичного врахування міжнародного досвіду та узагальненням практики роботи правоохоронних органів зарубіжних країн. Лише близько 10 % сукупного обсягу вітчизняних злочинних прибутків походять від наркобізнесу, проституції та торгівлі зброєю; 90% сукупного обсягу злочинних прибутків – є продуктом тіньової економіки [152, с. 12]. Злочинні капітали прагнуть вийти за межі країни та, легалізувавшись там, повернутися в певні види легального бізнесу. За даними експертів податкової служби, за десять років з України було вивезено понад 40 мільярдів доларів США.

Слід зазначити, що частина тіньового капіталу формується також за рахунок доходів, отриманих внаслідок вчинення економічних злочинів та інших правопорушень, зокрема у зовнішньоекономічній діяльності, кредитно-фінансовій сфері, паливно-енергетичному комплексі, агропромислового комплексу, на ринку металів та корисних копалин.

Тож цілком логічно, що подолати таке явище однієї державної структури просто не під силу, а необхідне об'єднання інтелектуальних та організаційних зусиль багатьох державних інституцій, які спроможні не тільки викрити, але й припинити незаконні фінансові операції, маскуванню злочинного походження коштів або іншого майна.

Типові способи (типології) відмивання коштів різноманітні. Кожний спосіб реалізується з урахуванням сфери господарської діяльності, конкретної

ситуації відмивання, характеру доходів тощо. Відмивання коштів – складний і досить тривалий процес, що передбачає низку технологічних схем. Для зручності вивчення й аналізу цього процесу обрано декілька моделей, найбільш відомою з яких є трифазова, що розмежовує безпосереднє відмивання шляхом проведення операцій з готівкою (має ознаки розміщення (placement) коштів у господарській сфері й розподілу (layering) готівки шляхом багаторазових операцій з нею та повернення (“recycling”) відмитих грошей у легальний обіг. Іноді пропонують розглядати відмивання як двофазову (П. Бернасконі, К. Освальд), чотирифазову (К. Мюллер), п’ятифазову (А. Цюнд) або “кругову” моделі, але більшість наукових досліджень використовує рекомендовану FATF трьохфазову модель [67, с. 34].

Доцільно ще раз наголосити, за останніми рекомендаціями FATF необхідно посилити зусилля на виявлення, аналіз і швидке реагування щодо підозрілих операцій (Рекомендація 20) та виявлення кур’єрів з перевезення готівки (Рекомендація 32). Зазначені операції здійснюються саме в “розриві ланцюга” між відтворюваними джерелами походження коштів та їх подальшим вливанням в легальну економіку грошових коштів вже в відмитому стані [98].

На початку “розриву ланцюга” здебільше використовуються “конвертаційні центри” для отримання готівки. Якщо за допомогою кеш - кур’єрів готівка перетнула кордон, то частіше всього вона повертається до фінансових установ України, як іноземні інвестиції. Якщо готівка залишилась в країні, то вона під виглядом інвестицій фізичних осіб або підприємств “конвертаційних центрів”, використовуючи інструменти фінансового ринку (цінні папери, страхові внески, внески до статутних капіталів і т.д.) направляється до легальної економіки країни.

За відсутністю відповідної законодавчої бази критичним на даний момент є питання декларування доходів фізичних осіб щодо легалізації (амністії) доходів, отриманих до 1997 року.

Особливе місце для подальшого розвитку українського законодавства є

Рекомендації FATF щодо прозорості і беніфіціарної власності юридичних осіб та організацій (Рекомендації 24,25) [98]. Дані рекомендації направлені на одну з головних цілей легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, - виявлення осіб, зацікавлених в проведенні таких операцій. Складністю імплементації в законодавство України зазначених рекомендацій є неврегульованість законодавчої бази щодо фінансових операцій з підприємствами офшорних зон та визначення переліку зон з мінімальним або взагалі нульовим оподаткуванням.

Саме з цих питань розпочався законотворчий процес щодо фінансового моніторингу в Україні. Так само, як і інші члени світової спільноти, вітчизняні законотворці прагнули створити відповідну нормативну базу для виконання міжнародних вимог щодо протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Для розуміння існуючої антилегалізаційної законодавчої бази доцільно розглянути сам процес трансформації українського законодавства в цілому та в банківському секторі як системі, що забезпечує діяльність економіки, що і буде зроблено в наступному розділі.

Під типологізацією зазвичай розуміють вміння знаходити, помічати в навколишньому типове, що повторюється, а потім, адекватно побаченому, його класифікувати [151]. Цей метод дозволяє виявляти групи схожі між собою процеси у вигляді логічних моделей - так званих ідеальних типів [153, с.27]. В кримінологічній науці під типологізацією (типологією) злочинних операцій мають на увазі зведення одноманітних (типових) зразків злочинної поведінки в найбільш загальну її модель (тип).

Термін «типологія», введений в науковий обіг Бленвілем в 1816 р., широко використовується в даний час в самих різних областях людського знання: соціології, історії, літературознавстві, мовознавстві, археології, правознавстві, економіці та інших галузях. Поряд з тим, що в кожній з цих областей наукового знання він часто позначає далеко не однакові поняття (за змістом і обсягом), оскільки кожна з них має свій специфічний предмет дослідження, а

самі поняття розроблені з більшим чи меншим ступенем повноти, можна відзначити і деякі загальні моменти в змісті поняття «типологія» в ряді областей знання.

Серед інших значень під типологією розуміється і метод наукового пізнання, в основі якого лежить розчленовування систем об'єктів і їх угруповання за допомогою узагальненої моделі або типу, а також результат типологічного опису і співставлення [51, с.63].

Зростання ролі типологічних досліджень у всіх науках, в тому числі і економіці, викликається приблизно однаковими причинами на певному етапі розвитку наукових знань і пов'язане, як правило, зі становленням і розвитком системного підходу в пізнанні відповідних об'єктів або явищ об'єктивної дійсності як приватного прояву найбільш загального методу матеріалістичної діалектики. Необхідність в системному підході і типологічному методі дослідження кримінально – економічних явищ, як показує історія розвитку тіньової економіки, виникає на певному ступені пізнання об'єктивної дійсності, коли накопичено достатньо емпіричних матеріалів і результатів аналітичної діяльності мислення, а подальший розвиток наукового знання вимагає їх синтетичного узагальнення і приведення в певну концептуальну систему.

Типологія злочинних явищ виступає однією з конкретних форм синтезу, так як типологічний метод пізнання виконує функцію змістовно - теоретичної і логічної організації великого і розгалуженого наукового матеріалу [154, с.34]. Специфічним, що виділяють типологічний метод пізнання з системного підходу до вирішення завдання синтезу, є, безумовно, сам спосіб синтезу на основі типової схеми.

Разом з тим, типологія є всього лише окремий випадок системного підходу, який виступає більш загальним методом пізнання по відношенню до типологічного методу дослідження і в свою чергу представляє собою прояв найбільш загального методу матеріалістичної діалектики.

Найбільш близький до методу типології за своїм гносеологічному статусу

метод моделювання, який народився в математиці і фізиці. Головний зв'язок в змісті обох методів пізнання полягає в тому, що як модель, так і ідеальний тип відтворюють об'єкт вивчення, його ознаки і властивості, відносини між ними і зв'язку з навколишнім середовищем в спрощеному, ідеалізованому вигляді. З іншого боку класифікація в типологічному методі виступає і як результат послідовно проведеної типології, коли типові явища або процеси виявляються розподіленими по відповідним типам. Цю функцію можна також з повною підставою назвати функцією типологічну класифікацію, оскільки поняття типології охоплює як процес виділення типів, так і результат цього методу дослідження.

Ще два споріднених, загальнонаукових прийомів пізнання – це типологія і класифікація. В науковій літературі поняття типології та класифікації найчастіше застосовуються навіть як синоніми, іноді типологія розглядається як вид класифікації [154, с.56], що, на наш погляд, не можна вважати правомірним. Тому вважається за необхідне чітко з'ясування як певних схожих рис, так і тих рис, які складають їх особливість і перетворюють в самостійні, хоча і споріднені прийоми пізнання.

Типологія спирається на класифікацію, в логічному плані процесу пізнання слід за нею, долає її недоліки, є в цьому сенсі її прямим продовженням [156, с.254]. Однак і найповніша класифікація досліджуваних об'єктів або предметів не в змозі дати системного, цілісного знання про них, оскільки навіть найбільша сукупність пересічних класифікаційних площин (схем) в теоретичному плані не є все ж концептуальною системою. Класифікація не в змозі розкрити системоутворюючі зв'язки, оскільки не йде далі зіставлення за ознакою подібності та відмінності.

Разом з тим, у типології і класифікації є багато спільного, зумовленого тим, що аналіз і синтез не відгороджені один від одного, а навпаки, тісно взаємопов'язані і переплетені в процесі наукового пізнання.

Розглянемо типологію множин сумнівних фінансових операцій з погляду

аналізу і створення превентивних заходів зростання тіньового сектору економіки.

Ідеальним типом для типологізації процесів легалізації злочинних коштів є конвертація готівкових коштів в безготівкові в значних сумах, з частою (щоденною періодичністю) та значною швидкістю здійснення операцій. Так само яскраво вираженим ідеальним типом є перерахування грошових коштів за кордон.

З огляду на Рекомендації FATF щодо ідентифікації осіб також виокремлюють операції здійснені публічними особами та особами, пов'язаними з здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції [66].

Для побудови типологічних схем для цих ідеальних типів збирається множина фінансових операцій, які пов'язані з визначеними як ідеальний тип фінансовими операціями. В результаті спостережень за кількістю подібних операцій і доказовості скоєного злочину вибудовується типологічна схема відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом.

З огляду на міжнародний характер фінансових злочинів розвиток типологічних досліджень є доцільним як на міжнародному рівні, так і на національному рівні, враховуючи законодавство та регулювання фінансового ринку окремих країн та регіонів.

В першу чергу типологічними дослідженнями займаються безпосередньо FATF та його регіональні органи. На сьогоднішній момент в FATF входять 38 членів: 36 юрисдикції та 2 регіональні організації (Рада співробітництва країн Перської затоки* і Європейська Комісія). 37 членів FATF ставлять собі за мету протидію відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. Також діють 31 міжнародних і регіональних організацій, які є асоційованими членами або спостерігачами FATF і беруть участь в її роботі [97].

Існує вісім регіональних органів, створених за типом FATF, і асоційованих членів, що мають аналогічну FATF форму і функції – Азіатсько-Тихоокеанська

група по боротьбі з відмиванням грошей (АТГ) [156], Карибська група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (KFATF) [157], Обраний Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів боротьби з відмиванням грошей (МАНІВЕЛ) (раніше РС-R-EV) [158], Група по боротьбі з відмиванням грошей в Східній і Південній Африці (ЕСААМЛГ) [159], Євразійська група (ЕАГ) [135], Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей в Південній Америці (ГАФІСУД) [160], Міжурядова група Західної Африки по боротьбі з відмиванням грошей (ГІАБА) [161], Група по боротьбі з відмиванням грошей на Близькому Сході і Північній Африці (МЕНАФАТФ) [162]. Багато країн-учасників FATF також є членами цих органів.

Кожен з регіональних органів FATF щорічно за визначеною тематикою та під головуванням країни – модератора такого дослідження випускає декілька каталогів типологічних досліджень [163, 164], розроблених на підставі типологічних досліджень, наданих матеріалів та опитувальників кожної з країн, що входить в склад такого регіонального органу. Також залучаються за згодою до таких досліджень інші країни, які за територіальною ознакою чи при наявності досвіду з досліджуваною темою також роблять вклад в розробку каталогу типологічних схем.

На підставі останніх досліджень тенденцій у ВК/ФТ, що проводилися FATF, регіональними групами з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (APG, MONEVAL, CFATF, GAFISUD) та групою органів фінансової розвідки Егмонт, логічно дійти висновку, що під терміном «засоби відмивання грошей» треба розуміти категорію, що складається з таких трьох складових, як послуги, інструменти та інституціональні структури, що використовуються для цілей відмивання грошей [165, с. 7].

Розглянемо ці складові більш детально.

Перший засобом відмивання грошей є послуги, що використовуються з метою відмивання грошей структурно поділяються на банківські послуги

on-line, електронні перекази, приватна банківська справа (приват-банкінг) [165, с. 9].

Необхідно зазначити, що під приват-банкінгом найчастіше всього розуміють надання банками спеціальних послуг своєму або відомому чи високопоставленому клієнту. Послуги для таких клієнтів характеризуються більшою конфіденційністю, ніж для звичайних клієнтів.

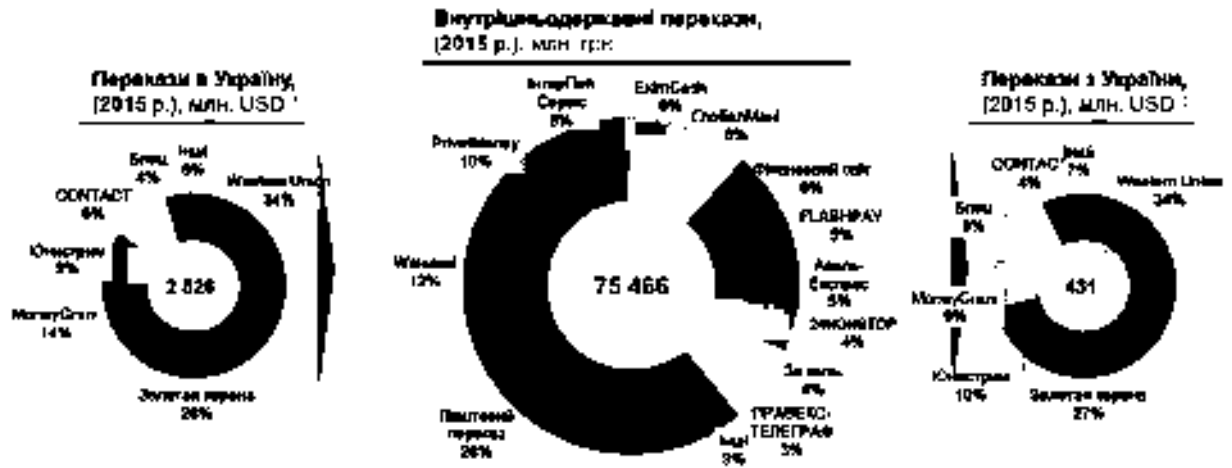
Вразливим місцем зазначених відносин є можливість використання банківської установи корумпованими високопоставленими особами для «відмивання» своїх доходів. Ці особи можуть також контролювати або мати власні фінансові установи для цих цілей [166, с. 37].

Другий засобом відмивання грошей є інструменти, що використовуються з метою відмивання грошей. Структурно ця складова, також, як і попередня, поділяється на:

- готівку, телеграфні перекази та ін.;
- цінні папери та інші фінансові інструменти;
- кореспондентські банківські рахунки [167, с. 8].

Хоча готівка – це найбільш анонімний фінансовий інструмент, злочинці через стрімко розвиваючі в різних країнах національні програми реформування фінансових ринків Cashless economy (Безготівкова економіка) [151] намагаються вивезти готівку в інші країни, з надією розмістити її в іноземну фінансову установу. Тому контрабанда грошей стає більш популярною, але і розміщення їх в іноземних фінансових інституціях більш складним.

Закономірністю є й те, що обіг безготівкових коштів легше контролюється ніж обіг готівкових. Кошти, переведені з рахунку на рахунок, контролюються з боку банківських установ, контролюючих та правоохоронних органів. На відміну від безготівкового обігу грошових коштів, готівкові кошти є найбільш зручними для використання їх злочинцями через відсутність сильного правового контролю над ними [150].

- Зазвичай відправник переказує, а отримувач приймає переказ готівкою
- Грошові перекази здійснюються без зарахування на поточні рахунки осіб

Рис. 2.2. Обсяги внутрішньодержавних та закордонних переказів готівки.

Джерело: за даними Національного банку України [168, 169]

4 липня 2012 року Верховна Рада України прийняла в першому читанні законопроект №10656 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо функціонування платіжних систем і розвитку безготівкових розрахунків)”, автором якого виступив Національний банк України [170]. Одне з найбільш резонансних положень законопроекту - надання Національному банку України права встановлювати граничні суми розрахунків готівкою для фізичних та юридичних осіб, а також для фізичних осіб-підприємців, а Державній податковій службі України - права контролювати дотримання порядку проведення готівкових розрахунків.

Станом на 1 липня 2012 року з 62,7 мільйона банківських платіжних карток, які перебувають в обігу в Україні, активними (по яких здійснювались витрати за останні три місяці) були більше половини. За перше півріччя 2012 року обсяг операцій за банківськими платіжними картками збільшився в порівнянні з першим півріччям 2011 року на 26,4%, до 328,3 мільярда гривень, кількість транзакцій зросла на 22,6%, до 507,8 мільярда гривень. За цей період

українці майже кожну третю операцію в магазині здійснювали з застосуванням банківських платіжних карток. Інші фінансові транзакції з застосуванням банківських платіжних карток - це в основному зняття готівки в банкоматах. Згідно зі статистикою, в Україні в обігу перебуває близько 200,0 мільярдів гривень. Необхідно до обсягу гривні обсяг готівкової валюти, що становить в доларовому еквіваленті близько від п'ятдесяти до семи десяти мільярдів доларів США [168].

Щоб стимулювати торговий сектор встановлювати POS-термінали, в зазначеному вище законопроекті пропонується внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради України, 1984 р., додаток до № 51, ст. 1122), а саме доповнити статтею 163.13, яка за порушення порядку приймання готівки для подальшого її переказу банком тягне за собою накладення на посадових осіб юридичної особи – суб'єкта господарювання або фізичну особу – підприємця штрафу у розмірі від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією технічних засобів, що використовувалися для приймання готівки. Дії, передбачені цією статтею, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, – тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією технічних засобів, що використовувалися для приймання готівки [170].

Розрахунки великими сумами повинні проходити тільки в безготівковій формі. У порівнянні з розвиненими країнами Україна виділяється високим рівнем співвідношення готівкової маси до ВВП. У 2014 році цей показник становив 18,1%. За результатами 2015 року його зменшився до 14,6%. Однак обсяг готівки в обігу залишається незмінною.

Франція, Португалія, Італія дозволяють своїм громадянам розраховуватися готівкою за покупки вартістю до 1 000 євро, Греція - до 1 500 євро, Іспанія - до 2 500 євро, Бельгія - до 3 000 євро. В Україні ця сума - 50 000 гривень (близько

1 500 євро) [171].

Наступним кроком в реалізації програми Cashless economy в Україні стало внесення її до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року (далі – Комплексна програма) [172]. Процедурно розпочата вона наприкінці 2015 року, а зменшення розрахунків готівкою в три рази (з 150 000грн. до 50 000грн.) впроваджено Національним банком України в січні 2017 року відповідно до Постанови Правління НБУ від 29.12.2017 № 148 «Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні» [173]. До кінця 2017 року обмеження готівкових розрахунків регулювалось Постановою Правління НБУ від 06.06.2013 р. № 210 «Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою» [174]. Таким чином реалізація програми вийшла на другий етап і знаходиться в розвитку на даний момент.

Наступним фінансовим інструментом подібним до готівки щодо ризиків використання в схемах ВК/ФТ є цінні папери на пред'явника та інші інструменти, що можуть підлягати переуступці (чеки на пред'явника, дорожні чеки, банківські чеки і векселі). Можливість сховати справжнього власника цінних паперів обумовлює уразливість такого типу фінансових інструментів – на пред'явника – до їх використання при «відмиванні» грошей. Ця ж особливість являє собою можливість злочинного використання чеків, виписаних чи індосованих на пред'явника, і векселів з індосаментом на пред'явника.

Третій засобом відмивання грошей є інституціональні структури, що використовуються з метою відмивання грошей. Структурно ця складова поділена на організації (трасти, неприбуткові організації, страхові компанії), професії (ВНУП) і альтернативні системи переказу грошей.

В нашій державі відповідно до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" від 15.11.2011р. N4025-VI обов'язки з аналізу

методів і фінансових схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму покладаються на спеціально уповноважений орган [44].

Одночасно, вже в кінці 2003 року, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 року № 1565 [175] була створена міжвідомча робоча група з дослідження методів та тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, яка постановою КМУ від 6 січня 2010 року № 25 була перетворена в Раду з питань дослідження методів та тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванні тероризму [176]. Вона має статус постійно діючого консультативно-дорадчого органу, створеного Кабінетом Міністрів України. Одним з її завдань є узагальнення отриманої в установленому порядку від органів виконавчої влади, інших державних органів, підприємств, установ і організацій інформації, що стосується легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму, підготовка відповідних аналітичних матеріалів з метою виявлення джерел походження таких доходів, механізмів та схем їх легалізації, шляхів запобігання негативним тенденціям у цій сфері.

Саме за вище зазначеною структурою були проведені типологічні дослідження на ринку цінних паперів «Money Laundering and Terrorist Financing in the Securities Sector» («Відмивання коштів та фінансування тероризму на ринку цінних паперів») у 2009р. безпосередньо групою FATF [163] і «Money laundering through the securities markets» («Відмивання грошей через ринок цінних паперів») в 2013 році Євразійською групою протидії відмивання коштів та фінансування тероризму (ЕАГ), модератором якого була Індія [164]. Аналізуючи ці типологічні дослідження доцільно зауважити, що в дослідженні FATF приймало участь 40 країн, в дослідженні ЄАГ – 13 країн, серед яких в обох дослідженнях приймала участь Україна. В 2009 році підозрілі операції з векселями розглядались з тригерами «фінансові інструменти та цінні папери на пред'явника» відповідно до 32 Рекомендації

FATF, та були зазначені в загальному списку підозрілих операцій з цінними паперами. Доцільно згадати, що в багатьох країнах векселі не є цінними паперами, а відповідно до законодавства визначаються як фінансові інструменти та засоби платежу. Це ускладнює порівняння використання векселів в легалізаційних операціях і не сприяє великій кількості стандартних критеріїв. Тільки за приєднанням до визначених систем вексельного права до сучасної Женевської системи вексельного права входять 19 країн, ще 50 країн безпосередньо не приєдналися до Женевської конвенції, але, спираючись на її основоположні засади, напрацювали і ввели в дію свої національні вексельні закони. З великих країн світу до Женевської Конвенції не приєдналися лише Велика Британія і США. Спираючись на англійський закон про переказні векселі (Bill of Exchange Act) від 18 серпня 1882 р., ці країни разом з 34 іншими країнами утворили англійсько-американську систему вексельного права. Самостійну групу утворюють ще 20 держав, чиє вексельне законодавство не входить ні до Женевської, ні до англійсько-американської систем вексельного права. Ці особливості важливо знати всім учасникам міжнародних економічних відносин, аби повністю враховувати ті специфічні нормативні акти, що впливатимуть на виконання вексельних угод. Практика міжнародних розрахунків зобов'язує чітко уявляти собі розбіжності між найдосконалішими й найпотужнішими вексельними системами світу — Женевською та англійсько-американською [177].

Окрім різних систем вексельного права векселі поділяють на комерційні (емітентом векселя – є комерційне підприємство), фінансові казначейські і банківські векселі (емітентами відповідно є держава і банківська установа), причому казначейські векселі (Treasure bill (T-bill)) частіше всього емісійні фінансові інструменти, тому їх обіг регулюється за відмінними від комерційних векселів правилами і нормами.

Повертаючись до типологічних досліджень кейсів з типологіями використання векселів в 2009 році не зазначено. В типологічному дослідженні

ЄАГ в 2013 році векселі взагалі не буруться до уваги, хоча операції з ними зазначені в російському кейсі та трьох українських кейсах. Натомість в опитувальниках розглядались акції на пред'явника, які є в чотирьох країнах (Китай, Киргизстан, Такжикістан та Турція) з тринадцяти країн – учасниць.

В підсумку, типологічні дослідження FATF 2009 року стали відправною точкою для написання Другої редакції Керівництва IMOLIN про використання фінансових і комерційних інструментів в легалізаційних операціях [45].

Вперше Типології легалізації злочинних коштів в Україні були підготовлені уповноваженим законодавством органом – Держфінмоніторингом України в 2005 році за матеріалами 2004-2005 років [145]. Наступні дослідження охоплювали узагальнюючі матеріали 2005-2006 рр. [148]. В цих документах було визнано, що найчастіше механізми відмивання грошей містять складні, заплутані, багатоланцюгові операції. Одна і та ж схема може включати операції із зняттям готівки, з купівлею цінних паперів, страхуванням та перестрахованням, розрахунки з нерезидентами з офшорних країн, фіктивні зовнішньоекономічні операції та незаконне відшкодування ПДВ, фальсифікацію документації, використання викрадених паспортів, створення фіктивних фірм, тощо. Тому віднесення схем легалізації до того чи іншого типу здійснювалося ключовим, найбільш вагогим її елементом.

При цьому основною проблемою розробки типологічних схем було визначено швидке прилаштування злочинців до змін законодавства чи дій правоохоронних та фіскальних органів шляхом розробки нових способів перетворення злочинних грошей в цілком легальні. На жаль, сучасні злочинці за розвитком ідей і технологій завжди йдуть на крок попереду правоохоронних структур, покликаних з ними боротися. Шахраї регулярно змінюють способи легалізації грошей, валюту сумнівних операцій, фінансові інструменти, а також використовують міжнародні фінансові організації для відмивання нелегальних коштів.

Про типовості протиправних схем списання коштів з кореспондентських

рахунків українських банків в зарубіжних фінансових установах на основі неправомірних рішень судів іноземних юрисдикцій свідчить той факт, що Національний банк України неодноразово реагував власними постановами та спеціальними листами – розпорядженнями на ініціювання за межами юрисдикції України судових суперечок, в яких відповідачем за позовом може бути український суб'єкт господарювання або нерезидент України, якому переуступлені право вимоги до цього суб'єкта-позивача. У зазначених справах рішеннями іноземних судів підтверджують штучно створену заборгованість українського підприємства перед позивачем – нерезидентом, який частіше всього має власну юрисдикцію в офшорних зонах, а також виносять рішення про стягнення на користь позивача кошти, що знаходяться на кореспондентському рахунку банку, який обслуговує свого клієнта-боржника. До судового процесу найчастіше представників обслуговуючого банку не залучають і про судові рішення, відкриття виконавчого провадження з подальшим арештом кореспондентського рахунку банку боржника і стягненням визначених судовим рішенням грошових коштів. В такій ситуації банк - власник цього рахунку не може оперативного відреагувати на зазначену ситуацію і не в змозі забезпечити збереження своїх коштів в зонах іноземної юрисдикції.

В більшості типологічних досліджень, зроблених міжнародними організаціями типологічні схеми мають описовий характер, наданий в вигляді кейсів або каталогів типологічних звітів [178, 179]. Держфінмоніторинг України в аналітичній діяльності здебільше використовує аналітичні програми і графічне зображення типологічних схем, починаючи з 2005 року.

Повертаючись до дослідження інструментів відмивання злочинних доходів в фінансовому секторі головним інструментом і на даний час залишається готівка. Тому саме операціям з готівкою присвячені окремі типологічні дослідження 2009 року - "Властивості та ознаки операцій, пов'язаних з відмиванням коштів шляхом зняття готівки. Тактичне дослідження та

практичне розслідування" [149] та 2011 року - "Використання готівки в схемах відмивання злочинних доходів" [150]. Створення цих типологій було направлено на протидію перетікання капіталу між легальною і нелегальною (тіньовою) економікою. Необхідно зазначити, що операції з готівкою є складовою всіх типологічних досліджень, з огляду що саме готівка є найпоширенішим фінансовим інструментом в легалізації коштів через фінансовий ринок завдяки властивостям готівки – ліквідності, простоті передачі та анонімності володіння.

Протягом розвитку 40 рекомендацій FATF, які вперше були видані в 1990 році і переглянуті в 1996, 2003 і 2012 роках FATF публікує пояснювальні записки, які пояснюють, як застосовувати певні рекомендації і дають додаткові керівництва [66].

FATF визнає той факт, що країни, в зв'язку з різними правовими і фінансовими системами, не можуть використовувати ідентичні заходи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Рекомендації встановлюють мінімальні вимоги, які країни повинні реалізувати, враховуючи їх індивідуальні обставини і конституціональні концепції. Після редакції 40 Рекомендацій в 2003 році, FATF розширила рівень своєї глобальної концепції щодо стримування незаконного переміщення коштів. В процесі удосконалення рекомендацій незмінною залишається 32 Рекомендація «Кур'єри з перевезення готівки», а отже, готівка залишається відправною точкою топологічних досліджень та побудови типологічних схем. На рис. 2.2. відправною точкою є зняття готівки, інші операції побудовані за запитом джерел походження коштів в учасників фінансових операцій.

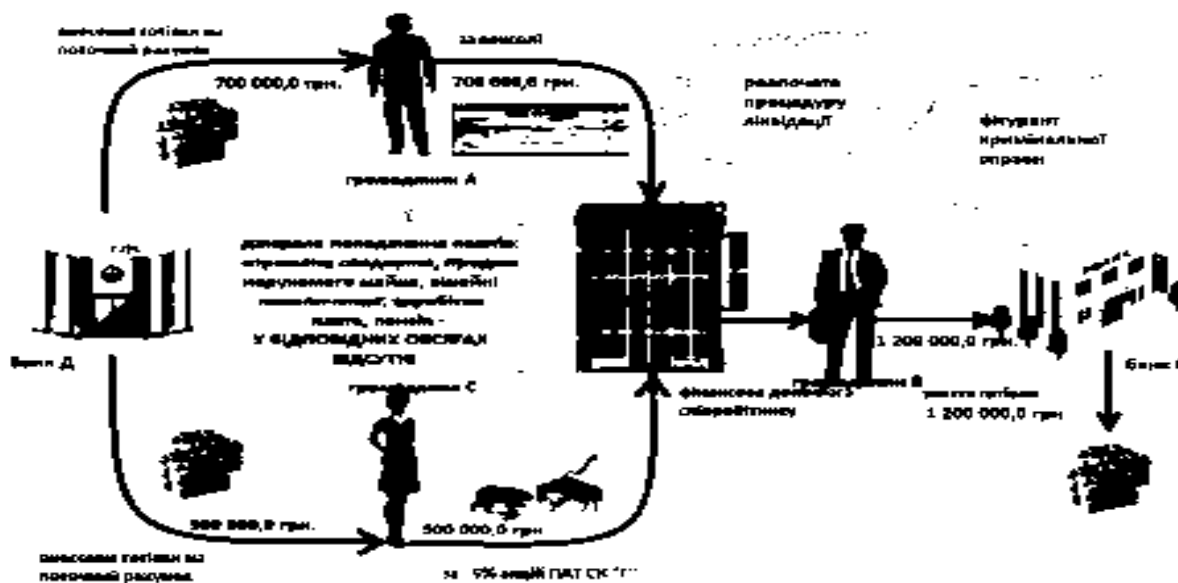

Рисунок 2.2. Підтвердження ліквідності страхової компанії

Джерело: побудовано автором за матеріалами [151]

Необхідно звернути увагу, що у 32 Рекомендації FATF окрім готівки зазначені дуже близькі за властивостями щодо використання у злочинних операціях по легалізації коштів кредитні кошти обігу та платежу (bearer negotiable instruments) до яких відносяться прості і переказні векселі, банкноти та чеки [110].

Повертаючись до фінансового моніторингу вексельного обігу та типологічним дослідженням обігу саме цього фінансового інструменту, зазначимо що за українським законодавством вексель - неемісійний, документарний, ордерний цінний папір, що дає власникові векселя право вимагати від векселедавця по настанні зазначеного часу погашення суми номіналу, зазначеного у векселі, якщо вексель - дисконтний, та/або сплати відсотків, якщо вексель - процентний. З іншого боку, вексель за своєю природою та відповідно вексель є платіжним документом [180, с.20].

Видача (емісія) векселів в Україні регулюється вимогами статей 1 та 75 Уніфікованого закону про переказні та прості векселі, запровадженого Женевською конвенцією 1930 року, Законом України “Про обіг векселів в

Україні” та статтею 23 Закону України “Про цінні папери та фондову біржу”. Відповідно до статті 4 Закону України “Про обіг векселів в Україні” “видавати переказні і прості векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. На момент видачі переказного векселя особа, зазначена у векселі як трасат, або векселедавець простого векселя повинні мати перед трасантом та/або особою, якій чи за наказом якої повинен бути здійснений платіж, зобов'язання, сума якого має бути не меншою, ніж сума платежу за векселем. Умова щодо проведення розрахунків із застосуванням векселів обов'язково відображається у відповідному договорі, який укладається в письмовій формі. У разі видачі (передачі) векселя відповідно до договору припиняються грошові зобов'язання щодо платежу за цим договором та виникають грошові зобов'язання щодо платежу за векселем” [16].

Перехід права власності на вексель здійснюється шляхом проставлення передавального напису, який за вексельною термінологією називається індосамент. Індосамент може стати бланковим, якщо на ньому проставлені підпис і печатку колишнього власника, але немає найменування нового власника. У цьому випадку вексель перетворюється цінний папір на пред'явника, і саме такий вексель найближче подібний до готівки.

Використання таких векселів в фінансових операціях передують операціям з готівкою і є ще одною ділянкою ланцюга операцій по легалізації злочинних доходів. Розглянемо типологічну схему на рисунку 2.3.

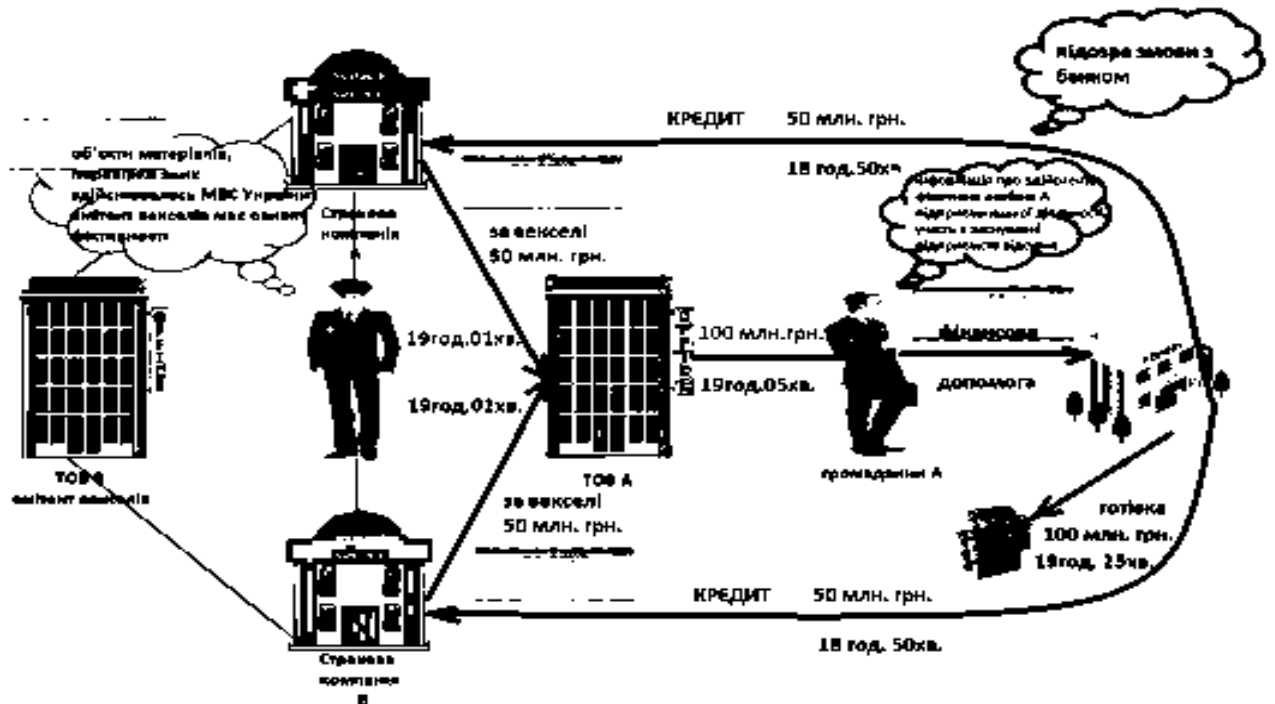

Рисунок 2.3. Використання векселів в сумнівних фінансових операціях

Джерело: побудовано автором за матеріалами [151]

З погляду вексельного права та законодавства України операції з векселями можуть здійснювати і фізичні, і юридичні особи. Купівлю – продаж векселів як цінних паперів за умовами регулювання ринку цінних паперів суб'єкти господарювання повинні здійснювати за допомогою професійних операторів фондового ринку – торговцями цінних паперів. Розрахункові операції з векселем такої участі не потребують, але вимагають наявності зобов'язань по поставленим товарам чи послугам. Обіг векселів за участю фізичних осіб спричиняє обіг готівки. Якщо вексель з бланковим індосаментом, то виникають труднощі з ідентифікацією осіб – учасників обігу векселя. Окрім того, регулювання вексельного обігу в Україні здійснюють щонайменше три наглядових органи фінансового ринку – Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія з регулювання ринку фінансових послуг та Державної фіскальна служба України і Державної служби фінансового моніторингу України в сфері ПВК/ФТ, що не дає можливості швидко реагувати на виклики злочинців, які

використовують векселі в власній злочинній діяльності чи для легалізації злочинних доходів.

В діяльності конвертаційних центрів в певний період часу використовувались комісійні операції з векселями, що здійснювались банківськими установами – доміціліяція векселів, коли банк уповноважували робити виплати по пред'явленім до сплати векселів частіше всього фізичними особами, а то і фізичними особами за нотаріальними довіреностями.

Останнім часом, з підвищенням вимог до обігу готівки і стимулювання використання для розрахунків платіжних карток відповідно до реалізації Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року [172] злочинці швидко пристосовуються до нових умов і останні типологічні дослідження і на національному рівні, і на міжнародному, присвячуються новим технологіям, за якими здійснюються розрахунки. Так, FATF за останні п'ять років випустив керівництва щодо передплачених карток, інтернет – платежів, мобільних платежів, обігу електронних грошей та віртуальних валют [178]. На національному рівні Держфінмоніторинг України опублікував Типологічне дослідження «Кіберзлочинність та відмивання коштів» [151].

В типологічних схемах відображені тенденції міксування традиційних фінансових операцій з фінансовими операціями за участі нових технологій. Так, на рис. 2.4. поєднані фінансові операції з використанням векселів та перерахування грошових коштів на платіжні картки з подальшим використанням їх в інших від місця випуску країнах світу.

Але при наявності типологічних досліджень попередніх періодів, каталогів типологічних досліджень накопичений досвід в побудові протидії збільшення тіньового сектору економіки грають фундаментальну роль як для нашої держави, так і на міжнародному рівні. Обмінюючись досвідом різних країн ми збагачуємо досвід власних фахівців в сфері ПВК/ФТ, навчаємось новим трендам розвитку фінансового моніторингу, що неодмінно впливає на трансцендентність регіональних фінансових ринків, а отже і світового ринку в

цілому.

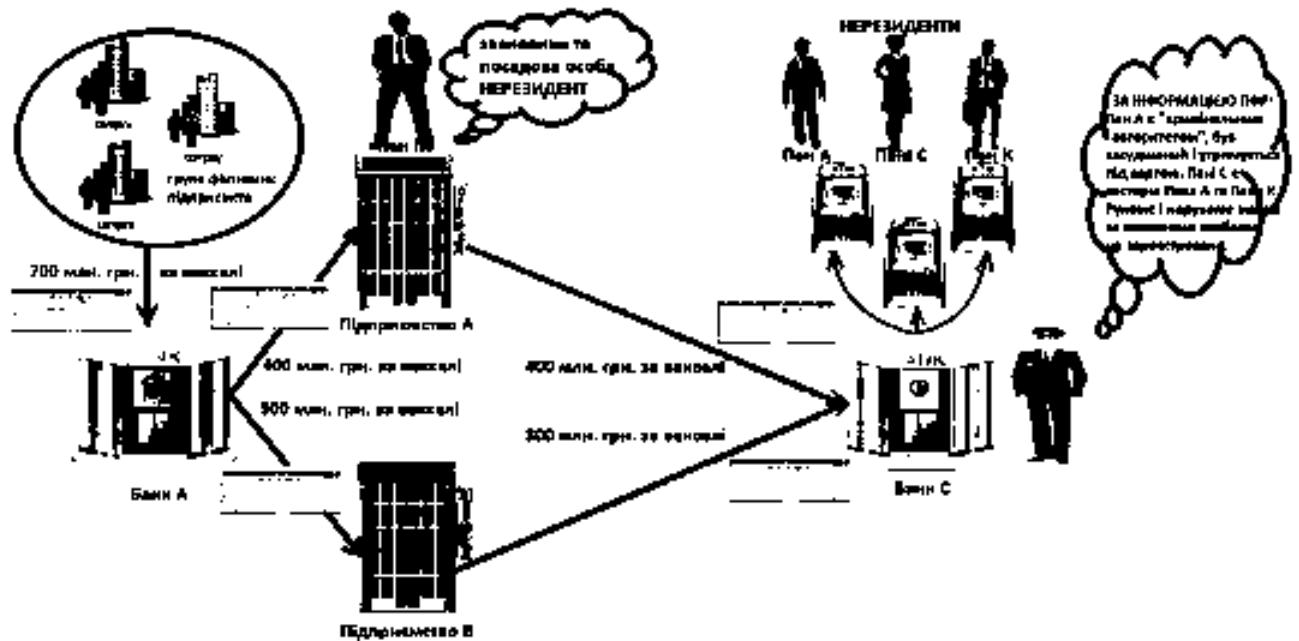

Рисунок 2.4. Міксування різних фінансових інструментів з новітніми засобами платежу

Джерело: побудовано автором за матеріалами [151]

Але при наявності типологічних досліджень попередніх періодів, каталогів типологічних досліджень накопичений досвід в побудові протидії збільшення тіньового сектору економіки грають фундаментальну роль як для нашої держави, так і на міжнародному рівні. Обмінюючись досвідом різних країн ми збагачуємо досвід власних фахівців в сфері ПВК/ФТ, навчаємось новим трендам розвитку фінансового моніторингу, що неодмінно впливає на трансцендентність регіональних фінансових ринків, а отже і світового ринку в цілому.

Висновки до розділу 2.

На основі проведеного у другому розділі дослідження механізму фінансового моніторингу процесів легалізації активів, зроблено такі висновки:

1. Розвиток фінансового моніторингу в Україні відбувався еволюційним шляхом починаючи з набуттям Україною незалежності. У 1995 році було

ухвалено Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» та низку підзаконних нормативно-правових актів, удосконалення законодавства продовжується до сьогодні. Для успішного входження України до європейської та міжнародної спільноти, Україні потрібно адаптувати фінансову систему до європейських та міжнародних стандартів. FATF закликає всі країни вжити ефективних заходів з метою приведення національних систем протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення відповідно до переглянутих Рекомендацій FATF. Цей процес повинен гармонійно інтегруватись в діяльність фінансових ринків та розвиток економік різних країн з метою приведення їх до міжнародних стандартів, розширення інвестицій та зростання світової економіки.

2.3 метою впровадження ризик-орієнтованого підходу в законодавстві України пропонується змінити підхід до визначення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу в сторону зменшення кількості критеріїв, але визначення найбільш ризикових щодо національної безпеки. Для ризиків щодо фінансової безпеки учасників Національної системи ПВК/ФТ необхідно розробити керівництва щодо засобів відмивання грошей, а саме послуг, інструментів та інституціональних структур, що використовуються для цілей відмивання грошей.

3. Саме в певних видах товарів та послуг, на фінансовому ринку – фінансових інструментів та послуг, визначається найвища, окрім ризиків фінансування терористичної діяльності, ризиковість використання секторів фінансового ринку з метою відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Готівка – це найбільш анонімний фінансовий інструмент, злочинці через стрімко розвиваючі в різних країнах національні програми реформування фінансових ринків Cashless economy намагаються вивезти готівку в інші країни, з надією розмістити її в іноземну фінансову установу. Тому контрабанда грошей стає більш популярною, але і розміщення їх в іноземних

фінансових інституціях більш складним. На фондовому ринку особливу увагу необхідно звернути на обіг документарних цінних паперів на пред'явника (Рекомендація 32. Кур'єри з перевезення готівки). Досліджуючи питання обігу документарних цінних паперів на пред'явника, необхідно відзначити, що всі фінансові інструменти (стандарт МСФЗ 9 (IFRS 9)) в документарній формі, знаходяться під пильною увагою міжнародних організацій, які займаються питаннями протидії відмиванню нелегальних активів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового ураження. Впровадження біржових операцій з вексями, дасть можливість не тільки фондовому ринку, а і фінансовому ринку України в цілому, провести певні процедури для очищення вексельного ринку від векселів з ознаками фіктивності, побудувати прозору інфраструктуру вексельного обігу з запровадження Національного вексельного депозитарію і, як наступний крок, запровадити емісію векселів в бездокументарному вигляді з подальшим переходом до обігу електронних векселів за міжнародними стандартами ЮНСІТРАЛ (UNSATRAL).

4. Для ефективного проведення системи оцінки і управління ризиками у сфері ПВК/ФТ важливою стала взаємодія всіх учасників Національної системи боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, а саме суб'єктів державного фінансового моніторингу. З іншого боку, необхідною складовою НОР також є взаємодія на державному рівні - між Національною системою боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом та аналогічними системами в інших державах і міжнародними організаціями, які розробляють стандарти та сприяють ефективній імплементації правових, регуляторних та оперативних заходів боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, та інших загроз цілісності фінансової системи. НОР постійно удосконалюється шляхом взаємодії СДФМ, ПО і ПФР, врахувати НОР країн-сусідів та зарубіжних країн в цілому.

5. В законодавчій сфері типологізація злочинних операцій формує зміни в

регуляторних документах, адміністративного впливу на спроби скоєння злочину, спричиняє модернізацію фінансових інструментів з перетворенням на електронні форми для більшої їх прозорості. Також за рахунок топологічних досліджень модернізується і державний нагляд за фінансовим ринком.

З наукової точки зору типологічні дослідження розвивають методи аналізу, поєднання різних методик для пошуку найефективніших рішень на виклики сучасності. В сфері фінансового моніторингу використання типологічного дослідження під час аналізу фінансових операцій, надасть змогу своєчасно виявляти та протидіяти відмиванню незаконних доходів. Результатом типологічних досліджень є створення аналітичної бази при прийнятті майбутніх рішень з метою попередження відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом.

При наявності типологічних досліджень попередніх періодів, каталогів типологічних досліджень накопичений досвід в побудові протидії збільшення тіньового сектору економіки грають фундаментальну роль як для нашої держави, так і на міжнародному рівні. Обмінюючись досвідом різних країн ми збагачуємо досвід власних фахівців в сфері ПВК/ФТ, навчаємось новим трендам розвитку фінансового моніторингу, що неодмінно впливає на трансцендентність регіональних фінансових ринків, а отже і світового ринку в цілому.

6. Для ефективної оцінки загроз і управління ризиками в різних секторах фінансового ринку і економіки в цілому необхідно володіти обширною статистикою фінансових операцій, обігу фінансових інструментів, цінних паперів та загалом всіх транзакцій на ринку капіталу. На це наголошує 33-я Рекомендація FATF та положення Керівництва FATF «Дані і статистика в сфері ПВК/ФТ». За рекомендаціями міжнародних і національних експертів, які приймали участь і в Національній оцінці ризиків, і в П'ятому раунді взаємних оцінок на відповідність рекомендаціям FATF, це одне з головних питань для підвищення ефективності проведенні НОР. Враховуючи досвід попередньої

оцінки, в якій був використаний якісно-кількісний підхід з використанням опитувальників та наданими статистичними даними правоохоронних, судових та інших державних органів, важливим завданням сьогодення є створення загальнодержавної системи статистичних спостережень, робота над яким вже розпочалась, шляхом передання реєстрів державних наглядових та правоохоронних органів до Системи електронної взаємодії між державними реєстрами "Трембіта". Враховуючи, що важливу роль у формуванні цієї системи в сфері ПВК/ФТ має відігравати Міністерство фінансів України як орган, що формує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, першочерговим завданням для Держфінмоніторингу за ініціативою МФУ повинно стати створення аналітичних програм та методик використання статистичних даних, прикладом яких можуть стати Єдина державна (національна) система обігу векселів та методологія визначення ризику використання векселів в злочинних схемах за методом експертних оцінок.

Основні наукові результати розділу опубліковані в працях автора [99, 138, 179, 180, 193, 220].

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУР ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ВЕКСЕЛЬНОГО ОБІГУ

3.1. Взаємодія органів влади, підприємств та фінансово-кредитних установ в забезпеченні ефективності фінансового моніторингу вексельного обігу

На даний час одним з найактуальніших інтересів суспільства є розвиток економіки. В ситуації, що склалася, тотальний дефіцит кредитних, інвестиційних, капітальних ресурсів та обігових коштів гальмує її розвиток.

Слід відмітити, що існує залежність між фінансовим ринком та реальним сектором економіки, яка проявляється в циркуляції капіталу між ними. Розвиток інститутів фінансового інвестування сприяє росту реальних інвестицій. На практиці фінансові і реальні інвестиції взаємодоповнюють одне одного та не конкурують між собою [181]. Збільшення обсягу фінансових ресурсів на фінансовому ринку безпосередньо залежить від позитивних тенденцій, які спостерігаються в реальному секторі економіки. Фінансовий ринок, в свою чергу, суттєво впливає на реальний сектор через перерозподіл фінансових ресурсів і зміну процентних ставок. Тобто, чим ефективніше діяльність реального сектору, що проявляється в прискоренні темпів розширеного відтворення і нарощуванні обсягів виробництва продукції, тим більше фінансових ресурсів потрапляє на фінансовий ринок і в подальшому спрямовується на розвиток реального сектору шляхом надання кредитів та інвестицій в цінні папери.

Враховуючи надзвичайно важке економічне становище в країні та слабкий розвиток фінансового ринку гострим залишається питання розв'язання проблем дебіторсько – кредиторської заборгованості та кредитування підприємств та установ.

Одним з найефективнішим фінансовим інструментом для розв'язання

проблем дебіторсько – кредиторської заборгованості підприємств і установ є вексель, однак схемне використання векселів призводить до зниження надійності та рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання та інвестиційної привабливості фондового ринку України.

Традиційні особливості фінансового сектору, включаючи швидкість здійснення транзакцій, міжнародні масштаби угод і висока адаптивність, створюють передумови для використання його інструментів у схемах мінімізації податкових зобов'язань, ухилення від оподаткування, виведення коштів за межі України та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. До таких інструментів належать операції з “технічними (сміттєвими)” цінними паперами. Поряд із втратами бюджету, використання зазначених схем негативно впливає на надійність фінансових інститутів, прозорість та ефективність фондового ринку, інвестиційну привабливість економіки країни. У зв'язку з цим, при формуванні умов для розвитку фінансових ринків та інструментів необхідно запобігати їх використанню у тіньових схемах [182].

Діючим законодавством України не передбачено обмежень використання векселів у розрахунках під час здійснення будь-якої господарської діяльності. Вексельне право максимально захищає усіх учасників вексельного обігу від фінансових ризиків на відміну від облігацій, права держателів яких практично не захищені законодавством. У процесі обігу паперових векселів право рішення щодо прийняття векселя покладає на потенційного векселедержателя, який менш за все зацікавлений у високих ризиках. Специфікою їх обігу є відсутність будь-якого контролю з боку держави за випуском та обігом векселів.

Нажаль, в Україні з надзвичайно високим рівнем корупції наймасштабнішими та гучними вексельними аферами були вексельні програми за участю держави - енергетичні векселі, державні казначейські векселі Укрспецфіну, фінансові казначейські та банківські векселі, які без необхідної правової бази уряд намагався запровадити в обіг у електронному вигляді у

2013 році. Відсутність державної статистики щодо операцій з векселями з жовтня 2008 року та навіть адміністрування передбачених законом реєстрів виданих суб'єктами господарювання векселів тільки посилила негативну специфіку.

З одного боку, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку обговорено на спільному засіданні її Комітетів з питань розвитку боргових, похідних та запровадження нових інструментів фондового ринку та з питань корпоративного управління, емісії та обігу пайових цінних паперів, яке відбулося 20.09.2012р. впровадження Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення вимог до емітентів цінних паперів” та прийняті рішення щодо маніпулювання цінними паперами, про встановлення ознак фіктивності цінних паперів та деривативів та про затвердження Програми попередження фактів випуску та організації обігу цінних паперів, які можуть використовуватись для непродуктивного відпливу капіталів, ухилення від оподаткування, легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом [99]. Впровадження Програми мало на меті підвищити прозорість вексельного ринку та його цивілізований розвиток.

Нажаль, несподівані новації в оподаткуванні обігу векселів, які відбувались одночасно з спробами приведення обігу векселів до міжнародних стандартів, зупинили вексельний обіг в Україні взагалі. Введення акцизного податку на операції з відчуження цінних паперів з 1 січня 2013 р. відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подальшого удосконалення адміністрування податків і зборів» від 06.12.2012 р. № 5519-VI (далі – Закон № 5519) [183], було обґрунтовано необхідністю забезпечення надходження коштів до державного бюджету та удосконаленням оподаткування операцій з цінними паперами та деривативами на фондовому ринку на підставі результатів проведеного системного аналізу практики застосування норм Податкового кодексу України. Але необхідного економічного аналізу, зокрема щодо корпоративних векселів, зроблено не

було. Результатом стало отримання державою за три квартали поточного року лише десятої частини від запланованого обсягу акцизного податку. А збиток, що за оцінками експертів від акцизу (за суттю, це податок на інвестиції) для економіки України перевищив 500 млн. грн. [184].

Для корпоративних векселів не існує організованого ринку завдяки Рішенню ДКЦПФР від 18.03.02 р. №103 “Про заборону торгівлі векселями на організаційно-оформлених ринках” [185]. Отже, введення акцизу на операції з корпоративними векселями на фондовому ринку є дискримінаційною мірою, оскільки за відсутністю біржового ринку під податок підпадають усі операції з векселями. Податковими роз’ясненнями акциз розповсюджений навіть на усі розрахункові операції з векселями, а не тільки на операції купівлі-продажу, що не сприяє розвитку ні фондового ринку, ні фінансовому ринку, ні цивілізованого вексельного обігу.

Розповсюдження стягнення акцизного податку на кожний індосамент (відчуження) при розрахункових операціях з використанням векселів вже призвело до припинення обігу корпоративних векселів, зниження обсягів активних (кредитних) операцій банків з векселями (врахування – більше, ніж 1000 разів, РЕПО – більш, ніж 2000 разів, авалю – в 3,5 разів). Крім того, вексель – єдиний інструмент, який сприяє зниженню рівня дебіторської заборгованості між підприємствами, яка протягом останніх 5 років поспіль перевищує ВВП більше, ніж на третину [186]. Але для цього потрібно, щоб векселі мали вільний обіг. Зниження рівня дебіторської заборгованості – це підвищення ліквідності та інвестиційної привабливості підприємства, а значить – розвиток економіки та підвищення рейтингів України. Оскільки ніякої статистики по векселях в Україні сьогодні не існує, кількісна оцінка ситуації неможлива. Проте навіть якісна оцінка показує необхідність відміни акцизу на операції з векселями для розвитку економіки.

Ще одним болючим питанням в сфері розв’язання несвоєчасних розрахунків та платежів стало питання розв’язання проблеми бюджетної кредиторської

заборгованості розпорядників бюджетних коштів та заборгованості з різниці в тарифах на теплову енергію, послуги з централізованого водопостачання та водовідведення, що вироблялися, транспортувалися та постачалися населенню, яка утворилася у зв'язку з невідповідністю фактичної вартості теплової енергії та послуг з централізованого водопостачання та водовідведення тарифам, що затверджувалися та/або погоджувалися органами державної влади чи органами місцевого самоврядування та бюджетних зобов'язань одержувачів бюджетних коштів. Також залишається проблемним відшкодування з бюджету сум податку на додану вартість, заявлених до відшкодування та підтверджених за результатами перевірки, але не відшкодованих на звітну дату платникові податку.

Розв'язати дану проблему було запропоновано відповідно до Закону України “Про внесення змін до Податкового Кодексу України та деяких інших законів України щодо фінансових векселів” [187] та шляхом видачі новоствореного фінансового інструменту - фінансовий казначейський вексель.

Фінансові векселі, які на відміну від звичайних векселів, є емісійним цінним папером і випускається в бездокументарній формі. Порядок випуску, обігу, погашення та стягнення за фінансовими векселями затверджується Національним банком України для векселів, що емітуються банківськими установами (банківський фінансовий вексель) та Кабінетом міністрів України для векселів, що випускаються центральним органом виконавчої влади, який здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів (казначейський фінансовий вексель). Правила реєстрації випуску та обліку фінансових векселів затверджуються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з НБУ, так як відмінності у правовому регулюванні векселя та фінансового векселя вказують на те, що фінансовий вексель є окремим видом цінних паперів [187].

Про різну правову природу векселя та фінансового векселя свідчить і таке. Відповідно до ст. 5 Закону “Про обіг векселів в Україні” [52] векселі (переказні

і прості) складаються у документарній формі і не можуть бути переведені в бездокументарну форму (знерухомлені). Натомість фінансові векселі відповідно до п. 14.1.176-1 ПКУ випускаються в бездокументарній формі [188].

Необхідно зазначити, що на відміну від розвитку обігу фінансових банківських векселів, як однієї з форм кредитування, міжнародна спільнота, а саме МВФ засудив впровадження фінансових казначейських векселів для розв'язання проблеми бюджетної кредиторської заборгованості розпорядників бюджетних коштів з обґрунтуванням зростанням рівня інфляції [187].

Такий різний підхід до вексельного обігу зі сторони регулювання державою та невідповідність до нововведень і стагнація фінансового ринку призвели до майже зупиненню вексельного обігу. Використання цього фінансового інструменту залишилось в процесах нелегальної конвертації в готівку та відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом.

Учасники фондового ринку України ще раз відреагували на ситуацію, що склалась, і включили питання створення цивілізованого вексельного обігу до тез публічних обговорень Стратегії розвитку фондового ринку на 2014-2018 роки за участю НКЦПФР [189]. І комерційні векселі, і фінансові банківські векселі вкрай необхідні для виходу України з антикризового стану. Розвиток вексельного обігу дозволить збільшити обсяг оборотних коштів і знизити рівень дебіторської заборгованості підприємств.

В результаті спільних зусиль професіональних учасників і експертів фондового ринку в січні 2015 року було знято справляння акцизного податку з операцій з цінними паперами, а отже і векселів [190]. З іншого боку, для посилення фінансового моніторингу вексельного обігу з боку державних наглядових та правоохоронних органів на відміну від другої редакції Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансуванню тероризму” [44] до фінансових операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу (стаття 15 Закону) відносились фінансові операції з векселями тільки на

пред'явника, в третій редакції до фінансових операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу (стаття 15 Закону) були віднесені будь-які фінансові операції з використанням векселів, що було доказом непрозорості вексельного обігу в Україні та зростанням ризику легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в обігу векселів [191].

Адже тільки впорядкований і конкурентоспроможний ринок цінних паперів може стати каталізатором стабілізації фінансового становища у державі.

При здійсненні операцій з цінними паперами важливо знати динаміку їх курсів, правильно оцінювати вплив основних факторів на цю динаміку. Проблема полягає в тому, що не тільки більшість інвесторів, а й багато фінансових посередників не в змозі порівняти цінні папери, що пропонуються на фондовому ринку, по ступеню доходності, ризику, оцінити фінансову стійкість того чи іншого емітента. Допомогти в цьому може система рейтингів фондового ринку. Призначення рейтингів – ранжувати в рамках єдиної і послідовної системи відносні рівні ризику боргових зобов'язань та основні фінансові показники діяльності - ліквідність, платоспроможність, прибутковість їх емітентів [99]. При цьому необхідно враховувати специфіку векселів: поняття «курс» для векселів не існує, оскільки векселі випускаються індивідуально, а через суд за векселем стягується сума номіналу векселя разом з відсотками у разі наявності, а реальна вартість оцінюється за фінансовим станом векселедавця та солідарно відповідальних індосантів.

Розвитку легальності вексельного обігу значною мірою має сприяти підвищення його інформаційної прозорості та відкритості. Так, Державна установа “Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України”, яка є уповноваженою особою з розкриття інформації емітентів цінних паперів в Загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії цінних паперів та фондового ринку України, публікує звіти про фінансову діяльність юридичних осіб (акціонерних товариств і професійних учасників фондового ринку), виходять видання, що повністю присвячені огляду фондового ринку і

діяльності його суб'єктів [192]. Логічною інноваційною ініціативою регулятора фондового ринку та Державної фіскальної служби міг би стати електронний реєстр векселів фіктивних підприємств, як частина єдиної державної інформаційної системи обігу векселів.

Для запровадження цивілізованого обігу векселів в Україні актуальним стає створення Єдиної державної інформаційної системи обігу векселів, що буде сприяти встановленню контролю за їх випуском та обігом, обмежень щодо обсягу випуску векселів одним суб'єктом господарської діяльності залежно від обсягу його активів, а також реєстру фіктивних та ліквідованих підприємств, які були емітентами векселів; організація прозорих торгів векселями на біржах за порядком, враховуючим специфіку ордерних цінних паперів для зниження ризиків учасників торгів та підвищення ліквідності векселів в обігу.

Запровадження Єдиної державної інформаційної системи обігу векселів та забезпечення доступу до неї державних органів - Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України, Національного банку України, Державної фіскальної служби України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та Державної служби фінансового моніторингу України дозволить зазначеним державним органам здійснювати моніторинг випуску та продажу бланків векселів, випуску та погашенню векселів, вексельних розрахунків, купівлі – продажу векселів, вексельної застави та інших операцій з векселями та оперативно запобігати видачі та використанню фіктивних векселів суб'єктами господарювання [193].

Зупинимось на організація збору даних з видачі, обігу та погашення векселів. У сфері фінансового моніторингу національної системи боротьби з відмиванням коштів та фінансування тероризму діє Єдина державна інформаційна система обігу векселів (далі ЄДІСОВ). Метою її створення є створення можливості онлайнного доступу до звітних баз державних регуляторів і всієї відкритої інформації [194]. Зокрема, враховуючи, що

державними регуляторами обігу комерційних векселів є Національний банк України (випуск бланків), Державна фіскальна служба України (емісія та розрахунки векселями), Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (торгівля векселями), крім того протестом векселів займаються нотаріуси, врахуванням, авалем векселів - банки, всі вони є суб'єктами фінансового моніторингу. Тому доцільним був би розвиток системи ЄДІСОВ та включення до неї всіх суб'єктів фінансового моніторингу - державних, первинних, спеціально визначених та ВНУП (рис.3.1).

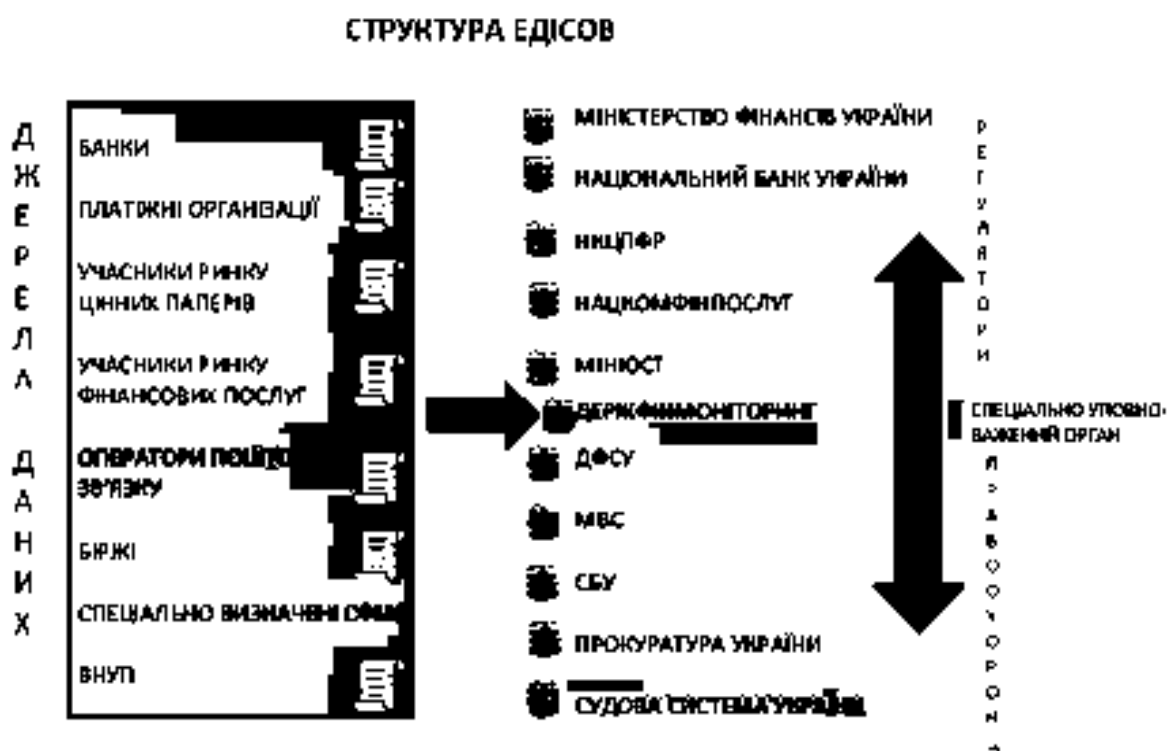

Рис. 3.1. Структура Єдиної державної інформаційної системи обігу векселів
Джерело: складено автором

Як наслідок цього, будуть знижені міжрегуляторні ризики обігу векселів і фінансових інструментів загалом, коли частина обігу інструменту знаходиться під наглядом у одного державного регулятора, інша - в іншого державного

регулятора, при цьому державні регулятори солідарної відповідальності з проблем обігу таких фінансових інструментів не несуть. Через створення такої прозорості фінансового ринку та вдосконалення відповідної законодавчої бази, будуть створені умови повернення довіри інвесторів, як вітчизняних, так і закордонних.

З вищезазначеної проблематики вексельного обігу можна окреслити декілька напрямків розвитку вексельного ринку в Україні:

- приведення законодавства, що регулює обіг векселів в Україні, до норм міжнародного вексельного права та національного законодавства, що імплементує міжнародні стандарти - Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі [48] (далі - Уніфікований закон), з урахуванням застережень, обумовлених додатком II до цієї Конвенції, та із Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі [195], Женевської конвенції 1930 року про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів [196], Закону України “Про цінні папери і фондову біржу” [16], Закону України “Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі” [48], Закону України “Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі” [197], ратифікованого Україною в 1999 р.

- зниження регуляторних ризиків шляхом чіткого розподілу сфер регулювання між регуляторами по секторах вексельного ринку та координації їх діяльності;

- створення Єдиної державної інформаційної системи обігу векселів (видачі, обігу, погашення, протесту та стягнення за опротестованими векселями) для підвищення прозорості ринку векселів;

- запровадження статистики з операцій з векселями на базі ЄДІСОВ для

керованості впливу вексельного обігу на економіку;

- вдосконалення системи стягнення за векселем через виконавче провадження та узагальнення судової практики вексельних суперечок з метою її вдосконалення та провести серію заходів консультативно-дискусійного характеру з суддями за результатами цієї роботи;

- підвищення рівню обізнаності усіх учасників вексельного обігу, включаючи фахівців відповідних державних установ і регуляторів;

- запровадження торгівлі векселями на вексельних торговельних майданчиках за спеціальним порядком на біржах;

- розвиток національного законодавства щодо впровадження дематеріалізації векселів, обігу векселів в електронному вигляді та обігу бездокументарних векселів.

Треба зазначити, що в напрямку підвищення прозорості і розвитку фінансового ринку українською владою за підтримки технічної допомоги міжнародних організацій, а саме нового Меморандуму про співпрацю України з МВФ в межах програми stand-by до 2020 року зроблені нові ініціативи як то розвиток фінансових інструментів (A12; A15. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [172]) в реалізації якої винесений на голосування до ВРУ законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» №9035 від 03.09.2018.

Законопроект покликаний впорядкувати діяльність гравців на ринках капіталу України, осучаснити правила і вимоги для учасників ринку; забезпечити Україну від негативної практики систематичного невиконання термінових контрактів і зменшити навантаження на українські суди; заблокувати в майбутньому розгортання в країні кризи за сценарієм глобальної кризи 2008 року; упорядкувати ринок деривативів і підготувати його для виконання основної функції – хеджування ризиків в реальному секторі економіки і на фінансових ринках [198].

В законопроекті, зі слів голови НКЦПФР Т.З. Хромаєва, йдеться про нові фінансові інструменти, ф'ючерсні контракти, боргові інструменти тощо [198]. Нажаль, серед боргових інструментів в законопроекті не зазначені векселі, хоча розвиток і цивілізація вексельного ринку закладені Комплексною програмою розвитку фінансового сектору України до 2020 року [172].

Також щодо нового Меморандуму про співпрацю України з МВФ в межах програми stand-by до 2020 року структурним маяком є проект Закону України від 20.07.2015 № 2413 «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг», який розподіляє регуляторні функції Національної Комісії з питань регулювання фінансових послуг до регуляторних функцій НБУ та НКЦПФР. Щодо регулювання вексельного ринку новели цього законопроект не торкнулись, адже головні міжрегуляторні ризики обігу векселів знаходяться між НКЦПФР, НБУ та Державною фіскальною службою, яка підпорядкована МФУ так само як і Державна служба фінансового моніторингу. З проектом Закону України від 04.07.2018 № 6303 «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інвесторів від зловживань на ринках капіталу» склалась аналогічна ситуація, що занепокоює, так як саме векселі історично допомагали в кризових ситуаціях економіки України.

Складна ситуація в економіці України потребує мобілізації усіх ресурсів та інструментів для забезпечення виходу її з кризи та подальшого розвитку. В умовах жорстокого дефіциту обігових коштів, кредитних та інвестиційних ресурсів для фінансування розвитку економіки потенціал векселя як інструмента може бути повною мірою реалізованим тільки за умов цивілізації вексельного обігу.

Фінансова криза, наслідки якої відчуває зараз весь світ, засвідчила неготовність переважної більшості держав на макрорівні та економічних суб'єктів на мікрорівні до функціонування в нестабільному зовнішньому

середовищі. [30, с. 5] Аналізуючи причини кризової динаміки економіки України можна констатувати, що наша країна єдина серед європейських держав застрягла в міжкризовому просторі. Після глобальної кризи 2008–2009 рр. більшості країн вдалося відновити позитивну економічну динаміку, тоді як Україна і сьогодні потерпає від кризових проявів [199].

Управління економікою та забезпечення комерційної діяльності підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності пов'язане з появою певних негативних чинників впливу на їх функціонування, які можна визначити як ризики та загрози.

В умовах триваючої військової агресії на Сході України, поглиблення і розширення негативних тенденцій в економіці, низького рівня довіри до системи державного управління, банківської системи, слабкої фінансової дисципліни, високого рівня корупції, незадовільної інвестиційної привабливості та надмірного боргового навантаження критично слабка на цей момент економічна динаміка вказує на збереження переддефолтних ризиків і втрату країною гідного місця у світовій економіці.

На сьогоднішній день гострим залишається питання позитивного розвитку реальної економіки за умов дефіциту кредитних ресурсів, їх високої вартості, збитковості та скорочення капіталізації банківської системи, активізації кредитування комерційними банками Уряду та НБУ, високого рівня інфляції.

Банки, зіткнувшись з дефіцитом пасивів унаслідок вилучення їх населенням, обмежили кредитування та активізували дострокове стягнення кредитів, що спровокувало зменшення їх доходної частини. За даними НБУ, протягом 2014–2015 рр. банківська система України втратила близько 65 млрд. грн. вкладів населення у національній валюті та понад 14 млрд. дол. США - в іноземній [200]. Натомість в 2014 році витрати на формування страхових резервів під проблемні кредити зросли вчетверо, і становили 103 млрд. грн., в 2015 р. - до 115 млрд. грн. Збитки українських банків досягли протягом 2015 р. до майже 67 млрд. грн. [201]. У 2017 році збитковість

банківської системи та скорочення її регулятивного капіталу продовжилися.

Додатковим негативним чинником, що створює дефіцит кредитних ресурсів для реального сектору, є перерозподіл тимчасово вільних коштів банків з кредитного портфеля у портфель боргових цінних паперів держави, адже високі процентні ставки, які пропонує держава (на рівні до 20% річних), суттєво знижують зацікавленість банків у кредитуванні реального сектору економіки. Крім того, банки розмішують надлишкову ліквідність у короткострокових (до 14 днів) сертифікатах НБУ за ставками на рівні 18% річних або вищими. Наявність двох зазначених інструментів безпечного та прибуткового інвестування ресурсів банків (ОВДП для довгострокових вкладень, сертифікати НБУ – для короткострокових) на тлі проблемності більшості позичальників реального сектору провокує збереження дефіциту банківського кредитування для останніх у середньостроковій перспективі [201].

Саме вексель в кризових умовах допомагає суб'єктам господарювання вирішувати низку проблем:

Таблиця 3.1.

**Проблеми та шляхи вирішення дефіциту кредитних ресурсів
шляхом застосування векселів**

	Проблема	Вирішення за допомогою векселя
	Відсутність та висока ціна банківських кредитів	Вексельні розрахунки = комерційне кредитування з використанням векселів є альтернативою банківським кредитам в коротко- та середньостроковій перспективі. При цьому замість складної та довгої кредитній процедури існує простий та швидкий порядок видачі векселя.
	Дефіцит обігових коштів	За допомогою векселя створюються

		додаткові обігові кошти та відстрочується платіж.
	Надвисокий рівень дебіторської заборгованості – останні 5 років вона перевищує рівень ВВП.	Тільки вексель завдяки вільному та активному обігу сприяє виведенню з обігу дебіторської заборгованості (при погашенні векселя платником з обігу вилучається дебіторська заборгованість в розмірі: для векселя простого = вексельна сума * кількість індосаментів; для векселя переказного = вексельна сума * (кількість індосаментів + 1)). Результатом є прискорення руху фінансових потоків та покращення фінансових показників підприємств та країни в цілому.
	Касові розриви та сезонність виробництва (наприклад, агробізнесу)	Використання векселя завдяки його специфіки легко покриває касові розриви суб'єктів господарювання або тривалість виробничого процесу (наприклад, сезонність агробізнесу).

Джерело: побудовано автором

Отже, завдяки багатофункціональності векселя його використання забезпечує вирішення ряду проблем у діяльності суб'єктів господарювання. У період кризи неплатежів тільки векселі забезпечують розрахунки між суб'єктами господарювання та допомагають долати тотальний дефіцит обігових коштів у них. Також, векселі за умов вільного та активного обігу виводять з обороту дебіторську заборгованість, яка останні п'ять років поспіль в Україні перевищує обсяги ВВП майже на третину, що зможе пожвавити рух фінансів і сприяти розвитку економіки. Завдяки векселям легко долаються касові розриви у діяльності суб'єктами господарювання, а саме у сільському

господарстві завдяки векселю знімається проблема сезонності бізнесу. Та особливо важливим в умовах економічної кризи необхідно визнати комерційне кредитування (торгове фінансування з використанням векселів), яке навіть в умовах банківської кризи та відсутності кредитних ресурсів забезпечує економіку додатковим фінансуванням и збільшує доходну частину бюджету.

Створення необхідної інфраструктури для забезпечення інформаційної прозорості обігу векселів та зменшення його тіньової складової, організацію торгівлі вексями на вексельних торговельних майданчиках за спеціальним порядком для зниження дисконтів та ризиків учасників торгів, забезпечення захисту прав вексельних кредиторів, забезпечення зваженого оподаткування операцій з вексями з врахуванням норм міжнародного вексельного права, запровадження прозорого обігу векселів у рамках міжнародного вексельного права стане міцним підґрунтям для подальшого розвитку вексельного ринку та забезпечить розвиток економіки України.

Для реалізації Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року в розділі А.12, А.15 та Комплексної програми розвитку банківського сектору України до 2020 року неодноразово подавались ініціативи щодо розширення інструментів кредитування шляхом розвитку обігу комерційних векселів та впровадження неемісійних банківських векселів [172].

Щодо комерційних векселів, вексельні кредити поділяють за комісійними операціями з вексями на облікові і заставні, за комерційними операціями з вексями – банківські емісійні та банківські неемісійні.

Оскільки векселедержатель, який пред'явив векселі до врахування банківській установі, отримує по ним платіж негайно, тобто до закінчення терміну платежу за векселем, то для нього фактично це означає отримання кредиту від банку. Тому врахування векселів банками від третіх осіб - один із способів надання кредиту. За таку операцію банк стягує відсоток, який називається обліковим процентом, або дисконтом. Його величина визначається

за домовленістю з клієнтом в залежності від терміну, що залишився до настання терміну платежу за векселем. Обліковий відсоток утримується банком із суми векселя відразу ж, в момент його врахування (купівлі).

Від господарюючих суб'єктів до врахування приймаються тільки ті векселі, які випущені на підставі заборгованості по товарним і комерційним угодам. Продаж їх банку супроводжується бланковим індосаментом власника векселя та укладенням договору з банком на врахування векселів. Позичальник-векселедержатель представляє також банку акт прийому-передачі векселів [202, с.175].

Векселі, що передаються до врахування, повинні бути перевірені банком з точки зору їх економічної і юридичної легітимності. С юридичного боку перевіряються правильність заповнення усіх реквізитів векселя, а також повноваження осіб, чії підписи є на векселі, і справжність цих підписів, а також самих векселів. Метою перевірки економічної надійності векселя є встановлення повної впевненості його оплати всіма індосантами, залишили передавальні написи на векселі.

Врахування векселів на балансі банку здійснюється за термінами настання платежів на відповідному аналітичному рахунку - в розрізі векседавців простих векселів і акцептантів перекладних векселів. Крім цього, вони повинні бути поставлені і на депозитарний облік. Погашення врахованих банком векселів третіх осіб проводиться векседавцем на підставі переданої йому заяви банку про погашення векселів з пред'явленням останніх платнику за актом прийому-передачі. При несплаті векселя і настанні терміну платежу по ньому він підлягає протесту в органах нотаріату.

Кредитування під заставу векселів відрізняється від врахування векселів, по-перше, тим, що власність на вексель банку не передається, вексель тільки закладається векселедержателем на певний термін з наступним викупом після погашення кредиту; по-друге, кредит видається не в межах повної суми векселя, а тільки на 60-90% його номінальної вартості [202, с.177].

Для прийняття в заставу векселів банківські установи висувають ті ж самі вимоги юридичного та економічного порядку, що і до врахування, тільки їх передача в банк оформляється заставним індосаментом («Сума в заставу» або «Сума в забезпечення»).

При непогашенні кредиту в встановлений термін банк має право на реалізацію застави, тобто при настанні терміну платежу за векселем банк може пред'явити його векселедавцю і отримати платіж в погашення кредиту або опротестувати вексель у разі неплатоспроможності останнього [202, с.179].

При комерційних операціях з векселями таким кредитом користуються господарюючі суб'єкти, що виступають в ролі покупців, при нестачі оборотних коштів для розрахунків з постачальниками продукції, товарів, послуг і неможливості через дорожнечу оформити в банку звичайний грошовий банківський кредит. В такому випадку банк укладає з клієнтом кредитний договір, відповідно до якого позичальник як кредит отримує пакет власних векселів банку-кредитора, виписаних банком на нього на загальну суму, зазначену в договорі. Такий вид кредитування в Україні заборонений з-за ризику можливої недостатньої контрольованості емісії банком власних квазі-грошей, хоча час від часу розглядається Національним банком України за ініціативами комерційних банків.

На нашу думку менш ризикованими є неемісійні банківські векселі, які можуть видаватись банками вкладникам по депозитам цього банку на період дії не більшої чим строк дії депозиту. Такі векселі стовідсотково гарантовані грошима, тобто є ліквідними. Сенс їх випуску – надання вкладнику при певних договірних умовах з банком мати негрошові ресурси для операційної діяльності, особливо коли неможливо отримати грошові кошти до закінчення строку дії депозиту.

Нажаль, ініціативи щодо вексельного фінансування не мають сприйняття наглядовими органами фінансового ринку України за великою кількістю межрегуляторних ризиків обігу векселів загалом. При зверненні з ініціативами,

вони направляються до НКЦПФР, яка регулює обіг векселів тільки на його вторинному ринку. Щодо ризиків ВК/ФТ НКЦПФР також є суб'єктом державного фінансового моніторингу, який здійснює нагляд за цими цінними паперами, але в вексельному обігу є багато інших операцій, які не підлягають державному регулюванню з боку вищезазначеної Комісії.

Тому доцільно як і в питаннях фінансового моніторингу політику розвитку вексельного ринку покласти на Міністерство фінансів України, а наглядовим органам фінансового ринку доручити його адміністрування та контроль за відповідними по виду операцій з вексями повноваженнями. Також, МФУ має досвід розробки і впровадження інтегрованих інформаційних систем баз даних, таких як Є-Дата та «Трембіта» [203, 63] для створення Єдиної державної інформаційної системи обігу векселів.

Так само як із впровадженням ЄДІСОВ, як свого часу проходили процедуру знерухомлення акції акціонерних товариств через другий рівень депозитарної системи України, так залучаючи учасників вексельного обігу через попередню експертизу та оцінку векселів щодо ВК/ФТ, використовуючи професійних фондових посередників – фондові біржі та зберігачів, доцільно запуснути процес дематеріалізації векселів для розвитку інфраструктури вексельного ринку з подальшим переходом до електронних векселів.

Цей процес буде корисним для визначення ризиків всіх учасників вексельного ринку, розуміння ризиків ВК/ФТ щодо фінансової безпеки власних підприємств та фінансової безпеки всієї країни. З боку міжнародних організацій гостро поставлено питання підвищення прозорості фінансового ринку України та приведення національної законодавчої бази до європейських і міжнародних стандартів.

Доцільно нагадати, що з вересня 2017 року Міністерством фінансів України в співпраці з Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розпочато першу спільну програму з впровадження міжнародних стандартів щодо обміну інформацією та заходів BEPS (Base Erosion and Profit

Shifting – План заходів з протидії розмиванню податкової бази й виведенню прибутку з-під оподаткування) шляхом приєднання України до автоматичного обміну інформацією між фіскальними органами (стандарт АЕОІ). Програма допоможе Україні впровадити нові міжнародні податкові стандарти, зосереджуючи увагу на звітах країн та інші мінімальні стандарти BEPS, а також стандарти обміну інформацією за запитом та автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки (the “Common Reporting Standard”) [203].

Так, відповідно до Звіту щодо боротьби зі зловживаннями на фондовому ринку та вимог до розкриття інформації емітентами цінних паперів з боку експертів місії МВФ [204] НКЦПФР зазначена невідповідність чинного законодавства ані Принципу 36 ІОСКО, ані положенням Регламенту про маніпулювання на ринках (Регламент 2014/596/EU). Принцип 36 ІОСКО вимагає, щоб регулювання було організовано так, щоб виявляти та усувати маніпулювання та іншу недобросовісну торговельну практику. Регламент про маніпулювання на ринках, зокрема, статті 16, 19 і 32, включає різні вимоги щодо розкриття інформації та звітності. Експертами надані рекомендації НКЦПФР вирішити питання шляхом внесення змін відповідно до запропонованого законодавства і (або) чинних нормативних актів НКЦПФР, а саме:

- додати до сфери дії заборони маніпулювання на ринках фінансові інструменти, торгівля якими здійснюється на Багатосторонньому торговельному майданчику (ст. 2(1) Регламент 2014/596/EU), тому що багатосторонні торговельні майданчики плануються включити у сферу дії Закону про регульовані ринки та деривативи;

- визначити передумови та межі законної поведінки (ст. 9 Регламент 2014/596/EU);

- визначити та оприлюднити прийняту ринкову практику, що не є маніпулюванням на ринках (ст. 13 Регламент 2014/596/EU), з урахуванням Регламенту Комісії (EU) 2016/908;

– скласти невичерпний перелік показників маніпулятивної поведінки, (додаток I до ст. 17 Регламент 2014/596/EU), з урахуванням Регламенту Комісії (EU) 2016/522;

– встановити вимоги про те, що програми зворотного викупу та заходи стабілізації (ст. 5 Регламент 2014/596/EU), обмеженнями щодо дати та обсягу, обов'язками з розкриття та звітності й ціновими умовами, враховуючи Регламент Комісії (EU) 2016/1052;

– визначити належні механізми, процедури та вимоги до обліку для забезпечення відповідності осіб вимогам зондування фондового ринку з метою дотримання (ст. 11 Регламент 2014/596/EU), враховуючи Регламент Комісії (EU) 2016/959 та Регламент Комісії (EU) 2016/960 [204].

Також доцільно зазначити, що з 1 січня 2018 року вступив в силу стандарт МСФЗ 9 "Фінансові інструменти" [205, с.27], підготовка якого тривала багато років. Цей новий стандарт матиме істотний вплив на фінансові організації, оскільки у більшості випадків вони утримують суттєві та складні портфелі фінансових інструментів, серед яких і векселі, та застосовують складні моделі управління фінансовими ризиками. Хоча МСФЗ 9 анонсований для фінансових установ він також вплине на нефінансові організації, навіть якщо у них наявні лише прості фінансові інструменти, наприклад, дебіторська заборгованість за основною діяльністю, кредити (фінансова допомога) надані та банківські депозити. Заборгованості на підприємствах формують можливість вексельних розрахунків як власними, так і векселями інших підприємств, що вимагає розуміння ліквідності цих векселів, тобто їх оцінки.

Питання ліквідності завжди є актуальними, але вимоги до цього показника еволюціонують. Так, Базель III в банківському секторі в 2013 році вперше ввів мінімальні вимоги до ліквідності банків, раніше Базельські стандарти встановлювали лише вимоги до капіталу. Запропоновано два нормативи ліквідності: коефіцієнт покриття ліквідністю (Liquidity coverage ratio, LCR) та коефіцієнт чистого стабільного фінансування (Net Stable Funding Ratio, NSFR)

[205].

LCR підвищить стійкість банків до короткострокових шоків ліквідності. Якщо його значення відповідають нормативному (100% і вище), то банк має достатньо ресурсів, щоб у кризових умовах протягом 30 днів перекривати відтік коштів. Норми ЄС передбачають, що LCR повинен вийти на рівень 100% з 1 січня 2018 року.

NSFR оцінює ліквідність банку у періоді до 1 року. Це стимулює банки покладатися на стабільні джерела фондування та мінімізує схильність залучати короткострокове фондування. Коефіцієнт NSFR не допускає надмірних невідповідностей у строковості між активами та пасивами банків.

Дотримання коефіцієнту NSFR є складнішим для банків, ніж виконання LCR, бо створює необхідність суттєво змінити строкову структуру пасивів. Саме тому запровадження NSFR заплановано пізніше порівняно з LCR. На міжнародному рівні норматив запроваджують з 1 січня 2018 року, з мінімальним значенням на рівні 100%. НБУ планує розробити показник NSFR для українських банків протягом 2018 року та розпочати поетапне його впровадження з 2020 року [206].

З боку експертів місії 5-го раунду взаємних оцінок MONEYVAL також поставлено наголос на оцінці фінансових інструментів щодо використання їх в операціях по ВК/ФТ, тобто підвищення прозорості обігу даних інструментів та оцінці їх легальності та ліквідності [57].

Зазначене законодавство є частиною законодавства щодо протидії ВК/ФТ, тобто є однією з складових діяльності Національної системи протидії відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму.

Фінансова стабільність залежить від дій усіх гілок влади та учасників ринку. Її забезпечення потребує узгоджених та скоординованих зусиль усіх сторін. Проведене дослідження містить рекомендації органам влади і фінансовим установам, учасникам ринку векселів дотримання яких підвищить стійкість фінансової системи та допоможе протидіяти наявним та майбутнім

ризикам. Надані рекомендації та ініціативи багатосторонньо впливають на вирішення поставлених задач міжнародної спільноти до нашої держави щодо інтеграції національних ринків в світову економіку.

3.2. Ризик-менеджмент вексельного обігу в механізмі фінансового моніторингу

Тенденції останніх років все більше спонукають досліджувати проблему запобігання відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом. Аналізуючи розвиток законодавства у сфері фінансового моніторингу, фінансовим операціям з використанням векселів було приділено певну увагу в напрямку визначення критеріїв, за якими фінансові операції з використанням векселів були віднесені до фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу. Так, відповідно до статті 15 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансуванню тероризму» (далі – Базовий закон) від 2011 року до фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, відносились фінансові операції з використанням векселів з бланковим індосаментом, то за статтею 15 Базового закону від 2014 року будь-які фінансові операції з використання векселів віднесені до фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу [8, 44]. Така тенденція в законотворчості та посилення вимог щодо оцінки та управління ризиками в сфері протидії відмивання коштів або фінансування тероризму (далі – ПВК/ФТ) формує гостру потребу в оцінці векселів. З іншого боку, і впровадження з 1 січня 2018 року 9 стандарту «Фінансові інструменти» Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) в найкоротші терміни поставить питання розробки методології оцінки векселів як фінансового інструменту [206].

Тому досить актуальною є розробка комплексу взаємно доповнюючих методик оцінки ризику, що дасть змогу оцінити вагомість кожного з критеріїв

ризиків використання векселів.

Для ефективного та достовірного оцінювання ризику використання векселів необхідно розробити методику, що побудована з використанням коефіцієнта значущості компонент ризику векселя, а саме коефіцієнтів значущості ризику наявності або відсутності певних реквізитів векселя, вексельних застережень і написів, а також типу учасника вексельного обігу.

В дослідженні представлена методика оцінювання ризику використання векселів з використанням коефіцієнтів значущості ризику [207, с. 85]. Згідно з методологією, розрахунок ризику використання векселів здійснюється за такою формулою:

$$Rc = \sum_{n=1}^8 Kio \times R \quad (3.1)$$

де Rc – ризик за певними компонентами векселя;

Kio – коефіцієнт значущості критеріїв ризику за певними компонентами векселя;

R – кількість ризиків за певними компонентами векселя.

Для розрахунку коефіцієнтів значущості ризику за певними компонентами векселя використана методика SEER (System for Evolutions and Review) [208, с. 43]. Зазначений метод полягає в обробці висновків експертів, отриманих шляхом їх опитування. Використання експертів як джерел інформації про майбутній розвиток досліджуваного об'єкта (в цьому випадку ризиків), ґрунтується на гіпотезі наявності хоча б у частини провідних спеціалістів фінансового ринку достатніх знань про шляхи вирішення досліджуваних проблем на основі форсайтінгового підходу прогнозування з використанням анкетного опитування.

Для оцінювання ризику за реквізитами та застереженнями і написами на векселі використані критерії, визначені Державною службою фінансового моніторингу України в чинному законі у сфері фінансового моніторингу (критерії №1), та критерії, визначені вексельним правом, типологічними

дослідженнями Державної служби фінансового моніторингу України [151, 3] та оцінені з урахуванням коефіцієнтів значущості кожного критерію щодо використання векселю в легалізації (відмиванні) коштів, отриманих злочинним шляхом, (критерії №2–8):

1) передача векселів з бланковим індосаментом, що визначає вексель як цінний папір на пред'явника та одночасно сума фінансової операції з використанням такого векселю перевищує 150 000,0 грн.;

2) учасником обігу векселя є фізична особа, фізична особа - підприємець (ідентифікація клієнта та оцінка платоспроможності) та/чи публічна особа (PER), юридична та/або фізична особа – нерезидент України;

3) наявність дефекту форми векселя;

4) емісія довгострокових векселів (строк вище 2-3 років) (втрата економічного сенсу);

5) передача векселів по іменному індосаменту з обмовкою «без обороту на мене» (виключення індосанта з солідарно зобов'язаних за векселем учасників обігу векселя);

б) незначна кількість учасників в індосаментному ряду на векселі;

7) наявність акцепту на переказному векселі;

8) наявність авалю на простому чи переказному векселі.

За міжнародними стандартами вищезгадані критерії входять до переліку критеріїв, що впливають на вибір векселів для злочинних операцій з легалізації коштів та фінансуванню тероризму та наголошують на розробці процедур з управління ризиками по даному фінансовому інструменту як цінному папері, так і засобу платежу за міжнародними комерційними контрактами [45, с. 213].

З метою визначення критеріїв важливості кожного показника розглянемо в чому полягає ризик кожного критерія.

Про визначення векселя з бланковим індосаментом фінансовим інструментом, за участю якого будь-яка фінансова операція, що перевищує суму 150 000,0 грн., відноситься до фінансових операцій, що підлягають

обов'язковому фінансовому моніторингу (ст.15 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення») спричинено впровадженням 40-ка Рекомендацій FATF [110] в національне законодавство. А саме, в 32 Рекомендації FATF (Кур'єри з перевезення готівки) приділено увагу не тільки готівковим коштам, а і іншим оборотним фінансовим інструментам як кредитним засобам обігу та платежу до яких відносять векселі. Окрім того, за 24 Рекомендацією FATF (Прозорість та бенефіціарна власність юридичних осіб) кожний учасник вексельного обігу має розкрити інформацію про бенефіціарну власність, що неможливо зробити при бланковому індосаментному надписі на векселі (без зазначення особи, стосовно якої повинні бути виконані зобов'язання), який перетворює вексель на цінний папір на пред'явника відповідно до статті 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [16]. В додачу, статтею 4 зазначеного Закону України визначено, що реєстр прав переходу власників цінних паперів на пред'явника не складається, що унеможлиблює виконання 10, 37, 40 Рекомендацій FATF.

Щодо другого критерію, за статтею 3 Закону України «Про обіг векселів в Україні» [52] учасниками вексельного обігу можуть бути юридичні і фізичні особи. До внесення змін до п. 2.3. Постанови НБУ від 29.12.2017 №148 «Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні» [173] обмеження розрахунків готівкою, максимально допустима сума яких в день не повинна перевищувати 50 000,0 грн. між фізичною особою та підприємством (підприємцем) протягом одного дня застосовується при будь-яких розрахунках, крім окремо зазначених у п. 2.3 Положення № 148. До січня 2017 року граничне обмеження на розрахунки готівкою становило 150 000 грн., що відповідало граничній сумі фінансових операцій щодо обов'язкового фінансового моніторингу і тільки за придбані товари і послуги. Але незалежно від обмеження по сумі фінансової операції розрахунки з

фізичною особою та фізичною особою – підприємцем можуть бути здійснені готівковими коштами, що спричиняє ризик використання даних осіб в злочинній діяльності відмивання (легалізації) брудних коштів та діяльності конвертаційних центрів задля ухилення або мінімізації оподаткування, що також є предикатним злочином відповідно до статті 209 Кримінального кодексу України [95].

Необхідно зазначити, що міжнародно-правове визначення предикатного злочину сформульовано у Конвенції Ради Європи №41 [209], де він розглядається як будь-який злочин, в результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом такого злочину, як відмивання.

Щодо третього критерію, відповідно до Женевської конвенції 1930 року [210], якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі [48], з урахуванням застережень, обумовлених додатком II до цієї Конвенції, та відповідно до Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі, Женевської конвенції 1930 року про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів і, як наслідок, відповідно до Закону України «Про обіг векселів в Україні» [52] по визнанню векселя недійсним існують два аспекти дефектності. За першим, недійсним вважається вексель у випадку наявності дефекту вексельної форми, за другим — наявність дефекту реквізитів векселя.

Розглянемо детально за якими ознаками можна визнати вексель недійсним:

- якщо в залежності від яких то обставин платіж за векселем неможливо здійснити (суперечить його безумовності);
- якщо вексельне зобов'язання або пропозиція сплатити пов'язана з додатковими обставинами, які зазначені на векселі (суперечить простоті наказу і зобов'язання сплатити);
- коли предметом векселя виступають майно або право (предметом векселя можуть бути тільки гроші);

- якщо відсутній хоч один з обов'язкових реквізитів;
- коли дата складання векселя або платежу не відповідають реальності часу;
- якщо зазначені декілька строків платежу;
- якщо вексельна сума вказана незрозуміло, якоюсь цифровою послідовністю;
- якщо у тексті містяться умови на часткові проценти або нараховану суму процентів валютою, відмінною від валюти векселя, по певному учаснику обігу векселя.

Другий аспект визнання векселя недійсним стосується неправоздатність особи, яка зробила напис на векселі. Але в такому випадку вексель може функціонувати частково по надписам дієздатних осіб, інше на векселі вважається ненаписаним [211, с.76].

Але, з погляду кримінальної відповідальності, неправоздатна особа може бути звинувачена в шахрайстві, якщо вексель визнано підробленим, тобто якщо він підписаний від імені іншої особи. Також, якщо на векселі зазначена неіснуюча особа, для можливості подальшого отримання готівки з використанням комісійних банківських послуг урахування векселя чи доміциляції, це також визначається як шахрайство і такий вексель є фіктивним. Якщо вексель має необумовлені виправлення, перекреслення, що спотворюють форму реквізитів, то такий вексель теж вважають недійсним. Але, якщо є дефект бланку векселя, який не спотворює жодного з обов'язкових реквізитів векселя, то такий вексель залишається дієздатним (статтями 7, 77 Уніфікованого закону) [48].

Щодо четвертого критерію, а саме емісії довгострокових векселів, необхідно зазначити, що довгостроковими векселями вважаються векселі зі строком обігу більше одного року. Розглядаючи економічний сенс випуску векселів з терміном обігу понад три роки, в першу чергу, необхідно визначити чи є такі векселі процентні або безпроцентні. За умови нарахування процентів,

даний реквізит повинен бути зазначений на бланку векселя. В іншому випадку, сума безпроцентного векселя має включати суму боргу за виконаними поставками товарів чи послуг, процент за користування комерційним кредитом, а отже, строк погашення векселя повинен бути зазначений конкретно визначеною датою погашення. Якщо на векселі не зазначені вказані реквізити вексель втрачає економічний сенс, тому що не враховує показники інфляції і сума грошей зазначена на векселі знецінюється [212].

За п'ятим критерієм, насамперед необхідно наголосити, що всі учасники обігу векселю, вказані на його бланку, несуть солідарну відповідальність за платіж по векселю відповідно до статті 12 Закону України «Про обіг векселів в Україні» [52].

Статтею 15 Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі визначено, що індосант відповідає за акцепт і за платіж, якщо не обумовлено протилежне. У випадку включення до індосаменту застереження "без обороту на мене" чи будь-якого іншого, наслідком якого може бути звільнення індосанта від відповідальності за платіж за векселем, передбаченої вказаною нормою Уніфікованого закону, індосант відповідає лише за дійсність переданої за векселем вимоги. Таке застереження означає, що при неакцепті або неплатежі до такого індосанта не можуть бути пред'явлені вимоги, передбачені статтями 43-49 Уніфікованого закону, тобто зазначена особа звільняється від відповідальності за невиконання зобов'язань за векселем [211, с.84].

В Базовому законі від 2011 року в статті 15 про фінансові операції, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, були віднесені фінансові операції з використанням векселів з бланковим індосаментом [213]. Тому для уникнення відповідальності за векселем і уникнення процедур фінансового моніторингу застереження «без обороту на мене» часто використовувались в індосаментному ряді векселів, використаних для відмивання (легалізації) злочинних коштів, що підтверджують Типологічне дослідження Державної

служби фінансового моніторингу України за 2011 рік та 2013 рік [150, 213].

Критерій «незначна кількість учасників в індосаментному ряду на векселі» означає, що в обігу векселя були зацікавлене незначне коло осіб, скоріше всього пов'язані між собою корпоративними інтересами або емісія векселя відбувалась для визначеного заздалегідь кола фінансових операцій (наперед визначеної схеми обігу векселя). З одного боку, обіг векселя є підконтрольним з боку емітента векселя, з іншого – не має ринкової комерційної привабливості. Ризик використання таких векселів залежить від ліквідності емітента і ремітента векселя та легальності його емісії та способів використання. Оцінка цього критерію завжди буде вимагати додаткової інформації [213].

Акцепт і аваль на векселі завжди будуть підвищувати ліквідність векселя, а отже зменшувати зацікавленість використовувати вексель як інструмент відмивання (легалізації) злочинних коштів. Для його використання в зазначених злочинних процесах вексель повинен бути технічним, тобто дешевим для придбання, а відповідно з низькою ліквідністю або нелегально отриманим у користування.

Акцепт на переказному векселі означає згоду оплатити цей вексель у певному місці і в певний строк [211, с. 88].

Аваль на простому і переказному векселі – це гарантія третьої особи в випадку несплати векселедавцем вимог по векселю, сплатити його в повній сумі або в частковій, якщо це зазначено на векселі [211, с. 90]. Такі гарантії частіше всього надають банківські установи, які володіють інформацією про оборотні кошти платника по векселю і бенефіціарні власники (вигодонабувачі) платника як пов'язані особи, що несуть відповідальність за його діяльність.

Два останніх критерія знижують ризик використання векселів в фінансових операціях по відмиванню (легалізації) коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму.

Повернемось до методики оцінки ризику використання векселів в відмиванні кримінальних доходів шляхом опитування експертів [207, с. 85].

Використовуючи визначення важливості кожного показника по вищезазначеним критеріям використаємо методику оцінювання порівняльної важливості окремих критеріїв оцінки. Для цього було здійснено опитування експертів з приводу відносної важливості кожного з вищезазначених критеріїв шляхом присвоєння їм певної кількості балів у межах від 1 до 10. При обробці висновків експертної оцінки відносної ваги окремих критеріїв на рівні з балами використовуються рейтингова оцінка. За даними матриці балів здійснюється ранжування критеріїв, результати якого зазначені в матриці рангів. На основі матриці балів і займаного місця визначається стандартизований ранг. Показники балів, рангів та стандартизованого рангу наведені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

**Матриця рангів критеріїв оцінки ризику використання векселя
в легалізації (відмиванні) злочинних коштів**

Показник	Критерії							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Бальна оцінка	100	95	20	70	40	30	60	90
Рейтингова оцінка	1	2	8	4	6	7	5	3
Стандартизований ранг	1	2	8	4	6	7	5	3

Джерело: складено автором

Для визначення коефіцієнтів значущості необхідно оцінити відносне значення критеріїв за результатами індивідуального нормування та показники порівняльної важливості критеріїв.

Оцінювання відносного значення критеріїв на основі індивідуального нормування здійснюється за формулою:

$$W_j = \frac{\sum_{j=1}^m W_{ij}}{\sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^m W_{ij}} \quad (3.2)$$

де W_{ij} – вага (нормована оцінка), надана i -тим експертом j -му чиннику;

W_j – загальна вага, надана експертами j -му чиннику;

n – кількість чинників.

Беручи до уваги той факт, що кожен експерт зробив оцінку усіх критеріїв і сума відносних значень, поставлених кожним експертом усім чинникам, дорівнює 1, зрозуміло що вона дорівнює кількості експертів, залучених до експертизи.

Для визначення коефіцієнтів значущості необхідно оцінити показники порівняльної важливості критеріїв за такими показниками:

1. Сума рангів.
2. Середній ранг.
3. Середнє значення в балах.
4. Середня вага (нормована оцінка).
5. Частота максимально можливих оцінок.
6. Коефіцієнт активності експертів.
7. Розмах.

Сума рангів, призначених експертами j -му чиннику, визначається за формулою:

$$S_j = \sum_{i=1}^m R_{ij} \quad (3.3)$$

де R_{ij} – ранг оцінки вартості відносної ваги (в балах), наданої i -тим експертом j -му чиннику.

Сума рангів розраховується для всіх критеріїв і чим нижча важливість певного критерію, тим більше вона зростає. Зрозуміло, що чим менша сума рангів, тим важливіший певний критерій.

Середній ранг для кожного критерію розраховується за формулою:

$$\bar{S}_j = \frac{\sum_{i=1}^m R_{ij}}{m} = \frac{S_j}{m} \quad (3.4)$$

де R_{ij} – ранг оцінки вартості відносної ваги (в балах), наданої i -тим експертом j -му чиннику;

m – кількість експертів.

При порівнянні відносної важливості кожного з критеріїв найважливішим слід визнати критерій, що характеризується найменшим значенням середньої величини рангу.

Одночасно, із середніми рангами для кожної досліджуваної складової розраховується середня величина в балах:

$$\bar{M}_j = \frac{\sum_{i=1}^m C_{ij}}{m_j} \quad (3.5)$$

де C_{ij} – оцінка вартості відносної ваги (в балах), наданої i -тим експертом j -му чиннику;

m_j – кількість експертів, що оцінили j -тий чинник.

Показник частоти максимально можливих оцінок розраховується за формулою:

$$K_{100j} = \frac{m_{100j}}{m_j} \quad (3.6)$$

де m_{100j} – показник частоти максимально можливих оцінок (100 балів), отриманих кожним чинником;

m_j – кількість експертів, які оцінили j -тий чинник.

Активність експертів за кожним напрямком обчислюється за допомогою коефіцієнта активності, який розраховується за формулою:

$$K_{aoj} = \frac{m_j}{m} \quad (3.7)$$

де m_j – кількість експертів, які оцінили j -тий чинник;

m – загальна кількість експертів.

Беручи до уваги той факт, що оцінки, поставлені кожним експертом окремому критерию, як правило, різняться, необхідно обчислити розмах оцінок, який розраховується за формулою:

$$L_j = C_{jmax} - C_{jmin} \quad (3.8)$$

де C_{jmax} та C_{jmin} – відповідно максимальна та мінімальна оцінки, поставлені експертом m_j -му чинники.

Результати оцінювання показників порівняльної важливості критеріїв наведено в таблиці 2.

Таблиця 3.3.

Оцінювання показників порівняльної важливості критеріїв

Показник	Сума рангів	Середній ранг	Середнє значення в балах	Частота максимально можливих оцінок	Середня вага (нормована оцінка)	Коефіцієнт активності експертів	Розмах	
К Р И Т Е Р І Ї	1	14.5	1.45	10	1	0.1985	1	0
	2	21	2.10	9.5	0.5	0.1886	1	1
	3	77.5	7.75	2	0	0.0393	1	2
	4	42.5	4.25	7	0	0.1388	1	2
	5	63	6.30	4	0	0.0791	1	3
	6	69	6.90	3	0	0.0589	1	3
	7	47.5	4.75	6	0	0.1187	1	2
	8	25	2.50	9	0.4	0.1781	1	2

Джерело: складено автором

Для оцінювання достовірності вибраної методології було здійснено оцінювання ступеня узгодженості думок експертів та їх кореляції, оскільки

кінцевий висновок для прийняття рішення щодо важливості чинників можливий лише за умови певного рівня узгодженості думок експертів. Оцінювання ступеня узгодженості думок експертів здійснювалося за допомогою коефіцієнта конкордації Кендала [208, с. 43].

Враховуючи той факт, що в матриці рангів наявні стандартизовані ранги, коефіцієнт конкордації розраховується за такою формулою:

$$\left\{ \begin{array}{l} K_{\text{кон}} = \frac{12 \sum_{j=1}^n d_j^2}{m^2(n^3-n) - m \sum_{i=1}^m T_i} = 0,951 \\ d_j = S_j - \frac{\sum_{j=1}^n S_j}{n} \\ S_j = \sum_{i=1}^m R_{ij} \\ T_j = \sum_{l=1}^L (t_l^3 - t_l) \end{array} \right. \quad (3.9)$$

де l – кількість груп зв'язаних рангів;

t_l – кількість зв'язаних рангів у кожній групі.

Результати розрахунку компонентів коефіцієнта конкордації наведено в табл. 3.

Коефіцієнт конкордації змінюється в межах від 0 до 1. Чим більше значення має коефіцієнт конкордації, тим вищий ступінь узгодженості думок експертів.

Таблиця 3.4.

Розрахунок компонентів коефіцієнта конкордації

Показник	Критерії							
	1	2	3	4	5	6	7	8
S_j	14.5	21	77.5	42.5	63	69	47.5	25
d_j	-30.5	-24	32.5	-2.5	18	24	2.5	-20
$d_j * d_j$	930.25	576	1056.25	6.25	324	576	6.25	400

Джерело: складено автором

Статистична істотність коефіцієнта конкордації перевірена за критерієм Пірсона:

$$\chi_p^2 = \frac{12 \sum_{j=1}^n d^2}{\left[mn(n+1) - \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^m T_j \right]} \quad (3.10)$$

Табличні значення для 7 ступенів свободи та будь-якої довірчої імовірності менші ніж отримана величина $\chi_p^2 = 66.56$, тобто гіпотеза про узгоджену позицію експертів щодо ранжування критеріїв 1-8 однозначно вірною. Вона свідчить про істотність коефіцієнта конкордації та підтверджує достовірність визначеної методології розрахунку коефіцієнтів значущості ризику.

Повертаючись до різних методів оцінки ризику використання векселів в легалізації (відмивання) злочинних доходів необхідно зазначити, що вибір векселів як фінансового інструмента легалізації зумовлено доступністю і дешевизною придбання цього цінного паперу.

Цікаво, що у 2013 році з урахуванням відсутності обігу векселів за рахунок впровадження акцизу на операції з відчуження цінних паперів для забезпечення надходження коштів до держбюджету та удосконалення оподаткування операцій з цінними паперами та деривативами на фондовому ринку зовсім інша статистика зафіксована у сфері корпоративних фінансів, а саме у венчурних фондах, які займають левову частку ринку інститутів спільного інвестування. Відбулась трансформація одних «технічних» цінних паперів на інші, так як тільки венчурні інвестиційні фонди можуть інвестувати залучені від інвесторів грошові кошти в векселі. Як наслідок, тіньова економіка отримала наступний інструмент для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та для здійснення операцій з конвертації готівки – інвестиційний сертифікат венчурного пайового інвестиційного фонду. З 1 січня 2014 року акциз на операції з відчуження цінних паперів було знято і «технічні» векселі було повернуто для їх використання в злочинних процесах [205, с.27].

Процес оцінювання ризиків можна поділити на кілька дій або етапів: виявлення, аналіз і оцінювання. Досліджуючи використання векселів з метою відмивання злочинних коштів в типологіях 2011 року «Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з використанням готівки» (п.4.2.), 2012 року «Актуальні методи і способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму» (п.3.2.1), 2015 року «Типові інструменти, способи та механізми розміщення і відмивання кримінальних доходів» (п.6) основні критерії ризику використання векселів у злочинних схемах доцільно розділено критерії на дві групи:

– ті, які наявністю чи відсутністю реквізитів і застережень роблять вексель неправовим, мають дефект форми чи взагалі є фіктивним векселем або надають можливість не зазначити всіх учасників обігу даного векселя для унеможливлення їх ідентифікації;

– ті, які характеризують платоспроможність всіх учасників обігу векселя, зазначених на бланку векселя (юридичні і фізичні особи) [151; 205 с.24].

Аналіз ризику використання векселів в схемах по легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, є комплексним заходом в якому передбачаються послідовні дії оцінки ризику, а саме:

- 1) діагностика, або ідентифікація, ризиків (кваліфікація);
- 2) оцінювання ризиків кількісними методами (квантифікація).

Стосовно аналізу даних серед багатьма іншими підходами, такими як дерева рішень, нейронні мережі, методи класифікації і кластеризації, регресійний аналіз суттєві переваги має байєсівський підхід. Байєсівські мережі (МБ) призначені для встановлення і дослідження причинно-наслідкових зв'язків між змінними ознаками об'єкта. Вони не потребують окремої спеціальної обробки і тестування даних — апріорна інформація щодо них вдало поєднується з добре розвинутими методами аналізу [214, с.60].

Як методика оцінювання ризиків байєсівські методи ґрунтуються на використанні теореми Байєса, яка розраховує імовірність справедливості гіпотези в умовах, коли на основі спостережень відома лише деяка частина інформації про подію. Байєсівський підхід, як альтернатива класичному статистичному підходу, дає можливість точніше та повніше оцінювати моделі; він дає можливість отримати хороші результати у тих випадках, коли використання класичних статистичних методів дуже обмежене.

Байєсівський підхід є найкращим рішенням щодо аналізу ризиків використання векселів в схемах по легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом за рахунок відсутності загальнодержавних статистичних даних в Україні з 2009 року. З іншого боку, для оцінки фінансових показників діяльності учасників вексельного обігу необхідна стандартна фінансова звітність, яка на даний момент різна по формі для великий, малих підприємств та фізичних осіб – підприємців. Тому цей математичний метод доцільно використовувати в експертизі кожного векселя для прийняття рішення щодо прийняття його в оплату, купівлі чи прийняття його в заставу.

Порівняно класичний підхід до аналізу даних приділяє увагу одержанню ефективних алгоритмів оцінювання та вивчення їх асимптотичних властивостей, які є основою для формування статистичного висновку, порівнюючи дані відносно великого об'єму. У випадку коротких вибірок використання результатів асимптотичної теорії виявляється недостатньо обґрунтованим. Байєсівські методи ґрунтуються на інших теоретичних передумовах і відрізняються від класичних іншим підходом до інтерпретації дійсних параметрів моделі.

Тому байєсівській підхід відкриває нові, досить широкі можливості застосування методів математичного моделювання, а розроблені обчислювальні алгоритми оцінювання на основі генерування випадкових чисел дають змогу розв'язати поставлені задачі за допомогою сучасних обчислювальних процедур [215, с.211].

Для аналізу фінансової платоспроможності підприємства розглянемо модель, яка включає в себе 10 фінансових показників. Вони здебільшого не належать до прямих показників фінансової звітності, оскільки останні часто бувають некоректними або «підправленими».

Інформація для дослідження представляє собою реальні дані за вибраними 7 простими та 3 переказними векселями та фінансовою звітністю юридичних осіб, зазначених на бланках векселів, з сайту ДП «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України» (АРІФРУ), яке з липня 2014 року визначено відповідальним за створення та утримання інформаційної бази даних про ринок цінних паперів України, яка розміщується на базі сайту Агентства www.smida.gov.ua. відповідно до Рішення Національної Комісії з цінних паперів та фондового ринку від 03.06.2014 № 733 «Про затвердження Положення про формування інформаційної бази даних про ринок цінних паперів» [216].

Вибірка містила дані щодо 35 фірм, серед яких переважали представники середнього та малого бізнесу, та включала інформацію за десяти показниками. Для отримання скінченного набору станів для кожного предиктора необхідно привести дані до дискретного вигляду. Зазначимо, що для кожного показника пропуск даних (0) визначений як окремий стан, оскільки відсутність фінансової інформації також часто може свідчити про реальний стан справ на підприємстві.

1. **NPAT (Negative Net Profit After Tax Flag)** – індикатор від’ємного чистого прибутку після сплати податків за останній рік.

2. **EBITDA (Earnings before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization Volatility)** – волатильність прибутку до виплати відсотків, податків, зниження вартості та амортизації. Показник розраховується на підставі фінансової звітності компанії і використовується для оцінки прибутковості основної діяльності компанії. Показник використовується при проведенні порівняння з галузевими аналогами, дозволяє визначити

ефективність діяльності компанії незалежно від її заборгованості перед різними кредиторами і державою, а також від методу нарахування амортизації.

3. **ANS (Annual sales)** – обсяг продажів товарів та послуг, що здійснило дане підприємство за рік.

4. **CFOL (Cash Flow from Operations to Liabilities)** – показник, що визначається як відношення зваженого середнього операційного грошового потоку до загальних зобов'язань.

5. **NW (Net worth)** – власний капітал – це величина, на яку активи перевищують зобов'язання. Даний показник вимірює чисту вартість компанії за останній рік з урахуванням інфляції.

6. **BAL (Balance)** – баланс, сума, знята з лінії кредитування.

7. **DDER (Debt to (Debt + Equity) Ratio)** – борги/(борги + власний капітал). Власний капітал – різниця між активами та зобов'язаннями. З точки зору акціонерів – сума, що залишається після задоволення вимог кредиторів, власників облігацій, а також погашення інших зобов'язань.

8. **ROA (Return on Assets)** – показник, що у процентному відношенні показує, наскільки прибутковими є активи компанії. Визначається як відношення суми чистого прибутку та витрат на відсотки за мінус відсотки податкової економії до суми загальних активів. ROA визначає, яку суму прибутку підприємство може мати за кожну грошову одиницю, яку воно контролює. Цей показник є корисним для порівняння конкуруючих фірм в одній і тій самій галузі господарства. Він буде сильно відрізнятися для підприємств різних галузей, оскільки, приміром, ресурсномісткі виробництва мають нижчу прибутковість капіталу через більшу потребу у початкових інвестиціях. ROA показує, наскільки прибутковою є компанія до укладання будь-якої левериджевої угоди.

9. **CIC (Cash Interest Cover Ratio)** – коефіцієнт готівкового покриття відсотків. Це показник того, наскільки компанія спроможна виплачувати відсотки за заборгованостями завдяки своїм прибуткам до виплати податків та

відсотків (ЕВІТ). Чим нижчий цей показник, тим більший борговий тягар лежить на даній фірмі та тим вища ймовірність банкрутства.

10. DSCR (Debt Service Ratio) – показник кількості грошових засобів, доступних для обслуговування боргу, спричиненого виплатою відсотків, основних відрахувань та оренди.

Окремо необхідно зазначити про неможливість використання показника МР (Market Position) – позиція на ринку з-за відсутності рейтинг-ранжування векселів. Розвитку легальності вексельного обігу значною мірою має сприяти підвищення його інформаційної прозорості та відкритості. Так, ДП “АІФРУ” публікує звіти про фінансову діяльність юридичних осіб (акціонерних товариств і професійних учасників фондового ринку), виходять видання, що повністю присвячені огляду фондового ринку і діяльності його суб’єктів, але визначені ним рейтингові агентства оцінкою векселів не займаються, залишаючи цей сектор ринку капіталів непрозорим [217, с. 21-22].

При здійсненні операцій з векселями важливо знати динаміку їх курсів, правильно оцінювати вплив основних факторів на цю динаміку. Проблема полягає в тому, що не тільки більшість інвесторів, а й багато фінансових посередників не в змозі порівняти цінні папери, що пропонуються на фондовому ринку, по ступеню доходності, ризику, оцінити фінансову стійкість того чи іншого емітента за відсутністю системи рейтингів фондового ринку. Тому для підвищення транспарентності фінансового ринку необхідно запровадити ранжування в рамках єдиної і послідовної системи відносні рівні ризику боргових зобов’язань та основні фінансові показники діяльності (ліквідність, платоспроможність, прибутковість та ін.) їх емітентів та учасників обігу. Для повноцінного застосування рейтингової системи потрібен розвиток інституту національних рейтингових агентств [212].

Таким чином, нами доведена гостра потреба оцінки показників фінансової діяльності учасників вексельного обігу для квантифікації ризику використання векселів в легалізації злочинних коштів.

Повернемось до розрахунку за 10 визначеними вище показниками та введемо поняття прогнозованої змінної PD (Probability of default) – ймовірність банкрутства. Це поширений критерій оцінки визначення спроможності фізичної чи юридичної особи здійснювати боргові виплати. Чим вищий цей показник, тим простіше отримати будь-яку позику.

В дослідженні виконано порівняльний аналіз моделей на основі простої та каскадної мережі Байеса. Розглянемо принципи побудови обох мереж. Після перевірки даних на незалежність між собою була перевірена зв'язок між предикторами, що залишилися, та стовпчиком показників дефолту або його відсутності. Так, були відкинуті показники, що впливають на прогнозовану змінну з коефіцієнтом кореляції більшим, ніж 0,5, тому що вони не мають суттєвого впливу. В результаті показники було згруповано за величиною коефіцієнта кореляції та розподілені на дві групи. Перша група об'єднала показники, що корелюють із прогнозованою змінною із коефіцієнтом більшим, ніж 0,1. Оскільки ці показники мають найбільший вплив на ризик банкрутства, їх буде включено до першого рівня мережі Байеса.

Рисунок 3.2 – Схема простої БМ для оцінювання стану підприємства

Наведемо коефіцієнти кореляції між PD та всіма предикторами у таблиці 3.5 і 3.6.

Таблиця 3.5

Кореляція між PD та предикторами 1-го рівня

NPAT (Negative Net Profit After Tax Flag)	0,440220551
EBITDA (Earnings before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization Volatility)	0,252328868
ANS (Annual sales)	0,147820080
CFOL (Cash Flow from Operations to Liabilities)	-0,164349051
NW (Net worth)	-0,396602581
BAL (Balance)	-0,095535831

Джерело: складено автором

Предиктори, наведені у таблиці 3.5., мають коефіцієнт кореляції з показником банкрутства менший, ніж 0,1. Таким чином, згідно визначеного принципу побудови моделі, вони складають другий рівень мережі Байєса у тому випадку, якщо будується каскадна модель.

Рисунок 3.3 – Схема каскадної БМ для оцінювання стану підприємства

Таблиця 3.6

**Кореляція між PD та предикторами другого рівня
(авторське складання)**

DDER (Debt to Debt + Equity Ratio)	0,06566500
ROA (Return on Assets)	0,00874046
CIC (Cash Interest Cover Ratio)	-0,02270559
DSCR (Debt Service Ratio)	-0,02446745

Джерело: складено автором

Тепер з'ясуємо розташування вершин у другому рівні каскадної моделі. Вузол другого рівня має надавати інформацію, якої бракує, вузлу першого рівня. Через це дочірніми вершинами для певних вершин першого рівня мають бути такі, чий коефіцієнт кореляції з батьківськими вершинами є найбільшим. Проста мережа включає в себе лише предиктори першого рівня, тобто найбільш значимі. Схема даної мережі наведена на рисунку 3.2.

Каскадна мережа включає в себе предиктори першого рівня, а також предиктори другого рівня, що є дочірніми змінними предикторів першого рівня. Схема такої мережі наведена на рисунку 3.3.

Як результат такої послідовності дій, отримано дві схеми моделей для оцінювання та прогнозування стану підприємства на основі мереж Байєса: просту та каскадну. В подальшому буде розглянуто послідовність їх реалізації та результати роботи.

З метою одержання більш точних результатів моделювання у випадку моделей на основі простої наївної мережі Байєса в дослідженні застосовано багатокроковий підхід. Суть такого підходу полягає в тому, що навчальна вибірка даних була випадковим чином розділена на десять підмножин по 10 значень. Окремо була виділена тестова вибірка обсягом 10 значень, що включала в себе показники 31 підприємства, що не зазнали банкрутства, та 4 підприємства – банкрутів. Для кожної з десяти навчальних підмножин була побудована модель на основі простої наївної мережі Байєса. За допомогою цих десяти моделей було виконано прогноз імовірності дефолту для кожного

підприємства із навчальної вибірки. Після отримання прогнозів за допомогою десяти моделей, було враховано середнє значення ймовірності дефолту для кожної із 35 фірм, що входять у навчальну вибірку.

Цей результат приймається за загальний прогноз, одержаний за допомогою простої наївної мережі Байєса. З 31 успішного підприємства було правильно ідентифіковано 100%, так само як і 4 з чотирьох підприємства-банкрутів. З цього можна зробити висновок, що для наведених даних, котрі використовувалися у роботі, така структура мережі Байєса є оптимальною, а модель, створена на її основі, дає коректну оцінку стану підприємства.

Загалом, не можна виключати припущення, що у випадку побудови моделі за вибіркою даних з іншими фінансовими показниками, а також при іншому наборі станів дискретизації параметрів каскадна модель може показати кращі результати, ніж однорівнева. У розглянутому в даній роботі випадку, коли використовувалися похідні показники та від трьох до п'яти станів дискретизації залежно від вибірки, кращі результати показала модель, що має простішу структуру.

3.3. Впровадження обігу векселів в електронній формі як перехід до транспарентного фінансового ринку.

Сьогодні в очах багатьох підприємств і державних органів векселі асоціюються як цінні папери, застосування яких в господарському обороті пов'язано з сумнівними угодами. Дійсно, в кінці минулого-початку нинішнього століття векселі масово використовувалися як бартерний інструмент, були популярні сумнівні вексельні схеми, поява кольорових ксероксів призвело до поширення шахрайських операцій з копіями векселів.

Репутація векселів як «сірого інструменту» завела розвиток ринку комерційних паперів в глухий кут. Цивілізований обіг векселів залишився, мабуть, тільки в фінансуванні аграрного сектору за участю міжнародних партнерів та організацій, таких як Міжнародна фінансова компанія,

банківських установ з іноземним капіталом ПАТ «УкрСиббанк» (група BNP), ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Креді Агріколь Банк» та транснаціональних компаній BASF, SYGENTA, MONSANTO [218, 219].

Повноцінний вексельний обіг має право на існування лише в тому випадку, якщо він стане прозорим і контрольованим.

У фінансовій системі склалося явне протиріччя між потребою в інструментах фінансування реального сектора і неможливістю їх застосування в існуючому вигляді. Ця дилема вирішувана на якісно іншій інформаційно-технологічній основі та з застосуванням найкращого міжнародного досвіду.

Нагадаємо, вексель - неемісійний, документарний, ордерний цінний папір, що дає власникові векселя право вимагати від векселедавця по настанні зазначеного часу погашення суми номіналу, зазначеного у векселі, якщо вексель - дисконтний, та/або сплати відсотків, якщо вексель - процентний. Перехід права власності на вексель здійснюється шляхом проставлення передавального напису, який за вексельною термінологією називається індосамент. Індосамент може стати бланковим, якщо на ньому проставлені підпис і печатку колишнього власника, але немає найменування нового власника. У цьому випадку вексель перетворюється цінний папір на пред'явника [52].

Доцільно нагадати, що відповідно до 32 Рекомендації FATF Кур'єри готівки і рекомендаціям MONEYVAL за результатами п'ятого раунду взаємної оцінки Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму акцент поставлений на зменшення ризиків операцій з готівкою та кредитних коштів обігу та платежу (bearer negotiable instruments) до яких відносяться прості і переказні векселів, банкноти та чеки, в наслідок чого вимоги до дослідження даних інструментів підвищенні, але не розроблені шляхи зниження ризику використання цих інструментів, таким чином не має впровадження і в практичну діяльність суб'єктів державного і первинного фінансового моніторингу [58].

Відповідно до міжнародного досвіду, при наявності бланкового індосаменту вексель може бути поміщений на зберігання та облік в депозитарій, де переходи прав власності на нього будуть здійснюватися шляхом переказів за рахунками депо [220, с.29].

Для запровадження вексельного обігу необхідно впровадити одночасно і можливість перетворення векселів з документарної форми в документарну (дематеріалізація) і випуск нових векселів в електронному вигляді. Розглянемо спочатку процедуру дематеріалізації простих та переказних векселів.

Необхідно визначити переваги обігу векселів в бездокументарній формі шляхом переказів в депозитарній системі векселів. По-перше, це зниження витрат на перевірку автентичності векселів.

Основна проблема, з якою стикаються оператори вексельного ринку, - документарна форма векселя і пов'язані з цим додаткові витрати на перевірку векселів, їх зберігання та інкасацію. Кожний учасник вексельного обігу змушений самостійно організовувати інфраструктуру, що займається перевіркою бланків векселів, їх передачею контрагентам, пред'явленням до погашення і т. д. Для зниження ризиків, пов'язаних з документарною формою векселів, необхідно наявність власної криміналістичної лабораторії, служби інкасації та фахівців з експертизи векселів, що в результаті виявляється досить дорого. У результаті великі оператори вексельного ринку змушені нести серйозні витрати на організацію інфраструктури, а більш дрібні - нехтувати цими ризиками, що досить ризиковано.

Рішенням може стати централізований депозитарний облік векселів. Саме депозитарій може стати сховищем основного обсягу векселів на ринку для більшої частини операторів і сконцентрувати в собі всі витрати на інфраструктуру.

За досвідом інших країн, при прийомі документарних цінних паперів на зберігання депозитарій відповідно до чинного законодавства зобов'язаний забезпечити контроль достовірності векселів, прийнятих на зберігання, а також

контроль за тим, щоб депоновані векселі не були оголошені недійсними і (або) викраденими, не перебували в розшуку або не були внесені в стоп-листи емітентами, правоохоронними органами або органами державного регулювання ринку цінних паперів.

Великі депозитарії, що здійснюють облік векселів, обов'язково мають штат професійних експертів і відповідне обладнання для проведення перевірки автентичності цінних паперів. А якщо говорити про централізований облік, то депозитарій, який його здійснює, цілком може налагодити взаємодію з векселедавцями, цінні папери яких знаходяться на зберіганні.

Після передачі векселів на зберігання та облік в депозитарну установу перехід прав власності здійснюється переказом по рахунках депо. Таким чином знерухомлення векселів приводить до зниження ризиків, властивих фізичній передачі документарних фінансових інструментів на пред'явника, зменшуються витрати на транзакцію, скорочуються тимчасові витрати, підвищується прибутковість [221, с.23; 222, с.19].

До речі, 28 грудня 2011 року Кабінет міністрів України прийняв постанову №1379 "Про затвердження плану заходів на 2012 рік із запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму", якою зобов'язав створити централізований електронний Єдиний державний реєстр з випуску, обігу та погашення векселів, але ця Постанова так і не була виконана[61].

По – друге, впровадження обігу векселів в бездокументарній формі зумовлює зниження витрат на закриття операції, погашення та інші операції, що вимагають транспортування цінних паперів. Особливо гострою стає проблема для регіональних операторів вексельного ринку, вимушених витратити значні кошти для інкасації векселів, що має значний вплив на обсяг прибутку, отриманого по таким операціям.

Слід зазначити, що індосамент у цих векселів повинен бути відкритим, щоб облік в депозитарній установі міг вважатися депозитарним і перехід прав міг

здійснюватися шляхом переведення за рахунками депо. Але вирішення проблеми переходу прав за бланковим індосаментом існує шляхом переходу векселя в документарну форму та передачу його на відповідальне збереження до депозитарної установи. Хоча, розуміючи тенденцію зменшення, а то і позбавлення від фінансових інструментів з невизначеним його власником, стає зрозумілим що деякі парадигми вексельного права можуть стати архаїчними.

В наслідок організації обігу векселів в депозитарній системі наступним кроком розвитку вексельного ринку України стане організація біржової торгівлі векселями за правилами неемісійних цінних паперів. Необхідно зазначити, що впровадження біржової торгівлі векселями приведе вексельний обіг в Україні в відповідність до Європейських Директив та міжнародних стандартів обігу цінних паперів, буде сприяти розвитку інфраструктури вексельного ринку, підвищенню ліквідності векселів, запровадженню процедур рейтингу векселів, очищенню фінансового ринку від фіктивних та з браком форми векселів та розвитку міжнародної стандартизації векселів з подальшим виходом на міжнародні фінансові та фондові ринки. Також стане актуальним впровадження міжнародних вексельних розрахунків відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про міжнародні переказні векселі і міжнародні прості векселі, опублікованою Комісією Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі ЮНСІТРАЛ (United Nations Commission on International Trade Law, UNCITRAL) (Нью-Йорк, 1988 рік) [223].

В умовах посиленої економічної взаємозалежності країн світу широко визнається важливе значення вдосконалення правових основ для сприяння міжнародній торгівлі та інвестиційної діяльності.

Комісія Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), заснована Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй в її резолюції 2205 (XXI) від 17 грудня 1966 року [224], грає важливу роль в розробці таких основ в рамках здійснення свого мандата зі сприяння прогресивному узгодженню і модернізації права міжнародної торгівлі шляхом

підготовки і заохочення застосування та прийняття нормативних і ненормативних документів в ряді ключових областей комерційного права. До таких областей відносяться врегулювання суперечок, міжнародна договірна практика, транспорт, неспроможність, електронна торгівля, міжнародні платежі, забезпечені угоди, закупівлі і купівля-продаж товарів. узгодження цих документів відбувається в ході міжнародного процесу з широким колом учасників, включаючи держави - члени ЮНСІТРАЛ, які представляють різні правові системи і знаходяться на різних рівнях економічного розвитку. Тому повсюдно вважається, що такі тексти містять рішення, які підходять для різних правових систем і країн з різним рівнем економічного розвитку. За роки своєї діяльності ЮНСІТРАЛ отримала визнання як основною правовою орган системи Організації Об'єднаних Націй в області права міжнародної торгівлі [224].

Четверта індустріальна digital-революція істотно змінює інфраструктуру економіки. Сучасні технології, що дозволяють забезпечити прозорість, надійність і швидкість передачі інформації, змінюють парадигму відносин учасників фінансових і господарських операцій. Ще в 2011 році Комісія Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі ЮНСІТРАЛ опублікувала документ «Правові питання, пов'язані з використанням, електронних переданих записів», що стосується ордерних цінних паперів, таких як вексель, коносамент, складське свідоцтво. У ньому відображені рекомендації для держав, членів ООН, що містять принципи переходу вексельного обігу від паперового до електронного [222, 225, 226].

Комісія Організації Об'єднаних Націй (далі – Комісія ООН) по праву міжнародної торгівлі, посилаючись на резолюцію 2205 (XXI) Генеральної Асамблеї від 17 грудня 1966 року, завдяки якій була заснована Комісія ООН по праву міжнародної торгівлі з метою сприяти прогресивному погодженню та уніфікації права міжнародної торгівлі в інтересах всіх народів, особливо країн, що розвиваються, пам'ятаючи про те, що Конвенція ООН про використання

електронних повідомлень в міжнародних договорах (Нью-Йорк, 2005 рік), Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронні підписи (2001 рік) і Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронну торгівлю (1996 рік) надають істотну допомогу державам у справі забезпечення можливості і створення сприятливих умов для застосування електронних засобів в міжнародній торгівлі, проте в них не розглядаються або в неповною мірою врегульовуються питання, пов'язані з використанням електронних переданих записів в міжнародній торгівлі, беручи до уваги, що проблеми, що виникають через невизначеності щодо правового значення електронних переданих записів, уявляють собою перешкоду для міжнародної торгівлі. Комісія ООН будучи переконана в тому, що уніфікація деяких правил, що стосуються юридичного визнання електронних переданих записів, на технологічно нейтральній основі і з використанням підходу функціональної еквівалентності, дозволить підвищити правову визначеність і комерційну передбачуваність в сфері електронної торгівлі, нагадуючи про те, що на своїй сорок четвертій сесії в 2011 році вона доручила Робочій групі IV (Електронна торгівля) провести роботу в області електронних переданих записів, розглянувши на своїй п'ятдесятій сесії в 2017 році проект типового закону про електронні переданих записах, відзначаючи, що в проекті типового закону, підготовленому робочою групою, розглядається використання електронних переданих записів, еквівалентних паперовим оборотним документам або інструментам, і не торкається використання переданих записів, які існують лише в електронній формі, або переданих записів, оборотних документів або інструментів, які регулюються матеріальним правом, що є нейтральним по відношенню до носіїв, вважає, що типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронні передані записи стане корисним доповненням діючих текстів ЮНСІТРАЛ в галузі електронної торгівлі, оскільки надасть державам суттєву допомога в справі зміцнення їх законодавства, що регулює використання електронних переданих записів, або розробки таких законодавчих норм, якщо вони в даний час відсутні та приймає оновлений Типовий закон ЮНСІТРАЛ

про електронні передані записи [226].

В Україні з моменту прийняття Закону України “Про внесення змін до Податкового Кодексу України та деяких інших законів України щодо фінансових векселів” [187] та критики з боку МВФ впровадження казначейських фінансових векселів прикладні розробки щодо електронних оборотних засобів платежу не ведуться. Основною причиною такого стану справ є формулювання ст. 5 Закону “Про обіг векселів в Україні” [52], згідно з якою вексель повинен випускатися тільки в документарній формі та непрозорість і недосконалість механізму обігу фінансових векселів в вищезазначеному законі.

Вочевидь, що за часів, коли підписувалися Вексельні конвенції, уявити собі обіг будь-яких документів, крім як на паперовому носії, було неможливо. З тих пір як методи передачі інформації, так і способи фіксування прав на цінні папери істотно змінилися. Вже час ввести корективи в виконання букви закону. Наприклад, готівковий грошовий обіг в якості погашення векселів практично повсюдно замінили безготівковими розрахунками, що не передбачено конвенціями.

В останні десятиліття минулого століття в інших країнах вже створили інфраструктуру для дематеріалізації векселів. Так, у Франції в основі безготівкового обігу векселів в цій моделі закладено випуск паперового документа з бланковим індосаментом з подальшим приміщенням його в депозитарій. Обіг векселів здійснюється у вигляді переміщення по рахунках депо.

У 2009 році на основі розробок 1990-х [227] була запропонована схема міждепозитарного обігу векселів виходячи з досвіду інфраструктури американської Депозитарно - трастової клірингової компанії (DTCC) [228]. Схема призначалася насамперед для обслуговування обігу векселів в якості комерційних паперів (відразу за бланковим індосаментом), проте перші індосаменти можна зробити іменними з метою забезпечення солідарної

відповідальності кількох осіб. При цьому технологічно неважливо, в якій формі виданий вексель - в формі паперового або електронного документа. Тому особливої актуальності представляє вивчення можливості обігу векселів у формі електронного документа без участі депозитаріїв.

На даний час швидкими темпами розвивається електронний документообіг. Використання електронного підпису стало повсякденним явищем для підприємств завдяки взаємодії з податковими структурами і державними регуляторами.

Гармонізуючи національне законодавство з європейським, у 2003 році Україна прийняла Закон "Про електронний цифровий підпис" (далі – Закон про ЕЦП), який впровадив у наше правове поле поняття електронного підпису та електронного цифрового підпису. Подібно до європейського законодавства електронний підпис, навіть не захищений криптографічно, став набирати популярності в українському діловому обороті.

У 2016 році на заміну європейській Директиві опубліковано Регламент ЄС 2014 року про електронну ідентифікацію, верифікацію та довірчі послуги eIDAS [229]. У відповідність до європейських тенденцій Закон про ЕЦП втратить чинність 7 листопада 2018 року, і набере чинності Закон "Про електронні довірчі послуги" (далі – Закон про ЕДП) [207].

Зрозуміло, що Закон про ЕДП є імplementованим eIDAS і низка положень є прямим перекладом. Слід мати на увазі цей факт, оскільки цілком ймовірно, що не тільки закон, а і його тлумачення із правозастосуванням будуть взяті з європейської практики. Розглянемо деякі з основних новел Закону про ЕДП і почнемо з електронного підпису.

Закон вводить поняття електронний підпис, удосконалений електронний підпис і кваліфікований електронний підпис. У найпростішому вигляді електронний підпис – це електронні дані, які додаються особою - підписантом до інших електронних даних або пов'язуються з ними і використовуються нею як підпис. Удосконалений електронний підпис (УЕП) – це електронний підпис,

який відповідає наступним додатковим критеріям:

- він утворений шляхом криптографічного перетворення даних, з якими пов'язаний, за допомогою спеціального обладнання або програмного забезпечення;

- при цьому застосовується особистий ключ, який пов'язаний з особою - підписантом і електронно його ідентифікує;

- в випадку втручання в цілісність даних, скріплених таким підписом, таке втручання однозначно можна виявити.

Кваліфікований електронний підпис (КЕП) – це такий підпис, що відповідає всім критеріям для УЕП і, додатково, таким критеріям:

- обладнання та/або програмне забезпечення, якими він генерується, підлягають додатковим вимогам (на сьогодні законодавство не уточнює, яким саме);

- він базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа.

Крім електронного підпису, Закон запроваджує поняття електронної печатки. Електронна печатка також може бути удосконаленою та кваліфікованою – критерії цих класів аналогічні відповідним критеріям класів підписів. Відмінність полягає в тому, що електронним підписом може користуватися як юридична, так і фізична особа, а електронною печаткою – тільки юридична. За функціональністю суттєвої різниці між електронним підписом і електронною печаткою немає.

Повертаючись до аналізу тексту конвенції ЮНСІТРАЛ, чинного законодавства і сформованих правил діловодства необхідно виділити наступні аспекти електронної форми векселів.

На думку експертів електронного документообігу [228] сучасні технології дозволяють практично повністю повторити всі елементи векселі як документа в електронному вигляді. Засвідчення документа і всіх змін в ньому слід виконувати з використанням посиленого кваліфікованого електронного підпису (КЕП) усіма учасниками обігу векселів: векседавцем, авалістом,

акцептантом (в переказному векселі), власниками векселів - індосантами.

Щодо унікальності та неповторності документа при створенні кожного електронного документу (електронного аналогу векселя) присвоюється унікальний ідентифікаційний номер, а при накладенні на документ КЕП розраховується хеш-функція і ставиться мітка часу. Завдяки використанню мітки точного часу, що засвідчує, є можливість перевірити легітимність КЕП на момент її нанесення, навіть якщо в майбутньому вона буде анульована або строк її дії закінчується. У міру звернення документа, при переході до нового власника і завіренні додаткової КЕП, формуються додаткові записи до того ж документу (напис і підпис індосанта або аваліста), тобто унікальний ідентифікаційний номер завжди однозначно вказує і на первинну версію документа, і на всі його наступні статуси зі збереженням всієї історії документа (векселя) і можливістю в будь-який момент часу подивитися стан документа на будь-яку історичну дату.

Щодо фізичного володіння з рекомендацій ЮНСІТРАЛ: «п. 20. ... Вимога володіння в поєднанні з вимогою неповторності захищає емітента від багаторазового відповідальності по одному і тому ж інструменту, допомагає дати індосату (держателю векселя) гарантії того, що він придбав бездоганний правовий титул, і захищає індосата від шахрайської передачі дубліката» [225].

Право володіння векселем підтверджується індосаментом, завіреним КЕП з міткою часу, актом прийому-передачі (який також є електронним документом), обопільно завіреним КЕП з міткою часу, реєстрацією передачі векселя в системі, технічним рішенням актуальності документа у поточного (останнього) власника, технічним рішенням можливості доступу до актуального документу тільки нового власника векселя, неможливістю створення дубліката.

Щодо тексту документа не викликає питань з точки зору електронної форми векселя написання основних реквізитів, таких як:

- найменування «вексель», включене в текст і висловлене тією мовою, якою цей документ складений;

- просте і нічим не обумовлене зобов'язання сплатити певну суму;
- зазначення терміну платежу;
- найменування одержувача платежу, якій або за наказом якого він повинен бути здійснений;
- зазначення дати складання векселя.

Щодо підпису векселедавця представляється розумним використовувати КЕП. Використання КЕП з підтримкою добре розвиненої інфраструктури центрів сертифікації електронних ключів, що засвідчують унікальний ідентифікаційний номер дозволяє виключити можливість підробки підпису і істотно спрощує контроль повноважень особи, яка підписала вексель.

З огляду на той факт, що сьогодні сертифікаційні центри не несуть функції відстеження повноважень підписантів, а також не завжди виявляють належну обачність в питанні ідентифікації особи - підписанта при видачі КЕП, правильніше задіяти нотаріусів для ідентифікації клієнтів та випуску спеціалізованого КЕП для цілей вексельного обігу.

Оптимальним бачиться інтеграція системи з єдиною державною системою ідентифікації та авторизації та єдиним державним реєстром, що дозволить використовувати вже занесені в неї актуальні дані зареєстрованих юридичних осіб, мати об'єктивну статистику обігу векселів всім зацікавленим державним органам (суб'єктам державного фінансового моніторингу) і учасникам вексельного обігу (суб'єктам первинного фінансового моніторингу і ВНУП).

Щодо місця складання векселя, створений при електронному документообігу документ фізично знаходиться на сервері оператора і відображається на екрані монітора завдяки посилянню з особистого кабінету власника векселя. Особистий кабінет створюється на підставі реєстраційних даних підприємства, які містять юридичну адресу. Представляється можливим заповнювати поле «Місце складання» даними юридичної адреси підприємства з позначкою «Електронний документ» або аналогічної за змістом із зазначенням оператора електронного документообігу. Місце платежу

заповнюється аналогічно реквізиту «Місце складання», або, якщо призначений доміціліат, вказується адреса доміціліата зі зазначенням оператора електронного документообігу.

Щодо випуску (емісії) векселя, векселедавець заповнює його реквізити на уніфікованому бланку, в системі електронного документообігу, підписує КЕП і персилає першому векселедержателю з актом прийому-передачі. Кожен факт передачі векселя автоматично реєструється в системі. Передача векселя здійснюється на основі іменного індосаменту з підписанням кваліфікованої електронним підписом. Постає питання про необхідність бланкового індосаменту. Бланковий індосамент в вексельний обіг переслідує дві мети - анонімність власника векселі в ланцюжку індосантів і (або) відмова від відповідальності за векселем. Відмова від відповідальності за векселем досягається шляхом написи на індосаменті «Без обороту на мене» або аналогічним за змістом запереченням [222, с.21].

Обов'язковим елементом передачі векселя у формі електронного документа є акт прийому-передачі на уніфікованому бланку у вигляді електронного документообігу, завіреного КЕП. Саме цей документ, підписаний обома сторонами, підтверджує факт передачі векселя наступному власнику. Індосамент - односторонній акт. Він може бути підписаний до передачі, а згодом закреслений. Одним з документів підтвердження права власності на вексель служить акт. В системі електронного документообігу всі підписані документи крім самого підпису мають такий параметр, як час підписання, що дозволяє відстежувати послідовність передачі векселів в можливих суперечках власників.

Щодо пред'явлення векселя до платежу, вексель пред'являється безпосередньо векселедавцю або доміціліату. Пред'явлення векселя здійснюється шляхом надсилання листа векселедавцю (доміціліату) через систему електронного документообігу з проханням оплатити вексель. У додатку до листа додається копія векселя і (або) технічна довідка системи, що

підтверджує законність володіння векселем на основі безперервності ряду індосаментів. Після погашення векселя останній векселедержатель надсилає оригінал векселя векседавцю, який в свою чергу виробляє його архівацію в системі електронного документообігу.

При відмові в платежі здійснюється протест векселя нотаріусом. Якщо нотаріат не зможе здійснювати виконавчі написи у формі електронного документа, слід виписати вексель із застереженням «Оборот без витрат», при якій нотаріальні дії за векселем необов'язкові. В цьому випадку індосанти несуть солідарну відповідальність так само, як і при наявності протесту.

Звичайно, поширення процедури протесту на векселі в формі електронного документа зажадає деяких уточнень до нормативних актів, що регулюють діяльність нотаріусів.

Позов в неплатежі за векселем направляється до відповідних судових інстанцій за звичайною процедурою. В якості доказової бази прикладаються завірені (векселедержателем або сертифікованим оператором) копії необхідних документів. Суд в порядку провадження може запросити додаткові відомості про звернення документів у оператора електронного документообігу [230].

Альтернативним варіантом (особливо при відсутності можливості роботи судової системи з векселями в формі електронного документа на початковому етапі) може розглядатися звернення до Третейського суду при Торговій системі.

Сьогодні, регрес до індосантів можливий тільки через позовну процедуру (з протестом або без - це залежить від наявності в індосаменті відповідного застереження). Пряме звернення з вимогою оплатити вексель, за яким відбулася відмова в платежі, можливо виключно до аваліста вексельного платника. До індосанту це зробити неможливо. При паперовому документообігу це виправдано тим, що індосант може заявити заперечення щодо справжності векселя, справжності підпису, повноважень підписанта, обставин отримання векселя. При електронному документообігу вищевказані

заперечення будуть ґрунтуватися на доказах, отриманих від оператора електронного документообігу в Торговій системі. Зміни в частині позовної процедури до індосантів істотно спрощують можливості стягнення для інвесторів. До вирішення питання на законодавчому рівні реалізація права безпосереднього звернення до індосанту можлива на рівні правил Торгової системи, до яких приєднуються учасники вексельного обігу [193].

Створення повноцінної системи вексельного обігу в формі електронного документа, що відповідає всім аспектам міжнародного права, вимагає змін в законодавчих актах - Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 04.07.2013 №407-VII [52] в частині можливості обігу векселів у формі електронного документа, Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-XII [230] в частині протесту векселя.

Повертаючись до основної теми дослідження, слід зазначити, що поява векселя у формі електронного документа цілком не вирішує проблем, пов'язаних дефіцитом оборотних коштів в реальному секторі економіки. Для мотивації кредитних організацій і інших фінансових інститутів (інвестиційних компаній, пайових фондів і т. д.) в системі облікового кредитування реального сектору економіки необхідно створення сегмента вексельного ринку, що базується на наступних принципах:

- впровадження вексельного обігу тільки в формі електронного документа, тобто ліквідація ризиків паперової форми, мінімізація ризиків оспорювання факту випуску векселя, законності володіння, підписів не уповноваженою особою, висока швидкість обігу цінних паперів та широка географія учасників вексельного обігу;
- векселі випускаються тільки для відстрочки платежу за реалізованими товарами (послугами). Випуск векселів в рамках товарних угод, з одного боку, робить зобов'язання забезпеченими, запускає механізм оборотності обігових коштів в рамках коопераційного ланцюжка, що веде до появи додаткових індосаментів і внаслідок цього підвищується якість векселів,

- а з іншого боку, виключає негативний вплив на рівень інфляції в економіці в цілому;
- векселі випускаються тільки підприємствами (організаціями), що виробляють товари (послуги) нефінансового сектору. По-перше, цей пункт логічно впливає з попереднього, а по-друге, використання банківських векселів в обороті між підприємствами, на думку автора, здебільшого негативно позначається на фінансовому стані самого підприємства, а також несе ризики дисбалансу економіки в цілому;
 - погашення векселів можливо тільки грошовими коштами (виключення можливості бартерних угод і заліків);
 - обов'язкова реєстрація всіх випущених векселів. Крім підтвердження факту випуску векселя для учасників вексельного обігу реєстрація дозволяє збирати різні статистичні дані вексельного ринку для прийняття відповідних рішень регулюючими органами;
 - прозорість векседавця і індосантів. Надання всієї необхідної фінансової звітності інвесторам через Торгову систему дозволяє приймати об'єктивні рішення інвесторам, підвищує якість векселів;
 - приєднуючись до Правил, учасники вексельного обігу акцептують згоду з рішеннями Третейського суду Торгової системи. Мінімізуються ризики, пов'язані з недосконалістю і / або відсутністю нормативних актів, що регулюють вексельний обіг, зокрема, обіг векселів у формі електронного документа.

Створення прозорого та контрольованого вексельного обігу для вирішення завдання фінансування реального сектора економіки надасть доступ до банківського фінансування всьому спектру реального сектора економіки - від великих підприємств до індивідуальних підприємців.

Зростає роль регіональних кредитних організацій, які більш якісно можуть оцінювати платоспроможність підприємств на місцевих ринках. Переоблік векселів в територіальних управліннях Національного банку України

дозволить НБУ робити істотний вплив на фінансові потоки в регіонах.

НБУ поряд з ключовою ставкою отримує додатковий інструмент регулювання грошово-кредитної політики - облікову ставку (в первісному значенні цього терміну). Здійснюючи переоблік якісних векселів підприємств реального сектора, випущених в рамках товарних угод, НБУ має можливість використовувати суверенну, не пов'язану з валютним ринком, базу для емісії, яка не піддається інфляційним ризикам [231, с.175; 232].

Революційні зміни, що відбуваються в науково-технічному укладі сучасної економіки, законодавчі зміни останнього часу дозволяють кардинальним чином змінити відносини між фінансовим і реальним секторами економіки, а також розвитку нових цифрових технологій. Враховуючи, що вексель - це ордерний цінний папір, який випускається при існуючій заборгованості по контракту, має історію індосаментів, тобто ланцюжок всіх операцій, обіг якого якнайкраще може бути впроваджено на основі технології блокчейн. Фактично, блокчейн - це сучасна парадигма векселів, яка перенесла цю нібито стару технологію на новий сучасний лад і впровадження її технологічно не викликає ніяких труднощів. Необхідним буде елемент централізації, тому що зручно, коли в країні є єдина криптоплатформа, яка дозволить генерувати електронні векселі, вони ж криптотокени, смарт-контракти. Використовуючи можливості та технічну спроможність центрального депозитарію, але при цьому кінцева генерація контрактів повинна здійснюватися безпосередньо зберігачами, ми отримаємо великий за обсягами децентралізований ринок боргових зобов'язань і працюючий ринок сек'юритизації.

Висновки до розділу 3

На основі проведено у третьому розділі дослідження напрямів удосконалення процедур фінансового моніторингу вексельного обігу, зроблено такі висновки:

1. Україна має комплексний національний механізм координації та

розробки політики, який включає питання боротьби з фінансуванням розповсюдження. На національному рівні постійно впроваджуються значні ініціативи, спрямовані на подолання ключових та інших ризиків, пов'язаних із ВК/ФТ. Певні значні ініціативи були зроблені компетентними органами влади (наприклад, значні зусилля були прикладені НБУ з метою усунення злочинців від контролю над банками та розробки тематичних виїзних перевірок публічних діячів), і є також приклади позитивних дій, вжитих відповідно до ризиків ВК/ФТ. Однак існують також сфери, де цілі та діяльність органів влади повинні бути зміцнені та узгоджені з ризиками. Подальша узгоджена увага може бути спрямована також на тіньову економіку та, зокрема, на боротьбу з використанням високоризикових щодо ВК/ФТ інструментів та управління цим ризиком шляхом створення їх прозорого обігу та використання методології їх оцінки.

2. Враховуючи надзвичайно важке економічне становище в країні та слабкий розвиток фінансового ринку гострим залишається питання розв'язання проблем дебіторсько – кредиторської заборгованості та кредитування підприємств та установ. Одним з найефективнішим фінансовим інструментом для розв'язання цих проблем є вексель, однак схемне використання векселів призводить до зниження надійності та рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання та інвестиційної привабливості фондового ринку України.

В Україні з надзвичайно високим рівнем корупції наймасштабнішими та гучними вексельними аферами були вексельні програми за участю держави - енергетичні векселі, державні казначейські векселі Укрспецфіну, фінансові казначейські та банківські векселі, які без необхідної правової бази уряд намагався запровадити в обіг у електронному вигляді у 2013 році. Відсутність державної статистики щодо операцій з вексями з жовтня 2008р. та навіть адміністрування передбачених законом реєстрів виданих суб'єктами господарювання векселів тільки посилила негативну специфіку.

Такий різний підхід до вексельного обігу зі сторони регулювання

державою та невідповідність до нововведень і стагнація фінансового ринку призвели до тінізації вексельного обігу.

3. За визначенням міжнародних експертів Україна продемонструвала достатньо глибоке розуміння ризиків ВК/ФТ. Розуміння ризиків ВК/ФТ могло б бути посилено шляхом прийняття деяких подальших кроків для визначення та оцінки ризику, наприклад, шляхом збільшення інформаційних джерел, таких як покращення статистичної бази та збільшення концентрації уваги на конкретних сферах, таких як зовнішні загрози, організована злочинність та оцінці інструментарію українського фінансового ринку. Надані рекомендації та ініціативи багатосторонньо впливають на вирішення поставлених задач міжнародної спільноти до нашої держави щодо інтеграції національних ринків в світову економіку.

Для запровадження цивілізованого обігу векселів в Україні актуальним стає створення Єдиної державної інформаційної системи обігу векселів, що буде сприяти встановленню контролю за їх випуском та обігом, обмежень щодо обсягу випуску векселів одним суб'єктом господарської діяльності залежно від обсягу його активів, а також реєстру фіктивних та ліквідованих підприємств, які були емітентами векселів; організація прозорих торгів векселями на біржах за порядком, враховуючим специфіку ордерних цінних паперів для зниження ризиків учасників торгів та підвищення ліквідності векселів в обігу.

4. Запровадження прозорого обігу векселів у рамках міжнародного вексельного права стане міцним підґрунтям для подальшого розвитку вексельного ринку та забезпечить розвиток економіки України. В розробці критеріїв ризику вексельних операцій необхідно визначити реквізити векселів та застереження на них, що призводять до підвищення ризику використання векселів в злочинних схемах, дефектність векселів, що спричиняє їх неправомочність, платоспроможність учасників вексельного обігу, залучення до кримінальних схем для прийняття рішення щодо їх використання в

фінансовій та господарській діяльності.

5. Проведений аналіз показників фінансової діяльності учасників вексельного обігу показав, що вексельні операції майже не використовують великими за розміром обігу коштів, ліквідними підприємствами, які більш схильються до банківського кредитування, чим до використання векселів у вирішенні питань дебіторсько – кредиторської заборгованості та касових розривів. Необхідно зазначити, що використання векселів, яке відповідно відображене в податковій звітності підприємства, привертає увагу з боку фіскальних органів. В скороченій звітності малих підприємств, які здебільше і зазначені в індосаментному ряді проаналізованих векселів, відсутні показники для розрахунку непрямих показників їх фінансової діяльності. Також, для розуміння використання непрямих показників фінансової звітності, зазначимо, що вони використані для виявлення невідповідності зазначених у звітності показників, що логічно приводить до висновку необхідності приведення показників фінансової звітності всіх підприємств до міжнародних стандартів. Такий підхід є прогресивним з боку створення можливості подальшого залучення інвестицій, кредитного і вексельного фінансування, а також для оцінки векселів щодо ризику їх використання в ВК/ФТ і підтримки власної фінансової безпеки.

З боку оцінки значущості критерії ризику правомочності і дефектності векселів саме ця методика дозволяє не оцінювати експертно кожен вексель окремо, а визначити експертами значущість впливу на загальний показник ризиковості використання векселів у ВК/ФТ основних реквізитів векселя, застережень та дефектів на ньому, тощо. При появі нових ризиків, вони додатково можуть пройти оцінку значущості експертами і бути доданими до загального показника.

6. Найважливішим щодо створення прозорого обігу векселів та протидії використанню векселів в фінансових операціях легалізації злочинних активів є створення механізмів знерухомилення векселів як способу абсолютної

мінімізації ризиків та впровадження комплексного адміністрування вексельного обігу в Україні. Концепція створення Єдиної інформаційної системи випуску, обігу та погашення векселів вже стала складовою Комплексної програми реформування фінансового сектору України, програми розвитку фондового ринку України до 2020 року та Плану заходів на 2017-2019 роки з реалізації Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року.

Розвиток технологій надає більші можливості для швидкого обміну інформацією, залучення всіх суб'єктів фінансового моніторингу до формування інтегрованих систем баз даних, але з іншого боку, і спричиняє зростання шахрайства в новітніх технологіях. В період трансформації документарних фінансових інструментів, таких як векселі, до електронного вигляду, важливо провести експертизу існуючих фінансових інструментів до єдиних міжнародних стандартів.

7. Організація депозитарного обліку векселів сприятиме зниженню ризиків, притаманних документарним цінним паперам, зниженню витрат на інфраструктуру, зниженню транзакційних витрат, підвищенню ліквідності вексельного ринку та підвищенню прибутковості операцій з векселями.

Але при цьому виникає питання довіри до самого депозитарію, на зберіганні у якого виявляються значні активи, у розпорядженні якого знаходиться великий обсяг інформації. Тому до депозитарію, який здійснює зберігання та облік значного обсягу векселів і тим більше централізоване зберігання векселів, необхідно пред'являти високі вимоги до управління ризиками, незалежності, системі корпоративного управління, страхуванню відповідальності, членства в саморегулівних організаціях, наявності рейтингів надійності та інші, які будуть підвищувати надійність депозитарію і довіру до нього.

8. Сучасні технології, що дозволяють забезпечити прозорість, надійність і швидкість передачі інформації, змінюють парадигму відносин учасників фінансових і господарських операцій. Четверта індустріальна digital-революція істотно змінює інфраструктуру економіки. Сучасні технології дозволяють практично повністю повторити всі елементи векселі як документа в електронному вигляді. Засвідчення документа і всіх змін в ньому слід виконувати з використанням посиленого кваліфікованого електронного підпису (КЕП) усіма учасниками обігу векселів: векселедавцем, авалістом, акцептантом (в переказному векселі), власниками векселів - індосантами. Необхідно зазначити, що впровадження біржової торгівлі векселями приведе вексельний обіг в Україні в відповідність до Європейських Директив та міжнародних стандартів обігу цінних паперів, буде сприяти розвитку інфраструктури вексельного ринку, підвищенню ліквідності векселів, запровадженню процедур рейтингу векселів, очищенню фінансового ринку від фіктивних та з браком форми векселів та розвитку міжнародної стандартизації векселів з подальшим виходом на міжнародні фінансові та фондові ринки. Надані нами рекомендації стануть актуальними щодо впровадження міжнародних вексельних розрахунків відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про міжнародні переказні векселі і міжнародні прості векселі, опублікованою Комісією Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі ЮНСІТРАЛ.

9. Революційні зміни, що відбуваються в науково-технічному укладі сучасної економіки, законодавчі зміни останнього часу дозволяють кардинальним чином змінити відносини між фінансовим і реальним секторами економіки, а також розвитку нових цифрових технологій. Враховуючи, що вексель - це ордерний цінний папір, який випускається при існуючій заборгованості по контракту, має історію індосаментів, тобто ланцюжок всіх операцій, обіг якого якнайкраще може бути впроваджено на основі технології блокчейн. Фактично, блокчейн - це сучасна парадигма векселів, яка перенесла

цю нібито стару технологію на новий сучасний лад і впровадження її технологічно не викликає ніяких труднощів. Необхідним буде елемент централізації, тому що зручно, коли в країні є єдина криптоплатформа, яка дозволить генерувати електронні векселі, вони ж криптокени, смарт-контракти. Використовуючи можливості та технічну спроможність центрального депозитарію, але при цьому кінцева генерація контрактів повинна здійснюватися безпосередньо зберігачами, ми отримаємо великий за обсягами децентралізований ринок боргових зобов'язань і працюючий ринок сек'юритизації.

Основні наукові результати розділу опубліковані в працях автора [99, 138, 142, 182, 193, 205, 222].

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дисертаційного дослідження, виконаного на основі аналізу чинного вітчизняного і зарубіжного законодавства, узагальнення теоретико-методологічних основ фінансового моніторингу та вексельного обігу, розвитку інфраструктури фінансового ринку та аналізу сучасного стану імплементації міжнародних стандартів протидії відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму, автором сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій щодо розвитку методології фінансового моніторингу, цивілізованого розвитку ринку векселів, запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо оцінки векселів як інструментів, що використовуються в тіньовій економіці. Найвагоміші з них такі:

1. Дослідження теоретичних підходів до визначення економічної сутності фінансового моніторингу обігу векселів дало змогу зробити висновки про відсутність єдиної позиції серед вітчизняних науковців та не відповідність міжнародній практиці. Термін «фінансовий моніторинг» використовується країнами, що входять до складу ЕАГ здебільше з країн пострадянського простору на відміну міжнародного визначення антилегалізаційних процедур відмивання коштів та фінансування тероризму – «протидія відмивання коштів та фінансування тероризму» (ПБК/ФТ) (англ. Anti-money laundering/ counter financial terrorism). Відсутність єдиного термінологічного словника ускладнює взаємодію з іншими науковцями, регіональними представництвами міжнародних організацій, що опікуються даним напрямком діяльності та підрозділами фінансових розвідок.

Запропоновано авторське визначення економічної сутності фінансового моніторингу вексельного обігу, що полягає у забезпеченні систематичного здійснення оцінки ризиків використання векселів в легалізаційних операціях та в операціях маніпулювання цінними паперами уповноваженими державними

органами та особами-учасниками вексельного обігу і особами, що обслуговують операції з векселями, а також застосування широкої сукупності методів фінансового контролю за вексельним обігом з метою виявлення операцій щодо легалізації (відмивання) доходів, ухилення від податків, фінансування тероризму, тощо.

2. Завдяки багатофункціональності векселя його використання удосконалило вирішення ряду проблем у діяльності суб'єктів господарювання в період кризи неплатежів, а саме в забезпеченні розрахунків між суб'єктами господарювання в періоди тотального дефіциту обігових коштів, що зможе поживавити рух фінансів і сприяти розвитку економіки.

3. Міжнародний досвід здійснення фінансового моніторингу демонструє поступове посилення боротьби проти легалізації капіталів та фінансування тероризму. Визначено шляхи імплементації міжнародних стандартів фінансового моніторингу в реформування діяльності національного фінансового ринку, застосовуючи найкращі міжнародні практики. Поєднуючи зусилля на різних секторах фінансового ринку і економіки держави в цілому, шляхом обміну інформацією, гармонійному поєднанню нормативних правових актів щодо ПВК/ФТ без дублюючих функцій і націлених на отримання швидких і ефективних процедур розбудова Національної системи оцінки і управління ризиками стане дієвою і буде відповідати міжнародним стандартам.

При цьому важливо, щоб процес оцінки ризиками був динамічним і з часом змінювався залежно від нових обставин та загроз. Головна роль держави у цьому процесі – це створення інституційно-правових умов для проведення національної оцінки ризиків і створення дієвих механізмів обміну інформацією між усіма учасниками Національної системи ПВК/ФТ та різними інституціями.

4. Ризик-орієнтований підхід повинен застосовуватись за рекомендаціями експертів FATF і MONEYVAL до всіх учасників Національної системи ПВК/ФТ та суб'єктів фінансового моніторингу. Процес визначення ризиків необхідно розпочинати з узагальнення ризиків СПФМ і ВНУП під

керівництвом експертів профільних асоціацій, які представляють інтереси суб'єктів фінансового моніторингу в громадських та експертних радах наглядових та правоохоронних органів, і насамперед, в ДСФМУ та МФУ. Визначення і оцінка ризиків в нашій державі з боку державних органів та профільних асоціацій повинні порівнюватись з ризиками щодо ВК/ФТ зарубіжних країн для прийняття ефективних рішень та розвитку міжнародного досвіду у сфері ПКВ/ФТ.

5. Впровадження відповідно до ризик-орієнтованого підходу в сфері ПКВ/ФТ оцінки векселів має за мету оптимізацію ресурсів, направлених на дослідження використання векселів в схемах по легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. Розроблена автором методика оцінки векселів є комплексним заходом, в якому передбачаються послідовні дії оцінки ризику. Стосовно аналізу даних серед багатьох інших підходів, таких як дерева рішень, нейронні мережі, методи класифікації і кластеризації, регресійний аналіз суттєві переваги має байєсовий підхід, призначений для встановлення і дослідження причинно-наслідкових зв'язків між змінними ознаками об'єкта. Априорна інформація щодо Байєсових мереж, яка розраховує імовірність справедливості гіпотези в умовах, коли на основі спостережень відома лише деяка частина інформації про подію, вдало поєднується з добре розвинутими методами аналізу. Байєсовий підхід, як альтернатива класичному статистичному підходу, дає можливість точніше та повніше оцінювати моделі; він дає можливість отримати хороші результати у тих випадках, коли використання класичних статистичних методів дуже обмежене.

З іншого боку, для оцінки фінансових показників діяльності учасників вексельного обігу необхідна стандартна фінансова звітність, яка на даний момент різна по формі для великий та малих підприємств. Використання в розробленій оцінці векселів непрямих показників фінансової звітності відповідно до міжнародних стандартів додатково виявляє недостовірну інформацію щодо фінансового стану учасника, зазначеного на бланку векселя,

що значно впливає на прийняття рішення використання таких векселів в господарській і комерційній діяльності.

Другою складовою запропонованого методичного підходу до оцінювання ризику використання даного фінансового інструменту в операціях по відмиванню (легалізації) коштів, отриманих злочинним шляхом, є оцінка за реквізитами та застереженнями на векселі кількості ризику з урахуванням коефіцієнта значущості ризику. Дане рішення нівелює корупційну складову оцінки векселів певними експертами за рахунок оцінки тільки міри впливу визначених критеріїв ризику на інтегральний показник.

6. З наукової точки зору типологічні дослідження розвивають методи аналізу, поєднання різних методик для пошуку найефективніших рішень на виклики сучасності. У законодавчій сфері типологізація злочинних операцій формує зміни в регуляторних документах, адміністративного впливу на спроби скоєння злочину, спричиняє модернізацію фінансових інструментів з перетворенням на електронні форми для більшої їх прозорості. Також за рахунок топологічних досліджень модернізується і державний нагляд за фінансовим ринком. В сфері фінансового моніторингу використання типологічного дослідження під час аналізу фінансових операцій, дасть змогу своєчасно виявляти та протидіяти відмиванню незаконних доходів. Результатом типологічних досліджень є створення аналітичної бази при прийнятті майбутніх рішень з метою попередження відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Розроблені пропозиції щодо класифікації (типології) протизаконних схем з урахуванням рейтингу прозорості обігу та ліквідності фінансових інструментів та цінних паперів із застосуванням типологічних досліджень зарубіжних країн та поєднання їх в єдиний міжнародний каталог. В підсумку, виявлення та припинення схем пов'язаних з відмиванням корупційних доходів – основне завдання всіх учасників системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних

злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

7. Україна має всебічні механізми координації щодо взаємодії органів влади в забезпеченні ефективності фінансового моніторингу вексельного обігу, включаючи наявність політичної волі. Мінфін несе відповідальність на політичному рівні за діяльність Національної системи ПВК/ФТ та розробку процедур фінансового моніторингу. На оперативному рівні ДСФМУ координує реалізацію процедур і заходів щодо ПВК/ФТ та є координатором НОР. Також сприяє координації та співпраці між органами влади створена при Кабінеті міністрів України Рада з боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, яка також розглядає та пропонує шляхи подолання проблем, пов'язаних із впровадженням процедур ПВК/ФТ, оцінки ефективності заходів, пов'язаних із ПВК/ФТ та надає платформу для координації наглядової та регуляторної діяльності на операційному рівні. Інструментом зниження ризиків використання обігу векселів як документарних фінансових інструментів в схемах легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, є впровадження Єдиної Державної (національної) інформаційної системи обігу векселів для об'єднання інформації щодо всіх операцій з векселями з боку учасників вексельного обігу, державних наглядових та правоохоронних органів, а також для розбудови інфраструктури обігу векселів в електронній формі.

8. Четверта індустріальна digital-революція істотно змінює інфраструктуру економіки. Сучасні технології, що дозволяють забезпечити прозорість, надійність і швидкість передачі інформації, змінюють парадигму відносин учасників фінансових і господарських операцій, а також дозволяють практично повністю повторити всі елементи векселів як документа в електронному вигляді. Засвідчення документа і всіх змін в ньому слід виконувати з використанням посиленого кваліфікованого електронного підпису (КЕП) усіма учасниками обігу векселів: векседавцем, авалістом, акцептантом (в

переказному векселі), власниками векселів - індосантами. Необхідно зазначити, що впровадження біржової торгівлі векселями приведе вексельний обіг в Україні у відповідність до Європейських Директив та міжнародних стандартів обігу цінних паперів, буде сприяти розвитку інфраструктури вексельного ринку, підвищенню ліквідності векселів, запровадженню процедур рейтингу векселів, очищенню фінансового ринку від фіктивних та з браком форми векселів та розвитку міжнародної стандартизації векселів з подальшим виходом на міжнародні фінансові та фондові ринки.

9. Організація депозитарного обліку векселів сприятиме зниженню ризиків, притаманних документарним цінним паперам, зниженню витрат на інфраструктуру, зниженню транзакційних витрат, підвищенню ліквідності вексельного ринку та підвищенню прибутковості операцій з векселями.

Але при цьому виникає питання довіри до самого депозитарію, на зберіганні у якого знаходяться значні активи, у розпорядженні якого знаходиться великий обсяг інформації. Тому до депозитарію, який здійснює зберігання та облік значного обсягу векселів і тим більше централізоване зберігання векселів, необхідно пред'являти високі вимоги до управління ризиками, незалежності, системі корпоративного управління, страхування відповідальності, членства в саморегулівних організаціях, наявності рейтингів надійності та інші, які будуть підвищувати надійність депозитарію і довіру до нього.

10. Революційні зміни, що відбуваються в науково-технічному укладі сучасної економіки, законодавчі зміни останнього часу дозволяють кардинальним чином змінити відносини між фінансовим і реальним секторами економіки, а також вимагають швидкого впровадження нових цифрових технологій. Враховуючи, що вексель - це ордерний цінний папір, який випускається при існуючій заборгованості по контракту, має історію індосаментів, тобто ланцюжок всіх операцій, обіг якого якнайкраще може бути впроваджений на основі технології блокчейн. Фактично, блокчейн - це сучасна

парадигма векселів, яка перенесла цю нібито стару технологію на новий сучасний лад і впровадження її технологічно не викликає ніяких труднощів. Необхідною складовою регулювання обігу векселів буде централізація їх емісії на базі єдиної криптоплатформи, яка дозволить генерувати електронні векселі, вони ж криптотокени, смарт-контракти. Використовуючи можливості та технічну спроможність центрального депозитарію з кінцевою генерацією контрактів безпосередньо зберігачами, ми отримаємо великий за обсягами децентралізований ринок боргових зобов'язань і працюючий ринок сек'юритизації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кудряшов В.П. Коригування публічних бюджетів у період загострення фіскальних ризиків // Науковий журнал “Економіка України”. — 2015. — 7 (644). — С.41-57.

2. Гуржій С.Г., Копиленко О.Л., Янушевич Я.В. та ін. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти. — К.: Парлам. вид-во. 2005. — 216 с.

3. Боротьба з відмиванням грошей: європейський досвід для України // Дзеркало тижня. — 2007. — № 49. — 22–28 груд. — С. 11.

4. FATF Members and Observers - The Financial Action Task Force (FATF): [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/#d.en.3147> (дата звернення: 15.03.2019).

5. Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму 26 жовтня 2005 року - Верховна Рада України: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_774 (дата звернення: 15.04.2015).

6. Розвиток фінансів державного сектору економіки України / В.П.Кудряшов, О.М.Іваницька, Р.Л.Балакін та ін.; за ред. О.М.Іваницької, В.П.Кудряшова. — К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2016. — 239.

7. Розвиток національної системи фінансового моніторингу / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, О. Є. Користін та ін. — К.: ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. — 380 с.

8. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [Текст]: закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-18 – VII: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> (дата звернення: 20.04.2017).

9. "Mei, D.X., Ye, Y.Y. and Gao, Z.G. (2014) Literature Review of International Anti-Money Laundering Research: A Scientometrical Perspective. Open Journal of Social Sciences, 2, 111-120.

10. Енциклопедія банківської справи України. / Редкол.: В.С. Стельмах (голова) та ін. - Київ: «Молодь», «Ін Юре», 2001. - 680с.

11. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Текст]: закон України від 07 лютого 2019 року № 2664-III: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (дата звернення: 20.04.2019).

12. Поняття фінансової операції та її ознаки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/85677/pravo/ponyattya_finansovoyi_operatsiyi_oznaki (дата звернення: 20.04.2017).

13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 19.12.2018 №9417 [Електронний ресурс]: сайт Верховної Ради України – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65240 (дата звернення: 20.12.2018).

14. Методика національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні (оновлена) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2018/20181219/Methodika.pdf (дата звернення: 20.02.2019).

15. Про банки і банківську діяльність. [Електронний ресурс]: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 20.04.2017).

16. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс]: Закон

України від 23.02.2006 №3480-15 – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>

17. Тищенко В.В. Фінансовий моніторинг як елемент системи економічної безпеки банку // Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2016. – № 3(227). – С.81-86.

18. Берізко В.М. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг» / В.М. Берізко // Право України. – 2006. – № 12. – С. 52–53.

19. Гаврилишин А.П. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг» / А.П. Гаврилишин // Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення і перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2008. – 588 с.

20. Сучасні схеми і підходи до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом у банківському секторі України / І. М. Патюта //Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 6. - С. 262-269

21. Плікус І.Й. Система моніторингу для фінансового прогнозу діяльності підприємства // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 35-45.

22. Фінансове право України : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / [Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва та ін.]. – К.: Правова єдність, 2009. – 395 с.

23. Хмелюк А.А. Фінансовий моніторинг: суб'єкти та об'єкти в Україні // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право), 1(64). – 2014. – С.174-180.

24. Клименко А. О. Організаційно-правові засади діяльності банків в системі заходів протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. — К., 2004. — С 19.

25. Фінансова енциклопедія / [О.П.Орлюк, Л. К. Воронова, І. Б.

Заверуха та ін.] ; за заг. ред. О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 472 с.

26. Фінансове право України: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Воронова Л. К. – К. : Прецедент ; Моя книга, 2007. – 448 с [Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва та ін.]. - К. : Правова єдність, 2009. 395 с.

27. Орлюк О.П. Фінансове право. Академічний курс: підручник / О.П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.

28. Финансовое право: учебник / под. ред. Н.И. Химичевой. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2002. – 733 с.

29. Симов'ян С.В. Засоби протидії легалізації злочинних доходів у системі державного фінансового контролю / С.В. Симов'ян // Юридична наука. – 2011. – № 2. – С. 142-149.

30. Савченко Л.А. Правові основи фінансового контролю: навч. посіб. / Л.А. Савченко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 504 с.

31. Кузнецова І.О. Моніторинг як складова процесу управління підприємством хлібопродуктів: теорія та методологія: монографія / І.О. Кузнецова. – О.: Друкарський дім, 2009. – 228 с.

32. Напрями вдосконалення системи державного фінансового моніторингу. Б. Сюркало, // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". Дніпропетровський державний аграрно економічний університет. - 2013 - № 3. - С. 241-244.

33. Правові умови та шляхи вдосконалення системи фінансового моніторингу в банку [Електронний ресурс] / О. Є. Костюченко, К. А. Кривуля // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. - 2012. - Вип. 9(4). - С. 205-214.

34. Довгань Ж. Індикатори та моніторинг фінансової стійкості банківської системи / Ж.Довгань // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2011. – № 2. – С. 31-41.

35. Бірюкова І. Г. Основні проблеми фінансового моніторингу у протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом / І. Г.

Бірюкова // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2012. – № 1(56). – С. 235–241.

36. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 3-тє вид., випр. та доп. – К: Товариство “Знання”, 2000. – 587 с.

37. Сюркало Б.І. Методологічні засади організації фінансового моніторингу // Вісник Української академії банківської справи. – 2003. – № 2(15). – С.34-37.

38. Вексели: як повернути довіру? [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.aust.com.ua/docs%5Cnews%5C%D0%92%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B5%D0%BB%D1%96,%20%D1%8F%D0%BA%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%83%D1%82%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%83.pdf> (дата звернення: 20.06.2017).

39. Добровольська О.М., Халатур С.М. Фінансовий ринок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/90643/finansi/finansoviy_rinok (дата звернення: 20.06.2017).

40. Річний звіт за 2016 Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]: сайт НКЦПФР – Режим доступу: http://old.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1499943860.pdf (дата звернення: 20.06.2018).

41. Річний звіт за 2015 Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]: сайт НКЦПФР – Режим доступу: http://old.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1473066406.pdf (дата звернення: 20.06.2018).

42. Річний звіт за 2017 Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]: сайт НКЦПФР – Режим доступу: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B>

9-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%9D%D0%9A%D0%A6%D0%9F%D0%A4%D0%A0-2017.pdf (дата звернення: 20.06.2018).

43. Типології Державної служби фінансового моніторингу України за 2011р. [Електронний ресурс]: наказ Держфінмоніторингу України від 27.12.2011 №179 – Режим доступу: http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2011/04.01.2012/tipolog2011.pdf (дата звернення: 01.12.2017).

44. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [Електронний ресурс]: Закон України від 15.11.2011р. N4025-VI – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/documents.php?cat_id=32&doc_id=4&lang=uk&page=1 (дата звернення: 20.11.2017).

45. Risk of Money Laundering through Financial Instruments 2nd Edition [Електронний ресурс]: IMOLIN – Режим доступу: https://www.imolin.org/pdf/Risk_of_Money_Laundering_Version_2.pdf (дата звернення: 20.06.2017).

46. Стандарт АУВЕР выдачи и погашения векселей. Стандарт АУВЕР передачи векселей. [Электронный ресурс:] Богданов А.В., Макеев А.В., Шумейко А.В. Стандарты АУВЕР 1997-1998гг. - Режим доступа: www.auver.ru (дата звернення: 20.06.2017).

47. Конвенція про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі [Електронний ресурс]: Протокол Ліги Націй від 07.06.1930 № ETS 051. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_007 (дата звернення: 20.06.2017).

48. Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі. [Електронний ресурс]: Закон України від 06.07.1999 № 826-XIV – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_009 (дата звернення: 20.06.2017).

49. Причини недійсності векселя і його реквізитів [Електронний ресурс]: Вексельна справа – https://pidruchniki.com/13560615/ekonomika/prichini_nediysnosti_vekselya_yogo_ekvizitiv (дата звернення: 20.06.2017).

50. Щодо першочергових заходів детінізації фінансових потоків в Україні [Електронний ресурс]: Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/676/> (дата звернення: 20.06.2017).

51. Головач О. «Ми активно протидіємо створенню фінансових ресурсів, що живлять корупцію» [Електронний ресурс]: Вісник податкової служби України // Офіційний веб-сайт - Режим доступу: http://www.visnuk.com.ua/article/Oleksandr_5046860.html (дата звернення: 20.06.2017).

52. Про обіг векселів в Україні. [Електронний ресурс]: Закон України від 04.07.2013 №407-VII – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2374-14> (дата звернення: 20.06.2017).

53. Ілюшко О., Страшний А. Страховий ринок - інструмент податкової оптимізації: [Електронний ресурс]: Вісник податкової служби України, №43 від 19.11.10. / Офіційний веб-сайт / Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/article/one/Strakhovyi7637014.html>

54. Про страхування [Електронний ресурс]: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/96> (дата звернення: 20.06.2017).

55. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності. Затверджено Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 26.12.2005 N 375. [Електронний ресурс]: Нормативні акти України. / Офіційний веб-сайт / Режим доступу: <http://www.nau.ua/nau10/ukr/getcnt.php?uid=1041.14852.0&nobreak> (дата звернення: 20.06.2017).

56. Establishing the statistical classification of economic activities NACE Revision 2 and amending Council Regulation (EEC) N 3037/90 as well as certain EC Regulations on specific statistical domains [Електронний ресурс]: Regulation EC N 1893/2006 of the European Parliament and of the Council of 20 December 2006 – Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2006.393.01.0001.01.ENG (дата звернення: 20.06.2017).

57. Заходи щодо боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Україна [Електронний ресурс]: Звіт за результатами п'ятого раунду взаємної оцінки Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL) – Режим доступу: http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2018/20180305/ZVIT_UKR.pdf (дата звернення: 01.12.2017).

58. Звіт про проведення Національної оцінки ризиків підготовлених з урахуванням міжнародних стандартів і відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [Електронний ресурс]: сайт Держфінмоніторингу України - Режим доступу : http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161125/zvit_ukr.pdf (дата звернення: 01.12.2017).

59. План дій щодо удосконалення національної системи фінансового моніторингу за результатами 5-го раунду оцінки України Комітетом Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів (MONEYVAL) [Електронний ресурс]: протокол засідання від 12.04.2018 № 5/ Офіційний веб-сайт Державної служби фінансового моніторингу України / Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2018/20180417/protocol_5.pdf (дата звернення: 20.02.2019).

60. Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії

легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 р. № 601-р - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/601-2017-%D1%80/paran13#n13> (дата звернення: 20.10.2017).

61. Про затвердження плану заходів на 2012 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 28.12.2011 № 1379 – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/site_docs/2013/20130226/2012%20_21_02_2013.pdf (дата звернення: 01.12.2017).

62. Про затвердження форми Податкової декларації з податку на прибуток страховика [Електронний ресурс]: наказ Мінфіну від 07.11.2011 № 1397/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z1393-11> (дата звернення: 20.02.2019).

63. Система електронної взаємодії між державними реєстрами "Трембіта" [Електронний ресурс]: PRO / Платформа ефективного регулювання / Режим доступу: <https://regulation.gov.ua/catalogue/permit/id1889/procedures> (дата звернення: 20.02.2019).

64. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation the FATF Recommendations (The FATF Recommendations) [Електронний ресурс] FATF-GAFI - Режим доступу: <http://000.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/fatfrecommendations2012.html> (дата звернення: 20.06.2017).

65. Керівництво FATF «Дані і статистика в сфері ПВК/ФТ» [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Державної служби фінансового

моніторингу України / Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160727/Zmist2.pdf (дата звернення: 20.02.2019).

66. For assessing technical compliance with the FATF recommendations and the effectiveness of AML /CFT systems – the Methodology: [Електронний ресурс]: FATF-GAFI – Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatfissuesnewmechanismto strengthenmoneylaunderingandterroristfinancingcompliance.html> (дата звернення: 20.06.2017).

67. Дмитров С.О. Міжнародні стандарти запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : навч.-метод. матеріали / С.О. Дмитров, Б.О. Костенко, Т.А. Медвідь // К. НАДУ, 2011. – 192 с. – (Бібліотека державного службовця).

68. The Egmont Group of Financial Intelligence Units: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.egmontgroup.org/> (дата звернення: 20.06.2017).

69. Принципи обміну інформацією між ПФР - Державна служба фінансового моніторингу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=535&art_id586&land=uk (дата звернення: 20.06.2017).

70. Базельський комітет з питань банківського нагляду. Міжнародне наближення визначення капіталу та нормативів капіталу (Переклад українською) [Електронний ресурс]: Національний банк України / інтернет-сайт Національного банку України – Режим доступу: www.bank.gov.ua (дата звернення: 20.10.2017).

71. Core Principles for Effective Banking Supervision. Bank for International Settlements: Basel Committee on Banking Supervision 1997. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bis.org/publ/bcbs129.pdf> (дата звернення: 20.10.2017).

72. Customer due diligence for banks. Bank for International Settlements: Basel Committee on Banking Supervision 2001. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bis.org/publ/bcbs77.pdf> (дата звернення: 20.10.2017).

73. The Core Principles Methodology. Bank for International Settlements: Basel Committee on Banking Supervision 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bis.org/publ/bcbs61.pdf> (дата звернення: 20.10.2017).

74. Андрианов В. Ограничение банковских рисков: рекомендации Базельского комитета и обязательные нормативы деятельности банков. //Банковское дело. – 2004. – № 10. – С. 47-55.

75. Consolidated KYC ("knowyour-customer") Risk Management, Bank for International Settlements: Basel Committee on Banking Supervision 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bis.org/publ/bcbs110.pdf> (дата звернення: 20.10.2017).

76. General Guide to Account Opening and Customer Identification: Attachment to Basel Committee publication "Customer due diligence for banks" 2003. (Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bis.org/publ/bcbs85annex.htm> (дата звернення: 20.10.2017).

77. Baseler Ausschuss für Bankenaufsicht. Grundsätze für eine wirksame Bankenaufsicht. – Basel, 1997. – 47 S. // www.bis.org. (дата звернення: 20.10.2017).

78. Основні Принципи ефективного банківського нагляду (Базельські Основні Принципи) [Електронний ресурс]: інтернет-сайт Національного банку України – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251> (дата звернення: 20.10.2017).

79. Grunspan T. Basel III proposal to increase capital requirements for counterparty credit risk may significantly affect derivatives trading /T. Grunspan, S. Kam, S Bugie // Standart&Poor`s: BIS. — 2010. — 9 p.

80. Basel IV. The next generation of RWA – PwC Global [Електронний ресурс]. – Available from : <https://www.pwc.com/gx/en/services/advisory/basel->

iv.html (дата звернення: 20.10.2017).

81. Директива про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей (91/308/ЄЕС) від 19 червня 1991 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_148 (дата звернення: 20.10.2017).

82. Директива 2001/97/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу, яка вносить зміни в Директиву Ради 91/308/ЄЕС щодо запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей - Декларація Комісії 4 грудня 2001 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_501 (дата звернення: 20.10.2017).

83. Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму 26 жовтня 2005 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_774

84. Global PEP List – Politically Exposed Persons [Електронний ресурс]. – Available from : <http://worldcompliance.com/global-pep-list.html>. (дата звернення: 20.10.2017).

85. Директива (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради і Директиви Комісії 2006/70/ЄС [Електронний ресурс] : Державна служба фінансового моніторингу – Режим доступу: [http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20\(EU\)%202015_UA.htm](http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20(EU)%202015_UA.htm) (дата звернення: 20.10.2017).

86. Amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and

amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU – Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 [Електронний ресурс]. – Available from : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L0843> (дата звернення: 20.10.2018).

87. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними [Електронний ресурс]: Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.10.2017).

88. Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 рік [Електронний ресурс]: Закон України від 17.12.1997 № 738/97-ВР – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/738/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.10.2017).

89. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 14.09.2000 № 1072/2000 – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1072/2000> (дата звернення: 20.10.2017).

90. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету міністрів України та Національного банку України від 28 серпня 2001 р. N 1124 – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1124-2001-%D0%BF> (дата звернення: 20.10.2017).

91. Клименко И. Такие разные «грязные деньги» / И. Клименко // Компаньон. — 2002. — № 27. — С. 27-31.

92. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : Закон України від 28.11.2002 р. № 249-IV // Відомості Верховної Ради України. – № 1. – Ст. 2

93. Про внесення змін до деяких законів України з питань запобігання

використанню банків та інших фінансових установ з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [Електронний ресурс]: Закон України від 06.02.2003 № 485-IV – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/485-15> (дата звернення: 15.10.2018).

94. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-20) [Електронний ресурс]: Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 20.10.2017).

95. Кримінальний кодекс України (від статті 147 до статті 263) [Електронний ресурс]: Кодекс України від 28.12.1960 – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2002-05> (дата звернення: 20.10.2017).

96. Про утворення Державного департаменту фінансового моніторингу [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету міністрів України від 10.01.2002 № 35 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/35-2002-%D0%BF> (дата звернення: 20.10.2017).

97. FATF takes action to tackle de-risking [Електронний ресурс] FATF-GAFI - Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatf-action-to-tackle-de-risking.html> (дата звернення: 20.10.2017).

98. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. [Електронний ресурс]: Рекомендації FATF, затверджені Пленарним засіданням FATF від 16 лютого 2012 року – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/22.03.2012/1.pdf (дата звернення: 20.10.2017).

99. Дмитренко Т.Л. Фінансовий моніторинг готівкового обігу як складова протидії легалізації доходів злочинного походження та фінансування тероризму. / Т.Л. Дмитренко // Наукове фахове видання Академії муніципального управління «Науковий вісник», Серія «Економіка». – 2012. –

випуск 12. – С. 212–222.

100. Про схвалення Концепції розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період на 2005-2010 роки [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.08.2005 № 315-р - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/315-2005-%D1%80> (дата звернення: 20.10.2017).

101. Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2015 року [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.03.2011 № 190-р - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/190-2011-%D1%80> (дата звернення: 20.10.2017).

102. FATF Guidance. Correspondent banking services [Електронний ресурс] FATF-GAFI - Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/correspondent-banking-services.html> (дата звернення: 20.10.2017).

103. FATF guidance. Transparency and beneficial ownership [Електронний ресурс] FATF-GAFI - Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Guidance-transparency-beneficial-ownership.pdf> (дата звернення: 20.10.2017).

104. FATF. Best practices. Combating the abuse of non-profit organisations (Recommendation 8) [Електронний ресурс] FATF-GAFI - Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/BPP-combating-abuse-non-profit-organisations.pdf> (дата звернення: 20.10.2017).

105. FATF. Guidance for a risk-based approach effective supervision and enforcement by AML/CFT supervisors of the financial sector and law enforcement

[Електронний ресурс] FATF-GAFI - Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/BPP-combating-abuse-non-profit-organisations.pdf> (дата звернення: 20.10.2017).

106. Про затвердження Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]: Постанова правління Національного Банку України від 18.06.2015 № 391/ сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15> (дата звернення: 20.12.2018).

107. За дорученням Уряду розпочато реалізацію національного Плану дій за результатами 5-го раунду оцінки України Комітетом Ради Європи MONEYVAL [Електронний ресурс]: сайт Кабінету міністрів України – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/za-doruchennyam-uryadu-rozpochato-realizaciyu-nacionalnogo-planu-dij-za-rezultatami-5-go-raundu-ocinki-ukrayini-komitetom-radi-uevropi-moneyval> (дата звернення: 20.12.2018).

108. Про затвердження Порядку формування переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 р. № 966 – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-2015-%D0%BF> (дата звернення: 20.10.2017).

109. План заходів на 2017-2019 роки з реалізації Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року розпорядженням Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. № 601-р - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/601-2017-%D1%80#n9> (дата звернення: 20.10.2017).

110. Міжнародні стандарти: Рекомендації FATF [Електронний ресурс]:

Верховна Рада України - Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=180&art_id=585&lang=uk (дата звернення: 01.12.2017).

111. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні. Володимир Дубровський, В'ячеслав Черкашин [Електронний ресурс]: сайт Institute of Social and Economic Transformation - Режим доступу: <http://iset-ua.org/ua/doslidzhennya/item/111-porivnialnyi-analizfiskalnoho-efektu-skhem> (дата звернення: 01.12.2018).

112. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі [Електронний ресурс]: інтернет - сайт Генеральної прокуратури України - Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112661&libid=100820&c=edit&c=fo (дата звернення: 01.12.2017).

113. Інформаційна довідка Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]: інтернет - сайт ФГВФО - Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/about/prezentatsiji-fondu/37420-70protsent-tsinnikh-paperiv-shcho-oblikovuiutsia-na-balansi-neplatospromozhnykh-bankiv-smittievi-ivvykorystovuvalys-dlia-vyvedennia-likvidnykh-aktyviv> (дата звернення: 01.12.2017).

114. Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2015 рік [Електронний ресурс]: інтернет - сайт Державної фіскальної служби України - Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/data/files/131201.pdf> (дата звернення: 01.12.2017).

115. Звіт про виконання Плану роботи Державної фіскальної служби України на 2016 рік [Електронний ресурс]: інтернет - сайт Державної фіскальної служби України - Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/data/files/131201.pdf> (дата звернення: 01.12.2017).

116. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2015

рік [Електронний ресурс]: інтернет - сайт Державної служби фінансового моніторингу України - Режим доступу:

[http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160415/zvit_2015%20\(2\).pdf](http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160415/zvit_2015%20(2).pdf)

(дата звернення: 01.12.2017).України за 2015 рік [Електронний ресурс]: інтернет - сайт Державної служби фінансового моніторингу України - Режим доступу:

[http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160415/zvit_2015%20\(2\).pdf](http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160415/zvit_2015%20(2).pdf)

(дата звернення: 01.12.2017).

117. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2016 рік [Електронний ресурс]: інтернет - сайт Державної служби фінансового моніторингу України - Режим доступу:

http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2017/20170330/Zvit_2016.pdf (дата

звернення: 01.12.2017).

118. Законопроект про Службу фінбезпеки України відправили на експертизу Єврокомісії [Електронний ресурс]: Інтернет-видання "Дзеркало тижня. Україна" - Режим доступу: https://dt.ua/POLITICS/zakonoprojekt-pro-sluzhbu-finbezpeki-ukrayini-vidpravili-na-ekspertizu-yevrokomisiyi-267346_.html

(дата звернення: 01.12.2017).

119. Тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2018 року [Електронний ресурс]: інтернет - сайт Міністерство економічного розвитку і торгівлі України - Режим доступу:

[http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-](http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendantsiiTinovoiEkonomiki)

[b56f-50e5243eb15a&tag=TendantsiiTinovoiEkonomiki](http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendantsiiTinovoiEkonomiki) (дата звернення: 01.12.2018).

120. Результати діяльності Державної аудиторської служби та її територіальних органів за 2018 рік [Електронний ресурс]: офіційний сайт Державної аудиторської служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/139470;jsessionid=6626619DD07186>

0DB83CAE7097AD2BD5.app1 (дата звернення: 01.12.2018).

121. Основні показники контрольно-перевірочної роботи за січень-жовтень 2018 року [Електронний ресурс]: офіційний сайт Державної фіскальної служби України – Режим доступу: [http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/kontrolno-perevirochna-robota/](http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/kontrolno-perevirochna-robot/) <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/dosudove-slidstvo/> <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zapobigannya-proyavam-korupts/insha-informatsiya-pro>

122. Порядок ведення реєстру виданих векселів [Електронний ресурс]: рішення НКЦПФР від 18.10.2017 №774 / інтернет-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1395-17> (дата звернення: 01.12.2018).

123. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 24.11.2018 448/96-ВР/ інтернет-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0861-15> (дата звернення: 01.12.2018).

124. Про затвердження Положення про встановлення ознак фіктивності емітентів цінних паперів та включення таких емітентів до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності [Електронний ресурс]: рішення НКЦПФР від 10.07.2015 № 980 / інтернет-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0861-15> (дата звернення: 01.12.2018).

125. Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, виділених у 2016–2017 роках Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку на державне регулювання ринку цінних паперів [Електронний ресурс]: інтернет-сайт Рахункової Палати України – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16754927/zvit_2-1_2018.pdf?subportal=main (дата звернення: 01.12.2018).

126. Дмитро Тарабакін про проблему сміттєвих цінних паперів на балансах неплатоспроможних банків [Електронний ресурс]: інтернет - сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку - Режим доступу:

<https://www.nssmc.gov.ua/2018/05/18/dmitro-tarabakn-pro-problemu-smttvih-tsnnih-paperv-na-balansah-neplatospromozhnih-bankv/> (дата звернення: 01.12.2017).

127. Feige E. Defining and Estimating Underground and Informal Economies: The New Institutional Economics Approach// World Development. – 1990.–Vol.–18(7). – P. 981–1002. – P. 983.

128. United Nations Convention on International Bills of Exchange and International Promissory Notes (New York, 1988). [Електронний ресурс]: United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) – Режим доступу: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/payments/billsnotes/X_12_e.pdf (дата звернення: 01.12.2017).

129. Деякі питання Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 14.05.2015 № 299 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/299-2015-%25D0%25BF> (дата звернення: 01.12.2017).

130. Ляшенко В.М. Державна політика запобігання тероризму в Україні: автореф. дис. канд. наук з держ. упр. / Валерій Михайлович Ляшенко. – Львів. : [б.в.], 2007. – 20 с.

131. Про затвердження Плану заходів на 2011 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 09.03.2011 № 270 – Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/content/file/site_docs/2012/06.02.2012/ZVIT%202011_1.pdf (дата звернення: 01.12.2017).

132. Про затвердження плану заходів на 2012 рік із запобігання та

протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 28.12.2011 № 1379 – Режим доступу:

http://www.sdfm.gov.ua/content/file/site_docs/2013/20130226/2012%20_21_02_2013.pdf (дата звернення: 01.12.2017).

133. Про затвердження плану заходів на 2013 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 11 березня 2013 р. №155 – Режим доступу : <http://www.sdfm.gov.ua/print.php?what=doc&id=459&lang=uk&page=1> (дата звернення: 01.12.2017).

134. Електронна Група з проведення консультацій (E-A-G (Evolution, Assurance and Governance)) [Електронний ресурс]: E-A-G – Режим доступу: <http://www.eag-consultants.com/home/> (дата звернення: 01.12.2017).

135. The Eurasian group on combating money laundering and financing of terrorism (EAG): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurasiangroup.org/> (дата звернення: 01.12.2017).

136. Посібник з питань підходу, заснованому на оцінці ризику, в боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму [Електронний ресурс]: Група з розробки заходів по боротьбі з відмиванням коштів FATF/WGEI(2009)13/FINAL від FATF 2 липня 2009 - Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=227&art_id=1110&lang=uk (дата звернення: 01.12.2017).

137. Збірка матеріалів спільного міжнародного семінару ОБСЄ та Держфінмоніторингу на тему «Впровадження національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму як елементу державної політики детінізації економіки України»: [Електронний ресурс]: сайт

Держфінмоніторингу України - Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160425/seminar.pdf (дата звернення: 01.12.2017).

138. Дмитренко Т.Л. Шляхи імплементації рекомендацій FATF щодо протидії легалізації доходів злочинного походження на ринку векселів. / А. І. Гулей, Т. Л. Дмитренко // Науковий журналу «ScienceRise». –2015. –№5/3(10). – С.22–27.

139. Збірка матеріалів спільного міжнародного семінару ОБСЄ та Держфінмоніторингу на тему «Впровадження національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму як елементу державної політики детінізації економіки України»: [Електронний ресурс]: сайт Держфінмоніторингу України - Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160425/seminar.pdf (дата звернення: 01.12.2017).

140. Про затвердження Порядку проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму і оприлюднення її результатів [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 16.09.2015 № 717 – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/717-2015-%D0%BF> (дата звернення: 01.12.2017).

141. Про затвердження плану заходів на 2016 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 11.02.2016 № 103- Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248859050> (дата звернення: 01.12.2017).

142. Дмитренко Т.Л. Особливості ризик-орієнтованого підхода у

протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. / Т.Л. Дмитренко // Науковий збірник «Наукові праці НДФІ». 2018. – № 4. - С. 118-130

143. Барановський О.І. “Відмивання” грошей: сутність та шляхи запобігання. /О. І. Барановський. – Х. : Вид-во “Форт”, 2003. – 472 с.

144. Бекряшев А. К. Теневая экономика и экономическая преступность [Электронный ресурс] / Бекряшев А. К, Белозеров И. П. – Режим доступа: <http://newasp.omskreg.ru/bekryash/contents.htm>. (дата звернення: 20.10.2017).

145. Типології Державної служби фінансового моніторингу України в 2004-2005рр. [Електронний ресурс]: наказ Держфінмоніторингу України від 27.12.2005 №249 – Режим доступу: http://sdfm.gov.ua/content/File/pdf/ТУР_2005.pdf (дата звернення: 01.12.2017).

146. Про запровадження МСФЗ 9 [Електронний ресурс]: Лист Національного банку України (витяг) від 15.07.2016 № 60-0005/59146 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v5914500-16> (дата звернення: 01.12.2017).

147. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України [Електронний ресурс]: Постанова Правління Національного банку України від 10 листопада 2015 року № 778 - Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=23803847> (дата звернення: 01.12.2017).

148. Типології Державної служби фінансового моніторингу України в 2005-2006рр. [Електронний ресурс]: наказ Держфінмоніторингу України від 22.12.2006 №265 – Режим доступу: http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2007/26.12.06/typ_2006.pdf (дата звернення: 01.12.2017).

149. Типології Державної служби фінансового моніторингу України за 2009р. [Електронний ресурс]: наказ Держфінмоніторингу України від

25.12.2009 №182 – Режим доступу:
http://sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=114&art_id=1890&lang=uk (дата
 звернення: 01.12.2017).

150. Типології Державної служби фінансового моніторингу України за 2011р. [Електронний ресурс]: наказ Держфінмоніторингу України від 27.12.2011 №179 – Режим доступу:
http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2011/04.01.2012/tipolog2011.pdf (дата
 звернення: 01.12.2017).

151. Типології Державної служби фінансового моніторингу України за 2013р. [Електронний ресурс]: наказ Держфінмоніторингу України від 29.12.2013 №185 – Режим доступу:
http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/20121228/2012_27_12_2012.pdf
 (дата звернення: 01.12.2017).

152. Білоус В. Т. Організаційно-правове забезпечення боротьби з відмиванням доходів незаконного походження [Текст]: [монографія] / В. Т. Білоус, В. М. Попович, М. В. Попович. – К., 2001.

153. Крадин, Н.Н. Политическая антропология: Учебник. [Текст]: монографія/ Н.Н. Крадин. — 2-е изд., испр. и доп. - М.: Логос, 2004. — 272 с.

154. Боков, А.В., Садовников, С.А., Антонян, Е.А. и др. Криминология: Учебное пособие. [Текст]: монографія/ Под ред. проф. С.М. Иншакова. — М., 2005. — 211с.

155. Познышев, С.В. Криминальная психология: Преступные типы. О психологическом исследовании личности как субъекта поведения вообще и об изучении личности преступника в частности. [Текст]: монографія/ С.В. Познышев — Л.: Государственное издательство, 1926. – 256 с.

156. The Asia/Pacific Group on Money Laundering (APG): [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.apgml.org](http://www.apgml.org) (дата звернення: 01.12.2017).

157. Caribbean Financial Action Task Force: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.apgml.org](http://www.apgml.org) (дата звернення: 01.12.2017).

158. The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism (MONEYVAL): [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.coe.int/en/web/moneyval/> (дата звернення: 01.12.2017).

159. The Middle East & North Africa Financial Action Task Force (MENAFATF): [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menafatf.org/> (дата звернення: 01.12.2017).

160. The Eastern and Southern Africa Anti Money Laundering Group (ESAAMLG MoU): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.esaamlg.org/> (дата звернення: 01.12.2017).

161. The Financial Action Task Force of Latin America (GAFILAT): [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gafilat.org/> (дата звернення: 01.12.2017).

162. The Middle East & North Africa Financial Action Task Force (MENAFATF): [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menafatf.org/> (дата звернення: 01.12.2017).

163. Money Laundering and Terrorist Financing in the Securities Sector [Електронний ресурс]: FATF Report / FATF/GAFI – Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/ML%20and%20TF%20in%20the%20Securities%20Sector.pdf> (дата звернення: 01.04.2019).

164. Money laundering through the securities markets [Електронний ресурс]: EAG Typology Report / EAG – Режим доступу: https://eurasiangroup.org/files/Typologii%20EAG/WGTYP_2013_4_eng_copy0.pdf (дата звернення: 01.04.2019).

165. Синяньський С.О. Удосконалення національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах посилення інтеграційних процесів: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Укр. акад. зовніш. торгівлі. – К., 2005. – 20 с.

166. Марчук Р.П., Попов О.І., Онисьєв В.А. Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / М-во освіти і науки України, Держ. ком. України з питань регулятор. політики та підприємництва, Укр. акад. бізнесу та підприємництва. – К.: Бізон, 2008.

167. Добренєков, В.И., Кравченко, А.И. Фундаментальная социология: В 15 т. Т. 2: Эмпирическая и прикладная социология. [Текст]: монография/ В.И. Добренєков, А.И. Кравченко. — М.: ИНФРА-М, 2004. — 986 с.

168. Пашковська Т.В. Обмеження готівкових розрахунків: передчасна паніка? [Електронний документ]: сайт Finance.ua – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/285634/obmezheniya-gotivkovykh-rozrahunkiv-perechashna-panika> (дата звернення: 01.12.2017).

169. Cashless economy [Електронний ресурс]: Презентація Програми Національного банку України від 26 квітня 2016р. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=30432161> (дата звернення: 25.10.2018).

170. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків) [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Верховної Ради України (проект закону зареєстрований на VI сесії скликання, номер реєстрації: 10656 від 21.06.2012) – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5284-17> (дата звернення: 01.12.2017).

171. Концепція проекту А9. Cashless Economy [Електронний ресурс]: Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=31538042> (дата звернення: 01.12.2017).

172. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15> (дата звернення: 01.12.2017).

173. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні [Електронний ресурс]: Постанови Правління НБУ від 29.12.2017 № 148 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17> (дата звернення: 01.12.2017).

174. Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою [Електронний ресурс]: Постановою Правління НБУ від 06.06.2013 р. № 210 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-13> (дата звернення: 01.12.2017).

175. Про утворення міжвідомчої робочої групи з дослідження методів та тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 02.10.2003 № 1565 – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/315-2005-%D1%80> (дата звернення: 01.12.2017).

176. Про утворення міжвідомчої робочої групи з дослідження методів та тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 6 січня 2010 року № 25 – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2010-%D0%BF> (дата звернення: 01.12.2017).

177. Уніфікація міжнародно визнаних принципів вексельного права [Електронний ресурс]: Вексельна справа – https://pidruchniki.com/15970122/ekonomika/unifikatsiya_mizhnarodno_viznanih_principiv_vekselnogo_prava (дата звернення: 20.06.2017).

178. Общая характеристика и темы типологических исследований. [Електронний ресурс]: Евразийская группа по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма (ЕАГ) – Режим доступу: http://www.eurasiangroup.org/ru/typology_research.php (дата звернення: 01.12.2017).

179. Дмитренко Т.Л. Типологізація протизаконних схем у фінансовому секторі. / Т.Л. Дмитренко // Науковий, виробничо-практичний журнал

Інституту розвитку фондового ринку «Ринок цінних паперів України». – 2017. – №19.

180. Дмитренко Т.Л. Фінансовий моніторинг вексельного обігу, як складова протидії легалізації доходів злочинного походження та фінансування тероризму / Т.Л. Дмитренко // Ринок цінних паперів України. 2012. № 9. - с. 17-25.

181. Дука А.П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування: Навчальний посібник. – К.: Каравела, 2008. – 432 с.

182. Dmytrenko T.L. Digital signatures and circulation of electronic promissory notes as means of improving the financial market transparency/ T.L. Dmytrenko// Investytsiyi: praktyka ta dosvid, vol. 22, pp. 99–101.

183. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подальшого удосконалення адміністрування податків і зборів» від 06.12.2012 р. № 5519-VI [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5519-17> (дата звернення: 01.12.2017).

184. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подальшого удосконалення адміністрування податків і зборів (щодо операцій з вексями) [Електронний ресурс]: Законопроект України від 25.03.2014 №4548 – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50393 (дата звернення: 01.12.2017).

185. Рудненко Т. Б. Вексель в економіці України. [Текст] / Т.Б. Рудненко // Цінні папери України, 2010 р. № 36. - С.15.

186. Депутаты хотят отменить акциз на операции с вексями. Марк Поллок [Електронний ресурс]: Інтернет-портал «Деловая газета «КАПИТАЛ» – Режим доступу: <http://www.capital.ua/ru/publication/17042-deputaty-khotyat-otmenit-aktsiz-na-operatsii-s-vekselyami?issue=274#ixzz34KB6i1wq> (дата звернення: 01.09.2018).

187. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких

інших законів України щодо фінансових векселів [Електронний ресурс]: Закон України від 04.07.2013 №407-18 – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/407-18> (дата звернення: 01.09.2018).

188. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 01.09.2018).

189. Протокол засідання Ради ПАРД №28 від 12 грудня 2013 року <http://www.pard.ua/uploads/documents/52bd6d4237f6b.pdf> (дата звернення: 01.09.2018).

190. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи [Електронний ресурс]: Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19> (дата звернення: 01.09.2018).

191. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [Електронний ресурс]: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> (дата звернення: 01.12.2017).

192. Загальнодоступна інформаційна база даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів [Електронний ресурс]: Інтернет-портал StockMarket Smida. – Режим доступу: <http://stockmarket.gov.ua/> (дата звернення: 20.11.2017).

193. Дмитренко Т.Л. Формування державної політики розвитку вексельного ринку України. / А. І. Гулей, Т. Л. Дмитренко // Збірник «Наукові праці МАУП». – 2015. – №2. – С. 77–88.

194. Про затвердження Порядку електронної взаємодії суб'єктів первинного фінансового моніторингу та Державної служби фінансового моніторингу України [Електронний ресурс]: Наказ Міністерство фінансів України від 01.04.2013 №436 – Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0649-13#n14> (дата звернення: 20.11.2017).

195. Конвенція про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі [Електронний ресурс]: Протокол Ліги Націй від 07.06.1930 № ETS 051. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_007 (дата звернення: 20.11.2017).

196. Конвенція про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів [Електронний ресурс]: Протокол Ліги Націй від 07.06.1930 №vol.CXLIII, р. 339, No. 3315 (1933-1934) – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_007 (дата звернення: 20.11.2017).

197. Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів [Електронний ресурс]: Закон України від 06.07.1999 №828-14 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/828-14> (дата звернення: 20.11.2017).

198. Головні висновки експертів щодо законопроекту №9035 [Електронний ресурс]: сайт Національної Комісії з цінних паперів та фондового ринку – Режим доступу: <https://www.nssmc.gov.ua/2018/10/30/yak-zakonoproekt-v9035-mozhe-vberegti-ukranu-ud-fnansovo-krizi-zrazka-2008-roku/> (дата звернення: 01.02.2019).

199. Степанюк Н.А. Аналіз причин кризової динаміки економіки України [Текст]: Н.А. Степанюк/ Глобальні та національні проблеми економіки// – Київ: Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2016. – випуск 10 – С.227

200. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]: інтернет-сайт Національного банку України — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798 (дата звернення: 20.11.2017).

201. Додаток до Макроекономічного та монетарного огляду за січень 2016 р. [Електронний ресурс]: інтернет-сайт Національного банку України – Режим доступу:

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=26799947&cat_id=58037
(дата звернення: 20.11.2017).

202. Белоглазова Г.М., Кроливецька Л.П. Банківська справа [Текст]: монографія / За ред. Г. М. Белоглазової, Л. П. Кроливецької. - СПб.:, 2008. - 240 с.

203. Автоматичний обмін інформацією між фіскальними органами планується розпочати з 2020 року [Електронний ресурс]: інтернет-сайт Міністерства фінансів України – Режим доступу : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/avtomatychnyi-obmin-informatsiieiu-mizh-fiskalnymy-orhanamy-planuietsia-rozpochaty-z--roku?category=mizhnarodne-spivrobotnictvo&subcategory=mizhnarodni-podatkovy-vidnosini> (дата звернення: 20.11.2017).

204. Звіт місії технічної допомоги МВФ з питань боротьби зі зловживаннями та розкриття інформації [Електронний ресурс]: Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку / інтернет-сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку– Режим доступу : https://www.nssmc.gov.ua/documents/zvt-ms-tehtchno-dopomogi-mvf_borotyba-z-zlovzhivannyami-ta-rozkrittya-nformats/ (дата звернення: 20.12.2017).

205. Дмитренко Т.Л. Методика оцінювання ризику використання векселів для легалізації кримінальних доходів. / Т.Л. Дмитренко // Український журнал «Економіст». 2017. –№12. – С.20–31.

206. Про запровадження МСФЗ 9 [Електронний ресурс]: Лист Національного банку України (витяг) від 15.07.2016 № 60-0005/59146 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v5914500-16> (дата звернення: 01.12.2017).

207. Бережний О. М. Оцінка та управління ризиком використання послуг для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму в комерційному банку [Текст]: монографія / за заг. ред. О.М. Бережного; [С. О. Дмитров, О. В. Меренкова, Т. А. Медвідь, О. М. Ващенко]. – Суми : ДВНЗ

“УАБС НБУ”, 2010. – 114 с.

208. Грабовецький Б.Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання: Монографія. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 171 с.

209. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 20.11.2017).

210. Конвенція, що встановлює однаковий закону про переказний і простий векселі. Женева, 1930р. [Електронний ресурс]: Електронний фонд правової і нормативно – технічної документації – Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/1900740> (дата звернення: 20.11.2017).

211. Демківський А.В. Вексельна справа [Монографія]: А.В. Демківський // Навч. посібник для вузів – Київ : Либідь, 2003 . – 336 с.

212. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства про цінні папери [Електронний ресурс]: Закон України від 04.07.2012 № 5042-VI – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5042-17> (дата звернення: 20.11.2017).

213. Дмитренко Т.Л. Особливості ризик-орієнтованого підхода у протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. / Т.Л. Дмитренко // Науковий збірник «Наукові праці НДФІ». 2018. – № 4. - С. 118-130

214. Шевцова Ю.В. Байесовские технологии в управлении операционными рисками [Текст]: монографія/ Ю.В. Шевцова //Электросвязь. – 2010. – №10. – С.58-61.

215. Зельнер А. Байесовские методы в эконометрии / А. Зельнер // — М.: Статистика, 1980. — 434 с.

216. Про затвердження Положення про формування інформаційної бази даних про ринок цінних паперів. [Електронний ресурс]: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 03.06.2014 № 733 - Режим

доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0693-14> (дата звернення: 20.11.2017).

217. Барановський О. Ринок цінних паперів в Україні: стан, проблеми, перспективи [Текст] /О.Барановський //Банківська справа. - 1997. - № 6. - С. 21-22

218. Вигідні умови вексельного фінансування для українських аграріїв [Електронний ресурс]: інтернет-сайт Байер Україна – Режим доступу: http://www.bayer.ua/media/news/2016_03_14_new_financial_terms.php (дата звернення: 15.10.2018).

219. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року [Електронний ресурс]: Міністерство аграрної політики та продовольства України – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/node/7644> (дата звернення: 15.10.2018).

220. Дмитренко Т.Л. Шляхи імплементації рекомендацій FATF щодо протидії легалізації доходів злочинного походження на ринку векселів. / А. І. Гулей, Т. Л. Дмитренко // Науковий журналу «ScienceRise». –2015. –№5/3(10). – С.22–27.

221. Фещенко Н.М. Вексельний обіг в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення // Економіка, Фінанси, Право. – 2007. - № 3. – С. 22-24

222. Dmytrenko T.L. Introduction of bill circulation in electronic form as an increasing the financial mark / T.L. Dmytrenko// Regional Innovations Journal, 2019. –№1. С.14-24

223. United Nations Convention on International Bills of Exchange and International Promissory Notes (New York, 1988). [Електронний ресурс]: United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) – Режим доступу: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/payments/billsnotes/X_12_e.pdf (дата звернення: 01.12.2017).

224. Основні факти про Комісію Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі [Електронний ресурс]: ЮНСІТРАЛ довідник - Режим

доступу: <http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/general/V0658166-r.pdf> (дата звернення: 15.10.2018).

225. Доклад Рабочей группы по электронной торговле о работе ее сорок пятой сессии (Вена, 10-14 октября 2011 года) [Электронный ресурс]: Комиссия Организации Объединенных Наций по праву международной торговли - Режим доступа:

http://www.uncitral.org/uncitral/ru/commission/working_groups/4Electronic_Commerce.html (дата звернення: 15.10.2018).

226. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронні передані записи [Електронний ресурс]: Комісія ООН по праву міжнародної торгівлі – Режим доступу: http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/electcom/MLETR_ebook_R.pdf (дата звернення: 15.10.2018).

227. Макеев А. В. Концепция организованного коммерческого кредита и зачета взаимных требований на основе векселя [Текст] / А.В. Макеев // Деньги и кредит. 1994. № 3. С. 54.

228. Макеев А. В. Самое слабое звено вексельного рынка, или О создании аналога депозитарно-трастовой клиринговой компании (ДТСС) для российского рынка коммерческих бумаг (вексельных программ) [Текст] / А.В. Макеев // Деньги и кредит. 2006. Ноябрь.

229. Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market [Электронный ресурс]: eIDAS Regulation (Regulation (EU) N°910/2014) – Режим доступа: <https://ec.europa.eu/futurium/en/content/eidas-regulation-regulation-eu-ndeg9102014> (дата звернення: 15.10.2018).

230. Про нотаріат. [Електронний ресурс]: Закон України від 02.09.1993 № 3425-ХІІ – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 15.10.2018).

231. Дмитренко Т.Л. Формування державної стратегії інноваційного

розвитку фінансового ринку. / Т.Л. Дмитренко, Н.М. Тиховська // Науково – аналітичний журнал Національного університету «Одеська юридична академія». – 2014. – №3, ч.2. – С.173–179.

232. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2017 [Електронний ресурс]: Комітет з фінансової стабільності Національного банку України / інтернет-сайт Національного банку України – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=60764561> (дата звернення: 20.12.2017).

ДОДАТКИ

Додаток А
Трактування поняття "фінансовий моніторинг"

Автор	Визначення
Т. Єфименко С. Гасанов	Сукупність заходів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, які здійснюються національним підрозділом фінансової розвідки – Державною службою фінансового моніторингу, а також іншими суб'єктами державного фінансового моніторингу, до яких віднесено такі органи державного регулювання і нагляду: Національний банк України; Міністерство фінансів України; Міністерство юстиції України; Міністерство інфраструктури України; Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку та Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.
А. Клименко	Особлива форма фінансового контролю, яка здійснюється уповноваженими державними органами у сфері фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу та спрямована на виявлення операцій, пов'язаних з легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом.
Л. Воронова	Особлива форма фінансового контролю як окремий інститут фінансового права, що передбачає управління фінансами, яке містить усі елементи механізму фінансового контролю у їх зовнішньому вияві.

Продовження Додатка А

А.Гаврилишин	Сукупність заходів суб'єктів фінансового моніторингу з метою виявлення, аналізу та перевірки інформації про фінансові операції щодо віднесення їх до таких, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів незаконного походження з наступним переданням їх правоохоронним органам.
І. Патюта	Передбачає постійне спостереження, що дає можливість прогнозувати випадки ризиків пов'язаних з легалізацією коштів.
Б. Сюркало	Складова системи фінансового планування банку, на основі якої формується єдина база даних планування діяльності при безперервному зборі, систематизації та обробці інформації.
О. Костюченко К. Кривуля	Система заходів по здійсненню постійного спостереження за діяльністю комерційного банку, збору і систематизації даних про його фінансовий стан для оцінки поточного стану справ у банківській сфері і прогнозування його розвитку на перспективу.
Ж. Довгань	Система, яка включає сукупність елементів, що взаємодіють і перебувають під дією внутрішніх і зовнішніх факторів. яка охоплює спостереження за рівнем стійкості банку, аналіз, оцінку і прогнозування стійкості на довгострокову перспективу.
Г. Бірюков	Система постійного спостереження за найважливішими поточними результатами фінансової діяльності підприємства в умовах постійно змінної кон'юнктури фінансового ринку.

Продовження Додатка А

О. Орлюк	Фінансовий моніторинг – це специфічна форма державного фінансового контролю, який проводять уповноважені державні органи та установи, що обслуговують здійснення фінансових операцій, відстежують та фіксують фінансові операції, які відповідають, згідно з Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», критеріям сумнівності, аналізують одержану інформацію про сумнівні операції з метою виявлення схем та механізмів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму.
В. Берізко	Фінансовий моніторинг – це сукупність заходів суб'єктів фінансового моніторингу з метою виявлення, аналізу та перевірки інформації про фінансові операції на предмет віднесення їх до таких, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів незаконного походження для передання її правоохоронним органам.
М. Прошунін	Фінансовий моніторинг є системою законодавчо закріплених інформаційних, контрольних і правоохоронних процедур, здійснюваних органами й агентами, мета яких полягає у запобіганні використанню фінансової системи для легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму і мінімізації ризику причетності агентів фінансового моніторингу до легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму.

Продовження Додатка А

І. Плікус	Спеціально організоване, систематичне і безупинне спостереження за фінансовим становищем об'єкта й оперативною його оцінкою.
А. Хмелюк	Безперервне відстежування фінансової діяльності, яке здійснюється у формі комплексу наукових, технічних, технологічних, організаційних та інших засобів, що забезпечують систематичний контроль (стеження, а не спостереження) за станом та тенденціями розвитку і діяльності суб'єктів господарювання.
А. Завгородній Г. Вознюк Т. Смовженко	Система постійного спостереження за найважливішими поточними результатами фінансової діяльності підприємства в умовах постійно змінної кон'юнктури фінансового ринку. Метою такого моніторингу є: своєчасне виявлення відхилень фактичних результатів фінансової діяльності підприємства від передбачуваних, які (відхилення) призводять до погіршення фінансового стану підприємства; з'ясування причин цих відхилень; розробка пропозицій щодо відповідного коригування окремих напрямів фінансової діяльності з метою її нормалізації та підвищення ефективності.
В. Тищенко	Специфічної форми фінансового контролю, яка являє собою систематичне здійснення уповноваженими державними органами та особами, що обслуговують фінансові операції чи надають фінансові послуги, заходів, спрямованих на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму.

Додаток Б

Комплексна модель оцінки векселів
щодо ризику використання їх в ВК/ФТ

	вексель 1	вексель 2	вексель 3	вексель 4	вексель 5	вексель 6	вексель 7	вексель 8	вексель 9	вексель 10
експерт 1	5	5	4	4	4	5	5	10	5	8
експерт 2	6	6	3	4	3	5	3	10	4	8
експерт 3	8	7	3	4	4	7	2	4	3	6
експерт 4	8	6	4	6	5	8	3	9	4	5
експерт 5	4	4	5	6	2	6	3	4	3	6
експерт 6	7	7	3	5	3	8	2	8	2	5
експерт 7	7	8	5	4	4	9	2	9	3	6
експерт 8	8	8	4	4	3	9	4	8	3	4
експерт 9	5	7	4	5	3	8	2	8	4	8
експерт 10	8	7	4	5	3	9	3	10	3	5
середнє значення	6,9	6,5	4,2	4,8	3,4	7,7	2,9	8,7	3,4	6,5

	критерій 1	критерій 2	критерій 3	критерій 4	критерій 5	критерій 6	критерій 7	критерій 8
експерт 1	10	10	2	8	3	3	5	8
експерт 2	10	9	2	7	6	2	6	9
експерт 3	10	9	1	6	4	1	6	10
експерт 4	11	10	1	8	3	2	5	9
експерт 5	10	10	3	7	4	5	7	10
експерт 6	10	9	2	6	3	4	4	8
експерт 7	10	10	2	6	4	2	6	8
експерт 8	10	9	2	7	5	4	7	10
експерт 9	10	10	3	8	3	3	5	10
експерт 10	10	9	2	7	5	1	7	8
середнє значення	10,0	9,5	2,0	7,0	4,0	3,0	6,0	9,0

	ДЛБ	назва, адреса офісу	підпис
експерт 1	Фещенко Олександр Юрійович	AML Advisor of UNODC-GUMIL	
експерт 2	Уйгенлюк Валентина Ігорівна	Partner at Radcliff Compliance Training & Advisory of ACAMIA Netherlands Chapter	
експерт 3	Гулай Анастасія Ігорівна	Голова Правління ПАТ "Українська інвестиційна компанія "Бізнес"	
експерт 4	Клименко Володимир Григорович	Експерт Приватного аудиторського компанії ТОВ "Стомма Нейвель АСІ&Коліє"	
експерт 5	Царьова Тетяна Вікторівна	Генеральний директор аудиторської компанії ТОВ "Камілол публік"	
експерт 6	Лосєва Дмитро Анатолійович	... директор Інституту ризиків фінансової безпеки України	
експерт 7	Поліщук Ольга Валеріївна	Начальник кредитного управління ПАТ "Укроббанк", член Національної Асоціації Банків України	
експерт 8	Приморсь Микола Володимирович	Голова Українського товариства фінансових спеціалістів Завідувач кафедри фінансово-банківської справи на факультеті економіки та управління НАУКМА	
експерт 9	Бондар Володимир Дмитрович	Голова Комітету банківської діяльності Української асоціації адміністративістів	
експерт 10	Сасинко Марія Ігорівна		

Продовження Додатка Б

ВЕЛИЧІТЬ 30		ФІНАНСОВІ ІНДИКАТОРИ										
		ZBITDA	RODA	AKB	DPSCR	DDMR	CIC	CFEOL	DPWC	BAAL	NPAT	
Форми безпеки	перезавантаження											
Висхідні	ПАТ "УПЧИФТОМПРОДУКТ" код 00018201	47	-0.0005	978	0	0	0	0.0355	20505	20100	1435	
Висхідні	ТОВ "ПВ ДЕНТРАНСАВТО", код 32410309	0	0.4413	97.7	0	0	0	0	206.2	52719.4	4901.3	
Сума висхідних	134.754,0 грн											
Днів скінчення	03.07.2014р											
Днів вихідних	в вихідні											
Місце скінчення	в Києві											
Місце у порівняльній	у Києві, р/р 2009+7097 в ПАТ											
	Трансформаторах Актюв, б/ф/О 340906											
Варіант 1	ПАТ "ПВ ЕІТ Нейрогазобудівництво", код 23742	475	-0.0159	715	0	20159.7	0	20100.2	-19973	25203	5474	
Варіант 2	ТОВ "СДФ-2004", код 32962114	0	-3.0654	1403.4	0	0	0	0	-45311	7139.0	10081.4	
Варіант 3	ТОВ "Домілітсінновація", код 34204771	233	-0.0435	594	0	64980.4	49	65010	-18109	75441	3275	
Варіант 4	ТОВ "ІНТЕРДІСОН ТЕХНОЛОДЖІ ЛІДСС", код 33	-590840	-0.3767	14471.0	0	3653885	0	45449.6	-37902.7	179247.7	66232.7	
Варіант 5	ТОВ "ХАРМОНІДІП", код 33120109	0	0.00023	1845.8	0	0	0	0	-1071.3	38520.4	120.4	
Варіант 6 -												
середнє значення	ПАТ "ЕФЕКТ", код 00333919	1791	0.02095	1478.9	0	0	0.02847	0.52693	1567.9	18892	0	
до порівняльній	ТОВ "АРХАД", код 33370564	0	-0.0527	3	0	0	0	0	93.94	11903.4	-94.99	
Аналітичний	без об'єкту порівняльній											
Висхідні	без об'єкту порівняльній											
РАТАБІЛІЗА ЦІЛІКА		408199.3	0.3036	38760.9	0	41663.9	7.4699	60429.6	-4612.0	25940.9	79587.1	

Додаток В

Впровадження результатів дослідження

Д О В І Д К А

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Дмитренко Тетяни Леонідівни
 на тему:
 «Фінансовий моніторинг вексельного обігу»
 за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Науково-практичні висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній роботі Дмитренко Т.Л., зокрема в частині типологізації та оцінці ризиків використання векселів в схемах відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, запровадження прозорого обігу векселів шляхом створення Єдиної державної інформаційної системи обігу (видачі, розрахунків векселями, купівлі-продажу, застави, авалю, акцепту, погашення, протесту та стягнення за опротестованими векселями) векселів використані в практичній діяльності Громадської ради при Держфінмоніторингу, а саме в обговоренні пропозицій щодо зменшення ризиків та загроз відповідно до Звіту про проведення Національної оцінки ризиків, підготовленої з урахуванням міжнародних стандартів і відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 16.09.2015 № 717, а також Методики її проведення.

Наведена аргументація щодо підвищення ефективності функціонування Національної системи фінансового моніторингу використана при розробці проекту постанови Кабінету Міністрів України щодо зменшення ризиків та загроз (відповідно до пункту 1.7 «Загрози та ризики» розділу I «Загальна складова» Звіту про проведення Національної оцінки ризиків).

Отримані в дисертаційній роботі результати мають важливе значення для впровадження ризик-орієнтованого підходу щодо підвищення фінансової безпеки в системі антикризового регулювання розвитку негрошового фінансування економіки та можуть бути в подальшому рекомендовані до використання у практичній діяльності визначеного кола структурних підрозділів Державної служби фінансового моніторингу України. Також надані рекомендації можуть стати платформою для обговорення та прийняття узгоджених рішень таких державних органів, як Міністерство фінансів України, Державна фіскальна служба України, Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Директор Департаменту координації
 системи фінансового моніторингу
 Державної служби фінансового
 моніторингу України, к.ю.н., доцент

«11» квітня 2017 р.

І.М. Гасєвський

Igor M. Gasevskiy
 засвідчую

Громадська ради при Міністерстві фінансів України

04071, м. Київ, вул. Межигірська 11, тел. (044) 201-56-30

«31» березня 2017 р. № 84/1

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Дмитренко Тетяни Леопідівни
на тему:**

**«Фінансовий моніторинг вексельного обігу»
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит**

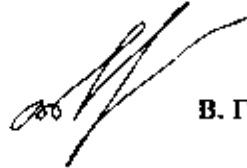
Науково-практичні висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній роботі Дмитренко Т.Л., зокрема в частині оцінки ризиків використання векселів в схемах відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, запровадження прозорого обігу векселів шляхом створення Єдиної державної інформаційної системи обігу (видачі, розрахунків векселями, купівлі – продажу, застави, авалю, акцепту, погашення, протесту та стягнення за опротестованими векселями) векселів використані в практичній діяльності Громадської ради при Міністерстві фінансів України, а саме в обговорюванні пропозицій щодо підвищення прозорості обігу векселів, створення інтегральних інформаційних систем обліку фінансових операцій з використання векселів. Також були обговорені проблеми низької платіжної дисципліни, зокрема в вексельному обігу, та механізми її підвищення.

Досліджені в дисертаційній роботі питання щодо підвищення прозорості вексельного ринку використані в наданих Громадською радою Пропозиціях до Плану заходів уряду України до 2020 року та Стратегії реформування вексельного ринку України до Міністерства фінансів України. Наведена аргументація щодо підвищення ефективності функціонування Національної системи боротьби з легалізацією (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення використана в проекті постанови щодо зменшення ризиків та загроз відповідно до Пункту 1.7. розділу Загрози і ризики розділу I. Загальна складова в Описі заходів, що пропонується вжити для управління ризиком, Звіту про проведення Національної оцінки ризиків, підготовленої з урахуванням міжнародних стандартів і відповідно до Закону

України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 16.09.2015 № 717, а також Методики її проведення.

Отримані в дисертаційній роботі результати мають важливе значення для впровадження ризик-орієнтованого підходу щодо підвищення фінансової безпеки в системі антикризового регулювання розвитку негрошового фінансування економіки та можуть бути в подальшому рекомендовані до використання у практичній діяльності визначеного кола структурних підрозділів Міністерства фінансів України та Державної служби фінансового моніторингу України. Також за наданими рекомендаціями запропоновано створити платформу для обговорення та прийняття спільних рішень таких державних органів, як Міністерство фінансів України, Державна фіскальна служба України, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Голова Громадської Ради
При Міністерстві фінансів України

В. Г. Козленко

Д О В І Д К А

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Дмитренко Тетяни Леонідівни
на тему:
«Фінансовий моніторинг вексельного обігу»
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит**

Науково-практичні висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній роботі Дмитренко Т.Л., зокрема в частині типологізації та оцінці ризиків використання векселів в схемах відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, трансформації документарної форми векселів в електронну форму, розбудови інфраструктури обігу векселів та впровадження біржової торгівлі векселями, а також запровадження прозорого обігу векселів шляхом створення Єдиної державної інформаційної системи обігу (видачі, розрахунків векселями, купівлі – продажу, застави, авалю, акцепту, погашення, протесту та стягнення за опротестованими векселями) векселів використані в обговорюванні пропозицій щодо зменшення ризиків та загроз відповідно до Звіту про проведення Національної оцінки ризиків, підготовленої з урахуванням міжнародних стандартів і відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 16.09.2015 № 717, а також практичного застосування методики проведення оцінки ризику вексельних операцій в діяльності ПрАТ «Української міжбанківської валютної біржі» як суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Наведена аргументація щодо підвищення ефективності функціонування Національної системи боротьби легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення була запропонована для впровадження оцінки ризику біржових операцій з векселями в процедури управління ризиком УМВБ.

Отримані в дисертаційній роботі результати мають важливе значення для впровадження ризик-орієнтованого підходу щодо підвищення фінансової безпеки в системі антикризового регулювання розвитку негрошового фінансування економіки та можуть бути в подальшому рекомендовані до використання у практичній діяльності всіх суб'єктів фінансового моніторингу.

Голова Правління

ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа»

«15» червня 2017 р.

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ
 ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Україна, 03680, Київ-57, проспект Перемоги, 54/1
 тел./факс: (044) 456-43-29, 456-14-17, 456-29-21, 456-82-46
 e-mail: usmdi@usmdi.org, web-site: www.usmdi.org

Вих. № 28
 від 22 червня 2017 р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Дмитренко Тетяни Леонідівни на тему:
«Фінансовий моніторинг вексельного обігу»
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Видана Дмитренко Тетяні Леонідівні, Голові Правління Агентства по розвитку вексельного ринку про те, що науково-практичні висновки та рекомендації її дисертаційного дослідження на тему: «Фінансовий моніторинг вексельного обігу» використані при підготовці Програми навчання фахівців з питань фінансового моніторингу професійних учасників ринку цінних паперів, затвердженої Рішенням ІПКЦПФР 06.11.2012 № 1591 (особистий внесок Дмитренко Т. Л. : Тема 2. Організація фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу; Тема 3. Основні принципи виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу; Тема 4. Порядок реєстрації та подання Держфінмоніторингу України інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу) та використовувалися в освітньому процесі при викладанні за програмою навчання фахівців з питань фінансового моніторингу фондового ринку.

Також рекомендації Дмитренко Т.Л. використані при підготовці Навчального посібника «Фінансовий моніторинг на ринку цінних паперів» /Д.А. Леонов, С.М. Яровий - К.: УІРФР, 2012.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради Науково-дослідного фінансового інституту Академії фінансового управління Міністерства фінансів України.

Ректор Українського інституту розвитку фондового ринку,
професор кафедри фінансів ДВНЗ
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
Голова Ради Асоціації юристів фондового ринку, Голова Ради Української асоціації інвестиційного бізнесу

Д.А. Леонов

УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ФІНАНСОВИХ АНАЛІТИКІВ

Асоційований член Європейської федерації фінансових аналітиків (EFFAS)
Асоційований член Міжнародної Ради сертифікованих бухгалтерів та аудиторів (МССБА)
Асоційований член Асоціації сертифікованих міжнародних інвестиційних аналітиків (АСІА)

Д О В І Д К А

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Дмитренко Тетяни Леонідівни

на тему:

«Фінансовий моніторинг вексельного обігу»

за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Науково-практичні висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній роботі Дмитренко Т.Л., зокрема в частині класифікації векселів за рівнем ризику легалізації активів та розробленої математичної моделі оцінки ризиків використання векселів в схемах відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, мають практичне застосування в процедурі знерухомоття векселів для біржової торгівлі та переходу від документарної форми векселів в електронну форму загалом. Впровадження рекомендованої оцінки ризиків сприятиме підвищенню прозорості обігу векселів і якісно вплине на зменшення ризиків та загроз відповідно до Звіту про проведення Національної оцінки ризиків, підготовленої з урахуванням міжнародних стандартів і відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 16.09.2015 № 717. Також, надані для практичного користування матеріали щодо міжнародних стандартів в сфері фінансового моніторингу, типологічні дослідження та дослідження ризику відмивання коштів через фінансові та комерційні інструменти були використані в аналітичних дослідженнях фахівцями Українського товариства фінансових аналітиків.

Запропоновані Дмитренко Т.Л. окремі теоретико-методологічні підходи та обґрунтування мають важливе значення для впровадження ризик-орієнтованого підходу щодо підвищення фінансової безпеки в системі антикризового регулювання розвитку негрошового фінансування економіки.

Президент
Українського товариства
Фінансових аналітиків
«28» листопада 2017

Ю.В. Прозоров

АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

Вих. № 496/2017
від 06.11.2017 р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Дмитренко Тетяни Леонідівни

на тему:
«Фінансовий моніторинг вексельного обігу»
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Науково-практичні висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній роботі Дмитренко Т. Л., зокрема в частині типологізації та оцінці ризиків використання векселів в схемах відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, а також запровадження прозорого обігу векселів шляхом створення Єдиної державної інформаційної системи обігу (видачі, розрахунків векселями, купівлі – продажу, застави, авалю, акцепту, погашення, протесту та стягнення за опротестованими векселями) векселів використані в обговорюванні пропозицій щодо зменшення ризиків та загроз відповідно до Звіту про проведення Національної оцінки ризиків, підготовленої з урахуванням міжнародних стандартів і відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 16.09.2015 № 717, на II Фінансовому форумі Асоціації адвокатів України. Також, були надані для практичного користування матеріали щодо міжнародних стандартів в сфері фінансового моніторингу, каталоги типологічних досліджень та методики проведення оцінки ризику вексельних операцій в діяльності адвокатів.

Наведена аргументація щодо підвищення ефективності функціонування Національної системи боротьби легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення була запропонована для впровадження оцінки ризику операцій з векселями в процедури управління ризиком діяльності адвокатів та юридичних фірм, аналізу судової практики щодо обігу векселів.

Запропоновані Дмитренко Т. Л. окремі теоретико-методологічні підходи та обґрунтування мають важливе значення для впровадження ризик-орієнтованого підходу щодо підвищення фінансової безпеки в системі

Продовження Додатка В

АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

антикризового регулювання розвитку негрошового фінансування економіки та можуть бути в подальшому рекомендовані до використання у практичній діяльності всіх суб'єктів фінансового моніторингу.

Президент

Асоціації адвокатів України

О. О. Рачук

Продовження Додатка В

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 вул. Києва, 19, м. Київ-156, 02156, тел.: (044) 513-23-09 Факс: (044) 544-39-74, 544-74-14 E-mail: kolan@knteu.kiev.ua Код ЄДРПОУ 01566117

22.05.2015 № *1282/30-03*
 На № _____

ДОВІДКА

Видана Дмитренко Тетяні Леопільвіні, голові правління громадської організації «Агентство з розвитку вексельного ринку», про те, що результати її дисертаційного дослідження на тему «Фінансовий моніторинг вексельного обігу» використовуються в освітньому процесі при викладанні дисциплін «Фінансове право» та «Господарське право» для студентів, які здобувають освітній ступінь «бакалавр» за галуззю знань 0304 «Право» напрямом підготовки 030401 «Правознавство» спеціалізаціями «Комерційне право», «Фінансове право» та «Правове забезпечення безпеки підприємницької діяльності».

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради Науково-дослідного фінансового інституту Академії фінансового управління Міністерства фінансів України.

Проректор
з наукової роботи

[Handwritten Signature]
С.В. Мельниченко

Нижкопеленко
 Ізракій Г.О.
 (044-544-24-25)

Продовження Додатка В

З метою ознайомлення студентів з сучасними тенденціями у сфері вексельного обігу та контролю 15 травня 2015 р. на третій парі об 13-40 спеціалістом-практиком Головою правління громадської організації «Агентство з розвитку вексельного ринку» Дмитренко Тетяною Леонідівною було проведено відкриту лекцію на тему: «Фінансовий моніторинг вексельного обігу» для студентів правознавців 3-4 курсів.

На відкритій лекції були присутні начальник Департаменту факторингу та векселів UniCredit Bank Тиховська Наталія Миколаївна, викладачі кафедри комерційного права, правознавства та викладачі факультету обліку, аудиту та економічної кібернетики.

Предметом обговорення на відкритій лекції були питання щодо:

- правових основ фінансового моніторингу вексельного обігу в Україні та світі;

- еволюції вимог у сфері АМЛ/ПФ;

- системи міжнародних організацій у сфері АМЛ/ПФ та розподілу повноважень між органами фінансового контролю та нагляду Україна з сфері АМЛ/ПФ;

- потреби у створенні єдиного реєстру видачі, обігу, оплати/протесту та погашення векселів (ЄДРС) та проблеми, які можуть виникнути у зв'язку з використанням даної системи, зокрема відсутність зведеної роботи органів державного управління під час ведення відповідної бази тачасного надання відповідної інформації; заборона відкритого доступу до систем всіх учасників вексельного обігу.

Завідуюча кафедри
комерційного права

Т.О. Турчій

Продовження Додатка В

InterRegionNovation
www.inn.com.ua

International Institute of Paris
www.iiparis.com
CERTIFICATE

On implementation of the research results of Mr. Taras Dmycheko, Senior Lecturer at the Department of Finance, Banking and Insurance Business, Educational and Scientific Institute of International Business and Finance, International Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine, on "Introduction of Bill Circulation in Electronic Form as an Increasing the Financial Market Transparency"

The results of the research were published in the international scientific journal "Regional Innovations" (ISSN 2273-2840) of the international association "InterRegionNovation" (France), #1, 2019, in cooperation with the International Business and Diplomacy Institute (Paris, France).

The recommendations on development of arising mechanisms to immobilize bills as a way to absolutely minimize the risks and implement comprehensive securitization of bill circulation, as well as of organizing obligatory accounting of bills and creating a system of financial stability arrears, were used and implemented in the projects of the International Association "InterRegionNovation"

01 April, 2019

Prof. Taras Dmycheko
President,
International Association
"InterRegionNovation",
Paris, France

Jean-Francois Devemy
Editor-in-Chief,
Head of the Editorial Board,
Journal "Regional Innovations",
Paris, France

Dr. Paul Samuel Navju
Director,
International Business and
Diplomacy Institute,
Paris, France

www.inn.com.ua

 E-mail: inn@inn.com.ua
Tel. +38 044 73 11 25

 Address: 66, rue de la Seine
75001, 0699, 0699
Paris

www.iiparis.com
E-mail: iiparis@iiparis.com

 E-mail: iiparis@iiparis.com
Tel. +33 1 45 26 25 81
Fax: +33 1 45 26 25 81

 Address: 36, rue Casagrande,
75015 Paris
France

Продовження Додатка В

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО
про реєстрацію авторського права на твір

№ 86254

Науковий твір "Методика оцінювання ризику використання векселів для легалізації кримінальних доходів"

(вид, назва твору)

Автор(и) Дмитренко Тетяна Леонідівна

(повне ім'я, прізвище (за наявності))

Дата реєстрації **21.02.2019**

Державний секретар Міністерства економічного розвитку і торгівлі України **О. Ю. Перевезенцев**

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ
(Мінекономрозвитку України)

вул. М. Грушевського, 12/2, м. Київ, 01008, тел. 523-93-94, факс 226-31-81
Web: <http://www.me.gov.ua>, e-mail: mes@me.gov.ua, код ЄДРПОУ 37508596

Р І Ш Е Н Н Я

ПРО РЕЄСТРАЦІЮ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА ТВІР

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України розглянуло заяву

Дмитренко Тетяна Леонідівна, вул. Малишка, 13 А, кв. 13, м. Київ, 02192

(підпис і м.п. автора, адреса)

заявка від 30.01.2019 № 87204

про реєстрацію авторського права на твір і прийняло рішення зареєструвати авторське право на твір Науковий твір "Методика оцінювання ризику використання векселів для легалізації кримінальних доходів"; Дмитренко Тетяна Леонідівна

(вид, повна, скорочена (за наявності) назва твору, повне ім'я, псевдонім (за наявності) автора (ів))

Внесення відомостей до Державного реєстру свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір та видача свідоцтва будуть здійснені за умови сплати збору за оформлення і видачу свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір відповідно до п.3 постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1766 "Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір".

Якщо протягом трьох місяців від дати одержання заявником рішення про реєстрацію авторського права на твір Управління державних реєстрацій Департаменту інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України не одержало документ про сплату збору за оформлення і видачу свідоцтва у розмірі та порядку, визначених законодавством, або копію документа, що підтверджує право на звільнення від сплати зазначеного збору, заявка вважається відхиленою і реєстрація авторського права та публікація відомостей про реєстрацію Управлінням державних реєстрацій Департаменту інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України не проводиться.

Державний секретар
Міністерства економічного розвитку
і торгівлі України

М.П.

О. Ю. Перевезенцев

Додаток Г

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Дмитренко Т.Л. Фінансовий моніторинг готівкового обігу як складова протидії легалізації доходів злочинного походження та фінансування тероризму. Наукове фахове видання Академії муніципального управління «Науковий вісник». 2012. Вип. 12. С. 212–222. (0,63 друк. арк.) (Видання представлене в міжнародних наукометричних базах даних: Google Scholar, ResearchBib).
2. Дмитренко Т.Л. Фінансовий моніторинг вексельного обігу як складова протидії легалізації доходів злочинного походження та фінансування тероризму. Науковий, виробничо-практичний журнал Інституту розвитку фондового ринку «Ринок цінних паперів України». 2012. №9. С.17–25. (0,71 друк. арк.) Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)
4. Дмитренко Т.Л., Тиховська Н.М. Формування державної стратегії інноваційного розвитку фінансового ринку. Науково – аналітичний журнал «Митна справа» Національного університету «Одеська юридична академія», 2014. №3. ч.2. С.173–179. (0,65 друк. арк., автору належить 0,60 друк. арк.; особистий внесок: розробка Єдиної державної (національної) інформаційної системи обігу векселів) (Видання представлене в міжнародних наукометричних базах даних: Web of Science)
5. Гулей А.І., Дмитренко Т.Л. Шляхи імплементації рекомендацій FATF щодо протидії легалізації доходів злочинного походження на ринку векселів. Науковий журналу «ScienceRise». 2015. №5/3(10). С.22–27. (0,67 друк. арк., автору належить 0,63 друк. арк.; особистий внесок: дослідження розвитку вітчизняної і закордонних депозитарних систем та міжнародних стандартів

Продовження Додатка Г

щодо ПВК/ФТ) (Видання представлено в міжнародних наукометричних базах даних: Index Copernicus, Google Scholar, OAJ, Cite Factor, SIS, ESJ, UlrichsWeb, EconPapers, ResearchBib, ISIFI та ін.). 5. Гулей А.І., Дмитренко Т.Л. Формування державної політики розвитку вексельного ринку України. Збірник «Наукові праці МАУП». 2015. №2. С. 77–88.

6. Дмитренко Т.Л. Удосконалення механізмів управління ризиками та внутрішнього контролю в Міністерстві фінансів України. *Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст. кол. моногр. / за ред. Т. І. Єфименко* Київ: ДНУ “Акад. фін. управління”. 2016. С. 355-364. (0,41 друк. арк., автору належить 0,38 друк. арк.; особистий внесок: аналіз сучасного стану ринку боргових цінних паперів та визначення факторів впливу на їх дохідність).

6. Гулей А.І., Дмитренко Т.Л. Формування державної політики розвитку вексельного ринку України. Збірник «Наукові праці МАУП». 2015. №2. С. 77–88. (0,58 друк. арк., автору належить 0,53 друк. арк.; особистий внесок: дослідження розвитку національного законодавства у сфері ПВК/ФТ та вексельного обігу) (Видання представлено в наукометричних, реферативних базах даних: Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)).

7. Дмитренко Т.Л. Методика оцінювання ризику використання векселів для легалізації кримінальних доходів. Український журнал «Економіст». 2017. №12. С.20–31. (1,95 друк. арк.) (Видання представлено в міжнародних наукометричних базах даних: RePEc, ISSN 1810-3944).

8. Дмитренко Т.Л. Типологізація протизаконних схем у фінансовому секторі. Науковий, виробничо-практичний журнал Інституту розвитку фондового ринку «Ринок цінних паперів України». 2017. №19. С. 61-73. (1,04 друк. арк.)

Продовження Додатка Г

(Видання представлено в наукометричних, реферативних базах даних: Google Scholar, Наукова періодика України (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)).

9. Дмитренко Т.Л. Особливості ризик-орієнтованого підхода у протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. / Т.Л. Дмитренко // Науковий збірник «Наукові праці НДФІ» 2018. –№– № 4. - С. 118-130 (1,38 друк. арк.) (Видання представлено в міжнародних наукометричних базах даних: Index Copernicus, Google Scholar, ResearchBib, ISSN 2414-3499).

10. Dmytrenko T.L. Digital signatures and circulation of electronic promissory notes as means of improving the financial market transparency/ T.L. Dmytrenko// Investytsiyi: praktyka ta dosvid, vol. 22, pp. 39–51. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.20.39 (0,74 друк. арк.) (Видання представлено в міжнародних наукометричних базах даних: Index Copernicus, Google Scholar, Sis, ResearchBib, ISSN 2306-6814).

11. Dmytrenko T.L. Introduction of bill circulation in electronic form as an increasing the financial mark / T.L. Dmytrenko// Regional Innovations Journal, 2019. –№1. С.14-24 (1,29 друк. арк.) (Видання представлено в міжнародних наукометричних базах даних: Advance Science Index, GIF - Global Impact Factor, EconPapers, Registry of Open Access Repositories, ISSN 2273-2640)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

12. Дмитренко Т.Л. Значення інформації в управлінні ризиками підприємства щодо процедур фінансового моніторингу: зб. матеріалів VII Міжнародної науково – практичної конференції «Реформування економіки України: стан і

перспективи». (29–30 листоп. 2012 р.). Київ: МІБО КНЕУ, 2012. С.52–54. (0,12 друк. арк.)

13. Дмитренко Т.Л. Значення аналізу ліквідності фінансових інструментів в управлінні ризиками підприємства щодо процедур фінансового моніторингу: зб. матеріалів *III Всеукраїнської науково – практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу»*. (Ірпінь, 04–05 квітня 2013 р.). Ірпінь: Видавництво Національного університету ДПС України, 2013. С.139–143. (0,17 друк. арк.)

14. Дмитренко Т.Л. Інструменти залучення фінансових ресурсів в умовах перед дефолтного стану економіки: матеріали *Міжнародної науково-практичної конференції Модернізація національної економіки: зміни в умовах кризи*. / ред. кол.: К.С. Шапошников [та ін.]. (м. Херсон, 15–16 травня 2015 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. С.164–167. (0,23 друк. арк.)

15. Дмитренко Т.Л. Виклики та загрози правового регулювання у сфері фінансового моніторингу: матеріали *Міжнародної науково-практичної конференції Якість економічного розвитку: глобальні та локальні аспекти /* відп. За випуск д.е.н., проф.. С.О. Якубовський. (м. Одеса, 15-16 травня 2015р.) Одеса : ОНУ імені І.І. Мечникова, 2015. С.154–156. (0,17 друк. арк.)

16. Дмитренко Т.Л., Гулей А.І. Негрошове фінансування аграрного сектору економіки України: матеріали *V Всеукраїнської науково-практичної конференції Фінансова система України: стан, проблеми, перспективи /* ред. кол.: Базалій В.В. [та ін.]. (м. Херсон, 10-11 червня 2015 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. С.104–106. (0,21 друк. арк., автору належить 0,20 друк. арк.; особистий внесок: дослідження використання векселів в кредитуванні аграрного сектора економіки)

17. Дмитренко Т.Л. Розвиток інформаційних систем як шлях до прозорості вексельного ринку: матеріали *Всеукр. наук.-практ. конф. «Модернізація*

України: проблеми та технології успішності (питання економіки, права, соціології, освіти і культури)). / ред. кол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.], (12 листопада 2015 р.) Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2015. С.384-386. (0,17 друк. арк.)

18. Дмитренко Т.Л. Розвиток інформаційних систем як шлях до прозорості вексельного ринку: матеріали *Всеукр. наук.-практ. конф. «Українське суспільство: контури іновацій»*. / ред. кол.: М. Н. Курко (голова) [та ін.], (30 березня 2017 р.) Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2008. С.146-148. (0,17 друк. арк.)

19. Дмитренко Т.Л., Буйда К.В. Risk management as a strategy to recovery the banking system of Ukraine: матеріали *Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів «Трансформація фінансових відносин в умовах економічної глобалізації»* / ред. кол.: Сердюков К. Г. (голова) [та ін.], (20 квітня 2017 р.) Харків: С.157-161. (0,13 друк. арк., автору належить 0,10 друк. арк.; особистий внесок: впровадження вимог Базельського комітету (Базель II, Базель III) в методичку оцінки ризиків)

20. Дмитренко Т.Л. Використання наукових методів досліджень в управлінні ризиками вексельних операцій щодо процедур фінансового моніторингу: матеріали *Всеукраїнської науково - практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу»* (23 листопада 2018 р.). Харків: С.48-49. (0,16 друк. арк.)